

Antenne Amsterdam 2023

Trends in gebruik van alcohol, tabak, cannabis en andere drugs

Author(s)

Benschop, Annemieke; Nabben, Ton

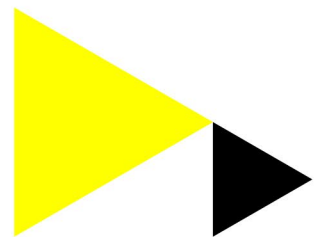
Publication date

2024

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

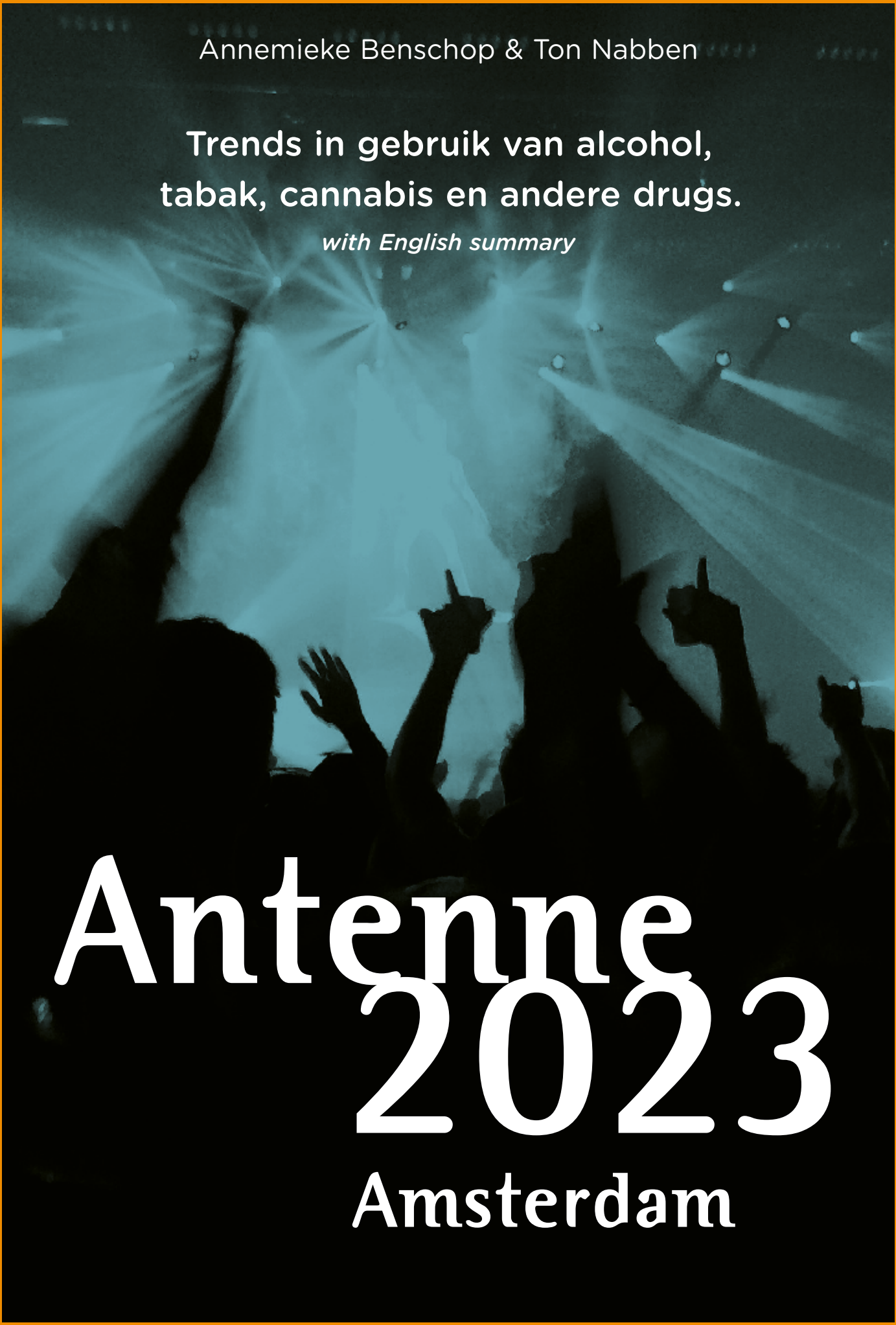
Benschop, A., & Nabben, T. (2024). *Antenne Amsterdam 2023: Trends in gebruik van alcohol, tabak, cannabis en andere drugs*. Hogeschool van Amsterdam.

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please contact the library: <https://www.amsterdamuas.com/library/contact>, or send a letter to: University Library (Library of the University of Amsterdam and Amsterdam University of Applied Sciences), Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

Annemieke Benschop & Ton Nabben

Trends in gebruik van alcohol,
tabak, cannabis en andere drugs.

with English summary

Antenne 2023 Amsterdam

MET VOETBALSURVEY

Antenne Amsterdam 2023

In Antenne Amsterdam wordt sinds 1993 jaarlijks het middelengebruik bij jongeren en jongvolwassenen in de hoofdstad in kaart gebracht. Dit gebeurt op basis van een combinatie van kwalitatieve en kwantitatieve methoden. In 2023 verzamelden we informatie via (1) interviews met een 26-koppig **uitgaanspanel** die vanuit insidersperspectief of vanuit hun werk als beveiligers, manager of organisator vertellen over het trendsettende uitgaansleven; (2) interviews met een **panel kwetsbare jeugd** waarin zeven professionals zijn vertegenwoordigd die met buurtjongeren werken; (3) een anonieme **survey** (vragenlijsten) over middelengebruik onder voetballers en publiek bij twaalf amateurclubs; en (4) analyse van **testuitslagen** van meer dan vijfduizend vrijwillig aangeleverde drugsmonsters bij testservices.

De Amsterdamse drugs- en gebruikersmarkt wordt gekenmerkt door golfbewegingen. Twintig jaar geleden werd in Antenne 2003 een 'nieuwe nuchterheid' aangekondigd; tien jaar later zagen we in Antenne 2013 meer middelengebruik over de hele linie; en weer tien jaar verder lijken zich in 2023 onder trendsettende uitgaanders de contouren van een hernieuwde nuchterheid af te tekenen.

De voetbalsurvey laat zien dat vrijetijdsdomeinen van sport en uitgaansleven overlappen. Sporten en middelengebruik zijn niet noodzakelijk tegenpolen, maar vaak twee kanten van dezelfde medaille. De meeste sporters en uitgaanders zijn mensen die gezonde en ongezonde gewoontes balanceren.

ANTENNE AMSTERDAM 2023

TRENDS IN GEBRUIK VAN ALCOHOL, TABAK, CANNABIS EN ANDERE DRUGS

MET VOETBALSURVEY

WITH ENGLISH SUMMARY

Annemieke Benschop

Centre of Expertise Urban Vitality

Faculteit Gezondheid – Hogeschool van Amsterdam

Ton Nabben

Coördinatie Grootstedelijke Vraagstukken

Faculteit Maatschappij en Recht – Hogeschool van Amsterdam

I SAMENVATTING

II SUMMARY

III DE ANTENNE MONITOR

IV PANEL UITGAANDERS

V PANEL KWETSBAAR JEUGD

VI VOETBALSURVEY

VII MARKT

VIII BIJLAGEN

Antenne Amsterdam 2023 is uitgevoerd door de Hogeschool van Amsterdam, in opdracht van Jellinek Preventie.

Omslagontwerp: Anne Toledo

Omslagfoto: Abigail Lynn / Unsplash

English summary: Michael Dallas

Met dank aan: Evelien Mettievier Meijer, Clara Sengers, Luca Sukhraj & Dirk J Korf.

Benschop, A. & Nabben, T. (2024) *Antenne Amsterdam 2023: Trends in gebruik van alcohol, tabak, cannabis en andere drugs*. Hogeschool van Amsterdam.

© 2024

Overname van informatie uit deze rapportage is toegestaan onder voorwaarde van correcte en volledige weergave van de uitkomsten met bovenstaande bronvermelding.

INHOUD

I	Samenvatting	4
II	Summary	10
III	De Antenne monitor	16
IV	Panel uitgaanders	27
V	Panel kwetsbare jeugd	86
VI	Voetbalsurvey	107
VII	Markt	140
VIII	Bijlagen	176

SAMENVATTING

In Antenne Amsterdam wordt sinds 1993 jaarlijks het middelengebruik bij jongeren en jongvolwassenen in de hoofdstad in kaart gebracht. Dit gebeurt op basis van een combinatie van kwalitatieve en kwantitatieve methoden. In 2023 verzamelden we informatie via (1) interviews met een 26-koppig **uitgaanspanel** die vanuit insidersperspectief of vanuit hun werk als beveiligers, managers of organisatoren vertellen over het trendsettende uitgaansleven; (2) interviews met een **panel kwetsbare jeugd** waarin zeven professionals zijn vertegenwoordigd die met buurtjongeren werken; (3) een anonieme **survey** (vragenlijsten) over middelengebruik onder voetballers en publiek bij twaalf amateurclubs; en (4) analyse van **testuitslagen** van meer dan vijfduizend vrijwillig aangeleverde drugsmonsters bij testservices. Tezamen schetsen de verschillende bronnen een gedifferentieerd beeld van trends in gebruikspatronen en aanbod van genotmiddelen in Amsterdam.

Feesten kent grenzen

Stappers kunnen volop uitgaan, clubavonden zijn goed bezocht, het feesttoerisme is op gang, ADE breekt records: het nachtleven swingt weer als vanouds in de hoofdstad. Toch begint het ook te schuren. De gederfde inkomsten van corona moeten worden terugverdiend en de inflatie stuwt de lasten voor clubs en festivals omhoog. Prijzen van entreetickets en horecaconsumpties zijn gestegen, evenals die van huur, nutsvoorzieningen, vervoer en dagelijkse boodschappen. Er moeten keuzes gemaakt worden. En niet alleen op financieel vlak, want ook op maatschappelijk vlak spelen issues (oorlog, klimaat, stikstof) die wedijveren om aandacht. Er zijn signalen vanuit het uitgaanspanel dat de grenzeloosheid van feesten en drugsgebruik begint af te kalven. Festivals zijn niet meer vanzelfsprekend uitverkocht. Het nachtleven trekt nog steeds en er wordt heus nog wel gefeest, maar voor een groeiende groep uitgaanders niet meer ten koste van alles.

De eerste voetbalsurvey

Na meer dan vijfentwintig jaar surveys in uitgaansgelegenheden, is in het voorjaar van 2023 voor het eerst een survey uitgevoerd in een andere populaire vrijetijdssetting: de voetbalclub. Dit bood de mogelijkheid om ook het middelengebruik van jongvolwassenen die niet uitgaan te onderzoeken. Tijdens veldwerk bij twaalf amateurclubs verspreid over Amsterdam vulden 239 voetballers en 120 toeschouwers en overig niet-voetballend publiek (allen 16+) een anonieme vragenlijst in. Vragen gingen over roken, drinken, blowen en drugs gebruiken in het algemeen en in relatie tot sport, maar nadrukkelijk niet over middelengebruik op de voetbalclub.

De 359 onderzochte aanwezigen bij de voetbalclubs zijn grotendeels, maar zeker niet uitsluitend, mannen (61%) en twintigers (66%) uit Amsterdam (74%) met een huidige of afgeronde opleiding op hbo- of universitair

niveau (72%). Hoewel het grootste deel een Nederlandse achtergrond rapporteert (73%), lijken Surinaamse, Turkse en Marokkaanse migrantengroepen goed vertegenwoordigd bij de voetbalclubs. Een deel is scholier of student (38%), maar een groter deel werkt (54%). De laatste 4 weken ging driekwart uit naar een café, club of festival; een kwart is dus geen uitgaander. Voetballers zijn vaker man en gemiddeld wat jonger dan het publiek, maar wat betreft opleiding, werk en uitgaansgedrag verschillen ze niet. Het niet-voetballend publiek doet meestal wel een andere sport.

De drank vloeit rijkelijk

In de scenes en netwerken van het uitgaanspanel drinkt bijna iedereen alcohol. Alcoholvrije dranken zitten weliswaar in de lift, maar eerder voor erbij dan ter vervanging van alcohol, zo lijkt het. En ondanks een groeiend besef van de schadelijkheid van alcohol, worden in sommige kringen nog steeds met gemak twintig glazen weggetikt.

Ook onder de onderzochte aanwezigen bij voetbalclubs zijn drinkers met 81% in de meerderheid (*Figuur 1.1*). Alcohol wordt meestal wekelijks gedronken, maar zelden elke dag; van de totale groep is 1% een dagelijkse drinker. Als op gewone doordeweekse dagen wordt gedronken, dan worden gemiddeld 3 glazen alcohol geconsumeerd, maar in het weekend en op andere vrije dagen loopt dat op naar gemiddeld 8 glazen. Het aandeel zware drinkers (48%) en overmatige drinkers (20%) in de totale groep is ook minstens twee keer zo groot als bij leeftijdsgenoten in de algemene bevolking in Amsterdam, maar toch wil slechts een kwart van de regelmatige drinkers minderen of stoppen met alcohol.¹ Dat is (veel) minder vaak dan bij regelmatige rokers en blowers het geval is. Of dit voorkomt uit gebrekkige kennis of bewustzijn over gezondheidsrisico's, sociale acceptatie of een andere achterliggende reden, de zelfreflectie op het eigen gebruik is bij alcohol in elk geval minder streng dan bij tabak of cannabis.

	ALCOHOL	TABAK	CANNABIS
HUIDIG GEBRUIK (LAATSTE 4 WEKEN)	81%	40%	21%
FREQUENTIE ² elke dag	1%	33%	17%
elke week	77%	32%	36%
elke maand	16%	21%	23%
incidenteel	6%	15%	21%
GEM. HOEVEELHEID ³ doordeweekse dagen	3 glazen	6 sigaretten	3 joints
vrije dagen	8 glazen	10 sigaretten	3 joints
WIL STOPPEN/MINDEREN ³	23%	62%	43%

Figuur 1.1: Gebruikspatronen alcohol, tabak en cannabis voetbalsurvey

Hoewel drinkende voetballers het de avond vóór een wedstrijd over het algemeen vaak wat rustiger aan doen en weinig of geen alcohol drinken (59%), komt het ook weleens voor dat dan toch vijf of meer glazen

¹ Zware drinker (19% van de algemene bevolking 18-34 jaar) = één keer per week of vaker minimaal 4 (vrouwen) of 6 (mannen) glazen alcohol op één dag | Overmatige drinker (10% van de algemene bevolking 18-34 jaar) = meer dan 14 (vrouwen) of 21 (mannen) glazen alcohol per week. Wolsink L, Julius M & Dijkshoorn H (2024) *Middelengebruik in Amsterdam*, GGD Amsterdam.

² Van toepassing op huidige gebruikers (laatste 4 weken).

³ Van toepassing op regelmatige gebruikers (elke dag, week of maand) op desbetreffende dagen.

worden gedronken (77%) met duidelijke gevolgen voor hun spel. En de helft (47%) drinkt de avond ná een wedstrijd juist meer alcohol dan gebruikelijk; vooral (maar niet uitsluitend) voetballers in de zaterdagcompetitie. Hoewel we niet specifiek vroegen naar alcoholgebruik direct na de wedstrijd, wijst dit op de beruchte 'derde helft'.

Bij de kwetsbare jeugd is de alcoholcultuur volgens het panel van professionals niet vreemd bij jongeren met een Nederlandse familieachtergrond, waar minderjarigen thuis soms al meedrinken met volwassenen. Maar in andere groepen is het alcoholgebruik gering, waarbij het islamitische geloof vaak een remmende factor is.

Roken en blowen verliezen terrein, vaperen in opkomst

Dat een rookvrije omgeving gezonder is, betwist niemand meer. Het denken over roken en blowen is veranderd en sinds het algehele rookverbod is onbekommerd een sigaret of joint opsteken er niet meer bij. Bij voetballers en publiek op de voetbalclubs zijn huidige rokers (40%) en blowers (21%) in de minderheid en de meesten van hen roken of blowen niet elke dag (*Figuur 1.1*). Voor de totale onderzoeksgroep gaat het om 13% dagelijkse rokers en 4% dagelijkse blowers.⁴ Ook in trendsettende uitgaanskringen blowt niet iedereen; en als ze het wel doen, dan zijn het vaak gelegenheidsblowers. Bij de kwetsbare jeugd staat cannabis volgens de geïnterviewde jongerenwerkers doorgaans dicht bij de straatcultuur en scoort vaak ook hoger dan alcohol en wordt (veel) frequenter gebruikt.

Maar tegenover de verdwijning van de sigaret staat de opmars van andere nicotinedragers als vapes en snus. De popularisering van vooral vapes wordt breed gezien; van trendsetters in het uitgaansleven tot buurtjongeren op straat. Daarbij valt op dat roken en vaperen door elkaar lopen. In de voetbalsurvey werd het gebruik van vapes (34% de laatste 12 maanden) ook vaker door rokers dan door niet-rokers gemeld. De tabaksindustrie boorde met de (inmiddels verboden) fruitsmaakjes een nieuwe jongerenmarkt aan en vapemodellen worden groter met meer puffs op voorraad. Entrepreneurs spinnen goed garen door vapes groot in te kopen en in volkswijken en op horecapleinen met winst door te verkopen. Er zijn signalen dat een deel van de lachgasverkopers is overgestapt naar de vapehandel.

Ecstasy en cocaïne dalen; speed en 3-MMC (nog) niet

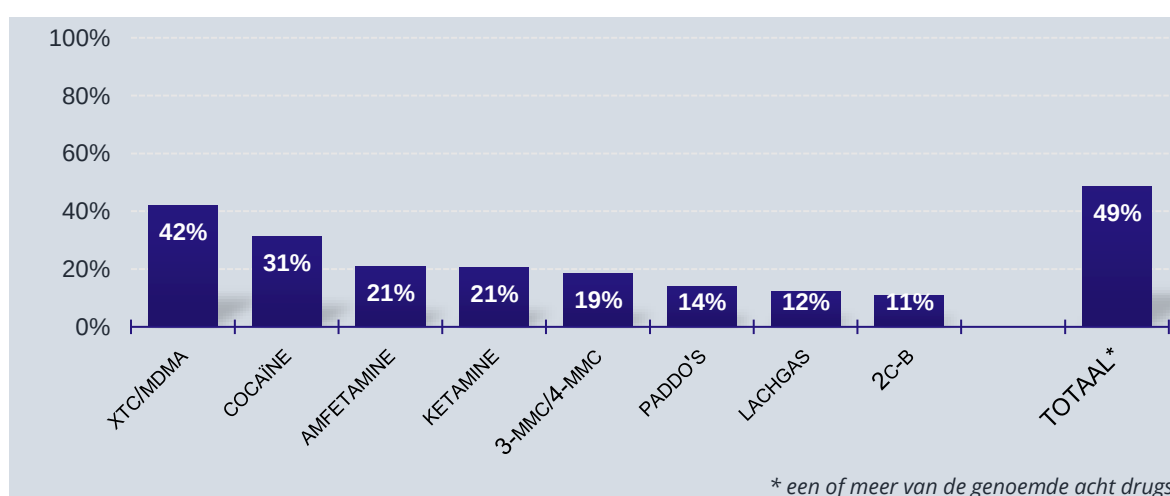
De postcorona-boost van het uitgaansleven ging gepaard met een wederopstanding van ecstasy, dat tijdens corona een vrije val maakte. Maar die heropleving was van korte duur. Onder uitgaanders in de panelstudie lijkt de neergaande lijn in ecstasygebruik, die daar al in 2014 begon, verder door te zetten. Ook het cocaïnegebruik, dat tijdens de coronaperiode geen noemenswaardige dip kende, daalt in de panelnetwerken. Het aanbod bij de vele bezorgdiensten blijft groot, de zuiverheid blijft hoog, xtc-pillen blijven goedkoop (€5 per stuk) en cocaïne blijft duur (€50-60 per pakje, maar er zijn ook duurdere varianten). Reden misschien

⁴ Het aandeel dagelijkse rokers komt overeen met een vergelijkbare leeftijdsgroep (18-34 jaar) in de algemene bevolking (11%). Er zijn geen cijfers over dagelijks blowen in de algemene bevolking, maar het aandeel huidige blowers wijkt eveneens weinig af (17%).

Wolsink L, Julius M & Dijkshoorn H (2024) *Middelengebruik in Amsterdam*, GGD Amsterdam.

waarom gebruikers met een krappe beurs kiezen voor goedkopere alternatieven zoals speed (€10-20 per gram) of 3-MMC (€20-30 per gram). Deze laatste middelen laten in de panelstudie namelijk vooralsnog geen duidelijke daling zien. Ook bij de testservices stagneert het aantal aangeleverde monsters ecstasy en cocaïne, maar niet amfetamine en 3-MMC. De aanlevering van 3-MMC bij de testservices verzesvoudigde zelfs sinds het verbod in 2021. En terecht, want veel poeders die worden verkocht als 3-MMC blijken dat helemaal niet te zijn.

Bij de onderzochte aanwezigen bij voetbalclubs vormt het klassieke trio ecstasy, cocaïne en amfetamine de top drie, met 3-MMC op korte afstand (*Figuur 1.2*). Net als in het uitgaanspanel, is in de voetbalsurvey ecstasy het populairste middel. De laatste 12 maanden werd zelfs vaker xtc of mdma (42%) dan cannabis (31%) gebruikt. Bij de kwetsbare jeugd signaleren professionals weinig experimenteerdrijf met ecstasy of andere drugs; ook niet met 3-MMC.

Figuur 1.2: Recent (laatste 12 maanden) druggebruik voetbalsurvey

Ketamine meer mainstream

Bij trendsetters in het uitgaanscircuit staat ketamine standaard op het drugsmenu. Het wordt eerder gereserveerd voor gebruik in kleine kring buiten de clubs en festivals, maar komt ook op de dansvloer voor. Portiers zien een verschuiving naar het mainstream publiek dat ook bekend is met ecstasy, speed en cocaïne. De mate van verspreiding van ketamine over en binnen panelnetwerken is bijna gelijk aan dat van amfetamine. Bij voetballers en publiek op de voetbalclubs ligt het gebruik van ketamine ook op gelijk niveau als dat van amfetamine (*Figuur 1.2*), net als we eerder zagen in de Antenne club- en festivalsurvey van 2022.⁵ En bij de Amsterdamse testservices neemt het aanbod van ketamine toe. Tegelijkertijd is dat andere narcosemiddel, lachgas, ver weggezakt in het uitgaansleven en scoort daar lager dan GHB, dat in sensualistische niches gewild is vanwege zijn lustopwekkende werking, maar in het nachtleven als een controversieel narcosemiddel wordt gezien. Wat overblijft zijn groepjes buurtjongeren die lachgas meer uit het zicht (problematisch) gebruiken in de privésfeer en in geparkeerde auto's. Lachgas is duurder geworden sinds het lachgasverbod van 1 januari 2023 en de statiegeldtanks zijn vervangen door wegwerptanks die inmiddels vaker het straatbeeld ontsieren.

⁵ Nabben T & Benschop A (2023) *Antenne Amsterdam 2022*, Hogeschool van Amsterdam.

Paddodruppels lijken aan te slaan

Ofschoon trippers zoals lsd en psychedelische paddo's of truffels een marginale rol spelen in de club- en festivalcultuur, zijn ze nooit ver weg. Ook de licht-psychedelische designer 2c-b heeft al sinds lange tijd een vaste plek veroverd. Er is de laatste jaren meer aandacht voor microdosering en op de psychedelica markt verschijnen nieuwe producten zoals sprays, druppels en bewerkte vormen (bijv. chocola). In lichtere doseringen wordt ook in het uitgaansdomein gebruikt. De sinds een paar jaar in de panelstudie gesignaleerde paddodruppels lijken een blijvertje en werden ook door enkele individuen in de voetbalsurvey gerapporteerd.

Een innovatieve drugsmarkt

De illegale drugsmarkt in Amsterdam bestaat voornamelijk uit bezorgdiensten die opereren via sociale media. Meebewegend met handhaving en wetgeving wordt voortdurend geïnnoveerd in marketing en aanbod. Het arsenaal aan middelen op de menulijsten van de bezorgdiensten wordt steeds groter: naast klassieke drugs en allerlei designer drugs bestaat het aanbod ook steeds vaker uit benzo's, anabolen en soms ook heroïne, crack en methamfetamine. Een nieuwe ontwikkeling op dit vlak is dat sommige bezorgdiensten ook voorlichting geven over middelen.

Hernieuwde nuchterheid?

De drugs- en gebruikersmarkt wordt gekenmerkt door golfbewegingen.⁶ Twintig jaar geleden werd in Antenne 2003 een 'nieuwe nuchterheid' onder trendsettende uitgaanders aangekondigd.⁷ Tien jaar later rapporteerden we in Antenne 2013 'ecstasy groter en sterker dan ooit', 'lachgasgebruik explodeert' en 'meer middelengebruik over de hele linie'.⁸ Nu we weer tien jaar verder zijn, lijken de contouren van een hernieuwde nuchterheid zich af te tekenen. Bij de trendsettende uitgaanders althans, waar ontwikkelingen doorgaans zichtbaar worden voordat deze zich voordoen in de brede samenleving. De panelstudie signaleert dat dronken of high worden minder cool wordt gevonden, meer zelfinzicht en matiging van gebruik, en principiële bezwaren door de criminaliteit rond drugshandel. Maar tegenover de kritische houding ten opzichte van roken en blowen wordt ook de opkomst van vaperen gezien. En tegenover de krimp in de verspreiding van ecstasy ook dat het middel is doorgebroken in de snel groeiende elektronische tak van de urbanscene. Hoe dan ook, gezien de cycli in het verleden is het bijna een wetmatigheid dat gebruikspatronen van generatie Z anders zullen zijn dan die van de millennials.

Gezonde én ongezonde gewoontes

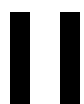
Cijfers uit de survey onder voetballers en voetbalpubliek kunnen de matigende trend uit de panelstudie niet onderschrijven omdat het de eerste keer is dat deze doelgroep is onderzocht. De voetbalsurvey laat echter wel iets anders zien dat ook in de panelstudie wordt gevonden. Namelijk dat de vrijetijdsdomeinen van sport

⁶ Nabben T (2010) *High Amsterdam. Ritme, roes en regels in het uitgaansleven*, Rozenberg Publishers.

⁷ Korf DJ, Nabben T & Benschop A (2004) *Antenne 2003*, Rozenberg Publishers.

⁸ Nabben T, Benschop A & Korf DJ (2014) *Antenne 2013*, Rozenberg Publishers.

en uitgaansleven overlappen. Sporten en middelengebruik worden vaak gezien als tegenpolen. Maar slechts een klein deel van de voetballers – vooral degenen die niet uitgaan en spelers op het hoogste amateurniveau – gebruikt weinig drank of drugs. De realiteit is dat sport en gebruik voor de meesten twee kanten van dezelfde medaille zijn. Wat ook wel (negatief) wordt bestempeld als ‘agenda-hedonisten’ of ‘yogasnuivers’ zijn mensen die gezonde en ongezonde gewoontes balanceren. Fanatieke stappers zijn evengoed bezig met goede voeding. En sommige fanatieke voetballers gaan evengoed weleens uit en gebruiken dan weleens drugs. Nieuwe trends in middelengebruik (3-MMC, paddodruppels) doen zich dan ook voor onder voetballers.

SUMMARY

Amsterdam Antenna is an annual research study that documents the use of recreational substances by adolescents and young adults in Amsterdam. It has done so every year since 1993. The researchers apply a combination of qualitative and quantitative methods, drawing on a range of sources. In 2023 we gathered information via (1) interviews in a **nightlife panel** composed of 26 informants who reported on trendsetting nightlife scenes as insiders, or from various other perspectives as venue managers, event organisers or security workers; (2) interviews in a **vulnerable youth panel**, which included seven professionals who work with neighbourhood youth; (3) an annual **survey** using anonymous questionnaires to gather quantitative data on substance use by footballers and fans in twelve amateur clubs; and (4) analyses of **testing results** from more than five thousand drug samples voluntarily submitted to Amsterdam drug checking services. Taken together, the data obtained in the four research components paint a diversified picture of the trends in consumption and supply patterns in Amsterdam's world of recreational substances.

Partying has its limits

In 2023, nightlifers could party again to their hearts' content. Club nights were well attended, party tourism revived, and the Amsterdam Dance Event broke records. Nightlife was rocking as of old. Yet there were also signs of chafing. Revenues lost in the pandemic had to be recovered, and inflation drove club and festival budgets still higher. Entry prices and drink prices rose, as did the costs of rent, utilities, transport and daily shopping. Choices had to be made, and such choices were not only financial. Societal issues like war, climate and nitrogen pollution were competing for attention. In our nightlife panel, we heard evidence that the boundlessness previously seen in partying and drug use was beginning to ebb. Dance festivals were no longer inevitably sold out. Nightlife still attracts its public, and the partying has by no means ceased, but a growing number of nightlifers don't party at any cost.

Our first football survey

After carrying out surveys of substance use for over 25 years in Amsterdam nightlife venues, we decided in early 2023 to turn our focus to a different recreational setting – amateur football clubs. That gave us the opportunity to investigate substance use by young adults who do not take part in nightlife. In our fieldwork at twelve such football clubs located throughout Amsterdam, we used anonymous questionnaires to obtain data from 239 footballers and 120 spectators or other non-competing participants (all above age 16). Questions were about the use of tobacco, alcohol, cannabis and other drugs, both in general and in relation to sport. Questions were expressly not about substance use at the football club itself.

The 359 respondents we encountered in football clubs were largely, but by no means exclusively, male (61%). They were mostly in their twenties (66%), were residents of Amsterdam (74%), and were enrolled in or had

completed university or professional training (72%). Although the majority reported ethnic Dutch backgrounds (73%), people with Surinamese, Turkish or Moroccan immigrant backgrounds were also well represented in the football clubs. A sizeable share of the sample were attending school, college or university (38%), but a larger percentage were employed (54%). Three quarters had visited a pub, nightclub or dance festival within the past 4 weeks; hence, one quarter did not qualify as nightlife participants. The footballers in the sample were even more likely to be male, and they were younger on average than the non-footballing respondents, but the two groups did not differ in education, employment or nightlife participation. Most non-footballers did take part in other sports.

Drink flows in abundance

In the nocturnal scenes and networks reflected in our nightlife panel, almost all participants were reported to consume alcohol. Although alcohol-free drinks were gaining some momentum, they were consumed more as a complement rather than a replacement for alcohol. And despite the growing awareness of the noxious effects of alcohol, nightlifers in some circles could readily knock back twenty drinks at night.

Of the people we surveyed in football clubs, drinkers were also in the majority at 81% (*Figure II.1*). Most drank alcohol at least once a week, but very few drank every day (1% of the whole sample). Regular alcohol users consumed an average of 3 units if they drank on weekdays, but that rose to 8 units per day on average on weekends and other non-working days.⁹ The shares of heavy drinkers (48%) and excessive drinkers (20%) in the entire football club sample were thereby at least twice as high as the percentages for their age-group peers in the Amsterdam general population.¹⁰ Nevertheless, only one quarter of our respondents who regularly drank alcohol reported wanting to cut back or quit – a proportion that is lower, or far lower, than that for the regular tobacco or cannabis users. Whether that is attributable to faulty knowledge and awareness of health risks, or to social acceptance or other underlying factors, it reveals that self-reflection about one's own use of alcohol is less stringent than it is for tobacco or cannabis.

	ALCOHOL	TOBACCO	CANNABIS
CURRENT USE (PAST 4 WEEKS)	81%	40%	21%
FREQUENCY¹¹			
every day	1%	33%	17%
every week	77%	32%	36%
every month	16%	21%	23%
occasionally	6%	15%	21%
AVERAGE AMOUNTS¹²			
weekdays	3 units	6 cigarettes	3 joints
non-workdays	8 units	10 cigarettes	3 joints
WISH TO CUT BACK OR QUIT³	23%	62%	43%

Figure II.1: Alcohol, tobacco and cannabis consumption patterns in football survey

⁹ A standard unit contains 12 ml or 10 g of ethanol, but this scientific measure is often not an everyday reality. Instead the questionnaire inquired about 'drinks'. Regular alcohol users are those who consume alcohol daily, weekly or monthly.

¹⁰ Heavy drinkers (19% of the general population aged 18-34) = once or several times a week 4 or more units (for women) or 6 or more units (for men) per day. Excessive drinkers (9% of the general population aged 18-34) = 14 or more units (for women) or 21 or more units (for men) per week. Wolsink L, Julius M & Dijkshoorn H (2024) *Middelengebruik in Amsterdam*, GGD Amsterdam.

¹¹ Applies to current users (past 4 weeks) of the substance.

¹² Applies to regular users (daily, weekly or monthly) of the substance.

Even though footballers who drank alcohol usually took it easy and consumed little or no alcohol on evenings before matches (59%), some did occasionally drink 5 or more units at those times (77%) with noticeable consequences for their play. And almost half (47%) reported drinking more alcohol than usual on evenings following a match; these were predominantly (but not exclusively) players in Saturday competitions. Although we did not inquire specifically about alcohol consumption immediately following the match, this likely involves the notorious ‘third half’ drinking sessions.

Amongst the vulnerable youth, our panel of professional youth workers reported that an alcohol culture is not unusual for young people with ethnic Dutch family backgrounds, where some adolescents of minor age already drink along with the adults at home. In other groups, however, alcohol use is reportedly low, with Islam often mentioned as an inhibiting factor.

Tobacco and cannabis lose ground, vaping on the rise

That smoke-free environments are healthier is now undisputed. People have changed how they think about tobacco and cannabis smoking, and, since the general smoking ban took effect, lighting up a carefree cigarette or joint is no longer an option. Amongst both footballers and fans in the football clubs, current tobacco smokers (40%) and cannabis smokers (21%) were in the minority, and most of those did not consume the substances every day (*Figure II.1*). Of the total sample, 13% were daily tobacco smokers and 4% were daily cannabis smokers.¹³ In the trendsetting Amsterdam nightlife scenes, not all participants smoked cannabis, and those who did were mostly occasional users. Amongst the vulnerable youth, the interviewed youth workers considered cannabis to be closer to street culture, and often report more diffusion than alcohol and a higher frequency of use.

However, in contrast to the demise of the cigarette, other nicotine products such as vapes and snus were on the advance. In particular, the growing popularity of vapes was observed on a broad scale, from nightlife trendsetters to neighbourhood youth on the streets. It is evident that tobacco smoking and vaping often occur in alternation. In our football survey, the use of vapes (by 34% of respondents in the past twelve months) was more likely to be reported by tobacco smokers than by non-smokers. The tobacco industry had tapped into a new youth market using fruit-favoured vapes (meanwhile banned), and vape models grew larger, with a greater puff capacity. Small entrepreneurs were reaping big profits by purchasing vapes in bulk and reselling them in lower-income neighbourhoods and nightlife areas. There is evidence that some of the previous laughing gas vendors have switched into the vape business.

¹³ The proportion of daily tobacco smokers was consistent with that in a comparable age group (18-34) in the Amsterdam general population (11%). No statistics were available on daily cannabis use in the general population, but the percentage of current cannabis users there was likewise comparable (17%). Wolsink L, Julius M & Dijkshoorn H (2024) *Middelengebruik in Amsterdam*, GGD Amsterdam.

Ecstasy and cocaine in decline, but speed and 3-MMC still stable

The post-covid upsurge in Amsterdam nightlife went hand in hand with a resurrection of ecstasy, the use of which had plummeted during the pandemic. But that revival was short-lived. Indications from our nightlifers' panel are that the downward trend in ecstasy use, which began as far back as 2014, is continuing. Cocaine use, which had shown no appreciable dip during covid, is likewise declining in the panel networks. Availability of drugs via the numerous home delivery services remains abundant, purity remains high, ecstasy tablets are still cheap (€5 each) and cocaine still expensive (€50 to €60 per wrap, but with dearer variants as well). This may prompt users with tight budgets to opt for cheaper alternatives like speed (€10 to €20 a gram) or 3-MMC (€20 to €30 a gram). Those latter drugs have not shown any decline as of yet, according to the panel study. The Amsterdam drug checking services likewise report flagging numbers of submitted ecstasy and cocaine samples, but no decline for amphetamine and 3-MMC. Submissions of 3-MMC to the services have actually multiplied sixfold since the 2021 ban of the drug. And fortunately so, as many powders being sold as 3-MMC turn out to be something else.

In terms of recreational drugs, the classic trio of ecstasy, cocaine and amphetamine proved to be the top three in our football survey, with 3-MMC close behind (*Figure II.2*). Just as in the nightlife panel, ecstasy emerged as the most popular drug in the football club survey. In the previous 12 months, ecstasy or MDMA were more widely used (42%) even than cannabis (31%). Among vulnerable youth, the professional youth workers have not observed much urge to experiment with ecstasy or other drugs, including 3-MMC.

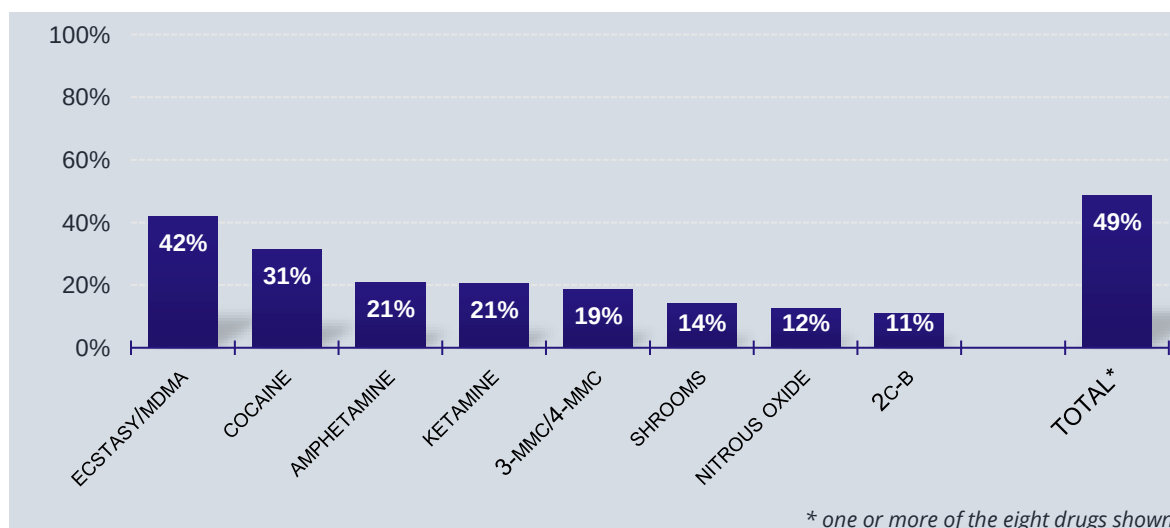

Figure II.2: Recent (past 12-month) consumption of recreational drugs in football survey

Ketamine increasingly mainstream

Among trendsetters in the Amsterdam nightlife scene, ketamine is now a standard item on the drugs menu. It is mostly reserved for use in small settings apart from the clubs and festivals, but it may also be present on dance floors. Door staff have observed a shift into mainstream circles similar to that previously seen for ecstasy, speed and coke. The extent to which ketamine has spread across, and within, the nightlife networks now rivals that of amphetamine. Amongst footballers and fans at the football clubs, the level of ketamine use likewise matched that of amphetamine (*Figure II.2*) – similarly to what we observed a year earlier in the 2022

Amsterdam Antenna club and festival survey.¹⁴ The Amsterdam drug checking services also report increasing submissions of ketamine samples. At the same time, the use of that other anaesthetic drug, nitrous oxide (laughing gas), has plunged in nightlife. It now scores lower than GHB, which is valued in sensualistic niches due to its aphrodisiac effects, but which is regarded more broadly in nightlife as a controversial anaesthetic. What still remains are the laughing gas users in small groups of neighbourhood youth that take the drug, often hazardingly, in private settings or in parked cars. The price of nitrous oxide has increased since the Dutch ban took effect on 1 January 2023. The large returnable tanks with security deposits have been superseded by disposable cylinders, which can now be seen littering the streetscape.

Shroom drops apparently catching on

Although hallucinogens like LSD and psychedelic mushrooms or truffles play marginal roles in the Amsterdam club and festival culture, they are nonetheless never far away. The mildly psychedelic designer drug 2c-B gained a firm foothold long ago. In recent years, there has been more interest in microdosing, and new products have appeared on the psychedelics market, such as sprays, droplets and processed products like chocolate. Hallucinogens in mild doses are also being taken in the nightlife domain. Magic mushroom drops, spotted by our panel study in recent years, now seem here to stay, and these were also reported by a few individuals in the football survey.

An innovative drugs market

The illicit drugs market in Amsterdam is made up largely of delivery services that operate via social media. Constantly adapting to legislation and enforcement, they are innovative in terms of both marketing and product range. The arsenal of substances on delivery service menu lists keeps growing. In addition to classic drugs and all manner of designer drugs, the services increasingly offer benzodiazepines, anabolic steroids, and sometimes even heroin, crack and methamphetamine. One new development in this market is that some delivery services now also provide educational information about various substances.

Renewed sobriety?

The drugs market and the drug consumers' market are characterised by wave-like fluctuations.¹⁵ Twenty years ago, our Antenna 2003 proclaimed a 'new sobriety' among trendsetting nightlifers.¹⁶ Ten years later, in contrast, Antenna 2013 contained sections entitled 'Ecstasy Is Bigger and Stronger than Ever', 'Laughing Gas Explodes', and 'Increased Substance Use across the Board'.¹⁷ Now, ten years further, the contours of a 'renewed sobriety' seem to be taking shape. That at least seems the case in trendsetting nightlife scenes, where developments generally become apparent before emerging in the broader society. Our current panel study has observed that getting drunk or high is now seen as less cool. The study highlights greater self-

¹⁴ Nabben T & Benschop A (2023). *Antenne Amsterdam 2022*, Hogeschool van Amsterdam.

¹⁵ Nabben T (2010). *High Amsterdam: Ritme, Roes en Regels in het Uitgaansleven*, Rozenberg Publishers.

¹⁶ Korf DJ, Nabben T & Benschop A (2004). *Antenne 2003*, Rozenberg Publishers.

¹⁷ Nabben T, Benschop A & Korf DJ (2014). *Antenne 2013*, Rozenberg Publishers.

insight and moderation in substance use, as well as more fundamental objections to the criminality surrounding the drugs market. On the other hand, contrary to the critical attitudes about tobacco and cannabis smoking, we see the growing popularity of vaping. And contrary to the decline in the spread of ecstasy, we see that that very drug has made a breakthrough into the fast growing electronic offshoot of the urban music scene. At any rate, in view of the cyclic movements in the past, it is almost a systematic certainty that substance use patterns in Generation Z will be different from those of the Millennials.

Healthy and unhealthy habits

Since this was the first time we have investigated substance use by footballers and spectators in amateur football clubs, our survey findings cannot assess whether the moderating trend seen in our nightlife panel might also apply to the football setting. However, the football survey does reveal something that also emerges in the panel study – an overlap between the recreational domains of sport and nightlife. Sports and nightlife are often seen as opposite poles. Yet only a small percentage of the footballers – in particular those who did not take part in nightlife and those who were playing at the highest amateur level – reported low levels of alcohol or drug use. The reality was that, for most participants, sport and the consumption of recreational substances were two sides of the same coin.

People who get labelled, often negatively, as ‘timetable hedonists’ or ‘yoga snorters’ are people who try to bring their healthy and unhealthy habits into balance. Fanatic nightlifers may also engage in healthy nutrition. And some fanatic footballers also take part in nightlife and even take drugs there. So even the latest trends in recreational substance use (3-MMC, shroom drops) can also be observed among footballers.

DE ANTENNE MONITOR

Antenne Amsterdam	17
1.1 Een gecombineerde monitor	17
2 Cijfers voorgaande Antennes	18
2.1 Mbo-studenten	18
2.2 Jeugdzorg	18
2.3 Cafébezoekers	19
2.4 Club- en festivalbezoekers	19
2.5 Antenne NL Corona Special	20
3 Cijfers Amsterdam	21
3.1 Jeugd (scholieren)	21
3.2 Jongvolwassenen (studenten)	22
3.3 Volwassenen (algemene bevolking)	22
3.4 Rioolwater	23
3.5 Arrestaties	24
3.6 Verslaving	25
4 De volgende hoofdstukken	26

Antenne Amsterdam

Antenne rapporteert al sinds 1993 trends op de Amsterdamse drugsmarkt. Elk jaar wordt op basis van kwalitatieve en kwantitatieve gegevens het middelengebruik van jongeren en jongvolwassenen in de hoofdstad in kaart gebracht. Vanaf 2017 wordt Antenne ook uitgevoerd in de regio Gooi en Vechtstreek en sinds 2019 is er tevens een landelijke regiomonitor Antenne Nederland.¹⁸

1.1 Een gecombineerde monitor

De **multi-methodische onderzoeksaanpak** van Antenne Amsterdam kent drie vaste onderdelen: (1) een panelstudie onder twee verschillende doelgroepen, (2) een survey (vragenlijsten) en (3) analyse van testresultaten van drugtestservices.

In het **uitgaanspanel** worden de trends in de uitgaanswereld door middel van halfjaarlijkse individuele interviews met insiders op de voet gevolgd. De focus ligt op de gebruikersmarkt in het uitgaansleven, met specifieke aandacht voor de trendsetters. Globaal worden drie segmenten bestreken: (1) het reguliere *mainstream* uitgaansleven, (2) het veel kleinere alternatieve *underground* segment, en (3) een overlappend *upperground* segment dat het beste van de twee werelden wil verenigen en in de afgelopen jaren fors is uitgebreid. De trendsetters hebben een scherp oog voor nieuwe ontwikkelingen op de drugsmarkt en geven duiding aan het middelengebruik op sociale settings en in hun eigen achterban. In het **panel kwetsbare jeugd** zijn veldwerkers vertegenwoordigd die contact hebben met de Amsterdamse straatjeugd. De jongeren zijn veelal praktisch opgeleid en brengen hun vrije tijd grotendeels door in de eigen woonbuurt. Zij zijn de tegenpool van de wat oudere, doorgaans theoretisch opgeleide trendsetters in het uitgaansleven.

De panelstudie onderzoekt geruchten, signalen, trends en hypes maar kan geen precieze cijfers leveren over het middelengebruik. Daartoe omvat Antenne ook een jaarlijkse **survey** waarin vragenlijsten op locatie worden uitgezet onder bredere groepen jongeren of jongvolwassenen: op mbo-scholen, in de jeugdzorg, en onder bezoekers van cafés, clubs en festivals.¹⁹ De verschillende doelgroepen worden eens in de 4 tot 6 jaar herhaald. In 2023 voor is de eerste maal een survey uitgevoerd bij voetbalclubs. Daarmee is een nieuwe doelgroep aangeboord die de vrije tijd (ook) buiten het uitgaansleven doorbrengt.

Ten slotte leveren uitslagen van laboratoriumanalyses van drugs die door gebruikers bij de **testservices** van Jellinek Preventie en GGD Amsterdam worden aangeboden cijfers over de Amsterdamse drugsmarkt. Dit wordt aangevuld met kwalitatieve informatie over de marktzijde van middelengebruik uit de panelstudie.

Alle onderdelen tezamen schetsen vanuit verschillende bronnen een gedifferentieerd en genuanceerd beeld van gebruikspatronen en trends in de Amsterdamse wereld van genotmiddelen.

¹⁸ Deze publicaties zijn te vinden via www.hva.nl/antenne.

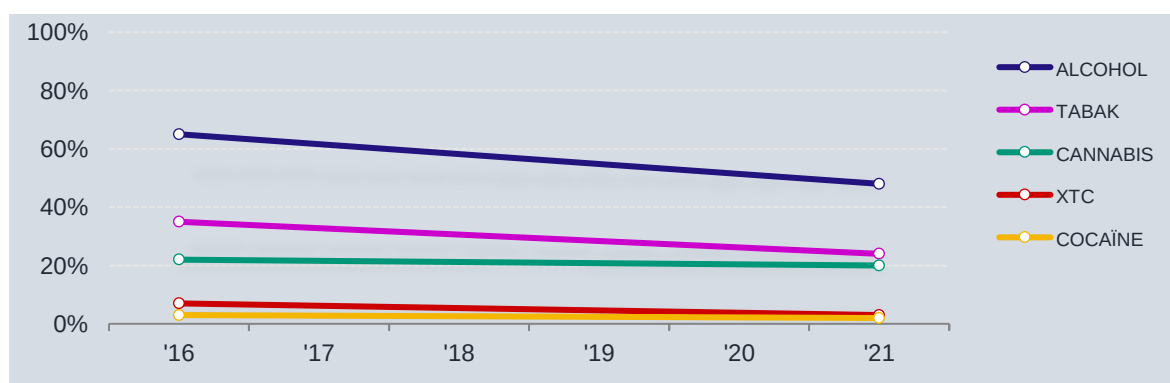
¹⁹ In 2020 is wegens de coronapandemie geen doelgroepensurvey gehouden, maar eenmalig gekozen voor een online survey waaraan iedereen van 16 jaar en ouder kon meedoen,

2 Cijfers voorgaande Antennes

In dit inleidende hoofdstuk worden de cijfers en trends uit de surveys onder mbo-studenten, jongeren in de jeugdzorg, cafébezoekers, clubbers en festivalganger, en de online coronasurvey van eerdere jaargangen van Antenne Amsterdam kort weergegeven. We beperken ons hierbij tot *huidig* gebruik (laatste maand) van tabak, alcohol, cannabis, xtc-pillen en cocaïne.¹⁵⁵

2.1 Mbo-studenten

In de periode 1993-2002 werden eerstejaars studenten op het mbo meegenomen met de Antenne surveys onder middelbare scholieren. Daarna raakte de doelgroep lange tijd uit zicht. Vanaf 2016 werd opnieuw gestart met een Antenne surveyreeks onder mbo'ers; dit keer met een brede steekproef van verschillende leerjaren.²⁰ Bij de tweede mbo-survey van 2021 was bijna de helft van de onderzochte mbo-studenten (48%) huidige drinker, een kwart (24%) huidige roker en één op de vijf (20%) huidige blower. Huidig gebruik van xtc-pillen (3%) en cocaïne (2%) kwam weinig voor. Het aandeel huidige drinkers, rokers en gebruikers van xtc-pillen en cocaïne lag in 2021 lager dan in 2016, maar het aandeel huidige blowers was vergelijkbaar. Mogelijk was de destijds nog heersende coronapandemie hierbij van invloed.

Figuur III.1: Huidig gebruik Antenne surveys mbo²¹

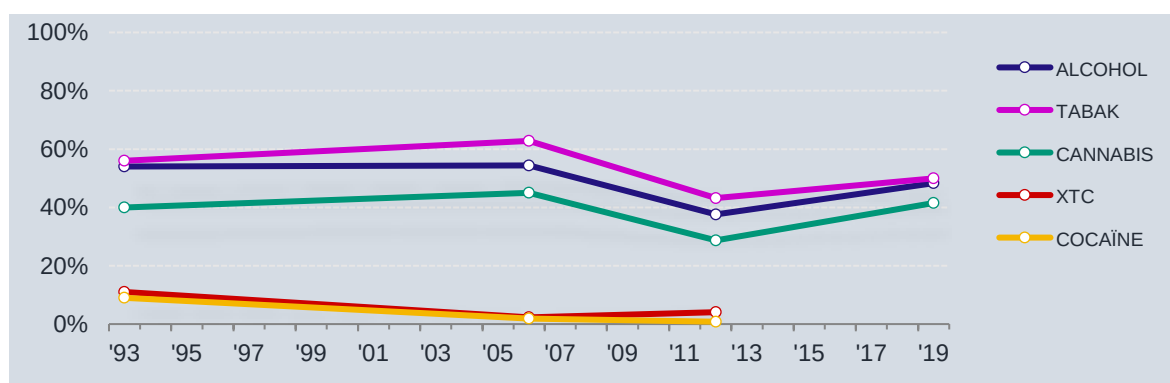
2.2 Jeugdzorg

De allereerste Antenne survey van 1993 werd uitgevoerd onder wat destijds 'probleemjongeren' werden genoemd bij het Jongeren Advies Centrum (JAC) en het Psychologisch Pedagogisch Instituut (PPI) in Amsterdam. Na een lange tussenpose kwam de doelgroep weer in zicht bij de Antenne surveys onder cliënten van jeugdzorginstelling Spirit, die in 2006, 2012 en 2019 werden uitgevoerd. In 2019 was 50% van de onderzochte jongeren huidige roker, 48% huidige drinker en 42% huidige blower. Huidig gebruik (laatste maand) van xtc-pillen en cocaïne werd niet gemeten, maar recent gebruik (laatste jaar) was 18%

²⁰ Cijfers van de eerdere mbo-surveys worden daarom ook niet weergegeven; de resultaten zijn onvergelijkbaar.

²¹ Steekproefgrootte respectievelijk 1.972 en 1.174. Gemiddelde leeftijd 19 jaar. Nabben T, Luijk SJ, Benschop A & Korf DJ (2017) *Antenne 2016*, Rozenberg Publishers | Benschop A & Nabben T (2022) *Antenne Amsterdam 2021*, Hogeschool van Amsterdam.

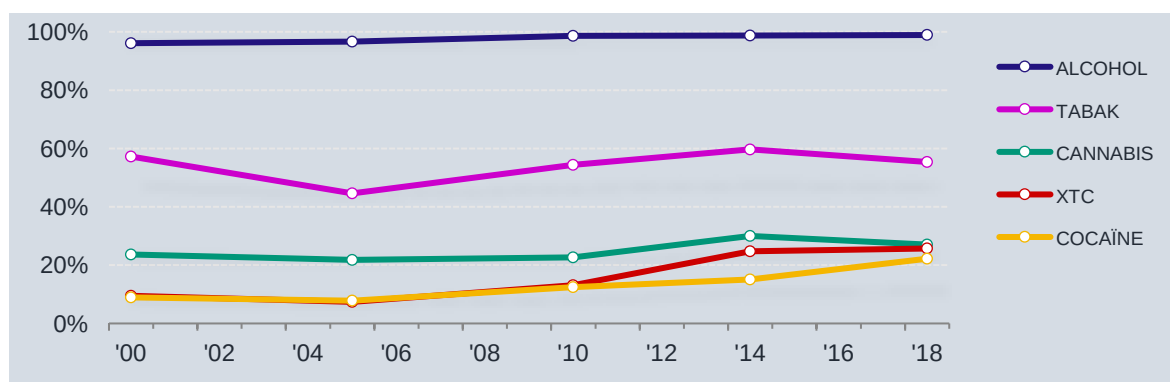
respectievelijk 5%. Wegens continue herinrichting van de jeugdzorg en veranderende onderzoeksmethoden zijn cijfers van de vier surveys beperkt vergelijkbaar.

Figuur III.2: Huidig gebruik Antenne surveys jeugdzorg²²

2.3 Cafébezoekers

Bezoekers van cafés verspreid over Amsterdam zijn vijf keer onderzocht. In elke survey bleken, op een enkeling na, alle onderzochte cafébezoekers huidige drinkers. In 2018 was meer dan de helft (55%) huidige roker en ruim een kwart (27%) huidige blower. Het aandeel huidige rokers veranderde nauwelijks sinds 2000, maar het aandeel dagelijkse rokers is meer dan gehalveerd. De afgelopen maand gebruikte 26% xtc-pillen en 22% cocaïne. Na een aantal jaren van stijgende gebruikscijfers, stagneerde het xtc-gebruik, maar het cocaïnegebruik nam verder toe.

Figuur III.3: Huidig gebruik Antenne surveys cafébezoekers²³

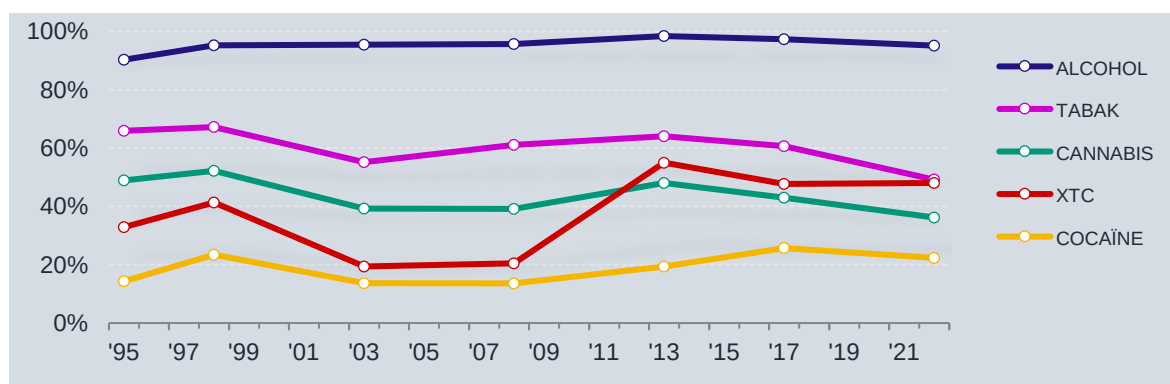
2.4 Club- en festivalbezoekers

Bezoekers van het Amsterdamse nachtleven worden al decennia gevolgd in de Antenne surveys, vanaf bezoekers van discotheken en houseparty's in 1995 tot bezoekers van clubs en festivals in 2022. Net als de

²² Steekproefgrootte respectievelijk 105, 311, 247 en 118. Gemiddelde leeftijd 16 tot 18 jaar. Korf DJ & Van der Steenhoven P (1994) *Antenne 1993*, De Jellinek | Nabben T, Benschop A & Korf DJ (2007) *Antenne 2006*, Rozenberg Publishers | Benschop A, Nabben T & Korf DJ (2013) *Antenne 2012*, Rozenberg Publishers | Nabben T & Benschop A (2020) *Antenne 2019*, Rozenberg Publishers.

²³ Steekproefgrootte respectievelijk 504, 408, 590, 523 en 540. Gemiddelde leeftijd 25 tot 27 jaar. Korf DJ, Nabben T & Benschop A (2001) *Antenne 2000*, Rozenberg Publishers | Nabben T, Benschop A & Korf DJ (2006) *Antenne 2005*, Rozenberg Publishers | Benschop A, Nabben T & Korf DJ (2011) *Antenne 2010*, Rozenberg Publishers | Benschop A, Nabben T & Korf DJ (2015) *Antenne 2014*, Rozenberg Publishers | Korf DJ, Nabben T & Benschop A (2019) *Antenne 2018*, Rozenberg Publishers.

cafébezoekers, waren bijna alle onderzochte clubbers en festivalgangers huidige drinkers (95% in 2022). De helft rookte de laatste 4 weken sigaretten (49%), eveneens de helft gebruikte xtc-pillen (48%), ruim een derde gebruikte cannabis (36%) en ruim een vijfde cocaïne (22%). Het aandeel huidige rokers en blowers lag in 2022 op het laagste niveau ooit gemeten. Gebruik van xtc-pillen en cocaïne was vergelijkbaar met vijf jaar eerder.

Figuur III.4: Huidig gebruik Antenne surveys club- en festivalbezoekers²⁴

2.5 Antenne NL Corona Special

In 2020 is de gebruikelijke survey op locatie in Amsterdam wegens de coronapandemie eenmalig vervangen door een landelijke online *Antenne NL Corona Special* survey, waarin gedurende acht maanden doorlopend informatie werd verzameld over veranderingen in het gebruik van genotmiddelen, gamen en gokken in coronatijd.²⁵

De lockdowns en de 'alcoholklok' (verkoopverbod na 20:00) bleken van grote invloed op het alcoholgebruik van Amsterdammers. Gemiddeld gesproken daalde het alcoholgebruik tijdens de eerste lockdown in het voorjaar van 2020, liep het tijdens het zomerseizoen weer op, en daalde het weer in de tweede lockdown in de herfst/winter. Achter de gemiddelden gingen echter veel individuele verschillen schuil. Een deel dronk tijdens de coronacrisis evenveel alcohol; anderen dronken bij gebrek aan sociale gelegenheden minder of (tijdelijk) helemaal niet; weer anderen dronken juist (fors) meer. Ook het gebruik van tabak en cannabis kenden zowel stijgingen als dalingen, maar voor veel verstokte dagelijkse rokers en blowers was zelfs een pandemie geen aanleiding om van gewoonte te veranderen.

Het opschorten van het uitgaansleven zorgde voor een flinke daling in het xtc-gebruik en ook voor amfetamine was er weinig animo. De afname van cocaïnegebruik was minder sterk.

²⁴ Steekproefgrootte respectievelijk 462, 456, 404, 646, 633, 639 en 246. Gemiddelde leeftijd 24 tot 28 jaar. Korf DJ, Nabben T & Schreuders M (1996) *Antenne 1995*, De Jellinek | Korf DJ, Nabben T, Lettink D & Bouma H (1999) *Antenne 1998*, Thela Thesis | Korf DJ, Nabben T & Benschop A (2004) *Antenne 2003*, Rozenberg Publishers | Benschop A, Nabben T & Korf DJ (2009) *Antenne 2008*, Rozenberg Publishers | Nabben T, Benschop A & Korf DJ (2014) *Antenne 2013*, Rozenberg Publishers | Nabben T, Luijk SJ & Korf DJ (2018) *Antenne 2017*, Rozenberg Publishers | Nabben T & Benschop A (2023) *Antenne Amsterdam 2022*, Hogeschool van Amsterdam.

²⁵ Nabben T & Benschop A (2021) *Antenne Amsterdam 2020*, Hogeschool van Amsterdam.

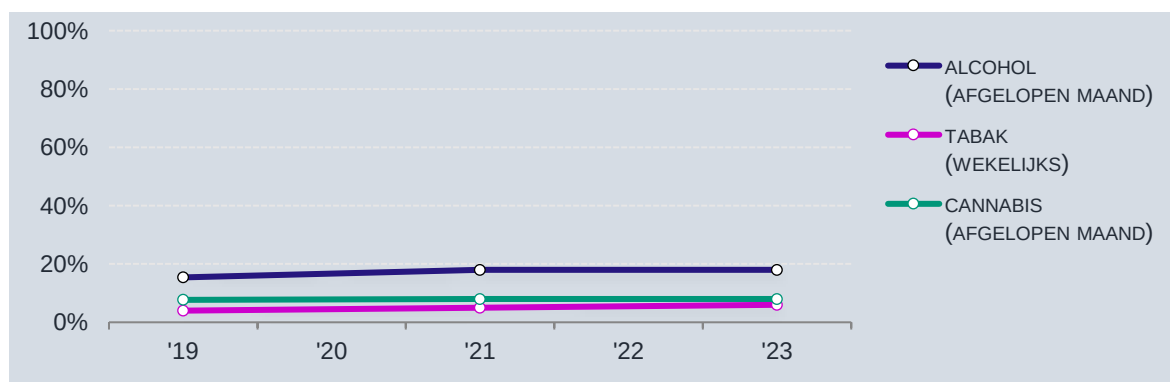
3 Cijfers Amsterdam

Antenne Amsterdam richt zich vooral op het uitgaansleven en middelengebruik van jongeren en jongvolwassenen. Om een breder beeld te krijgen van de Amsterdamse gebruikerspopulatie volgt hier een kort overzicht met additionele cijfers over middelengebruik onder jeugd, jongvolwassenen en volwassenen in de algemene bevolking, cijfers afkomstig uit rioolwateranalyses, en enkele cijfers over arrestaties, verslaving en druggerelateerde sterfte.²⁶ Zie voor meer cijfers ook de factsheet van de gemeente Amsterdam.²⁷

Landelijke cijfers zijn te vinden in de Nationale Drug Monitor (NDM).²⁸

3.1 Jeugd (scholieren)

De landelijke Gezondheidsmonitor Jeugd levert vierjaarlijks cijfers over jongeren uit de tweede en vierde klas van het voortgezet onderwijs. GGD Amsterdam neemt sinds 2019 deel. In 2021 is wegens de coronapandemie een tussenmeting gedaan. Bij de meest recente meting van 2023 had 41% ooit alcohol gedronken, 20% ooit tabak gerookt en 13% ooit wiet/hasj gebruikt. Gebruik van alcohol (18%) en cannabis (8%) in de afgelopen maand waren hetzelfde als twee jaar eerder. Wekelijks roken (6%) was licht toegenomen. Opvallenderwijs werden vapes (26% ooit, 7% wekelijks) vaker gebruikt dan traditionele sigaretten. Er zijn binnen deze onderzoeksgroep grote verschillen naar leeftijd. Vierdeklassers (ca. 15-16 jaar) vaperen meer dan twee keer zo vaak, drinken meer dan drie keer zo vaak, roken vijf keer zo vaak en blowen meer dan zes keer zo vaak als tweedeklassers (ca. 13-14 jaar).²⁹

Figuur III.5: Middelengebruik scholieren 2^e en 4^e klas voortgezet onderwijs Amsterdam³⁰

In 2016 is het alcohol- en druggebruik van 1.076 Amsterdamse leerlingen uit de vijfde en zesde klas van havo en vwo (ca. 17-18 jaar) onderzocht door de GGD Amsterdam en Jellinek Preventie. Driekwart van de

²⁶ De meeste cijfers zijn ook in voorgaande Antennes terug te vinden. Waar mogelijk worden gegevens aangevuld en geactualiseerd.

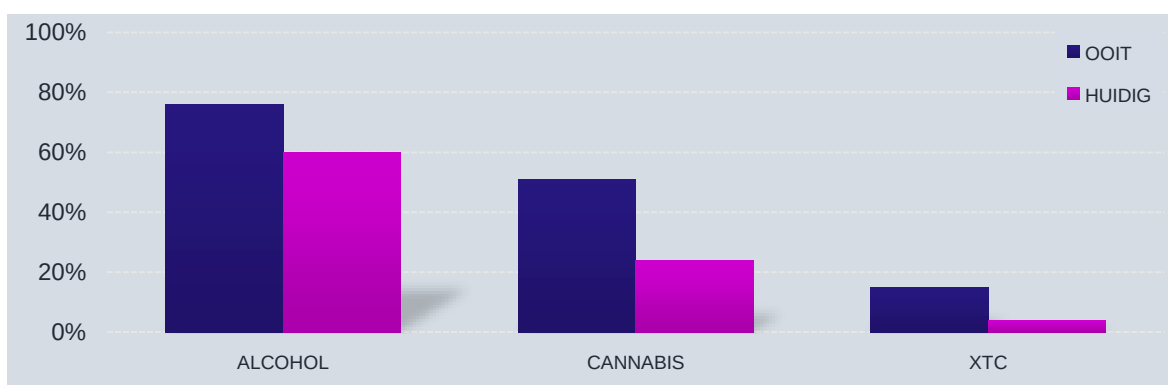
²⁷ Regeer I, Lindeman E & Sewdas R (2024) *Drugsgebruik in Amsterdam*, Onderzoek & Statistiek, Gemeente Amsterdam.

²⁸ *Nationale Drug Monitor* (editie 2023), Trimbos-instituut/WODC.

²⁹ Wekelijks vaperen 9% versus 4%, afgelopen maand alcohol 27% versus 8%, wekelijks roken 10% versus 2%, afgelopen maand cannabis 13% versus 2% (*Gezondheid in Beeld*, GGD Amsterdam).

³⁰ *Gezondheidsmonitor Jeugd 2019*, GGD'en en RIVM (cijfers van 2019 hebben betrekking op de GGD-regio Amsterdam, die tevens de gemeenten Aalsmeer, Amstelveen, Diemen, Ouder-Amstel en Uithoorn beslaat) | *Gezondheid in Beeld*, GGD Amsterdam.

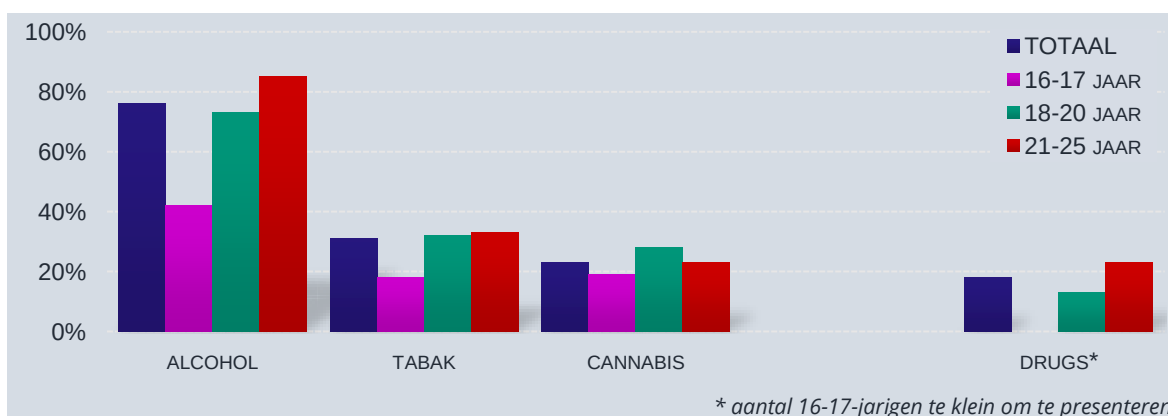
leerlingen had ooit alcohol gedronken (76%), de helft had ooit cannabis gebruikt (51%) en 15% had ooit ecstasy gebruikt. In de afgelopen maand dronk 60% alcohol, gebruikte 24% cannabis en gebruikte 4% xtc.

Figuur III.6: Middelengebruik Amsterdamse scholieren (5^e en 6^e klas havo/vwo)³¹

3.2 Jongvolwassenen (studenten)

In 2022 is een landelijke online Gezondheidsmonitor Jongvolwassenen opgetuigd, waarvoor 16-25-jarigen zijn benaderd via sociale media en intermediairs. Ook GGD Amsterdam haakte hierbij aan. Bij deze eerste editie had 76% van de Amsterdamse jongvolwassenen de laatste 4 weken alcohol gedronken, rookte 31% en blowde 23%. Ruim één op de zes (18%) gebruikte de laatste 4 weken drugs, waarbinnen xtc (11%) en cocaïne (7%) het hoogst scoorden.³² De minderjarigen (16-17 jaar) binnen deze leeftijdsrange scoren duidelijk lager dan de oudere groepen.

* aantal 16-17-jarigen te klein om te presenteren

Figuur III.7: Middelengebruik jongvolwassenen (laatste 4 weken) Amsterdam³³

3.3 Volwassenen (algemene bevolking)

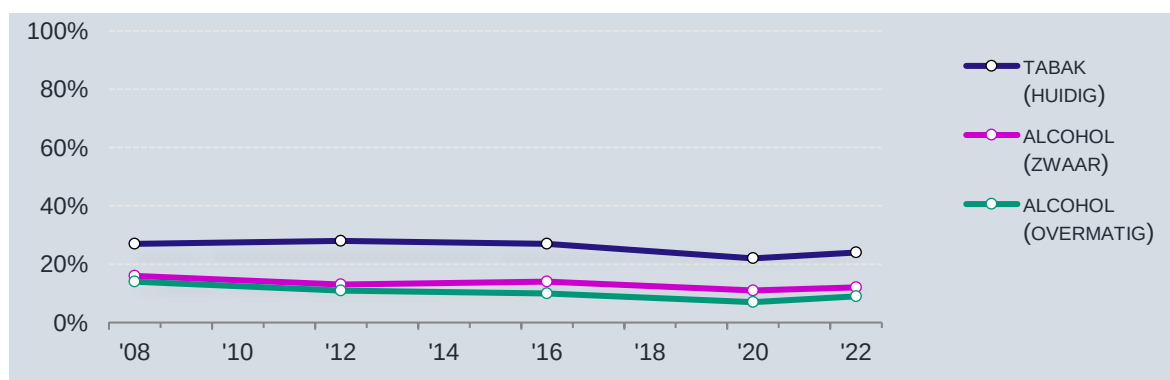
De GGD Amsterdam voert vierjaarlijks een gezondheidsonderzoek uit onder zelfstandig wonende Amsterdammers van 18 jaar en ouder, waarbij onder andere het gebruik van tabak, alcohol en drugs wordt gemeten. In 2022 is een extra Corona Gezondheidsmonitor Volwassenen en Ouderen uitgevoerd.

³¹ Dijkshoorn H, Schilthuis, W & Van Bakkum F (2016) *Jeugd en genotmiddelen 2016: Onderzoek naar alcohol- en druggebruik in klas 5 en 6 van havo & vwo in Amsterdam*, GGD Amsterdam / Jellinek Preventie.

³² Drugs = 2C-B, 3-MMC/4-MMC, amfetamine, cocaïne, GHB, ketamine, paddo's, truffels en/of xtc.

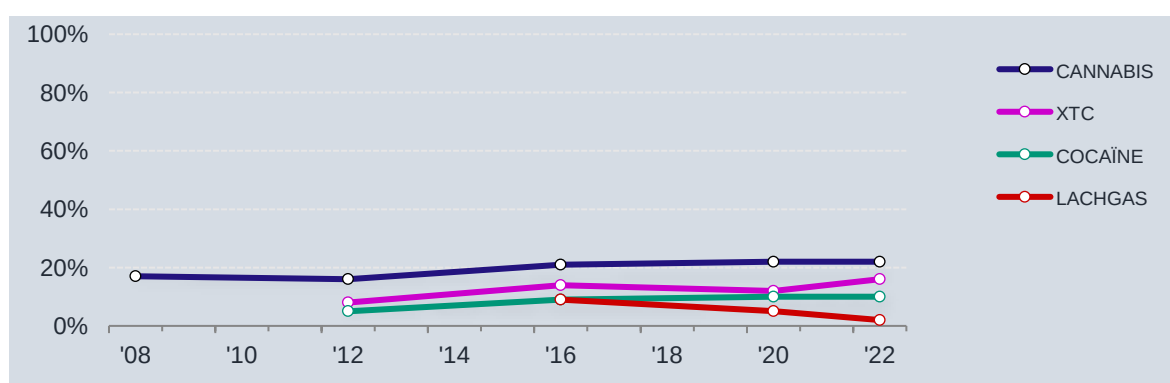
³³ *Jongvolwassenen en de coronaperiode Amsterdam: Tabellenboek Corona Gezondheidsmonitor Jongvolwassenen 2022*, GGD Amsterdam.

Op basis van de gegevens uit de laatste meting rookt bijna een kwart (24%) van de Amsterdammers, rookt 12% dagelijks en is 2% een zware roker (20 sigaretten of meer). Qua alcoholgebruik wordt sinds 2008 vooral gekeken naar zwaar en overmatig drinken.³⁴ In 2022 was 12% van de volwassen Amsterdammers een zware drinker en 9% een overmatige drinker. Roken en drinken nam wat toe in 2022 ten opzichte van 2020, maar cijfers zijn lager dan in 2016 (voor de coronaperiode).

Figuur III.8: Alcohol- en tabakgebruik algemene bevolking Amsterdam³⁵

Het percentage recente (laatste jaar) cannabisgebruikers steeg tussen 2012 en 2016, maar is sinds 2020 gestabiliseerd op 22%. Recent xtc-gebruik was 16% in 2022, wat hoger is dan voorgaande jaren. Recent cocaïnegebruik is sinds 2016 stabiel op 10%, maar het gebruik van lachgas daalde naar 2%.

Figuur III.9: Drugsgebruik (laatste jaar) algemene bevolking Amsterdam³⁵

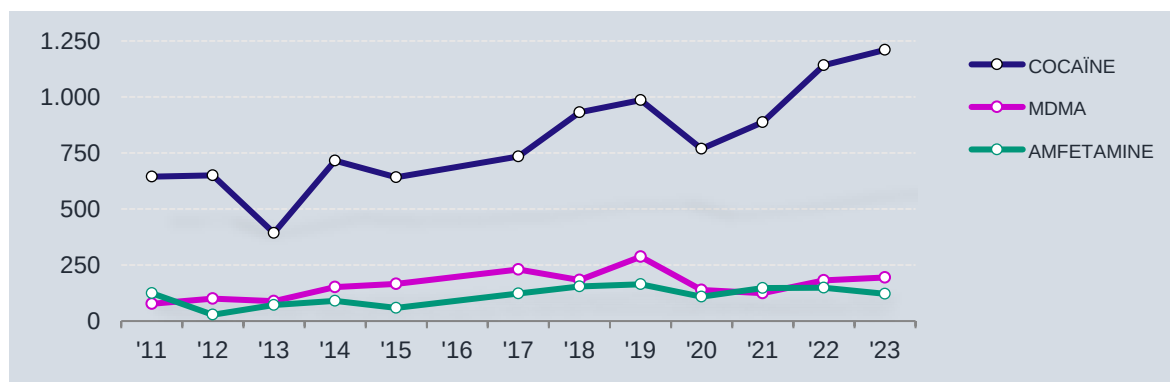
3.4 Rioolwater

Sinds 2011 wordt onderzoek gedaan naar drugsresiduen in afvalwater in Amsterdam (en andere Europese steden). De resultaten van rioolwateranalyses worden weergegeven in mg per 1.000 inwoners per dag, terwijl de residuen ook afkomstig kunnen zijn van toeristen, forenzen, thuiswonende studenten, congresbezoekers,

³⁴ Zware drinkers: minstens één dag in de week minimaal 6 (mannen) of 4 (vrouwen) glazen alcohol. Overmatige drinkers: meer dan 21 (mannen) of 14 (vrouwen) glazen alcohol per week (*Cijfers alcohol*, Trimbos-instituut).

³⁵ Dijkshoorn H, Janssen A, Julius M, Runtuwene N & Verhagen C (red.) (2021) *Gezondheid en welbevinden in Amsterdam*, GGD Amsterdam (cijfers 2008-2020) | *Gezondheid in Beeld*, GGD Amsterdam (cijfers 2022).

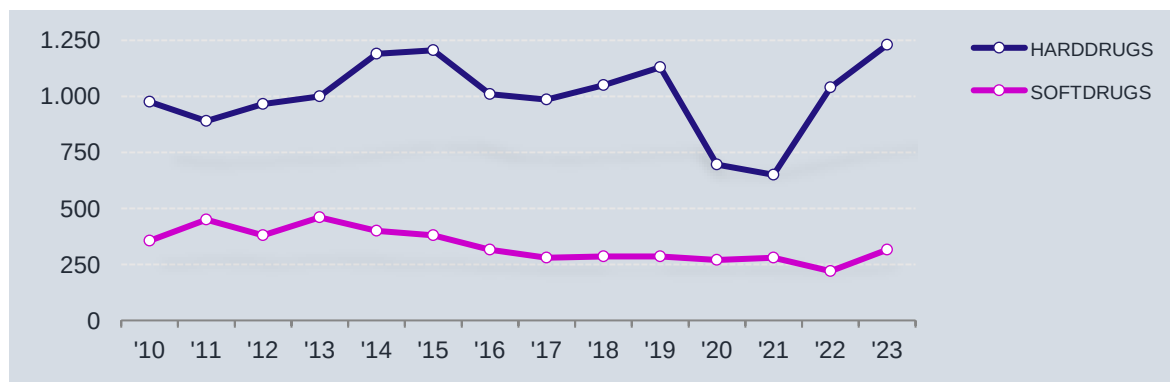
dagjesmensen en anderen die niet in de stad wonen.³⁶ In het Amsterdamse rioolwater werd in de loop der jaren steeds meer cocaïne, mdma en amfetamine aangetroffen, maar het coronajaar 2020 liet een daling zien. Daarna namen de hoeveelheden cocaïne weer toe; zelfs tot ruim boven het pre-coronaniveau. Mdma steeg ook, maar blijft onder het oude niveau. Amfetamine lijkt na een lichte opleving weer te dalen. Dat de rioolwatercijfers niet kunnen worden vertaald naar aantallen gebruikers, blijkt uit het feit dat de stijgende hoeveelheid cocaïneresidu niet wordt ondersteund door toenemende gebruikscijfers onder Amsterdammers.

Figuur III.10: Rioolwateranalyses (mg per 1.000 inw. per dag) Amsterdam³⁷

3.5 Arrestaties

Volgens de voorlopige cijfers werden in 2023 in de gemeente Amsterdam 1.230 harddrugsmisdrijven en 315 softdrugsmisdrijven geregistreerd. Het aantal geregistreerde misdrijven in verband met harddrugs nam na een corona-dip weer flink toe tot het niveau van circa tien jaar geleden. Cijfers van softdrugsmisdrijven leken langzaam maar gestaag te dalen, maar laten in 2023 ook weer een stijging zien.

Figuur III.11: Drugsmisdrijven Amsterdam³⁸

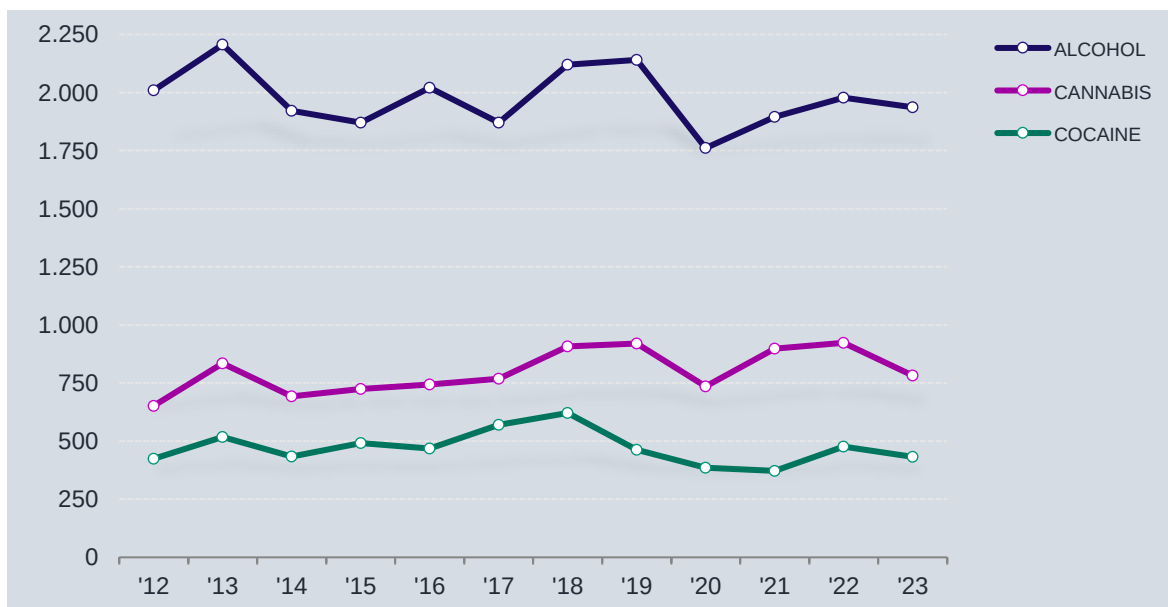
³⁶ In 2022 had Amsterdam 20 miljoen dagbezoekers en verblijfsbezoekers, wat neerkomt op ca. 55 duizend per dag (Fedorova T, Sleutjes B & Van der Groep R (2024) *Toerisme MRA 2022-2023*, Onderzoek en Statistiek, Gemeente Amsterdam). Daarnaast wonen ca. 95 duizend studenten aan het Amsterdamse hoger onderwijs buiten de stad (*Studentenhuisvesting in Amsterdam in cijfers*, ASVA.nl) en pendelen ca. 100 duizend forenzen tussen hun woonplaats en Amsterdam (*Meer dan de helft van de werknemers is forens*, CBS.nl, 7 juni 2013).

³⁷ *Wastewater analysis and drugs — a European multi-city study*, EMCDDA/SCORE. Hier zijn ook afzonderlijke cijfers voor weekend- en weekdagen te vinden.

³⁸ Import/export, telen/bereiden/bewerken/vervoeren/leveren, aanwezig hebben, of vervaardigen van drugs (zie art. 2 en 3 Opiumwet). *Geregistreerde criminaliteit*, CBS Statline.

3.6 Verslaving

Cijfers over mensen onder behandeling in de verslavingszorg ontbraken de laatste jaren als gevolg van gewijzigde privacywetgeving.³⁹ De nationale gegevensverzameling is inmiddels weer opgestart, maar er worden (nog) geen Amsterdamse cijfers gerapporteerd. Als alternatief worden hier de instroomcijfers van Jellinek Amsterdam gepresenteerd, met daarbij de kanttekening dat Jellinek niet de enige aanbieder van verslavingszorg in de hoofdstad is.⁴⁰

Figuur III.12: Instroom cliënten Jellinek Amsterdam⁴¹

De totale instroom van 2023 betrof 4.024 cliënten; een lager aantal dan het jaar daarvoor (4.302). Bij de jaarlijkse aanmeldingen voor behandeling bij Jellinek Amsterdam staat alcohol bovenaan, op afstand gevolgd door cannabis en cocaïne.⁴² Deze drie middelen lieten tussen 2018 en 2020 een daling zien, waarna de hulpvraag weer toenam. Die toename lijkt in 2023 te stagneren.

Na deze top drie volgden in 2023 (met veel lagere cijfers) aanmeldingen wegens onder andere amfetamine, gokken en benzodiazepinen.⁴³

³⁹ Verslavingszorggegevens worden verzameld in het Landelijk Alcohol en Drugs Informatie Systeem (LADIS).

⁴⁰ Andere aanbieders zijn o.a. Castle Graig, GGZ Interventie, Good Hope, Kick Your Habits, Peggy-Sue, SolutionS, Terwille, Triora, Trubendorffer en WeQuit ([ZorgkaartNederland](https://www.zorgkaartnederland.nl))

⁴¹ Inclusief medicatiepoli en Minnesota, naar primair middel. Interne cijfers Jellinek.

⁴² Deze top drie komt overeen met het landelijke beeld (Wisselink DJ, Van der Slink JB & Kerssies JP (2024) *Kerncijfers Verslavingszorg 2018 – 2023*, LADIS, Stichting IVZ).

⁴³ Aantallen overige aanmeldingen (minimaal tien): amfetamine (105), gokken (102), benzodiazepinen (84), opiaten (82), GHB (72), ketamine (51), crack (42), overige medicijnen (35), nicotine (30), internetgamen (13).

4 De volgende hoofdstukken

De resultaten van het uitgaanspanel onder insiders uit verschillende scenes in de uitgaanswereld worden in **hoofdstuk IV** uitgebreid besproken. **Hoofdstuk V** toont de resultaten van het panel over kwetsbare jeugd. De bevindingen van de voetbalsurvey worden in **hoofdstuk VI** gepresenteerd. Tot slot wordt in **hoofdstuk VII** op basis van informatie uit de panelstudie en de survey, aangevuld met een analyse van gegevens van de testservice, een beschrijving gegeven van de Amsterdamse drugsmarkt. Meer gedetailleerde informatie over onderzoeksmethoden en tabellen zijn te vinden in **VIII Bijlagen**.

IV

PANEL UITGAANDERS

1	Het uitgaanspanel	28
1.1	Het Amsterdamse uitgaansleven	29
1.2	Het uitgaandersperspectief	30
1.3	Het professionele perspectief	31
1.3.1	Beveiliging	32
1.3.2	Club- en locatiemanagers	35
1.3.3	Rave-organisatoren	36
1.4	Ontwikkelingen uitgaansleven 2023	37
2	Middelengebruik en smaakculturen	38
2.1	Vijf profielen	40
2.2	Gezondheid: regulering en risicogedrag	43
2.3	Alcohol	46
2.4	Roken	48
2.5	Hasj en marihuana	49
2.6	Stimulantia	51
2.6.1	Ecstasy	52
2.6.2	Cocaïne	55
2.6.3	Amfetamine	59
2.7	Narcosemiddelen	63
2.7.1	Ketamine	64
2.7.2	GHB	67
2.7.3	Lachgas	70
2.8	Nieuwe psychoactieve stoffen	73
2.8.1	3-MMC	75
2.8.2	2c-B en overige NPS	76
2.9	Psychedelica	77
2.10	Overige middelen	80
3	Samenvatting	81

In het uitgaanspanel worden trends in de uitgaanswereld op de voet gevolgd. Dit gebeurt door middel van halfjaarlijkse individuele interviews met insiders in het Amsterdamse uitgaansleven, met speciale aandacht voor dance en urban, genres die het meest geprogrammeerd worden naast talrijke concerten op kleine en grotere podia in de stad. We doen hier verslag van de negenenvijftigste (T59) en zestigste (T60) meting in respectievelijk voorjaar en najaar 2023.

Een beschrijving van de panelmethodiek, de panelleden en de netwerken die ze vertegenwoordigen is te vinden in *VII A Bijlage panel* (pag. 177) in *VIII Bijlagen*.

1 Het uitgaanspanel

Het huidige panel in het uitgaansleven telt **26 panelleden** die **31 netwerken** omvatten.⁴⁴ In de vorige meting (2022) schreven wij dat de somberte van de jaren daarvoor plaats maakte voor meer optimisme en elan. Maar het nachtleven blijft ook een spiegel van de tijd waarin jongeren en jongvolwassenen leven. De flink toenemende inflatie doet zich ook voelen in hun portemonnee. Het uitgaansleven is daar geen uitzondering op. Want de prijs voor een drankje en een kaartje gaat eveneens omhoog. Achter de schermen schuilt een hele industrie van decorbouwers, licht en geluid, en alles wat erbij komt kijken voor het organiseren van een evenement. Al die extra kosten moeten worden doorberekend, waardoor ook organisatoren in de klem komen. Want hoeveel kun je voor een kaartje vragen, terwijl ook je aanloopkosten omhoog zijn gegierd? Reden waarom een portier (153a) op undergroundfeesten meer ‘cherry picking’ ziet van bezoekers die geen rooie rot cent bij zich hebben. Daarover straks meer bij de andere trends in 2023. Het goede nieuws is dat Amsterdam eindelijk weer een nieuwe nachtburgemeester heeft die de belangen van de nacht wil gaan behartigen.⁴⁵

Verbreiding van de panelstudie

We begroeten dit jaar zeven nieuwe panelleden en nemen afscheid van vier panelleden.⁴⁶ Daarmee is het panel (van panelleden en hun netwerken) weer breder vertegenwoordigd dan voorgaande periode (2020-2022), waar naar verhouding veel mutaties waren als gevolg van corona en de switch die uitgaanders en professionals in het nachtleven toen maakten. Een panellid dat er lang in heeft gezeten is Nicole (155a), die van clubber overstapte naar organisator van een viertal feesten per jaar. In een terugblik op de laatste vijf jaar ziet ze dat iedereen terugschakelt naar een lagere versnelling, geen zin meer heeft in afteren en voor een deel in therapie gaat. “Het kan toch niet de bedoeling zijn dat je over je problemen alleen in gesprek met elkaar gaat als je onder invloed bent?”

⁴⁴ Een netwerk in deze context is een verzameling mensen in het uitgaansleven (vriendengroep, bezoekerspubliek of scene) waarover het panellid vertelt.

⁴⁵ Roele J & Goedegebuure J, *Dit is de nieuwe nachtburgemeester van Amsterdam: ‘Wij zien jou naast Femke Halsema staan’*, Het Parool, 22 maart 2023.

⁴⁶ Zie *VII A Bijlage panel* (pag. 177).

Het laatste interview met Nicole gaat deze keer ook over haar eigen welzijn en geluk.⁴⁷

Speelperiode voorbij

“Onze vroeger zo hechte groep is uit elkaar gevallen. Corona heeft alles versneld, maar heeft zich ook ten positieve gekeerd. De speelperiode is voorbij. Mensen willen serieuzer leven, leeftijd speelt een rol als je de dertig bent gepasseerd. Iedereen is sneller moe van uitgaan en hebben het er niet meer voor over om dit met illegale supplementen aan te vullen. In plaats van elke week wordt er nu om de week drugs gebruikt. Werken wordt serieuzer genomen naarmate banen meer toekomstperspectief krijgen. Ik ben blij dat ik mijn stapdrift meer beheers en niet meer chronisch moe ben van alle nachtelijke uitspattingen. Het is het doorbreken van een patroon dat je niet verder helpt in je leven. Door beter te filteren word ik minder meegezogen in die draaikolk van uitgaan en drugs. Ik zie nu beter van afstand hoe sommigen op de oude voet verder gaan. Yoga helpt mij om gedisciplineerder te leven: gelukkig, vrolijk en blij. Ik geniet van de muziek en luister meer naar mijzelf in plaats van anderen te pleasen. Ik durf mij ook kwetsbaarder op te stellen zonder automatisch te vervallen in drugsgebruik om dan pas over mijn shit te praten. Dat liedje ken ik nou wel.” (Nicole, 155a)

1.1 Het Amsterdamse uitgaansleven

Het Amsterdamse nachtleven heeft zich na een coronadip inmiddels herpakt. Het uitgaansveld telt naar schatting 40 clubs (ca. 10 met een 24-uurslicentie); 30 culturele locaties en 60 muziek- en feestcafés.⁴⁸ De dancefestivalsector is eveneens fors vertegenwoordigd met 200 tot 400 muziekfestivals per jaar.⁴⁹ Na de kredietcrisis zette Amsterdam zich door schaalvergroting in de club- en festivalcultuur ook internationaal op de kaart, gezien het groeiend aantal van jonge feesttoeristen. De stad werd ook op economisch en cultureel gebied een magneet voor buitenlandse bedrijven, investeerders, expats en gelukszoekers. Het zal niet heel lang meer duren of een miljoen inwoners komt in zicht.⁵⁰

De panelleden die in dit hoofdstuk aan het woord komen maken zelf deel uit van een netwerk en/of hebben als professional contact met publieksgroepen. Panelleden met een **primair** contact vertellen vanuit een insidersperspectief over het middelengebruik in hun netwerk, scene of vriendengroep. Panelleden met een **secundair** contact vertellen vanuit hun professionele rol in het uitgaansleven (o.a. portiers, servicemedewerkers, barmedewerkers, clubuitbaters en organisatoren van raves). Eerst komen de uitgaanders aan het woord die als panellid zelf deel uitmaken van de stapcultuur (primair contact), gevolgd door de professionals (secundair contact).

⁴⁷ De interviews met panelleden gaan vooral over de achterban die ze vertegenwoordigen en de middelen die daar worden gebruikt. Maar in het laatste afscheidsinterview blikken we ook terug op het leven van het panellid zelf.

⁴⁸ Team Nachtvisie (2021) *Toekomst van de nacht: Nachtcultuur in Amsterdam*, Gemeente Amsterdam.

⁴⁹ *Festivals in Amsterdam*, followthebeat.nl.

⁵⁰ O&S, *Prognose bevolking 2023-2050*, Gemeente Amsterdam, 21 februari 2023.

1.2 Het uitgaandersperspectief

De meerderheid van de panelleden maakt deel uit van vriendengroepen en/of scenes die veel uren doorbrengen in het uitgaansleven en vertellen vooral vanuit het perspectief van stappers.

Het panel heeft zich op een paar leden na praktisch helemaal vernieuwd sinds corona. Nieuwe leden werden verwelkomd om verslag te blijven doen van het Amsterdamse nachtleven dat inmiddels weer op volle toeren draait. Het urbanmilieu is versterkt met Josephine (189a) die net als Kofi (132a) goed zicht heeft op nieuwe ontwikkelingen in het urbanmilieu.

Koosje (175a) blijft verslag doen van de immer turbulente en dwarse tekno- en kraakscene met ook een teknival in Albanië dit jaar. Er is nog steeds een circuit van feestjes in kraakpanden her en er verspreid over de stad. Voor illegale raves in Amsterdam is steeds minder animo, weet Koosje. “Veel ravers vinden het hier te posh tegenwoordig haha.” Hier tegenaan schuurt de psytrance die een poos uit beeld is geweest in Antenne, maar opnieuw wordt belicht door Sjahko (190a) de elk weekend op avontuur is. Net als Carl (188a), een andere nieuweling en student die tech-house feesten bezoekt, het liefst op een bijzondere locatie. Als we hem interviewen is hij nog aan het bijkomen van een feest in de laatste overgebleven Bijlmerbajes toren. Ook Gino (185a) is nieuw en ontpopt zich als een connaisseur van interessante dj’s die Amsterdamse stappers bedwelmen met hun muziek. Een wat onderbelicht domein zijn de cafés die sommigen gebruiken als aanloop voor het clubbezoek of die dienen als stamcafé en vertrouwde haven voor een vaste cliëntèle bestaande uit studenten en werkenden. Javier (186a), barman in de Jordaan, en Maik (187a/b) op het Leidse Plein, zien voldoende gekkigheid in deze krappe uitgaansgelegenheden waar de alcohol soms rijkelijk vloeit.

Samen met de andere panelleden doen zij deze meting verslag van mensen, middelen en markten en hoe deze bij elkaar komen in het zowel het uitgaansleven, als daarbuiten op straat, in tunnels, op thuisfeesten, in vakantieparken, in auto’s of in de natuur, weg van alle stadse feesthectic die zo bruisend maar soms ook zo dwingend kan zijn.

Uitgaansflitsen

De nacht is een verzamelplaats voor de uitgaanscene die zich settelt in cafés, raves, clubs en nieuwe pop-ups. Sommigen duiken het café in als voorproefje op de nacht of wachten net zo lang dat ze eruit worden geveegd. Anderen wanen zich in clubwalhalla met een keur aan lokale en internationale artiesten waar kan worden gedanst op elk denkbaar ritme. Aan de randen van de stad bloeit de underground met zijn experimenterende subculturen. In de zomermaanden zijn vooral de kleine festivals in trek. De grote festivals laten de meeste Amsterdammers liggen. Daar komt te veel ‘Purmerend en Zoetermeer’, klinkt het blasé.

We volgen een paar panelleden in hun habitat. Josephine bevindt zich in het hart van de urbanscene waar R&B, afro-house en amapiano feesten goed gedijen.⁵¹ Zelf is ze kritisch op het kopje 'urban' waar vaak alles onder wordt geschaard, terwijl het écht verschillende groepen zijn. Haar veelzijdige vriendenkring is een amalgaam van stappers, organisatoren, dansers en creatievelingen. Een jonge groep van prille twintigers met vooral Surinaamse, Antilliaanse, Aziatische en Molukse roots. De groep R&B'ers en afro-housepubliek is ouder dan de jongste lichting die wild is van amapiano, house-gerelateerde muziek ook tof vindt en behalve alcohol ook interesse heeft in andere middelen (o.a. xtc, mdma en GHB). "Dit genre is echt ontploft na corona!", zegt Josephine (189a).

"De eerste amapiano feesten waren drie jaar geleden voor de incrowd (25-35 jaar) en wist zich daarna razendsnel te verbreiden naar een jonger publiek dat helemaal meelift op sociale media. De community is maatschappelijk betrokken en houdt zich ook bezig met spiritualiteit, diversiteit en safe spaces. De evenementen lopen zo storm dat je deze thema's moeilijk kunt borgen. De inner circle van een groep dansers die spiritueel, creatief en een vrije seksuele moraal uitdraagt, dreigt in de knel te komen door een jonge aanwas (veel met zonnebrillen) die filmpjes op Insta zetten. Om de originele sfeer te behouden vragen organisatoren nu om geen telefoon meer mee te nemen."

In hartje centrum staat Maik (187a) achter de toog van een klein café, een populair trefpunt voor jong werkvolk dat aan het eind van de week nog een drankje wil gaan doen. Daar zitten ook 'bonustypes' bij die met veel aplomb hun bonussen verzilveren met champagne. In het weekend is het café een doorgeefluik voor studenten die komen indrinken. "We maken er hier altijd een klein feestje van met lekkere plaatjes en hitjes die herkenbaar zijn. We hebben zelfs een sneeuw- en rookmachine." Maik (187a) loopt naar een kastje, draait een knop om en demonstreert de sneeuwmachine die pardoes een wolk schuimvlokken uitspuwt. Deze sneeuwspuger maakt overuren als het cafévolk na middernacht hossend een zoveelste rondje besteld. Iets verder uit het centrum, richting Zuidoost, loopt Carl (188a) op een rauw tech-house feest in een kelder een groepje drillrappers tegen het lijf. "Gelukkig hadden ze hun messen thuis gelaten", zegt hij grappend. "Het was duivels daar. God was niet aanwezig. Met de juiste middelen op kun je diep gaan daar." Op dit soort feestjes staat hij met zijn vrienden altijd op de beste plek: precies voor de dj! Helemaal in de periferie dompelt Dé (179a) met haar gevolg zich onder in een clubrave. Een 'next level sfeer' vindt ze omdat er geen gejaag van mannen is. Er komen vooral Amsterdammers en internationals op af en '18-jarige hard-liners' die diep in de scene zitten en overal weer opduiken in de underground."

1.3 Het professionele perspectief

In deze paragraaf belichten we de positie van professionals die vanuit hun perspectief reflecteren over het uitgaansleven. We beginnen met *beveiliging*, daarna de *club- en locatiemanagers* en eindigen met *rave-organisaties*. De elektronische scene scoort van oudsher hoog op middelengebruik, met daarbinnen weer een

⁵¹ Het woord urban heeft tegenwoordig ook de aandacht binnen het 'woke' discours. In Antenne verwijst urban voornamelijk naar zwart (Afrikaans) georiënteerde muziekstijlen die, vergeleken met de elektronische (dance)stijlen, een meer etnisch gemêleerd publiek trekken.

waaier van subgenres van jong drum-'n-bass en hard techno publiek tot house. Een vorm van 'verclubbing' vindt MJ (146a), waar naast alcohol ook andere middelen gebruikt worden. Het is de achilleshiel van nachtclubs en feestorganisaties. Maar wie hier van wegstijgt, begrijpt volgens professionals het uitgaansleven niet. Dus is het van belang om te zoeken (dit gebeurt steeds vaker in overleg met club communities) naar een evenwicht waarin iedereen het beste kan gedijen en waar excessen en gezondheidsincidenten niet de overhand krijgen. Floyd (180a) zou het een interessante pilot vinden als mensen in een club op een speciale plek mogen gebruiken in plaats van die krappe wc's. Hij ziet dat sommige bezoekers daar schijt aan hebben en achteloos een lijn uit het vuistje nemen alsof ze hun neus aan het snuiten zijn. Maar het blijft een dilemma, omdat je het ook niet wilt aanmoedigen of omdat andere bezoekers zich hieraan gaan storen.

"Laatst stond ik in een hele lange rij voor de wc. Je ziet ook groepjes tegelijk naar binnen gaan, terwijl je zelf heel nodig moet. Wat ik tof vond toen, dat iemand van de organisatie vroeg wie er wilde plassen of gebruiken? De gebruikers kregen een andere plek toegewezen om te mogen gebruiken." (Dé, 179a)

In de vorige meting (Antenne Amsterdam 2022) was vooral het gedrag van uitgaanders, en vooral de jonge post-corona lichter, punt van discussie. Ze snapten de gedragscodes niet of negeerden deze simpelweg. Omzien naar elkaar schoot er nog wel eens in. Het egoïsme vierde hoogtij en over alles wat hen niet zinde moest worden gediscussieerd.

1.3.1 Beveiliging

Vanaf het begin van de panelstudie zijn doen er portiers mee in de panelstudie. Zij hebben een goed beeld van bezoekersgroepen (twintigers met veel uitgaansdrang) die voor de panelstudie interessant zijn. Ervaren beveiligers voelen vaak goed aan wat voor volk er voor de deur staat en welke middelen daarin rondgaan. Zij vertellen over verschillende clubavonden en evenementen waar naar verhouding veel gebruikt wordt. Ze worden bevraagd over gedrag en omgangsvormen van bezoekers, drugssmokkel, gebruik en eventuele risico's daarvan. We gaan hier in op kwesties over beveiliging (en hoe te handelen) en drugsbezit. Verderop, in *2 Middelengebruik en smaakculturen* (pag. 38), vertellen de professionals ook over middelen die bij verschillende bezoekersgroepen rondgaan.

In deze meting zijn drie professionals vertegenwoordigd:

- Een beveiligingscollectief (portiers I, 153a) van een club buiten de binnenstad en zomerevenementen.⁵²
- Een servicemedewerker (portier II, 162a/b) van een club in de binnenstad.
- Een beveiligingscoördinator (Steef, 191a/b) van een club in de binnenstad.

Werkveld

Portiers I (153a) vertellen vooral over een club in het alternatieve nachtleven en wisselen dit af met klussen op grote zomerevenementen. In clubverband volgen ze een kerngroep van circa 150 doorgaans prille

⁵² Het gaat hier om een jaarlijks gesprek met twee a drie portiers van het beveiligingscollectief.

twintigers (21-22 jaar) en 'wat ze uitspoken'. De kerngroep presenteert zich als non-binair of trans. Verder komen er veel toeristen, stappers van buiten Amsterdam, en internationals (buitenlandse studenten en expats). De meesten zijn gek van muziek en komen vaak speciaal voor een artiest. Daar willen ze best ver voor reizen. Sommige feesten trekken een queer publiek, terwijl er ook feesten zijn waar vooral studenten komen.⁵³ De groep queers binnen de technoscene is het meest uitgesproken in gedrag en houding. Voor hen is de club een safe space waar ze zichzelf durven zijn. Maar er gebeurt ook het een en ander op muzikaal gebied waar techno en hiphop samenkomen en ook culturen meer met elkaar mengen.

De servicemedewerker (162a) kent het gebouw van binnen en buiten en heeft met alle partijen contact: portiers aan de voordeur, toilet dames, barkeepers en vooral bezoekers van jong tot oud. Hij vertelt vooral over groepen die van dance en urban houden. Omdat hij naast een service verlenende ook een verbindende taak heeft bij het personeel, is hij goed op de hoogte wat er op deze avonden allemaal speelt.

De beveiligingscoördinator (191a/b) heeft een vergelijkbare rol in een andere grote club. Hij organiseert briefings met de staf en krijgt alles door wat er die avond gebeurt: van de voordeur tot achter de dj-booth. Hij ziet verschillende bezoekersgroepen door het jaar heen. Op clubavonden waar het publiek extremer uitgaansgedrag vertoont, wordt vaak gekozen voor een volle bezetting van het securityteam. Er zijn ook clubavonden met veel bezoekers uit het rave circuit. Hij vertelt vooral over groepen die voor de panelstudie interessant zijn: (muziek) subculturen en (jonge) feesttoeristen. Zelf afkomstig uit ooit beruchte gabbercultuur, is hij gepokt en gemazeld als het over drugs gaat.

Drugsgebruik en bezit

Wat sommigen bijzonder vinden is dat het feesten in clubs achter elkaar doorgaat, met soms een pauze van twee uur schoonmaak ertussen en dan weer door. "En dan te bedenken dat het gros drugs gebruikt. Portier (153a) zegt xtc, mdma, coke, ketamine en 3-MMC het meeste tegen te komen. Maar Steef (191a/b) denkt dat dealers vooral buiten op de uitgaanspleinen hun slag slaan in plaats van in de club, waar ze meer risico lopen om te worden gepakt.

Het algemene beeld is dat veel bezoekers hun drugs vooraf al inslaan. Maar portiers (153a) maken ook mee dat een bezoeker die in de club gekocht heeft 'te hard' gaat en wil dat de verkoper wordt aangepakt. Het gebeurt ook dat bezoekers van tevoren al hebben gebruikt en al strak in de rij staan. Bang dat ze anders worden gesnapt met drugs, terwijl portiers zich vooral richten op wapens. De servicemedewerker (162a) meldt dat er genoeg drugs worden gevangen op een danceavond: wikkels met coke, speed, ketamine en pillen. Het beleid hier is eerder strenger geworden, omdat de club geen precedent wil scheppen. Soms gaat het wel erg makkelijk. "We deden de rits van een tas open en vonden meteen zes pakjes, vermoedelijk cocaïne." In dat soort gevallen wordt de politie verwittigd, maar bij een paar pillen of een pakje voor eigen

⁵³ Het woord queer, dat in Nederland in de jaren tachtig van de vorige eeuw voor het eerst werd gebruikt, lijkt te worden herontdekt nu panelleden de term vaker gebruiken als zij over hun netwerk/scene vertellen. We gebruiken queer hier als een overkoepelend begrip voor onder andere homoseksuele, biseksuele, panseksuele, transgender, interseks en non-binaire/genderqueer mensen.

gebruik wordt dat in beslag genomen en krijgt de bezoeker te verstaan dat hij niet naar binnen mag. Het komt ook voor dat toiletdames iets onoorbaars zien, bijvoorbeeld als er drie tegelijk een toilet induiken. Dé (179a) laat ons een foto op haar telefoon zien van een toiletjuffrouw met een bordje: *plassen 50 cent; snuiven 2 euro*. Een variant op een affiche dat ook werd gespot in het nachtleven: *we serve coke at the bar NOT in the bathroom*.

"Je moet met de fouillering consistent blijven. Niet alleen bezoekers, maar ook personeel en zelfs de directeur worden hier gefouilleerd. We vinden vooral uppers (pillen maar ook coke). Laatst nog een meisje van 18 jaar met 14 capsules en zulke doppen. Ze had het voor haar groep bij zich. Die krijgt een boete van de politie. Van ons mocht ze nog wel een berichtje sturen naar haar vrienden die al binnen waren. Maar dit zijn eerder uitzonderingen. Op zoveel mensen die hier voorbij komen vinden we naar verhouding maar weinig drugs. Wat we wel aantreffen is kruimelwerk. Na afloop vinden schoonmakers vooral lege pony packs en shishapennen." (Portier II, 162a/b)

Veiligheid

Wat betreft de aanpak van moeilijke bezoekers, hoeven beveiligers nauwelijks mensen buiten te zetten. Kunst is om vooral te de-escaleren en 'de angel uit de frustratie halen'. Daarvoor moet je wel de skills en opleiding hebben vinden ze, want niet iedereen in een zwarte jas heeft die kwalificaties. Een grote club volgde dit jaar een andere strategie en nam een vlucht vooruit bij ADE. Een host voegde zich bij de lange rij wachtenden voor een eerste voorselectie door te checken of er types tussen zaten die al ver heen waren. De ervaring leert dat bij dit soort evenementen bezoekers soms al vroeg (ca. 18.00 uur gaan de deuren open) stevig onder invloed zijn. Sommigen zijn al dagen wakker of hebben nauwelijks geslapen.

Alle portiers waren positief over ADE dat rustig verliep. Echter in de aanloop daarvan stond alles op scherp naar aanleiding van een ernstig incident daarvoor op Solid Grooves. De portiers denken dat een ongelukkige samenloop van omstandigheden geleid heeft tot het steekincident. Door een tekort aan beveiligers werden meer bezoekers toegelaten dan toegestaan. Portiers (153a): "Bij meer dan tweeduizend bezoekers mag geen open verkoop meer plaatsvinden. Ook niet de dag voorafgaand aan het feest. Voor sommige organisaties is dat funest, die verkopen vaak pas op het laatste moment voldoende om quitte te draaien." Volgens anderen was er ook sprake van een masculiene sfeer bij veel jonge bezoekers. Twintigers (soms strak van de poeders) die geïrriteerd of opgefokt reageerden na een duwtje. "Als dit nog steeds een na-ijleffect van covid is dan doen ze daar wel lang over", grapt een portier (153a). Het steekincident leidde tot aanscherping van de regels rondom vergunningen. Het laat ook zien dat het onverwachts uit de hand kan lopen en dat een incident mogelijk ook voorkomen had kunnen worden als alle regels waren nagevolgd.

Verder zijn er ook party's met een 'shirt-aan-policy', waar soms geen gehoor aan wordt gegeven. Maar wat doe je als beveiligers wanneer honderden jonge gasten en masse hun shirt uit trekken en met hun spieren beginnen te pronken? In de underground gaat het er weer anders aan toe en wordt vrouwen geen strobreed in de weg gelegd als ze hun shirt uittrekken op speciale feesten. Sommige situaties blijven daarentegen lastig, vindt Steef (191a/b). Vrouwen die zeggen dat ze gedrogeerd zijn of vrienden die liegen als een vriend onwel is geworden. Zijn ervaring is dat mensen niet altijd eerlijk zijn en nog wel eens de neiging hebben hun roekeloze

gedrag te camoufleren door zichzelf als slachtoffer te zien. Dit staat los van de ‘fear and loathing in las Vegas taferelen’ waar hij soms in terecht komt op een wilde avond. Een andere servicemedewerker (162a) houdt wel van de hectiek als het volle bak is en het gebouw uit zijn voegen dreigt te barsten, met ADE als hoogtepunt. Dan komen er dik veertigduizend mensen in vijf dagen over de vloer. Dronken en kotsende mensen worden er zo snel mogelijk uit gezeefd, net als bezoekers die een tukkie doen. De meeste discussies voert hij met het urban publiek dat zich vaak provocerender opstelt naar beveiligers.

“Soms zeggen bezoekers ook wat ze genomen hebben. Ik kan wel zeggen dat het niet netjes is dat hij het naar binnen heeft gesmokkeld. Maar ik ga hem dan ook niet eruit sturen of fouilleren. Belangrijk is dat je ook te horen krijgt waarom hij dat neemt en wat voor effecten hij voelt. Wil ook weten hoe iemand zijn roes beleeft.” (Portier II, 162a)

1.3.2 Club- en locatiemanagers

Ook deze panelleden doen van begin af aan mee in de panelstudie. Zij kennen hun bezoekers eveneens, hun gedrag en drugsgebruik, maar kunnen ook meer vertellen over culturele ontwikkelingen in het nachtleven en muziekstromingen die populair zijn. Vaak zijn ze zelf ook aanwezig op een uitgaansavond en kunnen ze uit de eerste hand vertellen. Daarnaast hebben ze ook veel contact met andere clubmanagers en horen ze ook wat daar speelt in de nacht. Maar de informatie betreft vooral hun eigen nachtclub.

Dit jaar vertellen twee nachtdirecteuren over hun club. In de vorige meting (2020-2021) vielen de rauwe queeravonden en punk groepjes op, net als Afrikaans geïnspireerde feesten met een perfecte etnische blend van jong Amsterdamse stappers.

MJ (146a) ziet nog steeds een toename van vrouwen in de club waar ooit bijna alleen maar mannen kwamen. Daarnaast is er een fanatieke West-Europese fanschare die de club moeiteloos weet te vinden. Het meest spectaculair zijn de drag families die met elkaar ‘houses’ vormen. Inspiratiebronnen zijn vogue en ballroom die zich met de clubscene mengt. Het draait niet meer alleen om de dj, maar ook om de performances en battles tussen de ‘houses’. Andere feesten die eruit springen zijn harde techno en feesten met thema’s. Vooral de avonden met een dresscode zijn een hit.

Ook Bob (147a) is opgetogen over zijn publiek, een mix van oude en nieuwe bezoekers. Zijn club zit in een gebied waar meerdere locaties voor de komende drie jaar een vergunning hebben gekregen. “In het nachtleven is dat het startschot dat je iets mooi kunt gaan bouwen!” In het hele gebied in Noord buitelen de initiatieven over elkaar (o.a. Benelux, de Schietclub, Noordwaarts en de Nachtbar). De scene aan de andere kant van de stad (o.a. Radion, Bret en Lofi) doet hier qua publiek aan denken. Raum in West komt maar niet van de grond, het blijft onzeker.⁵⁴

“Het clubhuis gevoel is helemaal terug.” De zondag echter (in tegenstelling tot Berlijn) blijft behelpen omdat veel stappers op maandag weer gaan werken. Bob mist soms de tijdloosheid in het Amsterdamse uitgaansleven. “Het gevoel dat je niet op tijd voor de dj-booth moet, maar ook nog een paar uur kunt chillen

⁵⁴ Inmiddels lijkt er schot te komen in de besprekingen met de gemeente en worden de plannen verder doorgezet.

en dat het dan nog steeds áán is.” Toeristen weten zijn club goed te vinden omdat de programmering internationaler is geworden. Bob is blij met de mentaliteit van de jonge garde die makkelijk aangeeft als de sfeer onveilig is. Thema's als inclusiviteit en consent zijn bekend terrein voor hen. Een bewijs dat er ook groepen zijn die de sociale gedragscode van het uitgaansleven na corona snel hebben opgepikt. In een wat breder generationeel perspectief vindt hij het prettig werken met generatie Z (19-26 jaar).

“Naast experimentele elektronische muziek wordt ook diepe techno gedraaid waar ravers op afkomen, een mix met dancehall/bubbling, punk en hiphop: alles met een eigen sausje erover.” (Bob, 147a)

1.3.3 Rave-organisatoren

Vooraf Dave (170a) en zijn rave-tribe blijven op ramkoers als het gaat om het organiseren van feesten. Hij is er inmiddels bedreven in geraakt om telkens nieuwe feestplekken te spotten. Eerst in Noord in een aftandse loods met een binnenplaats voor wat frisse lucht. En dan weer in West, waar hij kantoor houdt in een grote loods. Om de hoek ligt een stukje terrein, afgeschermd met containers, een geïmproviseerde bar, wat tafels, stoelen en een paar luie banken. De camper is voor de dj. “Berlijn meets Woodstock”, zegt hij trots. Hier worden de komende maanden elk weekend feesten georganiseerd. In principe heeft hij een ‘straffe deal’ met de gemeente voor één jaar. Vanaf nu kunnen feestorganisaties hun achterban mobiliseren om hier te feesten. De capaciteit is 150-200 mensen binnen een tijdblok van 14.00 tot 23.00 uur. Voor de after kan in de loods om de hoek worden doorgefeest. Tenminste als daar nog voldoende animo voor is, omdat de groep die de hele nacht wil doorhalen lijkt uitgedund, met als gevolg dat afters vroeger beginnen. Hij merkt ook dat corona een kink in de kabel is geweest met minder doorstroming naar de scene. “Een soort gat in een generatie, die nu eerst de kroeg heeft ontdekt.” Maar hij ziet ook dat vooral de hardere meer commerciële techno, daarentegen wel goed scoort bij jonge meer rurale groepen. Deze zijn oorspronkelijk weinig vertegenwoordigd in het Amsterdamse nachtleven, maar daarbuiten des te meer.

Floyd (180a) merkt eveneens dat er verschuivingen gaande zijn in de scene. De breed gedeelde opwindende van rave-feesten (aan het eind van de coronaperiode) lijkt wat weg te ebben. Zijn organisatie staat op een lager pitje. Bovendien waren de laatste feestlocaties allemaal in clubs. Een ander ding dat hem stoort is de sell out van techno door ‘business types’ als gevolg van de TikTok-cultuur met zijn snelle fashion trends en het commercieel annexeren van symbolen (outfits, nagellak, etc.), die voor de subcultuur zo belangrijk zijn en waarvoor gevochten werd. Anderzijds voelt het ook als een erkenning dat het mainstream publiek dit oppakt. En ook Flip (171a) die in 2021 nog furore maakte met zijn rave-groep heeft de bakens verzet naar clubs. Hij is blij dat de rave-community een enorme boost heeft gekregen, waar ook weer allemaal nieuwe contacten uit zijn voortgevloeid. De focus ligt nu meer op zijn dj-carrière. De immer wat tegendraadse rave-community greep ADE aan om aan de vooravond van het clubfestival een pand te kraken tijdens een goed bezochte straatrave. Gino (185b) was erbij en in zijn nopjes met de slogan ‘onteigen eigendom’. Velen van zijn generatie wonen op kamers met forse huurprijzen. De rave-groep waar hij deel van uitmaakt is een internationaal gezelschap van vrijwilligers die allemaal hun steentje bijdragen voor (semi-)autonome plekken in de stad

waar kan worden gefeest. “De Riekerhaven is zo’n gewilde evenementplek waar mensen sneller met elkaar in contact komen op een rave.”

Markt verzadigd?

In de breedte zit de markt in zwaar weer, vindt Thor (182a). Hij legt uit hoe het werkt achter de schermen. Corona was net voorbij, toen de prijzen als gevolg van de oorlog gingen stijgen. De productiekosten gingen omhoog door duurdere benzine, steigers en hout voor decor. De facturen werden veel duurder, met als gevolg hogere ticketprijzen, net als hogere prijzen voor alcohol en maaltijden op feesten. Mensen kopen minder tickets. Die zijn in vijf jaar tijd verdubbeld qua prijs. Weinig events verkopen nog uit. Dit heeft ook gevolgen voor Thor die randprogrammering doet en aan de magere budgetten merkt dat de vette tijden voorbij zijn. Festivals leveren meer in en worden ook geannuleerd. Een andere factor is druk van de gemeente en bewonersgroepen die in het geweer komen tegen overlast van festivals. Thor is somber over de toekomst en verwacht een krimpende markt. Een festival opbouwen voor twee dagen is duur omdat het ook weer afgebroken moet worden na het feest. Het ideale is dat je alles kunt laten staan. Maar die plekken zijn schaars, of het wordt toch weer de Efteling.

1.4 Ontwikkelingen uitgaansleven 2023

Na een periode van uitbundige groei moest de nachthoreca in de coronacrisis (2020-2021) bijna twee jaar lang noodgedwongen de deuren sluiten. Vanaf 2022 komen de clubs en festivals weer tot leven. Panelleden (uitgaanders en professionals) zien een nieuw elan in het uitgaansleven, maar zien ook dat de gevolgen van de crisis nog steeds voelbaar zijn. Het hechte weefsel van de nachtcultuur met al zijn couleur local raakte flink verstoord. Feest- en cluborganisaties zagen hun beste personeel vertrekken en proberen weer op te krabbelen. Nieuwe partijen bestormen de podia, sommigen groot geworden in coronatijd. In 2023 lijkt het uitgaansleven er weer bovenop. Clubfestival ADE overtreft als vanouds het oude bezoekersrecord. Iedereen lijkt weer op de feesttrein te zitten die in een vierkwarts cadans de nacht door raast.

Ontwikkelingen in het uitgaansleven worden beïnvloed door economische, culturele, technologische en maatschappelijke factoren. We vroegen aan panelleden welke ontwikkelingen hen opgevallen zijn in het nachtelijk feestkrakeel.

- Verschillende clubs zijn met de Stichting Nachtburgemeester het initiatief ‘clubethics’ gestart. Ze willen hun visie over een ethiek van de nacht en hoe je met elkaar omgaat delen met hun bezoekers, de Generatie Z (geboren 2000-2015). Twintigers van nu (in de Randstad althans) zijn meer maatschappelijk geëngageerd dan de generatie hiervoor.
- De nachtprogrammering is via sociale media ook doorgedrongen bij bezoekende jonge Europeanen en de groeiende groep internationals.⁵⁵ Ook de programmering van artiesten wordt steeds

⁵⁵ Er wonen meer dan 300.000 kenniswerkers, arbeidsmigranten, statushouders, buitenlandse studenten en hun partners en kinderen in de metropoolregio Amsterdam, en dat aantal neemt elk jaar met ca. 6% toe (Steezman.S (2022) *Monitor internationals 2010-2020: Regiorapportage metropoolregio Amsterdam*, Decisio).

internationaler. De keerzijde daarvan is dat het 'ontploffen' van nieuwe feest- en horecalocaties door invloed van sociale media verstrekt wordt. Voor een nieuw restaurant sta je soms drie maanden op de wachtlijst.

- In het dancesegment valt de opmars van hard-techno op. Deze mainstream techno scoort goed bij een jonge doelgroep (metropool Amsterdam) en concurreert met hardcore en hardstyle.
- In het urbansegment valt de jongste lichting massaal voor amapiano (elektronisch Afrikaans), in plaats van dancehall en reggae dat daarvoor de dansvloer domineerde.
- De event-business heeft het zwaar wegens gestegen aanloopkosten en een gierende inflatie. Na een korte opleving na corona zijn de grote feesten niet meer vanzelfsprekend uitverkocht. De clubavonden blijven populair.
- De clubs krabbelen weer op, maar de prijzen van entreetickets zijn fors gestegen. Vijfentwintig euro entree voor een 19-jarige is pittig, vindt Gino (185a): "De drempel wordt hoger".

2 Middelengebruik en smaakculturen

In dit hoofdstuk richten we ons op het middelengebruik. Van de legale (alcohol en tabak) en gedoogde (cannabis) middelen naar andere stofgroepen: stimulantia, narcosemiddelen, nieuwe psychoactieve stoffen (NPS), psychedelica en 'overige middelen'.

Het gebruik van middelen worden beschreven in de context van *drug* (wat), *set* (wie) en *setting* (waar). Deze factoren zeggen iets over gebruikers, hun verwachtingen, culturele verschillen, maar ook over de plekken waar geconsumeerd wordt. De panelnetwerken verbeelden een uiteenlopend gezelschap van Amsterdamse groepen en scenes in het uitgaansleven. Daarnaast zijn er ook feesttoeristen, internationals en groepen elders uit Nederland die het nachtleven bevolken. Hierover vertellen panelleden vaak indirect.

Factoren: gebruik nieuwe middelen in een groep

De groepen in het uitgaansleven (panelnetwerken) worden vertegenwoordigd door panelleden die vertellen over de omgeving en momenten van gebruik. Groepen en/of scenes hebben vaak een vaste kern met daaromheen een losse schil van mensen die (tijdelijk) aanhaken. De groep van feestgangers zegt ook iets over de feestorganisatie en hoe deze met de achterban communiceert. Het middelenpalet in groepen varieert. Er zitten vaak één of een paar 'klassiekers' bij, maar ook middelen die minder geliefd zijn bij een meerderheid. In het onderstaande rijtje sommen we factoren op die panelleden tot op heden genoemd hebben ter verklaring van gebruik.

- De groep verandert van samenstelling. Eén of meer nieuwe personen in de groep introduceren een nieuw middel en/of maken reclame daarvoor (evangelist).
- De groep is nieuwsgierig naar een vermeend positief middel wegens promotiepraat (soms met test sample) van een bezorger.

- De groep is nieuwsgierig naar een middel als gevolg van positieve (soms ook negatieve) berichtgeving in de (sociale) media.
- De groep is jong en zit in een experimenteerfase waardoor in relatief korte tijd een scala aan nieuwe middelen wordt uitgetoetst.
- De groep ontdekt de positieve werking van een middel (o.a. communicatie, prestatie, activiteit, energie) die het groepsgevoel en de groepsbinding verstrekt (socialiteit).
- De groep ontdekt een effectieve c.q. functionele werking van een middel om een gewenst gevoel te verlengen, veranderen of dempen (roesmanagement).
- De groep identificeert zich met een middel dat qua werking en imago resoneert met de symbolische waarden van de beelden (muziek-)subcultuur (internalisering symbolisme).
- De groep stapt als gevolg van schaarste (bijv. als gevolg van een verbod of wegvallen van de dealer) over naar een ander middel met een vergelijkbaar effect (substituut).
- De groep gaat heviger of anders gebruiken als reactie op een maatschappelijke gebeurtenis die ze niet zelf in de hand heeft (bijv. corona).

Drugs, de nacht en afters

De roesbeleving en imago van middelen (eerder in de panelstudie beschreven bij o.a. gabbers, techno, lounge, dancehall, tekno) blijven veranderlijk. Dat geldt evengoed voor locaties waar gefeest wordt: van lounge tot sporthal. Een geheel onverwachte gebeurtenis (coronacrisis) kan leiden tot een verschuiving van middelengebruik naar andere settings: minder in clubs en meer in auto's, op hotelkamers en op thuis- en tuinkeetjes. Het ontdekken van andere uitgaansvormen en settings leidde deels ook tot andere gebruikspatronen en risico's rond middelengebruik.⁵⁶ Tijdens en na de coronaperiode rammelden nieuwe organisaties en uitgaansscènes aan de poort om het verloren feestterrein weer snel te veroveren met dezelfde of juist nieuwe beats en crossovers die het hart bij vooral de jongste lichting sneller doet kloppen en waardoor nieuwe vormen van sociale kruisbestuiving ontstaan. Gino (185a) hoort bij de groep die net uit ging toen corona alles stillegde.

"Het middelengebruik versterkt het uitgaansgevoel, het plezier om te gaan dansen, praten en spacen, het luisteren naar muziek tot de laatste track. Het afstemmen van je zintuigen en het delen van je gevoel met anderen die op dezelfde golflengte zitten."

Sjahko (190a) is kritischer en zegt dat uitgaan en middelengebruik niet op voorhand vanzelfsprekend moet zijn. Bij hem staat dansen op nummer 1. Een leuke tijd hebben met elkaar, ook als je nuchter bent. Te vaak worden festivals gezien als 'decor' om ongebreideld drugs te gebruiken. "Voor mij is dansen een manier om dicht bij jezelf te komen. Binnen de psytrance scene hebben meer mensen dat; we gebruiken wel drugs, maar echt niet altijd." Toch zou hij het fantastisch vinden als er meer feesten zijn waar iedereen nuchter blijft. Bij de vrienden van Sien (160a) lijkt dat een brug te ver als ze vertelt over een festivalweekend.

⁵⁶ Bilderbeek B & Spronk D (2021) *Corona, middelengebruik en het nieuwe uitgaan*, Trimbos-instituut.

“De eerste dag nemen we een halve zegel lsd, heel grappig en met vlagen best trippend. We hebben superveel gelachen en gezwommen. Sommigen namen er biertjes bij en wat speed voor 's nachts. De volgende dag waren we chill en sloom van het blowen. Die avond namen er een paar xtc. Binnen de groep zitten weer kleine subgroepjes die samen optrekken in hun gebruik. Het is nu niet meer zoals vroeger, toen we collectief allemaal op hetzelfde moment een pil namen.”

De interviews met panelleden laten zien dat het nachtleven geen eenheidsworst is, maar een heterogeen domein van smaakculturen waarin middelengebruik wordt afgestemd op specifieke behoeften en culturele waarden. Maar bovenal is het nachtleven een domein waar mensen minder geneigd zijn aanstoot te nemen aan een ander. Het stigma komt immers van ‘buitenaf’ en niet van ‘binnenuit’.

Flankerend aan het uitgaansleven worden ook veel feesten in het privédomein georganiseerd. Sjahko (190a) vertelt over groepjes vrienden die gaan ‘viben’ met elkaar.

“Een paar doen mdma, anderen proberen 6-APB voor het eerst uit of roken alleen een joint. Er is ook een groep die vooral drinkt en coke snuift. Het vibet allemaal samen, ook al is het gebruik verschillend. Degenen die mdma of 6-APB doen gaan later nog door met ketamine. Degenen die op het balkon staan te blowen krijgen weer gezelschap van mensen die aan de uppers zitten, maar ook zin hebben in een joint.”

De speciale after, ten slotte, is eerder een verlenging van een feest dat ergens anders plaatsgevonden heeft en bij iemand thuis wordt voortgezet met een select groepje (inner circle). Dé (179a) kan erover meepraten: chillen met ketamine met vijftien mensen. Sommige afters gaan door tot maandag. “Je wil niet slapen, want je kan ook niet slapen. Maar je wil ook niet weg bij de gezelligheid. Tussendoor worden boodschappen gedaan; ijs, yoghurt, fruit en meer peuken geregeld.”

2.1 Vijf profielen

De meeste deelnemers in de panelnetwerken behoren ideaaltypisch tot een van de vijf profielen: *instromers*, *alternatieven*, *creatieven*, *sensualisten* en *psychonauten*.⁵⁷ Allen hebben een speciale band met het uitgaansleven (cafés, clubs, festivals, concerten, etc.), maar kunnen op kenmerken, achtergronden en leefstijlen verschillen. Binnen een panelnetwerk zijn er soms wel twee of drie profielen herkenbaar. Vaak wordt er ook gesproken van communities om het ‘familiaire gevoel’ in een scene te benadrukken. Deze communities kunnen stabiel zijn, maar ook uiteenvallen zoals tijdens de coronacrisis gebeurde of wanneer een club als De School de deuren sluit; jarenlang clubhonk en veilige schuilplek voor techno en queer communities die op zoek moeten naar een andere playground.

Instromers (absolute beginners)

Elk jaar komt er een cohort van jonge uitgaanders bij in het uitgaansleven. Sommige feestorganisaties mikken juist op deze groep instromers die nog in hun zoektocht zitten van muzieksmaak, genderidentiteit en

⁵⁷ Voor een uitgebreide profielbeschrijving, zie: Nabben T (2010) *High Amsterdam. Ritme, roes en regels in het uitgaansleven*, Rozenberg Publishers.

drugsvoorkeur. Wie je bent, wat je wilt zijn en bij wie je je prettig voelt, moet zich nog uitkristalliseren. Veel groepen zijn fluïde en veranderlijk omdat er zoveel te kiezen is in het nachtleven. Wil je hard gaan raven en clubben of liever sjiek doen in een hotel lobby met dj's en luxe drankjes? Of ga je liever naar het café voor jonge queers? Terwijl de een maar af en toe uitgaat, voelt een ander elk weekend kriebels om te gaan stappen. Een deel van het nieuwe cohort gaat op termijn minder uit, terwijl een ander deel zich wil blijven ontwikkelen in stijl en gedrag die past bij het geïnternaliseerde subculturele kapitaal.⁵⁸ De instromers vertegenwoordigen de jongste netwerken vanaf 16-20 jaar.

- Na een paar rumoerige jaren in het post-coronale feestfront lijkt de nieuwste lichting uitgaanders zich langzaam te voegen in het nachtleven. Hoewel er nog steeds groepjes zijn die onrust blijven zaaien en schijt hebben aan de regels.
- Zowel in het dance als urban milieu zijn nieuwe stromingen ontstaan die worden gedragen door een nieuwe aanwas.

Alternatieven

In dit segment (midden-twintigers) zitten netwerken die gelinkt zijn aan (sub)genres binnen het dance- en urbanmilieu of in de alternatieve popcultuur (punk en grunge). De deelnemers zijn vaak bekend met (opkomende) artiesten/dj's en (nieuwe) muziekstijlen. Muziek is een belangrijke drager in dit segment om je te onderscheiden van andere meer commerciële stromingen. Ook een gevoel van vrijheid en saamhorigheid is een belangrijke drijfveer. Het middelengebruik in de dancetak ligt op een hoger niveau dan bij urban het geval is. Ook het palet van middelen is breder in het dancesegment.

- Uitgaansgroepen zijn deels ook vriendengroepen geworden, waar ook het privéleven wordt gedeeld met feestjes, etentjes of andere activiteiten. Vrienden bezoeken ook buitenlandse festivals of clubs in Berlijn.
- Raves in clubs of daarbuiten lijken steeds meer op elkaar. Vaak zijn het dezelfde organisaties die schakelen tussen underground en reguliere locaties.
- Een deel van de feesten ligt op het snijvlak van queer (zie ook bij sensualisten) en techno. In technokringen wordt vaak naar hartenlust gecombineerd met middelen.
- De technoscene is gegroeid en het publiek meer divers. De muziek gaat ook sneller naar 160 BPM. Op de TikTok-technofeesten is het tempo nog sneller en het publiek jonger.
- Subgenres als trap metal zijn een mix waar harde hiphop kruist met punk en metal publiek. "Op dit soort avonden zien we een blend aan middelen" zegt portier II.
- Punkrock doet het goed buiten de clubs. Er zijn verschillende populaire barretjes waar de jonge scene neerstrijkt.

⁵⁸ Thornton S (1995) *Club cultures. Music, media and subcultural capital*, Polity Press.

Creatieven

Deze categorie met een speciale neus voor cool en hip is vooral gesetteld in het creatieve segment (o.a. dj's, bookers, designers, modemakers). Nieuwe nachtconcepten en clubavonden worden bedacht en gehypet met gebruikmaking van sociale media. Er zitten ook spelers in die onderhandelen met de gemeente over nieuwe (vaak tijdelijke) feestlocaties. Voor velen is Noord een speeltuin, een ontdekkingstocht met een waaier aan locaties die koketteren met de grilligheid en tijdelijkheid van een concept, of het nou om een cafe, restaurant, club, filmhuis of theater gaat. Het publiek dat erop afkomt is 'eigenzinnig creatief' met een hang naar 'authenticiteit' en schuwt het experiment niet.

- Er zijn tal van groepjes waar een versmelting plaatsvindt tussen muzikmakers, artiesten, designers en (mode-)ontwerpers. Muziek is vaak bindend. Sommigen gaan puur voor de muziek, waarbij kleding er niet toe lijkt te doen. Alles kan! Van hike- tot sportieve regenkleding met punkinvloeden.
- Er is gejuicht toen de gemeente liet weten op het 50-jarige jubileum van Ruigoord dat deze kunstenaarsenclave ook de komende 25 jaar mag blijven bestaan. Het terrein mag zelfs uitbreiden met een paar hectare.

Sensualisten

Hiertoe scharen we groepen in het LHBTI+-milieu en uitgaanders in heteromilieus die erotisch getinte fetisj- en kinky feesten bezoeken. De term queer wordt steeds meer gangbaar en geldt in deze context ook als paraplueterm voor leden in de scene om iedereen te beschrijven die qua oriëntatie en (seksueel) gedrag afwijkt van de algemeen heersende norm.⁵⁹ Queer zijn bevat een veranderlijke kern van gender die haaks staat op het hokjesdenken. In het underground clubmilieu wordt de gendereuforie uitbundig gevierd.⁶⁰ Het voelt als een opluchting als je voor even los kunt komen van gedragingen en verwachtingen die anderen door de week van je hebben. Alsof de club je verlost van een knellend keurslijf of zoals MJ (146a) het eerder (Antenne Amsterdam 2022) verwoordde: "Even de druk eraf en ontdekken van jezelf met alle 'groeipijnen' die daarbij horen is ook waar het nachtleven een podium voor biedt." De muzieksmaak is vaak minder leidend, maar de jongste lichting heeft wel een voorkeur voor techno. Het drugsspectrum is veelzijdig. Stimulantia, narcosemiddelen, designerdrugs en erectogenen worden aangewend voor meer energie, euforie en lustgevoelens en in wisselende combinaties gebruikt.

- De invloed van bondage en leren speeltuigjes reikt intussen verder dan alleen de queer scene. Er zijn meer avonden waar de mode karig is en niemand meer opkijkt van harnasjes, strings, body's of topless. Dé (179a): "In de fetisjscene kun je ontdekken wie je bent, wat je grenzen zijn en wat je wel of niet leuk vindt."

⁵⁹ Massaquoi N (2015) [Queer Theory and Intersectionality](#), in JD Wright (Ed.) *The International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences* (pp. 765-770), Elsevier.

⁶⁰ Gendereuforie is het fijne gevoel, het comfort of de vreugde die iemand voelt wanneer iemand zichzelf erkend voelt, of door anderen erkend wordt in hun genderidentiteit.

- Op genderfluïde en erotische feesten is meer bewustwording van omgangsvormen en codes. Vrijheid voel je als je niet op een andere manier bekeken en benaderd wordt. Geen hijgerige mannen met een slechte openingszin dus. Hier vraag je eerst of je met iemand mag dansen.

Psychonauten

Psychonauten vormen getalsmatig de kleinste groep in de panelstudie. Vergeleken met de andere drie typen vind je ze weinig in het reguliere of hippe clubmilieu. Ze onderscheiden zich vooral door hun kennis van en ervaring met (naast stimulantia) met psychedelica en NPS. Ze volgen actuele discussies op internetfora over doseringen, effecten, werkingsduur, etc. Binnen het feestsegment zijn ze vaker te vinden op (psytrance)festivals en raves of bij sociale gatherings en workshops met minder nadruk op muziek en meer op spirituele ervaringen en persoonlijke groei. Sommigen gaan naar vieringen waar ayahuasca, San Pedro-cactus of psilocybine in groepsverband worden gebruikt. Discussie- en informatieavonden over psychedelica en therapeutische toepassingen worden goed bezocht. Dat sluit aan bij meer wetenschappelijke belangstelling voor onderzoek naar psychedelica. Het boek *How to change your mind* heeft een nieuwe generatie op het spoor gezet van een beweging die vanaf de jaren '60 al experimenteert met psychedelica.⁶¹

Moedeloos

Ed (126a) heeft in het laatste interview nog een afscheidsboodschap. Het Nederlandse drugsbeleid slaat de plank mis, vindt hij. Het is eerder een cultuurstrijd geworden. Gemaakte keuzes zijn niet op wetenschappelijk onderzoek gestoeld. Hij ziet ook een sociale tweedeling: een zogenaamde 'in-group' en een 'out-group'. *"Alcohol is sociaal geaccepteerd, waardoor je bij de in-group hoort, terwijl GHB dat qua effect op alcohol lijkt tot de out-group behoort en gebruikers maatschappelijk worden veroordeeld."* Er wordt niet neutraal naar de werking van deze twee stoffen gekeken, of het daadwerkelijke risico voor de volksgezondheid, vindt hij. Het advies van experts ligt vaak in de lijn van een beperking van het aanbod van drugs, gebruik niet criminaliseren en toewerken naar een gereguleerd aanbod. De volksgezondheid moet centraal staan. Helaas wegen politieke belangen in de uiteindelijke oordeelsvorming vaak zwaarder dan die van gezondheid. Het gevoel steeds tegen de stroom in te moeten zwemmen in zijn strijd voor een betere wetgeving, heeft hem moedeloos gemaakt. De hele discussie rond de generieke wetgeving was voor hem de druppel.

2.2 Gezondheid: regulering en risicogedrag

Behalve de gewenste en plezierige effecten van middelen, komen in de gesprekken met panelleden ook onderwerpen aan de orde die gaan over risicogedrag en/of gezondheidsbeleving in het algemeen. Uitgaan gaat vaak vergezeld met alcohol en verschillende patronen van gebruik, en soms specifieke combinaties binnen subgroepjes in eenzelfde netwerk.

Matige gebruikers zijn vaak voorzichtig met doseren, terwijl *doorgaanders* soms geen maat lijken te hebben. Zo merkt Koosje (175a) dat ze steeds kieskeuriger wordt en minder tolerantie heeft voor mensen die elk

⁶¹ Pollan M (2018) *How to change your mind*, Penguin Books.

weekend een paar nachten doorgaan en in hun gebruik blijven hangen. Ook bij Carl (188a) is deze spanning herkenbaar:

“Niemand is helemaal van de kaart of van het padje af. We zien er wel zo uit, maar we blijven flex. Maar die groep gaat wel elk weekend door, terwijl ik gas terugneem en feesten oversla. Niet iedereen kan dat. Sommigen melden zich op het werk wel eens ziek na zo’n weekendje.”

Binnen het brede gebruikersveld zien we ook maatschappelijke discussies doordringen over bijvoorbeeld drugsschaamte of de sociale gevolgen van corona die leidde tot scherpe tegenstellingen tussen hen die door wilden feesten of de groep die juist feesten gingen mijden toen de overheid dat gebod. In de panelstudie zagen we ook hoe de gevolgen van de coronaperiode (‘post-corona blues’) in negatieve zin leidde tot meer of juist tot minder gebruik, waarbij sommigen zich ook verlost voelden van het dwingende keurslijf van uitgaan en drugsgebruik. Anderzijds waren er weer panelleden bezorgd over vrienden die kampten met sombere gevoelens, lusteloosheid en pessimisme en hun toevlucht zochten in meer excessief gebruik. Dit divergerende beeld zien we al veel langer in uitgaansnetwerken. Terwijl jonge gebruikers nog volop aan het experimenteren zijn, dringt het besef bij ervaren gebruikers met de nodige clubkilometers langzaamaan door dat het hoogtepunt van tijdloosheid en onbeperkt gebruik inmiddels gepasseerd lijkt.

Onthouding van middelen

In gesprekken met panelleden wordt vooral gefocust op uitgaan en de momenten van middelengebruik.

Minder bekend is dat uitgaan en drugsgebruik ook een vorm is van peerselectie.⁶² Naast de uitgaansgroep in je sociale cirkel, zitten vaak ook groepjes waar middelengebruik minder centraal staat. Met deze vrienden ga je chillen, uit eten, sporten of naar de film. Gesprekken over drugs scoren laag omdat simpelweg de interesse ontbreekt. Een paar panelleden, waaronder Carl (188a) kunnen deze werelden scheiden. Zo vertelt hij weinig tegen zijn ‘broeders’ (de groep die alleen blowt) over feesten waar drugs op het hoofdmenu staan. *“Die vinden het helemaal niks wat ik doe omdat zij puur zijn (volgens de islam). Ze zeggen dat drugs je brein aantast.”* Reden waarom Carl het liever geheimhoudt wat hij uitspookt in de andere groep.

Gasten mét grenzen

Een deel van de uitgaanders zit tegenwoordig meer op het spoor van matiging. Een ontwikkeling die na de coronaperiode werd ingezet. Sarah (174a) sprak eerder (Antenne Amsterdam 2022) al van een ‘zichtbare kentering’. Niet dagenlang meer afteren en vaker op een natuurlijke manier afhaken tijdens het uitgaan in plaats van bijnakken. Wie nog steeds doorgesnoven op de bank zit op maandag is niet meer cool. Panelleden merken dat er meer nagedacht wordt over de zin van feesten, afters en druggebruik. Enkelen hebben zich aangemeld bij de hulpverlening. Het belang van een goede nachthygiëne wordt breder aanvaard zo lijkt het. De vriendengroep van Thor (182a) zijn volleerde roesmanagers door alles (drugs) in kleine eenheden te verdelen ter voorkoming van een emotionele en uitputtende rollercoaster. Ook Dave (170a) ziet een matiging in gebruik. Mensen zijn selectiever geworden wanneer ze willen vlammen. De mid-twintigers van dik tien jaar

⁶² Zie o.a. Vervaeke, HKE (2009) *Initiation and continuation: social context and behavioural aspects of ecstasy use*, Proefschrift Universiteit van Amsterdam.

geleden begonnen toen op Facebook/Instagram met hun 'gasten zonder grenzen'. Maar nu is het eerder 'gasten mét grenzen', vindt Dave. "Stappers plannen meer en tonen minder overgave aan een feestcult die tijdrovend is en klauwen met geld kost." Ook Carl (188a) kan zich daar wel in vinden. Het meest vervelende is dat hij na een weekend helemaal uit zijn ritme is. Als kickbokser voelt hij dat meteen. Bij Dé (179a) "gaan veel illegale raves uit lijfsbehoud mijn archieven in, dus die zie ik dan niet". Het geeft een zekere rust zodat niet elk weekend beslist hoeft te worden wat te doen. Dé vindt zelf dat ze een exponent van de yogasnuiver is. Ze gaat tweemaal per maand uit. Door de week is het de regelmaat van een klok: gezond eten, vroeg naar bed en sporten. "Goede voeding is erg belangrijk. Als je fit bent herstel je sneller." Toch wil ze af en toe 'kapot gaan' om die balans te verstoren en weer te herstellen: tussen regelmaat en gezond en grensverleggend hard gaan en uitputting.

"Maar als ik op de socials zo'n groep nog steeds zie doorstampen op maandag, denk ik wel eens: zijn jullie nou nog steeds bezig? Ga naar huis! Jullie zien eruit als levende lijken! Je wil zo'n rave toch niet eindeloos uitmelken?"

Een tweedeling in de groep, zoals bij Koosje (175a), komt ook voor. Terwijl een deel op zoek is naar een nieuw pad, blijft de andere groep hangen in feesten en drugs omdat ze geen voldoening in hun leven kunnen vinden. Koosje maakt zich zorgen om een paar vrienden die kampen met verslavingsproblemen en daar ook voor in behandeling zijn. "Als je dertig-plus bent en je staat op een feest net zo hard te gebruiken als iemand van twintig, dan heeft dat ook iets triests."

Sarah (174a), tot slot, bekijkt het meer vanuit een generationeel 'GenZ' perspectief op de vraag wat deze generatie bezielt als het over uitgaan en drugs gaat. Ze ziet dat veel jongeren hun geld niet alleen meer uit willen geven aan festivals. "Ze vinden het ook niet cool om heel dronken of high te worden." Ze vindt de generatie 'socially anxious' en zoekt naar mogelijke oorzaken. Hebben ze minder behoefte elkaar te ontmoeten omdat ze elkaar al zo veel online spreken? Voor haar vrienden ligt dat toch anders. Het nachtleven vormt een deel van hun identiteit en zorgt voor ontlasting.

Gezondheid en veiligheid

Awareness teams tijdens clubnachten (onder andere in de queerscene) werden eerder al besproken in Antenne (2022). Panelleden zien een dergelijk initiatief als bewijs dat er vanuit communities meer initiatieven komen vanuit een activistische grondgedachte, namelijk een verlangen om te investeren in veiligheid. Awareness teams zouden meer feeling hebben met de bezoekersgroep dan de vaste securitymedewerkers. De gedachte achter het initiatief is dat de aanwezigheid van zo'n team drempelverlagend zou werken, als je vragen hebt over bijvoorbeeld drugs of hulp zoekt over onveilige bejegening. Iemand uit de community aanspreken zou 'meer chill' zijn dan een beveiliging roepen. Naast positieve reacties, hebben sommigen (zowel professionals als uitgaanders) ook bedenkingen over de status en professionaliteit van een awareness team. Hebben ze training (safer clubbing) gehad? Zijn ze wel representatief voor de scene? Ook Floyd (180a) die feesten organiseert ziet nog niet meteen voordelen. Wat als ze zelf ook gebruiken? Ze zeggen dat ze als eerste aanspreekbaar zijn, maar ik denk dat het verantwoordelijkheidsbesef niet door iedereen zo wordt gevoeld."

Vooralsnog lopen er in een beperkt aantal clubs awareness teams rond. Portier II (162a/b) zegt dat in zijn club een eigen EHBD-team (eerste hulp bij drugs- en drankgebruik) aanwezig is die nauw samen werkt met het service- en securityteam. Securitycoördinator Steef (191a/b) staat niet afwijzend tegenover awareness teams. Op sommige feesten hebben ze hun nut bewezen bij vrouwen die lastig worden gevallen door vrijpostige bezoekers. “Maar ze moeten mij alleen niet gaan overrulen.”

Toeristen vormen een aparte groep in het uitgaansleven. Ze komen naar verhouding eerder in de problemen met drugs (vooral cannabis). Ook excessief uitgaansgedrag (weinig slaap, weinig eten, veel drinken en blowen) eisen hun tol. Er zijn ook misverstanden over regelgeving rond het bezit en gebruik van drugs in Amsterdam en in het uitgaansleven. Portiers onderscheppen veel truffeldoosjes uit smartshops. Tegenover cannabis is meer coulance. Ten slotte steekt het bij Steef (191a/b) dat sommige toeristen een grote mond hebben en doen waar ze zin in hebben. Nog even afgezien van de fooi die ze nooit geven.

2.3 Alcohol

In alle netwerken wordt alcohol gedronken, maar vaak op verschillende manieren. Het drinkgedrag kan binnen één panelnetwerk al verschillen. De coronaperiode zorgde deels voor andere drinkpatronen; er werd doordeweeks (deels uit verveling) ook vaker thuis gedronken en meer gevarieerd. Sommige panelleden zien dit drinkpatroon nog steeds terug in hun achterban. Vooral dranken met een hoger promillage lijken aan populariteit te hebben gewonnen (in één netwerk is absint ontdekt). Dit laat onverlet dat ook de consumptie van alcoholvrije dranken stevig in de lift zit, maar meer voor ernaast in plaats van ter vervanging van alcohol. Drankjes als mate en Nightwatch (energydrink) doen het ook uitstekend in clubs.

“De jonge garde kent de clubetiquette, feest regelmatig met drugs en weet wat hun grens is. Maat het ‘ik ben 38 en ga af en toe uit en kan me dan vier dure cocktails permitteren-publiek’ is moeilijker te sturen. Ze hebben minder tolerantie en vliegen af en toe écht uit de bocht.” (Bob, 147a)

Schadelijkheid

Volgens panelleden is er wel een groeiend besef van de schadelijkheid van alcohol bij hoge innames en dagelijks gebruik. Maar dit schijnt niet iedereen te deren. Koosje (175a) zegt wel even genezen te zijn van de alcohol toen ze flink misselijk werd, moest overgeven en de volgende dag straal haar werk vergat. Voor haar bleek het een omslagpunt te zijn om fors te minderen. De rest in haar omgeving blijft stug doordrinken, maar ze ziet ook scherper hoeveel sommigen in haar omgeving weg kunnen stouwen per gelegenheid en in hun gebruik blijven hangen. “Als je het mij vraagt is alcohol veel schadelijker dan een jointje.” Ook Sjahko (190a) realiseert zich maar al te goed dat bijna iedereen drinkt. Zelfs in de psytrance scene, waar sowieso al minder wordt gedronken. En voor wie toch een beetje alcohol wil proeven, maar met niet zoveel suikercalorieën, is seltzer (bruiswater met 4% alcohol) een alternatief.

Bij Sien (160a) zijn de drinkers beducht voor een kater en worden de promillages afgetoet door minder snel te drinken. Sarah (174a) heeft er vrede mee dat iedereen drinkt, zolang het gezellig blijft. “Als iemand dronken wordt, is dat het teken om te vertrekken.” Barman Maik (187a) krijgt altijd rugdekking van zijn vaste

stamgasten als een bezoeker vervelend gaat doen. Hij weet van 90% wat ze willen drinken als ze zijn café bezoeken. “Het is hier echt een buurtje. Iedereen kent elkaar: barpersoneel, portiers en hosts die bijspringen als het nodig is.”

“Het feestcafé verderop trekt vooral jongeren uit omliggende gemeenten. Na corona was het nog even wennen; sommige groepen hadden geen manieren. Stonden ze te hossen in het feestcafé alsof het een boerenschuur was. Ze stonden te krassen en met de rug naar ons toe. Dat is nu niet meer zo.” (Maik, 187a)

De doseringen liggen soms fors uiteen, van een paar glazen tot 20-25 per keer. Maik (187a) telt bij gasten zo’n 9-10 drankjes, afgewisseld met 5-6 shotjes per persoon. Even verderop in de Jordaan tapt Javier (186a) bij vriendengroepjes (mannen) makkelijk zo’n 20-25 glazen op een avond. In een underground club wordt meer gedanst dan alcohol gedronken. De standaard die Dé (179a) ziet is één alcoholconsumptie per uur. Maar jonge (vooral mannelijke) toeristen spannen qua alcoholconsumptie volgens sommigen de kroon, omdat ze de hele dag door drinken in de stad.

Skinny bitches en paloma’s

In het uitgaansleven hangt smaak, evenals de keuze van alcohol, grotendeels af van de setting. In wijnbars beleefde de troebele natuurwijn al eerder zijn doorbraak. In het feestcafé waar Maik (187a) werkt is er ‘weinig gekkigheid’ qua aanbod. Drie bieren op de tap, in vaasjes en fluitjes uitgeschonken. Hij drinkt graag een borrel mee om te ‘levelen’ zoals hij zelf zegt. Anders is er weinig aan. Verder zijn de shotjes (19 ml voor €3,80) in trek, net als de ‘skinny bitch straaljager’ (Bacardi met spa of cola zero). Ook champagne (€110-130 per fles) loopt goed. In luxe hiphopkringen blijven flessen Hennessy de standaard. Steef (191a) vertelt smakelijk hoe dure cognac achteloos gemixt wordt met appelsap. Ook rum is populair. Josephine (189a) ziet bij het oudere R&B publiek bekende merken als Likeur 43 en Desperados. Het jongere publiek is moderner met rum, cognac en wodka.

Dave (170a) organiseert zelf feesten en houdt precies bij wat bezoekers (22 euro per persoon) uitgeven aan drankjes op een avond. Vanuit het hipsterfront weet hij dat de Paloma-cocktail (grapefruit, soda en tequila) helemaal van nu is. Barman Javier (186a) meldt dat Finse droplikeur goed loopt in de Jordaan.

Combineren met alcohol

Doordeweeks blijft het vaak beperkt tot alcohol alleen, maar in het weekend gaat alcohol vaak gepaard met middelengebruik. De combinatie alcohol en cocaïne blijft klassiek, maar er wordt ook met andere middelen gecombineerd (o.a. cannabis, lachgas en mdma, of met speed en ketamine), met 3-MMC als runner-up.

“Als we naar een feestje gaan, beginnen we om in te komen eerst met sterke alcohol. We willen zo snel mogelijk dronken worden. Jim Beam honing (whisky) en appelsap is ons favoriete drankje, en iets minder sterk als Hennessy. Na ons eerste glas snuiven we meteen onze eerste 3-M en cocaïne. Dat doen we bij elk glas.” (Gino, 185a)

2.4 Roken

Het tabakgebruik, roken van joints en later ook vapes (of shishapennen) werd de afgelopen tien jaar door nieuwe regelgeving in de nachthoreca fors aan banden gelegd. Sigarettenautomaten evenals rookruimtes verdwenen toen het algeheel rookverbod per 1 juli 2021 van kracht werd.⁶³ De enige uitwijkmogelijkheid is naar buiten (op het terras). Over de hele linie bezien is er in de panelstudie een breed draagvlak voor een strenger rookbeleid, hoewel getwijfeld wordt of roken, blowen en dampen via pijpjes helemaal uit het nachtleven zal verdwijnen. Een rookmoment blijft ook een vorm van contact leggen waar juist het nachtleven om bekend staat. Sommige clubs hebben daarom ook een binnenplaats gecreëerd waar dat kan.

Portiers en servicemedewerkers zijn gebaat bij een rookvrije omgeving, maar de maatregelen zorgden ook weer voor nieuwe hoofdbrekens rond onwillige bezoekers die liever hun eigen plan trekken. Nu zijn het weer de clubbers die zich belemmerd voelen als ze niet met een glas bier naar buiten mogen voor het roken van een peuk of joint. Voor servicemedewerkers betekent dit automatisch gezeur aan de deur en soms van burens die klagen over luidruchtige rokers op de stoep. Volgen beveiligers is het vaperen fors toegenomen. Ook binnen. Deze trend speelt al een paar jaar in het uitgaansleven en is soms moeilijk te handhaven. Bezoekers weten niet dat het niet mag of houden zich van de domme door stiekem te vaperen. De lachgasverkopers die vroeger bij de uitgang van clubs en festivals stonden zijn inmiddels vervangen door vape-verkopers. Een servicemedewerker (162a) ziet verschillen tussen bezoekersgroepen qua rookgedrag.

"We willen niet dat er gevapet wordt. Ondanks dat het populair is. Ze proberen onder hun shirt te roken zodat wij die wolkjes niet zien. Ook die shishapennen zijn hot. Na afloop zien we veel pennen op de grond slingeren. Bij drum-'n-bass worden vaker sjekkies gerookt omdat sigaretten echt duur beginnen te worden (€9 voor 20 sigaretten). Bij urban zie nooit sjekkies."

Panelleden zien vooral in jongere groepen alles door elkaar lopen qua rookgedrag. Sommigen roken of vaperen, net zoals het uitkomt. Anderen zijn helemaal om en zweren bij vaperen of beginnen daar, nog voor sigaretten, als eerste mee. Omgerekend haal je uit één pen circa 500 pufjes voor 10 euro. Nuri (118a) vertelt over het toegenomen gebruik van snus en vaperen in haar omgeving.

"Ongeveer de helft van mijn vrienden gebruikt snus dat je online kunt bestellen of via een koerier laat komen. Soms zit er heftig veel nicotine in. Maar vaperen is nog populairder. 90% doet het. Zelfs mijn nichtje van dertien vapet op straat en zegt dat veel eerste- en tweedeklassers het ook doen, die shishapennen met smaakjes. In supermarkten wordt gecontroleerd op leeftijd maar in die Pakistaanse telefoonwinkels kun je het gewoon kopen hoor." (Nuri, 118a)

Josephine (189a) ziet vooral de jongste urban garde vaperen in de club. Voor een deel is het copycat gedrag in navolging van rappers die vapes in clips demonstreren. Deze groep gaat ook het minste naar buiten en zoekt liever de grenzen binnen op. Ook Kofi (132a) ziet een scheiding in generaties. Dertigers roken sigaretten en

⁶³ [Rookruimtes in openbare gebouwen per 1 juli gesloten](#), Rijksoverheid, 29 juni 2021. De NVWA houdt toezicht op het verbod op rookruimtes in de horeca. Bij overtreding krijgen ondernemers een boete. De maatregelen gelden ook voor het roken van tabaksjoints in coffeeshops. Puur, met een vaporizer of vermengd met een kruidenmengsel mag nog wel.

prille twintigers met een nicotinebehoefte vaper vooral. Enkele panelleden berichten dat vaper op sommige plekken oogluikend wordt toegestaan op de dansvloer. Een paar panelleden zien op alternatieve feesten zelfs meisjes die weer shag roken. Een deel van de panelleden is er niet direct van overtuigd dat vaper gezonder is dan sigaretten. Het is daarentegen wel goedkoper én geeft minder stank. Bob (147a) nachtdirecteur, vindt het vaper typisch een voorbeeld hoe geslepen de markt in weet te spelen op de behoeften van consumenten. Met al die fruitsmaakjes boor je vooral een nieuwe jongerenmarkt aan.

Sommige paneleden ergeren zich aan de wegwerpvafer die niet aanmoedigt tot inruilen. Barman Maik (187a) heeft er geen moeite mee als er gevaper wordt in zijn café. Zeker niet als er ook nog een rookmachine staat te loeien in het weekend. In het horecagebied waar hij werkt, helpen alle kleine beetjes als hij daarmee de overlast voor de bureen zoveel mogelijk kan beperken. Alleen is de elektronische sigaret een stuk minder populair als ‘echte peuken’.

Nicotinemarkt in beweging

Het is panelleden opgevallen dat zich in de afgelopen jaren een razendsnelle ontwikkeling op rookgebied heeft voorgedaan, met nieuwe technologische gadgets en verschillende vormen van toediening. Vaper werd aangeprezen als een gezond alternatief, maar de overheid denkt daar genuanceerder over. Om de gezondheid te beschermen geldt daarom sinds 1 januari 2024 een definitief verbod op e-sigaretten met smaken als aardbeienijs, mango, hazelnootpasta of mojito.⁶⁴ De smaak ‘tabak’ blijft wel toegestaan. De overheid hoopt e-sigaretten door een verbod minder aantrekkelijk te maken voor jongeren.

2.5 Hasj en marihuana

In alle panelnetwerken wordt cannabis gebruikt, maar meestal door een kwart tot de helft en niet door iedereen. De patronen van gebruik verschillen, van een minderheid van regelmatige (soms dagelijkse) blowers, tot een grotere groep gelegenhedsblowers die eerder ongepland meebloven. Dagelijkse gebruikers blowen vaak solo. Voor hen is een joint (vaak op vaste momenten) hetzelfde als een dagelijkse borrel voor anderen. Zij zijn ook vaak diegene die in een feestgezelschap de joints draaien.

Dosering en patronen van gebruik

Toegewijde blowers drinken minimaal alcohol en gebruiken ook weinig andere drugs. De manieren van toediening (in de panelstudie) is door de tijd heen gevarieerder en meer sophisticated geworden met de komst van nieuwe gadgets, alhoewel de klassieke joint met tabak nog immer hoog scoort. Ook de niet-rokers die wel high willen worden, worden door de markt bediend met cannabis edibles (gummy bears, lolly's, chocolaatjes, etc.). Dave (170a) is enthousiast over THC-arme wiet, en vaart wel bij een mix van 12% CBD en 0,5% THC (€2,50 per gram). “Blowen zonder stoned te worden is relaxed omdat je er niet meteen hangerig of vergeetachtig van wordt. Een groeiend aantal coffeeshops bieden het aan.” De puristen, ten slotte. roken

⁶⁴ Dit verbod geldt al vanaf 1 januari 2023, maar bestaande voorraad mocht nog 1 januari 2024 worden verkocht ([Regels voor de e-sigaret](#), Rijksoverheid.nl).

kruiden in plaats van tabak, zoals klein hoefblad die ze in de zomer plukken, drogen en met marihuana in een vloeitje rollen.

Positieve effecten

Carl (188a) blowt alleen hasj met zijn 'broeders' (medestudenten) die volgens hem meer focus in het leven hebben dan de andere 'feestgroep' die nog wel eens 'van het padje raakt' tijdens het stappen. Met zijn 'broeders' praat hij liever over serieuze dingen in het leven dan over drugs. Het gebruik van cannabis kent veel toepassingen. Naar muziek luisteren of een film kijken als je high bent, kan je ervaring naar een heel nieuw niveau tillen. Muzikanten en artiesten worden ontvankelijker voor het maken van muziek. Voor anderen levert cannabis denkstof voor creatieve ideeën. Cannabis biedt ook ontspanning ('fijne body feel'), en een gewenste vergetelheid. De mellow roes van samen smoken en plezier maken wordt vaak als prettig ervaren. Cannabis wordt ook als 'medicijn' gebruikt tegen slapeloosheid of als demper van Ritalin. Cannabis wordt gecombineerd met alcohol of met stimulantia voor het intensiveren of dempen van de roes.

Setting

Het anti-rookbeleid heeft ervoor gezorgd dat sigaretten en joints bijna zijn uitgebannen in het nachtleven dat een van de laatste bastions was. Het thuis blowen op feesten en partijen daarentegen, is een constante gebleven in de panelstudie. Ondanks alle rookregels is Gino (158a) blij dat je in een paar clubs nog kunt blowen in de buitenlucht (binnenplaats). Kofi (132a) relateert de regels, nu je niet meer een jointje mag opsteken in de rookruimte. Mensen berusten erin en gaan naar buiten als ze willen blowen. "De nieuwe generatie maakt het helemaal niks uit, want die weten niet beter." Daarnaast zijn panelleden ook getuige van golfbewegingen in de uitgaanscultuur. De jongste lichting in het meer elektronisch georiënteerde urbancircuit, gebruikt minder cannabis dan reggae- en dancehallgroepen. Er wordt niet alleen in het weekend, maar ook door de week geblowd. Soms voor of na de studie of het werk. Panelleden zien ook dat er op het werk ook wel eens wordt geblowd (maaltijdbezorgers, dealers, chauffeurs, horecapersoneel, etc.). Bij Kofi (132a) blowen de meeste mannen op het werk. "Het zit hier zó in de cultuur. Er ligt gewoon een joint klaar op de kassa."

Negatieve effecten

Soms is er ook zorg over de keerzijde van cannabis. Sommigen kampen nog met de naweeën van corona. De vrienden van Stas (166a) gingen uit frustratie nog meer blowen dan ze al deden en zijn er ook meer bij gaan drinken. Stoned zijn, de hele dag hoor, lijkt de nieuwe werkelijkheid geworden voor sommigen van zijn vrienden. Stas is er niet gerust op hoe dit afloopt. Hij ziet hoe hun paranoïde gedrag ertoe leidt dat ze overal iets achter gaan zoeken en bang zijn dat andere mensen hen willen vernederen of benadelen. Dit angstige gedrag onttaardt ter bezwering soms in vechtpartijen. Zo heftig is het bij de anderen vaak niet, hoewel er wel degelijk negatieve gevoelens als paniek, somberheid, onrust en verwardheid worden gerapporteerd. Die negatieve gevoelens kunnen zich ook later opnieuw manifesteren. Blowen als panacee tegen stress en verdriet kunnen het leven soms dragelijker maken. Koosje (175a) dacht altijd goed te kunnen functioneren met blowen, maar is daar nu niet meer zo zeker van. Suf en passief worden hoorde er een beetje bij, maar nu

ze een tijdje niet meer blowt voelt ze toch een groot verschil. Ze moet onderkennen dat regelmatig blowen niet zo onschuldig is als ze altijd dacht.

2.6 Stimulantia

Hoewel de panelstudie kwalitatief van aard is, wordt de panelleden in de interviews telkens gevraagd welk deel van de scene of groep waar zij zicht op hebben bepaalde middelen gebruikt. Dat biedt de mogelijkheid om (tot op zekere hoogte) ontwikkelingen in de verspreiding van middelen over en binnen netwerken op de kortere en langere termijn ook kwantitatief in kaart te brengen en te visualiseren in onderstaande *Figuur IV.1*.

Figuur IV.1: Trends in verspreiding van stimulantia

Voor de grafiek zijn alle schattingen van individuele panelleden over gebruik in netwerken in de twee halfjaarlijkse metingen omgezet in een score en gemiddeld. Deze gemiddelde score per jaar loopt van 0 (laag, geen gebruikers in alle netwerken) tot 100 (hoog, veel gebruikers in alle netwerken).⁶⁵ De score geeft een indicatie in hoeverre gebruik van een middel zich heeft verspreid over en binnen de panelnetwerken, maar kan niet worden vertaald naar een concreet percentage gebruikers. Ook zegt de score niets over (variatie in) gebruiksfrequentie of -hoeveelheid.

Van de drie meest gebruikte stimulantia is de rangorde:

- 1 **Ecstasy** – sinds 2014 neerwaartse trend; in 2020 tijdelijk een forse corona-dip; na een heropleving weer dalend.
- 2 **Cocaïne** – op- en neergaande bewegingen de laatste jaren (maar in 2020 een nauwelijks merkbare corona-dip); in 2022 een daling die in 2023 afvlakt.

⁶⁵ Zie voor de berekening van de scores verspreiding *VII A Bijlage panel* (pag. 177). Let wel: het uitgaanspanel rapporteert vooral over trendsetters in het uitgaansleven. Zij zijn de (mogelijke) voorlopers van nieuwe ontwikkelingen. Hun middelengebruik ligt hoger dan in het uitgaansleven in bredere zin (trendvolgers en mainstream).

3 Amfetamine – neerwaartse trend na een piek in 2016; in 2020 tijdelijk een forse corona-dip; na een heropleving stabiel.

2.6.1 Ecstasy

Verspreiding van ecstasy in de panelnetwerken schommelde tussen 1994 en 2001 (zie *Figuur IV.1*, pag. 51). Na de piek van 2001 was er een gestage daling tot 2005. Vervolgens bleef het gebruik van ecstasy tot 2009 vrij stabiel, maar op een lager niveau dan in de jaren negentig. Met een lichte aarzeling in 2011 ging het daarna weer omhoog, maar na 2014 was de trend weer dalend. De corona-dip van 2020 was een keldering naar een historisch dieptepunt. In het najaar van 2020 gebruikte in veel netwerken (vrijwel) niemand ecstasy. In 2021 was de corona-dip alweer voorbij, maar de voor corona ingezette daling gaat sindsdien verder. In alle netwerken wordt ecstasy gebruikt, maar in slechts 5 netwerken gebruikt de meerderheid, terwijl het in 6 netwerken om een enkeling (1-10%) gaat.

Ecstasy door de tijd heen

Tot voor de coronacrisis bleef ecstasy bij elke nieuwe lichting van jonge clubbers en festivalgangers populair. Over een langere periode in de panelstudie (dertig jaar) zien we een herhalend patroon in gebruikersgroepen. Crescendo gebruik van ecstasy in (jonge) gebruikersgroepen, vooral in de elektronische muzikscene. Dan na enkele jaren een kantelpunt naar ceremonieel en/of onregelmatig gebruik (met uitzondering van een kleine groep). In de uitgaanssurvey van Antenne Amsterdam 2022 was ecstasy nog populairder dan cannabis.⁶⁶ Ecstasy verdwijnt niet, maar raakt meer uit beeld, ten faveure van andere middelen.

“Ecstasy loopt terug door het grote aanbod van andere middelen. Ik heb het idee dat gebruikers er al vroeger klaar mee zijn en sneller overstappen naar andere middelen in hun basispakket.” (Floyd, 180a)

De tijdloosheid van het jong-zijn en urenlang feesten verdwijnt langzaam naar de achtergrond en maakt plaats voor meer structuur en ander prioriteiten. Redenen tot mindering of stoppen van gebruik:

- Vermijdingsgedrag als gevolg van de mentale dip na gebruik van ecstasy.
- Doven van de feestintensiteit; aanvang andere levensfase.
- Uitgekeken raken op het middel.
- Andere prioriteiten vanwege relatie, werk, studie, etc.

Redenen voor onthouding

Hoewel ecstasy na dertig jaar panelstudie nog steeds hoog scoort in veel groepen, zijn er van oudsher ook milieus waar het middel minder gewild en bekend is. In het urban- en popmilieu domineert ecstasy van oudsher veel minder. Afgezien van de onbekendheid, zou het middel (en dan vooral het euforische effect) niet passen in groepen die meer ‘in control’ willen blijven en niet helemaal ‘loos’ willen gaan zoals op

⁶⁶ Recent (laatste jaar) gebruik 57% versus 66%, wat overigens niet wil zeggen dat ecstasy ook meer frequent wordt gebruikt (Nabben T & Benschop A (2023) *Antenne Amsterdam 2022*, Hogeschool van Amsterdam).

dancefeesten. Overigens zijn er signalen dat vooral de kunstzinnige en meer theoretisch opgeleide tak van het urbanmilieu flirt met ecstasy. Daarbij speelt ook de invloed van elektronische muziek een rol.

Ecstasygebruik nu

De scherpe daling van ecstasy tijdens de coronaperiode was snel weer rechtgetrokken, wat ook wordt bevestigd door de Antenne survey onder club- en festivalbezoekers.⁶⁷ Maar ondanks de heropening van het uitgaanleven en opleving van ecstasy, komt het gebruik in de panelstudie niet terug op het pre-coronale niveau. De groep van Gino (185a) is een stuk selectiever geworden.

“Ecstasy scoort minder hoog. Er is minder magie. Meer een festivaldingetje nu voor begin-twintigers. Wij zijn minder happig geworden omdat het je hele nacht overneemt. Ecstasy blijft een bom. Maar er blijft ook gekkigheid zoals die keer op een bruiloft. We moeten ook lachen als xtc belachelijk wordt gemaakt.”

Dit laat onverlet dat ecstasy voor nieuwe groepen uitgaanders nog steeds een opwindend middel kan zijn en dat in de urbanhoek (in een niche) ecstasy in korte tijd is uitgegroeid tot een rage. De pillen worden via WhatsApp-lijstjes vaak op het laatste moment aangekocht.

Dosering en patronen van gebruik

Ecstasy wordt meestal geslikt als tablet of als poeder/kristal opgelost in sap en soms gesnoven. In één scene wordt mdma in een cocktail met andere middelen (o.a. cocaïne) intraveneus gebruikt (slammen). In de omgeving van Dé (179a) komt weleens ‘liquid xtc’ voorbij. “Die cocktailbuisjes met verschillende kleuren is niks voor ons. Wij hebben onze eigen toverformules!”

De dosering van mdma-poeder of -kristallen is meer ‘natte vinger werk’ omdat gebruikers ‘op het oog’ iets uit een zakje halen (‘likkie’). In pilvorm varieert de dosering van een kwart tot een hele of twee pillen per gelegenheid (een meerderheid). Uitschieters zijn er ook, maar komen sporadisch voor. In het netwerk van Thor (182a) ontstond enige verwarring over een pil van 70 mg. “We zijn qua gebruik zo ingesteld op kwartjes en halfjes dat het gek voelde om een hele pil in een keer te nemen.” Vrouwen doseren vaak lager dan mannen. Gebruikers rapporteren vaker rush- en piekmomenten (inslag) met pillen dan met poeders, die eerder als mellow worden betiteld. In een paar groepen (o.a. urban) wordt ook gerept van ‘buisjes’ of ‘blue’ en soms van ‘Pikachu’.⁶⁸ Volgens Josephine (189a) gaat het om buisjes met een vloeistofmengsel van verschillende stoffen waar onder andere mdma in zit. Zodra een feest begint gaan de buisjes grif van de hand.

In veel panelnetwerken wordt hooguit een paar keer tot maximaal acht keer per jaar ecstasy gebruikt. Bij groepen die jonger zijn ligt de gebruiksfrequentie wat hoger (maandelijks). Thor (182a) en zijn achterban zijn

⁶⁷ In de survey van 2022 gebruikte 66% de laatste 12 maanden xtc-pillen; hetzelfde percentage als in de pre-corona survey van 2017. (Nabben T & Benschop A (2023) *Antenne Amsterdam 2022*, Hogeschool van Amsterdam).

⁶⁸ *Pikachu* is de bekendste Pokémon (computer- en kaartspellen) en ziet eruit als een gele muis met konijnenoren, rode wangen en een staart in de vorm van een bliksemschicht.

tot het voortschrijdende inzicht gekomen dat door minder vaak ecstasy te gebruiken de lol het langste duurt. De groep plant daarom een paar keer per jaar een meeting die een paar dagen duurt.

“Wij eten altijd kleine beetjes van een pil en alleen op speciale momenten. We doen X altijd in een grotere groep op een festival. Nadeel blijft alleen dat je al twee uur na je halfje een dip voelt. Het is kort genot. Bij ons is X daarom over zijn piek en minder relevant.” (Javier, 186a)

Bij Dé (179a) is het eerder andersom en wordt er circa 25 keer per jaar (elke twee weken) in haar omgeving gebruikt. En op een leeftijd dat de lol er bij veel gebruikers al vanaf is. Tussen het clubben door verzamelt de groep zich soms om nog een rondje (kwart tot halve pil) te doen. “Niemand weigert als je het aanbiedt.” Ecstasy wordt meestal in groepsverband gebruikt, maar alleen komt ook weleens voor, zegt Nuri (118a) die het vreemd vindt als haar vriendin in haar eentje ecstasy neemt en daarmee tegen de norm in gaat. “Ecstasy doe je toch altijd samen!”

Status in het uitgaansleven

Ecstasy is een invloedrijk middel (geweest) voor wie al langer meedraait in het nachtleven. Een *old timer* reeds, maar gezien het huidige palet aan middelen wat minder dominant dan vroeger. Ecstasy blijft voor een belangrijk deel (zeker bij de nieuwkomers) nog steeds de sociale lijm die zorgt voor meer verbondenheid. Maar het sentiment in het panel zegt dat ecstasy vergeleken met de jaren negentig van de vorige eeuw niet meer alleen op eenzame hoogte staat. Daarvoor zijn er tegenwoordig genoeg andere alternatieven vinden gebruikers. Het middel blijft in sommige kringen een gangmaker of back-up die in combinatie met andere middelen wordt geapprecieerd. In de snel groeiende elektronische tak van de urbanscene, is ecstasy de laatste jaren doorgebroken en is er sprake van een drempelverlaging.

Positieve effecten

De volgende effecten worden vaak genoemd door panelleden:

- (Licht) stimulerend, euforiserend, empathogeen, liefdesgevoel (lovey dovey) (individueel).
- Finetuning en afstemmen op de ander; persoonlijke problemen uitpraten of delen (relationeel).
- Verhoging gevoel van verbondenheid met anderen (sociaal); behoefte om elkaar aan te raken of knuffelen (tactiel).
- Optimalisering van het feestgevoel (blijer, vrolijkheid, dansen).

Setting

Gebruikers zien ecstasy als een feestdrug en die sterk verbonden is met de elektronische dancecultuur die domineert op evenementen, clubs en raves. Maar dit zijn niet de enige settings waar gebruikt wordt, zoals de panelstudie laat zien. Gebruik van ecstasy komt ook voor in privésettings (studio's, galleries, garages), vakantiehuisjes en soms bij een geplande partner- of groepssessie tijdens een spirituele bijeenkomst.

In de afro-housscene is het gebruik van ecstasy inmiddels meer ingeburgerd, maar de kans bestaat dat je als hiphopper met 'grote doppen' op een festival nog steeds opmerkingen kunt krijgen als je 'hard gaat'. Ecstasy mag nu wel bekender zijn geworden. Er blijft een zeker taboe op harddrugs, zeggen portiers (162a/b).

Negatieve effecten

Het aantal ecstasy-incidenten nam af in de coronaperiode.⁶⁹ Mede vanwege het massaal wegblijven van buitenlandse bezoekers (in clubs en op festivals) op zoek naar pillen. Desondanks worden soms lichamelijke en geestelijke klachten gerapporteerd, evenals sociale:

- Misselijkheid, overgeven, hartkloppingen, paranoïde (acuut), kaken klemmen en klappertanden, lichtflitsen, hoofdpijn.
- Niet gezien willen worden met grote pupillen; krijgt er een 'verkreukeld gezicht' van.
- Werking heeft te veel impact; bang om de controle te verliezen.
- Dips na gebruik (subacuut).

De zoektocht naar een alternatief zonder bijwerkingen blijft in sommige gebruikerskringen een zoektocht naar de 'heilige graal.' MJ (146a) hoorde iets over 'happy tea' dat een ecstasygevoel zonder dip zou geven. Maar Dé (179a) weerspreekt dat je na gebruik automatisch een dip krijgt. "Van die 'serotonine drops' voelen we weinig. We gaan niet door met ecstasy, maar stappen over op GHB. Daarmee hou je een fijnere en tactiele roes."

Combigebruik

Wat de groepen betreft zien panelleden verschil tussen de studenten die 'echt voor het eerst' ecstasy proberen en 'gevoerde' gebruikers die er alcohol bij blijven drinken

Ecstasy is van oudsher een middel dat vaak met andere middelen wordt gecombineerd. Een 'klassieke' combinatie is ecstasy plus speed, in de psytrance en ravecultuur is de 'candyflip' (ecstasy plus lsd) bekend, en in de technoscene is ecstasy plus GHB of ketamine een beproefde combinatie. Over het algemeen geldt:

- Ecstasy wordt vaak gecombineerd met alcohol (demping van euforie) en/of stimulantia (amfetamine, cocaïne, 3-MMC) (opwekken van euforie).
- Ecstasy wordt ook gecombineerd met cannabis en/of narcosemiddelen (ketamine, GHB, lachgas), maar vaker thuis of op een after.
- Een kleine groep combineert ecstasy (ook) met psychedelica.

2.6.2 Cocaïne

Bij cocaïne was grofweg sprake van een stijging tot 2001, gevolgd door een daling tot 2011 (zie *Figuur IV.1*, pag. 51). Daarna wisselden op- en neergaande bewegingen zich af. Na de laatste dip van 2017 was de verspreiding van cocaïnegebruik in de panelnetwerken in 2019 weer terug op het oude niveau. In coronajaar 2020 daalde het cocaïnegebruik nauwelijks merkbaar, zeker vergeleken met de forse corona-dip die ecstasy en amfetamine lieten zien. Hierdoor kwam cocaïne voor het eerst sinds de jaren negentig weer bovenaan de ranglijst van meest gebruikte stimulantia. In 2022 was echter weer sprake van een neergaande beweging, die

⁶⁹ Schürmann L, Valkenberg H & Croes E (2024) *Monitor drugsincidenten 2022*, Trimbos-instituut.

in 2023 afvlakt. In 3 netwerken gebruikt de minstens de helft cocaïne; in 6 andere netwerken wordt niet of nauwelijks cocaïne gebruikt (hooguit 10%).

Cocaïne door de tijd heen

Sinds het begin van de panelstudie (vanaf 1994) speelt cocaïne een prominente rol in de panelstudie en met een andere status dan ecstasy (vaak voorkomend in hetzelfde panelnetwerk). Terwijl cocaïne vaak geassocieerd wordt met een groot ego en bijdehand gedrag, wordt ecstasy als knuffeldrug gezien. Maar dit zijn deels ook clichés, want goede inlevende gesprekken gebeuren ook onder invloed van cocaïne. Een constante in de panelstudie is dat de populariteit van cocaïne toeneemt met het stijgen der jaren. Alsof de werking ervan beter past in een meer gestructureerd ritme na de studietijd, als er een gezin wordt gesticht of er minder wordt uitgegaan dan vroeger. Ook de stresslevels kunnen stijgen in een levensfase waar mensen meer verantwoordelijkheden voelen en krijgen. Cocaïne wordt in uiteenlopende groepen gebruikt, van studenten tot en met jonge juristen en keukenpersoneel. Soms is er ook een overlap met werk. Een klus die af moet, een late dienst of als opkikker om de monotonie van het saaie werk te verbloemen. Maar cocaïne wordt vaker in de vrije tijd genomen tijdens sociale activiteiten. Net als andere drugs is het gebruik van cocaïne ook gerelateerd aan tijdgeest en economische voorspoed. Technologische innovatie verklaart ook een deel van het gebruik. Door de komst van mobiele netwerken eind jaren '90 wisten cocaïneverkopers en klanten elkaar beter te vinden. Dankzij sociale media hebben ook professionele bezorgdiensten op de retail-cocaïnemarkt makkelijkere toegang tot hun klanten.

Cocaïne nu

De markt van cocaïne is al lang niet meer exclusief voorbehouden aan alleen de happy few. De opmars van bezorgdiensten heeft ervoor gezorgd dat cocaïne meer binnen het bereik van een grotere groep is gekomen en de verkrijgbaarheid een stuk eenvoudiger is. Professionals in het nachtleven zien minder taboe op snuiven (op sommige avonden). Moos (180a) ziet dat cocaïne bereikbaarder is geworden in zijn scene. Ecstasy, speed en 2c-b waren altijd al makkelijk te krijgen, maar voor cocaïne moest je meer moeite doen. Dat is veranderd sinds de opmars van bezorgdiensten. Het is nu zoveel makkelijker om te kopen door die pushreclames van bezorgdiensten waar ook overal cocaïne bij staat. In sommige panelnetwerken nam het gebruik tijdens corona (periodiek) toe omdat mensen langer aan huis waren gekluisterd (isolatie) en de drempel om te snuiven lager werd.

Redenen voor onthouding

Ondanks dat cocaïne een brede verspreiding kent, is het middel niet overal populair. Bob (147a), clubmanager, vangt in de wandelgangen weleens wat op. Op zijn locatie speelt cocaïne een haast onbeduidende rol. Het middel is 'uncool' en er hangt een 'domme vibe' omheen. Er zijn meer bedenkingen om het gebruik van cocaïne te vermijden.

- Aversie vanwege 'egoverdikkend' effect; staat bekend als een 'ongezellige klotedrug'. Het imago is niet cool, je wordt er zelfingenomen van.

- Lage status en stigmatisering in kringen van psychonauten en psytrance.
- Niet aantrekkelijk vanwege de hoge prijs. Overgewaardeerd middel. Effect staat niet in verhouding tot de prijs die ervoor moet worden betaald.
- Effecten (o.a. gejaagdheid) voelen onprettig. Niet iedereen wil drugs snuiven.
- Principiële bezwaren door invloed onderwereld en harde criminaliteit die aan het middel kleeft. "Snuivers zijn opportunistisch", vindt Thor (182a), "omdat ze de misdaad erachter ontkennen".
- Er zijn betere alternatieven als speed en 3-MMC die ook nog eens minder prijzig zijn.

Ten slotte zijn er een paar netwerken waar simpelweg geen belangstelling voor cocaïne is.

Dosering en patronen van gebruik

Cocaïne wordt meestal gesnoven, soms gerookt (plofje), sporadisch gekauwd (cocablad) of gezogen als pastille (cocasnoepjes).⁷⁰ Een enkele keer wordt cocaïne in water opgelost en via een neusspray toegediend. Spuiten en basen komt niet voor in panelnetwerken, en Nuri (118a) denkt te weten hoe dat komt. "Lijntjes is voor de rijken en bori [gekookte coke] voor de armen."

In Amsterdamse kringen gaat het gebruik van cocaïne door als een snuifje, lijntje, sleuteltje, puntje, nakkie en tegenwoordig ook als een 'taghi'. Vanwege het korte stimulerende rusheffect, wordt er herhaaldelijk (na 30-60 minuten) een nieuwe lijn gesnoven.

- Cocaïne wordt vaak (spontaan) in groepsverband aangeschaft, dan wel gedeeld met vrienden.
- Een dosering tijdens een groepssessie verschilt van een paar lijntjes tot een kwart gram (4-5 lijntjes) per persoon. In sommige netwerken zitten (groepjes) snuivers die een halve of hele gram (16-20 lijntjes) per sessie gebruiken, vooral als er meer alcohol in het spel is.
- Klachten over de kwaliteit zijn sporadisch. Sommige snuivers (ook snobs) zijn gespitst op goede kwaliteit en testen op smaak, de high en afkomst. De Colombiaanse wordt meestal als 'hard', 'scherp' of 'rauw' getypeerd; Boliviaanse cocaïne als 'zacht' en Peruviaanse als 'onrustig'.

Status in uitgaansleven

Vergeleken met ecstasy, geniet cocaïne minder reputatie als feestdrug. Het speelt eerder mee op de achtergrond, vinden panelleden. Speed, ecstasy en ketamine worden gul gedeeld tijdens het uitgaan, maar bij cocaïne is dat minder vanzelfsprekend. Pakjes cocaïne worden minder snel uitgeleend omdat het duurder is en je soms alleen nog wat kruimels overhoudt. De aard van gebruik is individueler. Maar het komt ook voor dat de groep besluit om een of meer pakjes te bestellen voorafgaand aan of na het feest. Een elitedrug is cocaïne al lang niet meer, alhoewel er altijd snobsnuivers zullen zijn die hoog opgeven over hun snuifpoeder,

⁷⁰ In één netwerk (Sjahko, 190a) wordt ypadu (een mengsel van plantaardige ingrediënten met gemalen cocablad als hoofdbestanddeel) gebruikt in plaats van synthetische uppers. Het ypadu mengsel wordt met een theelepel van het mengsel tussen wang en onderkaak geplaatst en via het mondslijmvlies opgenomen. De werkzame stoffen komen langzaam vrij in het speeksel en geven (vergeleken met en lijntje) een milder stimulerend effect. Ypadu wordt aangeboden op internet (100 gram voor 100 euro).

waar geen enkel ander middel aan tippen kan. Soms is het een distinctiekwestie als gebruikers cocaïne boven speed verkiezen. De achterban van Gino (185a) wordt er niet warm of koud van omdat het 'niet onze drug is'.

"In sommige kringen heeft cocaïne een bad boy imago. Maar ik zie ook gepolijste jonkies die cocaine nemen voor hun zelfvertrouwen of denken dat ze erg fashionable zijn. Ook de groep met leuke baantjes poederen wel eens hun neus."
(Dave, 170a)

Opvallend is dat aan cocaïne (zowel bij snuivers als niet-snuivers) meer negatieve kenmerken worden toegedicht dan aan bijvoorbeeld ecstasy. Portiers (153a) komen, net als vorig jaar, tijdens het visiteren meer gebruik van cocaïne tegen bij oudere bezoekersgroepen.

Positieve (gewenste) effecten

De volgende effecten worden vaak genoemd door panelleden:

- Licht stimulerend, helder gevoel dat kort aanhoudt (intrinsieke effect).
- Makkelijk te controleren.
- Anderen hebben niet door dat je onder invloed bent.
- Meer zelfvertrouwen, wakker.
- Gezelligheid, social talk, meer sociale interactie, gevatte opmerkingen.
- Minder lang werkzaam (dan amfetamine) en betere nachtrust.

Setting

In verschillende groepen kreeg cocaïne tijdens de coronaperiode vaste voet aan de grond, onder andere bij uitgaanders die een poos veroordeeld werden tot alleen thuisfeestjes. Het middel kreeg zo een meer prominente plek dan daarvoor het geval was. Verschillende panelleden zagen hoe huisfeestjes aanjagers van cocaïnegebruik werden. Javier (186a) kan erover meepraten. Cocaïne, dat op nummer één staat in zijn netwerk, werd ontdekt tijdens corona. "Er was niks voor ons en we gingen snuiven om onze tijd te overbruggen. Zo is het een sociaal ding geworden. Snuiven werd vaste prik als er gedronken werd. Eerst op zitjes in kleine groepjes die feestjes werden tijdens de avondklok. Later ook in kroegen. Het enige stabiele in die tijd was dat de bezorgers gewoon door bleven werken." In zijn kroeg komen vooral mannen die snuiven, zegt barkeeper Maik (187a). Hij ziet ze wel eens binnendruppelen na een festival als ze willen 'uitzoomen'. Als het leuke gasten zijn draait hij speciaal nog wat techno via een Spotify playlist.

"95% van mijn klanten snuift netjes op de wc. Soms gaan er 2 tot 3 man naar binnen. Ik doe daar niet moeilijk over als ze daar hun pakje delen. Het hoort erbij net zoals een fluitje [klein glaasje bier]. Ik gedraag mij als een kruidenier [moet lachen]. Meer snuiven is ook meer drinken." (Maik, 187a)

In de nachthoreca is cocaïne een vertrouwd middel dat (op grond van impressies en observaties van panelleden) in zwang is bij kleine fracties van barpersoneel, portiers, dj's en organisatoren. Bob (147a) vindt coke een typische 'barhangdrug' die op dansavonden veel minder in trek is. Maar er zijn ook settings (buiten het nachtleven) waar cocaïnegebruik een link heeft met de werkomgeving (o.a. recruitment, sales, vrijmibo's). Carl (188a) heeft een bijbaantje in de sales en vindt dat coke hier goed bij past. Hij kent het trucje: "Je denkt

sneller, praat sneller en je gebruikt meer intonatie in je overtuigingskracht.” Toch voelt het niet goed om je hieraan te bezondigen, vindt hij.

Negatieve kanten en (ongewenste) effecten

Cocaïne staat niet te boek als een geestverruimer, zoals bij psychedelica het geval is. Het is eerder een verleider die soms sterker kan zijn dan de wil niet te gebruiken. Niet iedereen is zijn cocaïnegebruik de baas. In netwerken waar (bijna) elke week wordt gesnoven, komen sommigen in de gevarenzone. Vooral als ze regelmatig cocaïne op zak hebben en buiten hun vriendenkring ook solosnuiven. Omstanders kunnen zich soms flink irriteren aan luidruchtige snuivers die veel aan het woord zijn en niet naar anderen luisteren. Het zijn vaak omstanders die zich irriteren aan het snuifgedrag van anderen. Men stoort zich soms ook aan de vanzelfsprekendheid van gebruik. De negatieve kanten zijn drieledig:

- Sociaal: egoïstisch gedrag, liegen, stiekem snuiven, uit verveling.
- Geestelijk: stress, agitatie, zelfoverschatting, psychotisch gedrag, verslavend, niet kunnen stoppen.
- Fysiek: moeheid, brak gevoel, hartkloppingen, niet kunnen slapen.

Het panel is verdeeld over het morele appél op snuivers die als medeplichtig worden geacht aan de instandhouding van een gewelddadige illegale drugsmarkt.

Combigebruik

Cocaïne plus alcohol is een veel beproefde combinatie.⁷¹ In groepen waar gesnoven wordt, is alcohol meestal de aanjager van het cocaïnegebruik. Soms wordt er ook door elkaar gebruikt, al naar gelang de middelen die er zijn. Als Nuri (118a) met haar vrienden gaat chillen, gaat dat meestal gepaard met lachgas, cocaïne, wiet en alcohol.

Over het algemeen geldt:

- Cocaïne wordt vaak gecombineerd met alcohol en/of cannabis (en vaak ook tabak) voor de demping van het wat ‘opgefokte’ of ‘gejaagde’ gevoel. In een paar netwerken is wodka-Redbull met cocaïne een ‘supercombi’.
- Cocaïne wordt ook gecombineerd met narcosemiddelen (ketamine, GHB, lachgas), maar vaker thuis of op een after.
- Cocaïne wordt ook wel eens afgewisseld met stimulantia (ecstasy, amfetamine en 3-MMC).

2.6.3 Amfetamine

Het gebruik van amfetamine liet – ondanks soms forse schommelingen – een duidelijk dalende trend zien tot 2006, gevolgd door een even duidelijke stijging, tot het gebruik in 2016 hoger lag dan ooit tevoren (zie *Figuur IV.1*, pag. 51). Daarna was er een licht neerwaartse trend. In het coronajaar 2020 keerde amfetaminegebruik

⁷¹ Bij deze combinatie wordt coca-ethyleen gevormd, wat voor hart en lever nog schadelijker is dan cocaïne zelf (Jones AW (2019) *Forensic Drug Profile: Cocaethylene*. *Journal of Analytical Toxicology*, 43(3): 155–160).

in de panelnetwerken bijna terug naar het dieptepunt van 2006. In 2021 volgde weer een stijging, maar tot onder het pre-coronaniveau. Sindsdien is verspreiding van amfetaminegebruik stabiel. In 5 netwerken wordt helemaal niet gebruikt en in 6 netwerken vindt nauwelijks gebruik plaats (1-10%). Aan de andere kant zijn er 6 netwerken waar ten minste de helft amfetamine gebruikt.

Amfetamine door de tijd heen

Sinds jaar en dag wordt er amfetamine gebruikt in het uitgaansleven. Daar waar cocaïne gedijt over de volle breedte van het uitgaansleven, gedijt amfetamine van oudsher in de rauwere nachtcultuur waar het vergezeld gaat met snelle ritmes en tijdslimieten overschrijdt door eindeloze extra energie. Amfetamine is een vaste waarde in het alternatieve studentenmilieu dat verankerd is in de technoscene.

Amfetaminegebruik nu

Na de tijdelijke corona-dip van in 2020, blijft het amfetaminegebruik stabiel, maar onder het pre-coronaniveau. Er zijn panelleden die denken dat de komst van 3-MMC debet is aan het lagere gebruik.

Redenen voor onthouding

Amfetamine heeft een brede verspreiding in de pop- en elektronische nachtcultuur. In het urbangenre speelt pep een marginale rol. Er is onbekendheid met het middel en farmacologisch gezien vindt Kofi (132a) de muziek niet passen bij de energie die je krijgt van speed. "Speed past niet echt bij onze scene, daar zijn we te langzaam voor. Het vibet niet goed, haha." In dit soort scenes spelen ook andere stimulantia een marginale rol. Maar ook in de elektronische scene zijn er afhakers die geen speed meer nemen (zie negatieve effecten).

Dosering en patronen van gebruik

Amfetamine wordt gesnoven, geslikt als 'bommetje' (poeder in een vloeitje gewikkeld) of in een vloeistof (o.a. cola, bier) opgelost en gedronken. Sommigen reinigen hun (natte) speed met aceton om de cafeïne te scheiden waar het vaak mee versneden is. Speed is aanzienlijk goedkoper dan cocaïne en heeft een vaste schare liefhebbers. De dosering verschilt van een lijntje tot een kwart of halve gram per gelegenheid met uitschieters naar een gram of meer. Speed is soms het startpunt van de uitgaansavond, maar wordt ook gebruikt tijdens 'stapmarathons'.

Status in uitgaansleven

In tegenstelling tot het meer sophisticated cocaïne, word amfetamine vooral gezien als een goedkope 'brandstof', 'basisdrug' en 'kickstarter' van de avond. In eerdere panelstudies werd amfetamine aangeduid als 'gangmaker' en 'rave vitamine' die uitgaanders tot aan de vroege uurtjes op de been houdt.

"Pas als je op een feest bent komt de pep. Het is een back-up drug. Er is altijd als je zoekt op een feest. Er wordt ook vaak naar pep gevraagd. Pep is dé brandstof en supereffectief! Cocaine is minder populair. Pep is om te normaliseren op een feest. Nooit door de week want slaap is ook belangrijk." (Dé, 179a)

Vanwege de lage prijs wordt het middel, in tegenstelling tot cocaïne, ook vaak uitgedeeld op een feestlocatie.

Positieve (gewenste) effecten

De eufore werking van amfetamine is minder goed voelbaar dan bij cocaïne en ecstasy. Het middel verlengt je uithoudingsvermogen, zonder dat je daar eigenlijk erg in hebt, wegens het ontbreken van een (euforische) rush. Thor (182a) ziet amfetamine ook als een 'medicijn' om te resetten van alcohol. Een praktisch hulpmiddel als je een vage dag hebt ná het uitgaan: "Een Redbull op steroïden". Je kunt op een energieke wijze doorhalen en je reserve-energie verbruiken, en de dag daarna je toch minder futloos voelen dan met ecstasy, vindt Gino (185a). De volgende effecten worden genoemd door panelleden:

- Gangmaker, energiek, straight en ongecompliceerd gevoel.
- Onderdrukken van moeheid; middel om langdurig te blijven feesten.
- Extra energie bij dansen.
- Ander doel dan uitgaan: hulpje bij studeren, verhuizen, klussen.

Setting

Koosje (175a) vertelt over een speedscene die ze goed kent. Ze heeft een dubbel gevoel. Iedereen wordt geaccepteerd, maar er zijn geen grenzen qua gebruik. Gezien de hoeveelheden die er doorheen gaan vindt ze het bijzonder hoelang mensen speed kunnen blijven gebruiken en nog redelijk blijven functioneren. Ze vindt speed een stiekeme 'killer'. Gebruikers onder invloed voelen zich nuchter en goed, maar op termijn sluipen er toch vervelende bijwerkingen in. "Het breekt ze op een gegeven moment toch op." In de punkscene waar Gino (185a) over vertelt wordt ook speed gebruikt, maar lang niet zo veel: "Een paar puntjes per nacht hooguit".

Het middel circuleert van oudsher in de underground en het rauwere segment in het uitgaansdomein: drum-'n-bass, hardcore, techno en tekno. Amfetamine wordt ook weleens (functioneel) door de week gebruikt (als hulpmiddel bij een activiteit). Dave (170a) geeft een inkijkje in de nachtcultuur waar amfetamine op verschillende momenten tevoorschijn komt.

"Een beetje pep is zo gewoon als koffie. Een keertje pep in een lange vergadering komt voor, maar is niet vanzelfsprekend, ondanks dat iedereen ervaring heeft met drugs. Het wordt vooral gebruikt als zekerheidje bij lang feesten. Pep is ook een middel om op te starten voor een feest en decors die binnen een deadline af moeten. Dat geldt ook in de keuken (horeca). Het heet niet voor niks productiepoeder." (Dave, 170a)

Negatieve (ongewenste) effecten

Pep als opstapje voor de nacht is niet ongebruikelijk, zeggen panelleden. Koosjes vrienden (175a) nemen bijvoorbeeld elk weekend. Maar waar ligt de grens? Sommigen blijven ook daarna doorgaan met weinig slaap als gevolg. Voor een klein deel lijkt amfetamine zelfs dagelijkse kost. Koosje maakt zich zorgen om enkele van hen. Vooral degenen zonder werk zitten gevangen in een spiraal van gebruik. "De helft van de week wordt gefeest en de andere helft is nodig om weer bij te komen. Er blijft geen tijd over om iets anders op te bouwen."

Er worden geestelijke en lichamelijke klachten gerapporteerd, evenals sociale:

- Hartkloppingen, overmatig zweten, wondjes in de mond van knarsetanden, huiduitslag, slaapproblemen, vermoeid, verminderde eetlust (lichamelijk).
- Chaotisch, opgefokt, kort lontje, terugtrekgedrag, minder sociale contacten (sociaal).
- Paranoïde gedrag en gedachten; labiel, spichtig (geestelijk).

Maar Koosje (175a) wil ook wijzen op het sociale aspect waar ze, woonachtig in een kraakpand, mee wordt geconfronteerd. Ze is niet happy met de sfeer in haar woongroep. Ondanks dat ze wel het een en ander gewend is. Ze vindt haar huishouden 'niet warm'. "Het speedgebruik is zó heftig hier. Dat is echt triest om te zien." Maar ze heeft weinig te kiezen qua wonen in Amsterdam. Als noodoplossing past ze soms op in huizen van vrienden.

Combigebruik

In verschillend panelnetwerken wordt speed gecombineerd met andere middelen. Speed verdrijft de moeheid van alcohol en stimuleert het drinkgedrag als gevolg van een droge mond (effect van speed). Nicole (155a) vertelt dat het soms anders loopt als de groep gaat drinken en besluit om het niet laat te maken. "Tegen de tijd dat het 01.00 uur 's nachts is gaan we toch weer door tot de ochtend als de speed erbij komt. Bij cannabis zorgt speed voor een 'oppepper' en dat geldt ook voor de combinatie met GHB en ketamine. De combinatie met ecstasy is klassiek omdat het energieniveau zo hoog blijft en langer kan worden doorgegaan op feesten.

Methamfetamine

Methamfetamine (crystal meth, tina) is alweer zo'n vijftienvintig jaar verkrijgbaar op de Amsterdamse drugsmarkt.⁷² Rioolwateranalyse wijst erop dat de consumptie van methamfetamine aanzienlijk lager ligt dan andere stimulantia.⁷³ Het gebruik blijft beperkt tot niches (o.a. chemsex) waar het middel met GHB, ketamine en ecstasy wordt gecombineerd in groepsverband. Methamfetamine wordt gesnoven, gerookt, in ader, spier of onderhuids gespoten (slammen), of toegediend als een booty bump (anaal).

Vanwege de verslavende reputatie blijft het taboe op gebruik in panelnetwerken groot. Toch geloven enkele panelleden dat de afstand tot het middel door de jaren heen kleiner is geworden. Ze vangen vaker verhalen op in de wandelgangen evenals het experimenteren daarmee. MJ (146a) heeft de indruk dat het ook weleens in de club gebeurt, gezien de vondst van pijpjes en naalden na afloop. En Tommy (152a) vertelt over een paar jonge mannen die voorafgaand aan het feest een eerste shot zetten om vervolgens high op de fiets naar een seksfeest te gaan, waar ze verder gaan met hun methgebruik.

⁷² Eigenlijk is methamfetamine al langer op de markt. In de jaren '70 van de vorige eeuw was het namelijk onder de naam Pervitine verkrijgbaar in de Amsterdamse drugscene. Nabben T (2010) *High Amsterdam. Ritme, roes en regels in het uitgaansleven*, Rozenberg Publishers.

⁷³ Bij de laatste meting werd geschat dat het om een beperkte groep gebruikers gaat (*Methamfetamine (crystal meth)*, Trimbos.nl).

Dexamfetamine en Ritalin

In sommige netwerken wordt ook dexamfetamine (Dexxies) en Ritalin (Rita's) afkomstig van de grijze markt gebruikt ter verbetering van de concentratie en leerprestaties. Er ruist weinig taboe op deze zogenaamde 'studiedrugs' die ook wel eens tijdens het stappen opduiken.

2.7 Narcosemiddelen

Narcosemiddelen (GHB, ketamine en lachgas) hebben zich al jarenlang een vaste plek op de Amsterdamse drugsmarkt verworven. Het gebruik ervan komt voor op privéfeesten en afters en op uitgaanssettings. Ook voor narcosemiddelen zijn scores van panelleden over gebruik in hun netwerk gebruikt om trends te visualiseren in *Figuur IV.2*. Vergeleken met de stimulantia (vooral ecstasy en amfetamine) heeft corona minder invloed gehad op narcosemiddelen.

Figuur IV.2: Trends in verspreiding van narcosemiddelen

Voor de grafiek zijn alle schattingen van individuele panelleden over gebruik in netwerken in de twee halfjaarlijkse metingen omgezet in een score en gemiddeld. Deze gemiddelde score per jaar loopt van 0 (laag, geen gebruikers in alle netwerken) tot 100 (hoog, veel gebruikers in alle netwerken).⁷⁴ De score geeft een indicatie in hoeverre gebruik van een middel zich heeft verspreid over en binnen de panelnetwerken, maar kan niet worden vertaald naar een concreet percentage gebruikers. Ook zegt de score niets over (variatie in) gebruiksfrequentie of -hoeveelheid.

De rangorde van de drie meest gebruikte narcosemiddelen is:

- 1 **Ketamine** – kent vooral schommelingen in gebruik, maar heeft toch eerst GHB en later ook lachgas ingehaald; de laatste twee jaar is er een neergaande beweging.

⁷⁴ Zie voor de berekening van de scores verspreiding *VII A Bijlage panel* (pag. 177). Let wel: het uitgaanspanel rapporteert vooral over trendsetters in het uitgaansleven. Zij zijn de (mogelijke) voorlopers van nieuwe ontwikkelingen. Hun middelengebruik ligt hoger dan in het uitgaansleven in bredere zin (trendvolgers en mainstream).

2 GHB – stond tussen 2000 en 2010 bovenaan, maar werd van de eerste plaats verdrongen door de andere narcosemiddelen; leek desondanks de laatste jaren gestaag toe te nemen, maar daalt sinds 2021.

3 Lachgas – stond zes jaar terug op de eerste plaats, maar staat na een voortgaande fikse daling op plek drie.

2.7.1 Ketamine

Sinds het gebruik van ketamine vanaf 2004 systematisch in Antenne wordt gemonitord, signaleerden we een stijging tot 2010, een periode van stabilisatie tot 2015, een sprong in 2016, en sindsdien een schommelende nieuwe stabilisatie op een hoger niveau (zie Figuur IV.2, pag. 63). In 3 netwerken gebruikt de meerderheid ketamine; in 12 netwerken wordt niet of nauwelijks gebruikt (hooguit 10%). De mate van verspreiding over en binnen netwerken is bijna gelijk aan dat van amfetamine.

Ketamine door de tijd heen

In de jaren negentig van de vorige eeuw was ketamine nog een obscuur middel dat alleen voorkwam aan de rafelranden op teknofeesten, ver verwijderd van de kosmopolitische clubscene. Het middel, ook bekend als ‘paardenverdoover’, was ook bij psychonauten in zwang, die ketamine vooral in een privésetting namen.⁷⁵ Sinds 2004 begon de opmars van ketamine onder het club- en festivalpubliek. De opkomst van techno ging gepaard met meer ketaminegebruik, evenals de nieuwe queerscene waar de interesse toenam voor dit illustere middel. De befaamde K-hole was een tipping-point voor velen: óf je bleef aan de veilige kant, een wereld waar nog zwaartekracht wordt gevoeld, óf je werd een astraal lichtlichaam zonder enige begrenzing. De ultieme ketaminetrip. In sommige netwerken verdiepte het ketaminegebruik zich in de coronajaren.

Ketamine nu

In verschillende panelnetwerken staat ketamine tegenwoordig standaard op het drugsmenu en gaat het vaker rond op thuisfeesten. Het uitgaansleven laat een wisselend beeld zien. Sommige portiers zien een verschuiving naar het mainstream publiek dat ook bekend is met ecstasy, speed en cocaïne. Op fora wordt ketamine soms als medicijn gepromoot tegen somberte en depressies. Thor (182a) vertelt over andere ‘contactniveaus’ en nieuwe soms onvermoede vormen van communicatie in abracadabra codes die tot grote hilariteit leiden als je samen gebruikt. Ook de alto’s bij Gino (185a) zoeken soms het ‘psychedelische randje’ op om gesprekken vanuit de derde persoon te voeren als je ‘anders in je lichaam en hoofd bent’.

Reden voor onthouding

- Te trippend, angst voor controleverlies, onvoorspelbare effecten en K-hole (dissociatie van lichaam en geest).
- Ketamine combineert slecht met alcohol.
- Paniekreacties als gevolg van gebruik schrikken af.

⁷⁵ Nabben T & Korf DJ (2000) *Ketamine*, Thela Thesis.

- Middel is onbekend in de groep.

Dosering en patronen van gebruik

Ketamine (keta, ket) is verkrijgbaar in poeder- en kristalvorm, wordt gesnoven en soms opgelost in een vloeistof als 'neusspray'. In gebruikerskringen wordt vaak gepraat over de werking (op lichaam en geest) van verschillende varianten, waaronder ook die meer trippend zijn.⁷⁶ Het komt nog steeds voor dat gebruikers hun 'administratie' niet op orde hebben en zich vergissen (in het delen met anderen) met poeders mdma, cocaïne en speed. Ketamine werkt relatief kort. De meerderheid beperkt zich tot een paar lijntjes per keer. Ervaren gebruikers nemen hogere doseringen, oplopend van een kwart (7-10 lijnen) tot een halve (15-20 lijnen) of hele gram. Gebruikers doen doorgaans langer met een pakje ketamine dan cocaïne.

Status in uitgaansleven

Ketamine was (in de panelstudie) lange tijd minder populair dan GHB, maar beleefde een opmars toen het ook buiten de underground (o.a. tekno) ontdekt werd. Sindsdien behoort het 'paardenverdoovingsmiddel', zoals veel mensen het benoemen, tot het vaste repertoire in alternatieve uitgaanskringen in clubs en op festivals. Het middel is definitief uit de schaduw van de underground getreden. In veel netwerken wordt ketamine als dé afterdrug gezien na het gebruik van uppers. Maar er zijn ook panelnetwerken waar ketamine doorgaat voor 'paardenpoeder' dat in de hoek van hippies zit. Javier (186a) en kornuiten vinden dat ketamine tot een grey area behoort die niet aantrekkelijk is. In hun ogen past ketamine niet bij alcohol, eerder cocaïne.

Positieve kanten en (gewenste) effecten

De meeste gebruikers houden het bij een lage dosering (paar kleine lijntjes), waardoor ze bewust blijven van hun omgeving en ook nog kunnen communiceren, hoewel dat laatste op verschillende manieren kan worden geïnterpreteerd. Andere activiteiten (onder invloed van ketamine) zijn gamen en kijken naar visuele tripfilmpjes. De wereld wordt 'wazig', 'zweverig' of juist 'heel scherp'. Ravers gebruiken ketamine om amfetamine meer vleugels te geven. Veel waarnemingen van panelleden betreffen zintuiglijke sensaties en een ander gevoel ervaren van ruimte.

- Tijdloos, grenzeloos, zweverig gevoel, reizen door virtuele werelden (ruimte).
- Hilarische momenten, slappe lach, domheid (emotie).
- Stroperige beweging, gevoelloos, dansen, uit je lichaam (lichamelijk).
- Verwarde gesprekken of gevoel (sociaal).
- Visuele vervorming (waarneming).
- Audio-hallucinaties (geluid).

⁷⁶ Onder ervaren ketaminegebruikers gaan verhalen rond over twee varianten: een 'linkse' die meer lichamelijk, stroever, verdovend en minder sociaal is en een 'rechtse' die meer trippend en magischer is.

Setting

Vanwege het (mild) psychedelische en desoriënterende effect (dissociatief) voelen gebruikers zich prettig in een afgeschermd omgeving en/of privésfeer. Er wordt zowel solistisch als in groepsverband gebruikt. Maar er zijn ook panelnetwerken waar ketamine door ervaren gebruikers vooral ook tijdens het uitgaan wordt gebruikt. De psychedelische component (al naar gelang de dosering) maakt dat het middel setting gevoeliger is dan bijvoorbeeld stimulantia.

Negatieve kanten en (ongewenste) effecten

Het risico op incidenten varieert van omvallen tot angst- en paniekaanvallen. Bij de EHBO-meldingen komt het volgens portiers (153a) geregeld voor dat iemand 'te diep in het pakje ketamine heeft gekeken' en daarvan eventjes moet bijkomen. Herkenbaar blijven de slordigheden die in het nachtleven voorkomen als het over dosering gaat van middelen gaat. Tenminste als je weet wat je neemt. Dé (179a) vertelt over een TikTok-jongen die dacht dat hij een schepje pep kreeg aangeboden, terwijl het ketamine bleek te zijn. "Hij was een paar uur van zijn à propos."

- Ruimtelijk: geen greep meer op de trip hebben, geen zwaartekracht voelen (gewichtloos) en geen controle meer over je ledematen. "In een club is dat erg onhandig", vindt Dé (179a).
- Lichamelijk: gevoelloos, verdoofd, misselijk, braken, blaasproblemen (langere termijn).
- Geestelijk: angstig, paniekgevoel, ego-verlies, bang voor een knock-out, van de wereld zijn.
- Sociaal: weinig spraakzaam, introvert, laveloos, onbereikbaar voor anderen.

Langzaam dringt het door dat chronisch ketaminegebruik kan leiden tot blaasklachten en ernstige urineweginfecties. Koosje (175a) ziet hoe snel ketamine is ingeburgerd bij een nieuwe generatie jonge alto's en krakers en maakt zich zorgen over hun gezondheid.

"Ik ken een paar jongeren die echt veel keta snuiven en ook last hebben van hun blaas. Laatst vertelde iemand me dat ie bloed plast, dat vind ik echt heel heftig. Als ik dat zou hebben zou ik echt als non in een klooster gaan en nooit meer gebruiken."

Combigebruik

Ketamine wordt gecombineerd met amfetamine (PK), cocaïne (Calvin Klein) en ook ecstasy (kitty flip). Met behulp van een stimulant kan het 'wazige' en 'vage' effect worden getemperd (damping). Bij een 'opgefokt' gevoel werkt het precies andersom. Het komt ook voor dat bij een (dreigende) K-hole speed wordt gebruikt om controle te houden. In de tekoscene van Koosje (175a) wordt ketamine vaak in combinatie met speed gebruikt. Ketamine wordt hier nooit zelden alleen gebruikt. "Het is echt iets voor erbij", vindt Koosje (175a). Maar ze ziet ook dat ketamine veel wordt gebruikt door mensen die doorschieten in hun speedgebruik. Verder wordt ketamine ook met lsd en 2c-b gecombineerd voor meer 'spacegevoel'.

Het komt ook voor dat ketamine nooit met een ander specifiek middel wordt gecombineerd. Met alcohol blijkt soms een ongelukkige combinatie, met misselijkheid en overgeven als gevolg. In de vriendengroep van

Sarah (174a) is GHB meer leidend en past de combinatie met ketamine niet goed vanwege de onvoorspelbare effecten. Ten slotte zijn er ook multi-combinaties waarbij ketamine slechts één van de middelen is.

2.7.2 GHB

Het gebruik van GHB zwol aan vanaf 1998, bereikte een tussentijdse piek in 2002, daalde vervolgens weer een paar jaar, maar bereikte na een gestage stijging vanaf 2005 een tweede piek in 2010 (zie *Figuur IV.2*, pag. 63). Na wederom een paar jaren van lagere gebruikscijfers, lijkt de verspreiding van GHB-gebruik sinds 2015 gestaag toe te nemen. In 2020 vielen de scores wat lager uit dan in 2019, maar een echte coronadip was het niet. Ná corona daalt het gebruik echter. In 3 netwerken gebruikte minstens de helft GHB, terwijl in 14 netwerken (vrijwel) niemand dat doet (0-10%).

GHB door de tijd heen

Vrijwel vanaf het begin (eind '90) ontpopte GHB zich als een 'problematisch' middel met een vaste schare gebruikers die op verschillende plekken in het nachtleven en daarbuiten (op afters) GHB gebruikten. Het middel wist tegen de verdrukking in van negatieve berichten en verhalen in de media toch een groeiende groep gebruikers aan te spreken. De popularisering van het middel resulteerde ook in meer gezondheidsincidenten in het uitgaansleven. Club- en feestorganisaties weten ook uit ervaring dat GHB-incidenten een hoop tijd kunnen vergen. In ernstige gevallen moet een ambulance worden gebeld. Als gevolg daarvan gingen clubs strenger optreden tegen bezit en gebruik. Sommige clubs hanteerden een zwarte lijst voor bezoekers die (meermaals) out waren gegaan of betrappt waren op het bezit van GHB.

GHB nu

Over de hele breedte wordt GHB nog steeds als een controversieel middel gezien. In het meer losbandige deel van het queer milieu heeft het middel nog steeds een 'erotisch', 'sensueel' imago en heeft het soms ecstasy weten te verdringen naar het tweede plan. In technokringen wordt GHB met tussenpozen gebruikt om de effecten van stimulantia te dempen. GHB blijft een vaste waarde in uitgaanskringen. Wat incidenten betreft zeggen portiers en clubmanagers dat het om een rustige periode gaat. Zelfs op feesten waar een groter deel van het publiek gebruikt (onder andere te zien aan lege buisjes en ballonnetjes na afloop) blijft het relatief rustig. Een portier (132a) hierover: "Het lijkt wel alsof iedereen redelijk gedoseerd neemt, want er zijn weinig EHBO-meldingen. MJ (146a) telt één incident in het afgelopen jaar waarbij iemand een delier kreeg onder invloed van GHB.

Redenen voor onthouding

Er zijn groepen waar niemand vertrouwd is met GHB of waar juist veel scepsis is ontstaan als gevolg van negatieve ervaringen met leden uit de groep of waar problematische sologebruikers zo afhankelijk van het middel waren dat ze in behandeling zijn (geweest). Al die verhalen over out gaan, plassen in bed en decorumverlies heeft een deel kopschuw gemaakt. Daar komt bij dat je niet gepakt wilt worden met GHB tijdens het uitgaan, omdat portiers dit altijd doorzetten naar de politie.

- Past niet bij alcoholgebruik tijdens het stappen.

- Angst om controle te verliezen of out te gaan; zelf negatieve ervaring gehad.
- Te veel incidenten gezien bij anderen en/of vrienden.
- Negatieve invloed op de sfeer.

Dosering en patronen van gebruik

GHB wordt meestal aangeboden als een stroperige vloeistof. GHB in poedervorm is zeldzaam. De vloeistof wordt vaak verdund in een (zoet) sapje, maar soms ook puur gedronken. Een kleine groep (verdeeld over enkele panelnetwerken) gebruikt de precursor GBL. De dosering – ‘buis(je)’, ‘dop(je)’ of ‘spuit(je)’ – van GHB wordt in milliliters afgemeten met een maatspuitje. De dosering per keer varieert van 2 tot 4 milliliter met een tijdsinterval van 1-2 uur. Sommigen maken screenshots, zetten een wekkertje of doseren op gevoel. Juist die manier van precies doseren maakt mensen juist scherper dan met andere drugs, denkt Floyd (180a). Er is een substantiële groep in de panelstudie die frequent gebruikt, variërend van één tot een paar keer per maand. GHB wordt soms ook door de week gebruikt als vervanger van alcohol. In één netwerk wordt phenibut gepromoot door iemand die het ook als sportsupplement gebruikt.⁷⁷

Status in uitgaansleven

Door alle comateuze incidenten in de afgelopen jaren is GHB niet onomstreden in het nachtmilieu. In de beginperiode ging het vooral over zedenmisdrijven en kreeg het middel al snel de stempel van ‘rapedrug’ in de media.⁷⁸ GHB kreeg in sommige kringen een ‘junkie imago’. Het aantal ‘outgaanders’ in het uitgaansleven nam vanaf de jaren nul toe, tot grote zorg én ergernis van de security, clubpersoneel en feestorganisatoren. In privésettings (afters e.d.) gingen gebruikers zo mogelijk nog vaker out. Sindsdien geldt in het uitgaansleven een zerotolerance aanpak tegen bezit en gebruik van GHB. Toen duidelijk werd dat GHB ook verslavend kon zijn, keerde een deel van het nachtleven zich af van het middel. Desondanks blijft het middel in niches gewild en stoort men zich aan mensen die het gebruik veroordelen. Stigmatisering ligt op de loer. Een zerotolerance aanpak van GHB lijkt niet per se tot veiliger gebruik, zei Sarah (174a) in Antenne Amsterdam 2022. Maar Floyd (180a) vindt dat men in kringen van gebruikers ook wel de hand in eigen boezem mag steken en de kritiek deels over zichzelf heeft afgeroepen. Stappers moeten ook hun eigen verantwoordelijkheid nemen en de rotzooi (outgaan e.d.) niet aan anderen overlaten. In dat opzicht vindt Thor (182a) het belangrijk dat er in zijn omgeving veel sociale controle is op het gebruik van GHB. Hoewel de GHB-rage momenteel bedwongen lijkt, blijven clubeigenaars en security op hun hoede. Bob (147a), nachtdirecteur, vindt dat je in de communicatie met bezoekers altijd naar een modus moeten zoeken waarbij je duidelijke regels stelt maar ook open blijft staan voor hulp als de situatie dat gebiedt.

⁷⁷ Phenibut is online verkrijgbaar als voedings- en sportsupplement en wordt op webshops o.a. aangeprezen tegen angst, als slaapmiddel en voor een pre-workout (sport). De structuur van het molecuul is verwant aan die van GHB en dient soms ter vervanging daarvan. Er kan in een korte tijd afhankelijkheid en/of tolerantie optreden voor phenibut. CAM (2019) *Quick Scan rapportage van phenibut*, RIVM.

⁷⁸ Korf DJ, Nabben T, Leenders F & Benschop A (2000) *GHB: tussen ecstasy en narcose*, Rozenberg Publishers.

Positieve kanten en (gewenste) effecten

In ongeveer een kwart van de panelnetwerken (alternatieven en sensualisten) wordt GHB gebruikt. Het middel heeft een stabiele fanbase in de underground. De volgende lichamelijke en geestelijke effecten worden ervaren als positief:

- Lichamelijk: plezierig, behaaglijk, warm, sensueel, ontspannen en fijn aangeschoten gevoel, verhoging tactiliteit, ecstasychtig gevoel.
- Afrodisiacum (seksdrug), seksueel, verhoging seksuele opwinding (op geplande seksfeestjes).
- Gebruik als antidepressivum (bij enkelen).
- Lekker dansen en bewegen, grenzen vervagen, lossen, druk gedrag.
- Als substituut: (tijdelijke) vervanger of ter afwisseling van alcohol en/of ecstasy.

Setting

Het gebruik van GHB heeft zich gaandeweg verspreid over verschillende segmenten van het uitgaansleven, waar het middel in clusters van groepen wordt gebruikt. Gezien het controversiële karakter van het middel en de doseringsgevoeligheid, proberen gebruikers zo onopvallend en precies mogelijk te doseren tijdens het uitgaan. In de groep van Dé (179a) wordt om de twee uur GHB bijgenomen.

"GHB wordt naar binnen gesmokkeld in ballonnetjes (4 ml GHB). Het is normaler dan drie jaar geleden. Het stigma is eraf. Een voordeel is dat GHB altijd werkt in plaats van nog een pil te nemen. Je voelt het echt opkomen. Het werkt lichamelijk en tactiel en je kunt lekker dansen. Je moet wel uitkijken dat je niet weg sukkel met dat spul." (Dé, 179a)

Clubuitbaters en security zijn beducht voor GHB-gebruik in verband met mogelijke gezondheidsincidenten. Van oudsher wordt GHB in privésettings op feesten en afters gebruikt, maar ook tussen partners.

Negatieve kanten en (ongewenste) effecten

Een groot deel van de ongewenste effecten en/of (meer ernstige) gezondheidsincidenten, ligt in de 'doseringssfeer' of een combinatie met (veel) alcohol dat de kans op out gaan vergroot. Out gaan komt zowel bij novieten voor als bij (zeer) ervaren gebruikers. De eerste groep heeft geen benul van dosering en effecten, terwijl ook overmoed (bij de andere groep) tot ongelukken kan leiden. Incidenten spelen zich deels ook af in de 'gedragssfeer', zoals seksueel grensoverschrijdend gedrag. Sommige incidenten kunnen tot veel commotie leiden in de scene of vriendenkring. Dave (170a) voelt zich altijd ongemakkelijk als mannen op zijn feesten zich laten leiden door lust en vrouwen achterna zitten. En Dé (179a) merkt op dat mensen onder invloed zich écht anders gedragen en door een 'hogere sexdrive' sneller over grenzen gaan. Panelleden wijzen er meermaals op dat een veilige omgeving belangrijk is, ook als deelnemers de verwachting hebben in een seksueel avontuur. Onder invloed zijn van GHB kan mensen ook heel kwetsbaar maken, omdat je eigen grenzen kunnen vervagen. Ze zijn soms meer ontvankelijk om dingen (in de seksuele sfeer) toe te staan die later als spijt worden ervaren. Naast beveiligers is er op sommige feesten soms ook een awareness team aanwezig, die uit de eigen community komt. De meeste zorgen gaan naar bezoekers die een patroon van herhaalde incidenten laten zien. Soms gaat het om personen die steeds meer geïsoleerd zijn gaan gebruiken, omdat iedereen zijn/haar handen ervan af heeft getrokken. Verscherpte controles aan de deur moeten het

smokkelen en gebruik daarom afremmen. Maar het voorkomt niet dat de opruimploeg na afloop soms lege ballonnetjes (waarin GHB zat) en 'doseerspuitjes' aantreft. Panelleden zien verschillende negatieve of ongewenste effecten van GHB.

- Misselijkheid, braken, stuip trekkingen, out gaan (lichamelijk).
- Isolement; teruggetrokken en uitstoting van de groep (sociaal).
- Verward gedrag, afhankelijkheid (geestelijk).

Een paar panelleden kennen vrienden in hun directe omgeving die hun gebruik niet meer voldoende onder controle hebben. Sommigen zoeken naast hulpverlening ook steun bij de vriendenkring. Anderen blijven ontkennen dat ze een probleem hebben of verdwijnen uit beeld om kritische vragen daaromtrent te vermijden.

Combigebruik

Het middel wordt vaak als sidekick (naast andere middelen) gebruikt tijdens het uitgaan. GHB wordt vooral met stimulantia (ecstasy, cocaïne, amfetamine en 3-MMC) gecombineerd voor het intensiveren, verdiepen, neutraliseren of juist dempen van de roes. Als 'afterdrug' wordt GHB afgewisseld met lijntjes amfetamine en cocaïne. Sinds enige jaren heeft de combinatie GHB met 3-MMC meer bekendheid gekregen. Voor meer lustbeleving wordt GHB ook met poppers en erectiemiddelen gecombineerd.

2.7.3 Lachgas

De verspreiding van lachgas binnen de panelnetwerken vertoonde een duidelijke piek eind jaren negentig, viel daarna terug en bleef jarenlang stabiel op zeer laag niveau. Na een opleving sinds 2008 bereikte lachgasgebruik weer een hoogtepunt in 2017 (zie Figuur IV.2, pag. 63). De laatste zes jaar neemt de verspreiding van lachgas binnen de panelnetwerken continu af. In maar liefst 20 netwerken van 2023 werd helemaal geen lachgasgebruikesignaleerd.

Lachgas door de tijd heen

In de jaren negentig van de vorige eeuw kreeg lachgas grote bekendheid toen clubs en festivals de verkoop van ballonnen toestonden en het middel ook furore maakte in cafés, op raves en tijdens Koninginnedag, waar tientallen verkopers op straat met grote lachgastanks stonden.⁷⁹ Door ingrijpen van de politie werd de openbare verkoop van lachgas aan het eind van de jaren negentig teruggedrongen. Vanaf de jaren tien van deze eeuw beleefde het middel een comeback in muziekclips in de urbancultuur. Deze generatie was bleu met lachgas, maar werd getriggerd door rapartiesten en influencers via sociale media. De revival begon met kleine lachgaspatronen die gretig aftrek vonden bij (buurt)jongeren die ze soms met dozen tegelijk inkochten bij lachgaskoeriers, avondwinkels en groothandels.⁸⁰ De kleine patronen werden even later verdrongen door

⁷⁹ Nabben T (2010) *High Amsterdam. Ritme, roes en regels in het uitgaansleven*, Rozenberg Publishers.

⁸⁰ Zie voor het gebruik van lachgas bij jonge gebruikersgroepen buiten het uitgaansleven: Nabben T, Van der Pol P & Korf DJ (2017) *Roes met een luchtje. Gebruik, gebruikers en markt van lachgas*, Rozenberg Publishers.

koeriersdiensten die kilotanks direct aan klanten gingen promoten. Aan het einde van de jaren tien komen de eerste berichten van jongeren met een lachgasverslaving.⁸¹ Rond diezelfde tijd verbiedt de gemeente Amsterdam (vooruitlopend op een landelijk lachgasverbod) de verkoop van ballonnen op de horecapleinen en staan festival- en rave-organisaties geen ballonnenverkoop meer toe. Volgens portiers zijn de lachgasverkopers van vroeger vervangen door vape-verkopers.

Lachgas nu

Maatregelen om het aanbod terug te dringen hebben ertoe geleid dat lachgas grotendeels uit de nachtcultuur is verbannen. Portiers zien geen ballonnenverkopers meer op straat, met uitzondering van een enkel illegaal feestje. Vanaf 1 januari 2023 is het niet langer toegestaan om lachgas te verkopen voor recreatief gebruik.⁸² Een meerderheid van de panelleden ziet nauwelijks nog lachgasgebruik, met uitzondering van een paar netwerken, waar groepjes gebruikers hun tijd doden met lachgas in auto's. Hier heeft de coronaperiode het problematische gebruik eerder verhevigd. Een enkele keer verschijnt het ook nog op huisfeestjes, zoals bij Sien (160a) toen iemand een tankje tevoorschijn haalde: "écht tiener-style!"

Redenen voor onthouding

Door alle media-aandacht is ook de negatieve kant van lachgas onder de aandacht gekomen bij het grote publiek. Dit proces liep parallel met een teloorgang van het middel over de hele linie van panelnetwerken, waar de interesse verdween als het leeglopen van een ballon. Het aanvankelijk feestelijke middel werd nu geassocieerd met kinderdrugs, sloomheid en indolentie. Eigenschappen die niet passen in het bruisende uitgaansleven, waar lachgasgebruikers met hun ballonnen steeds vaker als storend werden gezien. Door alle nieuwe maatregelen kwamen uitgaanders niet meer spontaan in aanraking met lachgasverkoop in het uitgaansleven en het publieke domein.

Dosering en patronen van gebruik

Lachgas wordt geïnhaleerd via een ballon die door de gebruiker op de spuitmond van een slagroomsput of, zoals de laatste jaren vaker voorkomt, een kleine gastank wordt gevuld. Wie tientallen of meer ballonnen gebruikt, kiest voor de gastank omdat dit minder voorbereidingshandelingen vergt en de frequentie van (non-stop) gebruik hoger ligt. Omdat de toegang tot grotere tanks eenvoudiger werd, kozen veel gebruikers voor litertanks. De dosering kan variëren van een paar tot honderden ballonnen per persoon. Maar doorgaans is een 2-kilotank met een groepje binnen een uur leeg, zeggen gebruikers. Chronische gebruikers vervallen vaak in solistisch lachgasgebruik. Een vriendin van Nuri (118a) heeft zich op deze markt gestort en zet tegen betaling vitamine-B12-injecties (als schadebeperking) aan mensen die niet naar de huisarts willen of durven. Met dat geld bestelt ze een lachgastank voor eigen gebruik. Er zijn meer vrouwen die dit klusje als een bijverdienste zien.

⁸¹ CAM (2019) *Risicobeoordeling lachgas*, RIVM.

⁸² *Lachgasverbod per 1 januari 2023*, Rijksoverheid, 7 december 2022.

B12-injecties

"Als je ze appt, komen ze langs voor een vitamine-B12-injectie. Veel van mijn vrienden doen dat om geen last krijgen van hun gebruik. Een prikje is 25 euro en 40 euro bij twee personen. Je krijgt een injectie in je bil, maar anders dan bij de huisarts kun je gewoon blijven gebruiken. Bij de dokter is het enger. Bij ons komt een stewardess langs die wat bij wil verdienen en de B-12 en nieuwe naalden uit Turkije meeneemt. Ze komt bijna elke week langs bij een groep van vijf gebruikers. Tijdens ADE was ze volgeboekt! De vraag naar deze prikjes is toegenomen en ook duurder: 40 euro voor één prik. Nu ga ik weer naar de huisarts (elke twee weken) omdat het daar gratis is. Ik moet wel, anders gaan mijn handen tintelen." (Nuri, 118a)

Status in uitgaansleven

Het gebruik van lachgas in het uitgaansleven staat al langer ter discussie. Enige tijd werd de verkoop van lachgas toegestaan en profiteerden organisatoren van de inkomsten daarvan. Echter, door het groeiende problematische gebruik werd er steeds kritischer gekeken naar de verkoop van lachgas op feesten. Het sentiment van 'lachgas moet kunnen' kalfde snel af, niet in het minst omdat deze 'sfeerkiller' ook negatieve gevolgen had voor gebruikers die er introvert en wazig van werden. Reden waarom veel organisatoren al ruim voor het landelijk verbod hadden besloten om de verkoop aan banden te leggen.

Positieve kanten en (gewenste) effecten

Lachgasgebruik vindt net als andere middelen vaak in groepsverband plaats. Ondanks het verbod en stigma van gebruikers, blijft de beleefde roes onveranderd. Gebruikers noemen de volgende prettige effecten:

- Spacegevoel, wegdromen en vergeten van tijd (ruimte).
- Muziek wordt vervormd (audio-hallucinatie).
- Ontspanning en chill gevoel.

Setting

Door meer stringente regelgeving en lokale verboden, vindt het gebruik van lachgas hoofdzakelijk plaats in het thuismilieu, op hotelkamers, in auto's of op schimmige plekken in de buurthoreca. We volgen Nuri (118a) al een paar jaar en hebben gezien hoe lachgas en feesten steeds meer greep op haar vriendengroep kreeg. Ondanks het verbod gebruiken ze nog steeds lachgas met elkaar.

Mee naar het bureau

"Ik ga in het weekend naar Rotterdam naar eettentjes en kroegjes waar na afloop ook gedanst wordt. Clubs bezoek ik soms. Er komt daar wel schimmig publiek. Van die mannen met te veel cash of skere gasten die meteen verwachtingen hebben als ze een drankje voor je kopen.⁸³ Mannen willen indruk maken door te patsen met geld of ze kopen een lachgastank voor ons. Je ziet wel eens een lelijke dikzak de hele avond met knappe meiden in mooie jurkjes die aan het einde verdwijnen als mieren. Hebben ze toch een leuke avond gehad! [...] Nu feest bijna niemand, want het is ramadan. Lachgas en chillen doen we nog steeds in auto's in de buurt van het Amsterdamse bos of in Sloterdijk. Soms bij vriendinnen thuis. Maar ik ben wel kritischer geworden. Ik geef niet alles meer uit aan ballonnen. Ik wil ook nieuwe kleding, een botoxje of een gezichtsbehandeling. [...] Laatst stonden er twee agenten bij onze auto toen we aan het

⁸³ Skeer is slang voor blut of platzak, maar wordt ook gebruikt om iets te omschrijven dat armoedig wordt gevonden.

gebruiken waren op een plek waar we vaak zijn. Normaal gesproken kletsen we gewoon even met ze, maar nu waren ze echt zo van 'dames, wat doen jullie?' Ze hadden het over de nieuwe wetgeving en dat ze vanaf nu echt gaan handhaven. We hadden twee tanks bij ons en waren al de hele nacht ballonnetjes aan het doen. Echt te erg gewoon, ik zag er niet uit en moest met mijn pantoffels aan mee naar het politiebureau! Ik heb een dag in de cel gezeten en kreeg een boete van 500 euro. Denken ze nu dat we gaan stoppen? Ik ga voortaan wel naar een andere plek, maar gebruiken doen we toch wel."

Negatieve kanten en (ongewenste) effecten

De opmars van de kilotanks versnelde het problematische gebruik van lachgas in kringen van vooral (kwetsbare) migrantenjongeren.⁸⁴ Door een grotere beschikbaarheid en meer volume in de vorm van kilotanks, verdwenen de kleine patronen naar de achtergrond en werd er overgestapt naar standaard 2-kilotanks, met een langere roes en meer gezondheidsproblemen als gevolg. Incidenteel gebruik ontwikkelde zich bij sommigen tot een chronisch gebruikspatroon met (soms) wekelijks binges van honderden ballonnen per gelegenheid. Verschillende panelleden, waaronder Stas (166a), waren daar getuige van. De lol is er nu wel van af, omdat een paar vrienden van hem eraan kapot zijn gegaan. Ze zijn een wrak (gevoelloze armen en benen, incontinentie, paniekaanvallen en paranoia), maar hulp zoeken doen ze niet. Schaamte naar de eigen omgeving speelt daarbij een rol, maar ook onbekendheid met de hulpverlening.⁸⁵ Sommigen hebben wel de weg naar de huisarts gevonden voor aanvullende vitamine-B12-injecties.

Berichten van panelleden over problemen zijn:

- Geestelijk: craving, paranoïde gedachten, angsten.
- Lichamelijk: hoofdpijn, misselijkheid, tintelingen in armen en benen, valpartijen, moeilijk lopen, bedplassen, dwarslaesie.
- Sociaal: isolement, uitval werk of school, schulden, agressief gedrag.

2.8 Nieuwe psychoactieve stoffen

De markt van nieuwe psychoactieve stoffen (NPS, ook wel research chemicals of designer drugs) begon sinds 2008 fors te groeien.⁸⁶ Sindsdien worden er in Europa tientallen nieuwe stoffen aangemeld bij het EMCDDA.⁸⁷ Slechts een klein deel belandt op de Nederlandse en Amsterdamse gebruikersmarkt. Veruit de meeste NPS-varianten blijven onbekend bij het grote publiek, zijn ongeschikt als uitgaansmiddel of voegen gewoon te weinig toe aan het reeds bestaande middelenpalet. Sinds enkele jaren is de opmars van nieuwe NPS-

⁸⁴ Nabben T & Bahara K (2020) *Als de tank je beste vriend wordt*, Hogeschool van Amsterdam.

⁸⁵ De drempel om hulp te zoeken werd in eerder onderzoek naar problematisch lachgasgebruik al geconstateerd (Nabben T & Bahara K (2020) *Als de tank je beste vriend wordt*, Hogeschool van Amsterdam).

⁸⁶ Met nieuwe psychoactieve stoffen worden over het algemeen synthetische en (tijdelijk) legale middelen bedoeld die het effect van traditionele drugs nabootsen. Er is echter (internationaal) niet altijd consensus over welke middelen wel en niet tot de NPS worden gerekend. (Benschop A, et al. (2017) *New Psychoactive Substances: transnational project on different user groups, user characteristics, extent and patterns of use, market dynamics, and best practices in prevention*, NPS-transnational Project.

⁸⁷ EMCDDA (2022) *European Drug Report 2021: Trends and Developments*, Publications Office of the European Union.

moleculen – en de belangstelling daarvoor in de (sociale) media) – flink afgenomen, met uitzondering van enkele ‘hoogvliegers’. Binnen beleidskringen ontstond behoefte aan een generieke wetgeving ter beteugeling van deze ongecontroleerde markt. Een wetsvoorstel, waarin een aantal stofgroepen verboden worden waarvan de chemische structuur is afgeleid van middelen die op lijst I van de Opiumwet staan vermeld, is in januari 2024 aangenomen door de Tweede Kamer.⁸⁸

De synthetische cathinonen en fenethylamines zijn het meest bekend bij gebruikers.⁸⁹ Eens in de zoveel tijd trekt een nieuw middel de aandacht: 4-MMC werd opgevolgd door 4-FA, dat weer werd opgevolgd door 3-MMC. Samen met 2C-B blijft 3-MMC ook in 2023 de meest populaire NPS. Vergeleken met sommige andere Europese landen, zijn synthetische cannabinoïden nagenoeg onbekend op de Amsterdamse drugsmarkt.

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
CATHINONEN											
2-FMC	1	1	1	-	1	-	1	-	-	-	-
3-MMC	1	1	3	5	5	6	7	11	15	16	17
3-CMC	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	2
4-FMC (FLEFEDRON)	1	1	1	-	1	-	-	-	-	-	-
4-MEC	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-
4-MMC (MEFEDRON)	3	2	3	4	4	3	2	2	3	4	2
BUPHEDRON	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-
METHYLON (BK-MDMA)	1	1	1	2	2	1	1	1	-	-	-
FENETHYLAMINES											
2C-B (FLY)	4	6	7	11	12	11	9	13	14	16	16
2C-E	-	-	1	1	-	1	-	-	-	-	-
2-FMA	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	1
3-FPM	-	-	-	-	-	-	1	1	-	1	-
4-FA	8	12	15	20	14	9	4	1	3	1	1
4-FMA	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	1
5- OF 6-APB	4	4	4	3	2	3	3	2	3	3	5
5-MAPB	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-
ANDERE NPS											
1P-lsd	-	-	1	2	2	1	1	1	1	1	1
2F-K (2-FLUORDESCHLOORKETAMINE)	-	-	-	2	1	-	1	-	-	-	-
3-MEO-PCP	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
4-ACO-DMT	-	-	-	-	-	1	1	1	1	1	2
4-ACO-MET	-	-	-	-	-	-	-	2	1	1	1
4-HO-MIPT	-	1	1	-	-	1	1	-	-	-	-
5-MEO-DMT	1	1	1	3	-	1	1	1	-	1	-
5-MEO-MIPT	-	1	1	1	1	1	1	1	-	-	-
ETIZOLAM	-	1	1	-	-	1	1	1	2	1	-
LSZ	-	-	1	-	1	-	1	-	-	-	-
MDPV	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-
PHENIBUT	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1
MXE (METHOXETAMINE)	4	5	3	4	1	-	1	1	-	-	-
ETH-LAD	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1

Figuur IV.3: Nieuwe psychoactieve stoffen in panelnetwerken⁹⁰

⁸⁸ Rijksoverheid, *Aanbiedingsbrief bij nota over wijziging van Opiumwet over toevoegen van derde lijst met doel het tegengaan van productie van en handel in nieuwe psychoactieve stoffen*, rijksoverheid.nl, 16 maart 2023 | *Overzicht van stemmingen in de Tweede Kamer*, 16 januari 2024.

⁸⁹ Cathinonen zijn chemisch verwant aan cathinon, het werkzame bestanddeel in khat. In *PiHKAL* beschreef het echtpaar Shulgin meer dan 150 fenethylamines, waarvan mdma de bekendste is.

⁹⁰ Weergegeven is het aantal panelnetwerken waar gebruik van het middel in het betreffende jaar werd gesignaleerd. Overigens kan uit laboratoriumuitslagen van de testservice blijken dat genoemde middelen feitelijk andere stoffen bevatten (zie *VII Markt*).

In psychonautische kringen klinken al enige tijd geluiden dat de hoos aan nieuwe middelen op begint te drogen, terwijl de NPS-markt nu bekender is bij een groter publiek. Sinds sommige middelen (o.a. 3-MMC) meer mainstream zijn geworden, zijn het niet alleen meer psychonauten die op de hoogte zijn van de websites waar je gewoon met Ideal kunt betalen. Ed (126a), die jarenlang het NPS-aanbod heeft gevolgd en daarvan verslag heeft gedaan, vertelt in zijn laatste interview (voor de panelstudie) dat het online aanbod een professionaliseringsslag heeft doorgemaakt.

“Websites met research chemicals zijn tegenwoordig veel beter vindbaar! Vroeger moest je echt op zoek in de krochten van het internet. Nu staat het aanbod gewoon bovenaan als je zoekt op Google, en ook de marketing wordt steeds agressiever. De markt in NPS is nu in staat om de vraag te sturen. Een voorbeeld is de vraag naar 3-CMC, die puur is ontstaan doordat het als vervanger voor 3-MMC werd gepromoot.” (Ed, 126a)

2.8.1 3-MMC

Ondanks het verbod van 3-MMC (3M, 3, magnetron) sinds eind 2021, blijft het aantal panelnetwerken waarbinnen 3-MMC wordt gebruikt in 2022 en 2023 stabiel.⁹¹ Met het verschil dat de gebruikersgroep binnen de netwerken wat gekrompen is. 3-MMC wordt aangeboden als wit poeder, kristallen of pellet (tablet). Het middel wordt in poedervorm gesnoven, als ‘bommetje’ geslikt of opgelost in een sapje. Bij uitzondering wordt 3-MMC ook gespoten en gerookt (één netwerk). De dosering varieert in netwerken van een paar lijntjes tot een paar gram in het weekend per persoon. Naar schatting zitten de meeste gebruikers tussen een kwart en halve gram per sessie.

3-MMC kreeg in de coronaperiode een extra boost toen het veel op thuisfeesten gebruikt werd. De lage prijs maakte het aantrekkelijk om te delen op feesten. Na het verbod is de prijs voor een gram 3-MMC bij de meeste aanbieders verhoogd tot soms het twee- of drievoudige (zie *VII Markt*, pag. 140).

In de afgelopen jaren heeft 3-MMC als een magneet gewerkt op gebruikers van speed, cocaïne of ecstasy die daar allemaal hun eigen redenen voor hadden. Maar een rode draad in het verhaal is dat veel gebruikers het effect appreciëren dat het midden houdt van ecstasy en cocaïne. Voor sommigen, zoals Dé (179a) zelfs de ‘perfecte oplossing’ van een unieke roes. Een deel is overgestapt of wisselt het vaker af met de klassieke uppers, maar er is ook een nieuwe groep van voornamelijk jongere gebruikers (de nieuwe feestlichting) bijgekomen. Voor hen is 3-MMC nummer één! Daarnaast blijft een grote groep gewoon trouw aan hun vaste middel: cocaïne, speed of ecstasy. Een nadelige uitwerking van het verbod is dat de markt voor 3-MMC vertroebeld raakt en niemand meer precies weet of het daadwerkelijk nog om 3-MMC gaat. In het geval van Sjahko (190a) heeft dit consequenties: “Nu we weten dat de markt verrot is, neemt het gebruik flink af in mijn omgeving”. Carl (188a) daarentegen, zit daar minder mee en haalt net als zijn vrienden zijn schouders op of het nou om 3-CMC of 3-MMC gaat. Bij Nicole (155a) weet de groep dat 3-CMC wat minder sophisticated voelt

⁹¹ Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (2021) [Besluit van 25 oktober 2021...](#), *Staatsblad* 2021, 504.

dan 3-MMC, maar als er uiteindelijk besteld wordt bij een bezorgdienst, dan verdwijnen die futiele verschillen als sneeuw voor de zon.

Voordelen en nadelen van 3-MMC

De voordelen die worden genoemd zijn divers. Het middel is toegankelijk, makkelijk te bestellen en (ondanks prijsstijging) nog (redelijk) goedkoop. Het is makkelijk te doseren en sommigen vinden dat een voordeel vergeleken bij ecstasy. Daarmee wordt ook de controle behouden over de gewenste roes die mild euforisch is, minder hevig als bij ecstasy. Een enkeling vindt dat het middel ook leidt tot goeie seks. Sjahko (190a) zegt het zo:

"3-MMC is makkelijk te bestellen. Je kunt het online kopen. Het is zo populair door die energie boost die minder heftig is als bij xtc. Je blijft gewoon helder. Kleuren zijn intenser en je krijgt een vrolijk, bijna euforisch gevoel."

Maar er worden ook nadelen genoemd. Veel gebruikers gruwen van een pijnlijke neus, en soms betraande ogen, vrijwel direct na het eerste lijntje. Eenmaal gewend neemt de pijn ietwat af en is er sprake van een lichte verdoving die het snuiven dragelijker maken. Reden waarom sommigen het liever oraal nemen vanwege de geringe 'snuiflol'. Sommigen vinden het onprettig dat de drang om te snuiven toeneemt en het soms zo ervaren dat het net zo dwingend kan zijn als bij cocaïne. De wat wazige roes vindt ook niet iedereen fijn. Ook hoofdpijn en misselijkheid wordt gerapporteerd. Na afloop kan een vermoeid en leeg gevoel optreden. En sommige panelleden zijn toch beducht voor forser en frequenter gebruik op termijn dat riekt naar meer afhankelijkheid.

2.8.2 2c-B en overige NPS

2c-B (in 1997 Lijst I Opiumwet) is een oude bekende in de panelstudie en doet al mee sinds de jaren negentig van de vorige eeuw, toen het korte tijd legaal werd aangeboden in smartshops. Een echt nieuwe psychoactieve stof is het dus nauwelijks meer te noemen. 2c-B blijft na 3-MMC de meest bekende fenethylamine en wordt in twee derde van alle netwerken (weliswaar door een minderheid) gebruikt. Gebruikers scharen het middel qua werking (o.a. introspectie, vervorming beelden, kleurrijke patronen) in het psychedelische spectrum, maar de trip is beter te controleren dan lsd. Het middel wordt in het uitgaansleven evenals recreatiegebieden gebruikt. Een onalledaagse setting is het museum, waar Sien (160a) met vrienden experimenteerde met 2c-B. In de omgeving van Gino (185a) gaf 2c-B vooral inzichten op het persoonlijke niveau. "Door die trip word je meer bewust van patronen in het dagelijks leven, wie je bent en hoe je reageert op dingen. Door naar jezelf te kijken ben je meer bewust van de wereld om je heen. Dat kan verrijkend voor je leven zijn."

Het derde middel is 5- of 6-APB; met een meer 'empathogene' werking vergelijkbaar met ecstasy. Sommigen vinden de werking ook 'trippend en energiek'. De vriendenkring van Sarah (174a) neemt zo nu en dan 6-APB vanwege de 'heftige' werking. "Alsof je acht uur lang een xtc-pil voelt opkomen."

2.9 Psychedelica

Het gebruik van psychedelica (o.a. lsd, DMT, truffels, ayahuasca, mescaline) in het klassieke uitgaansleven is van oudsher gering omdat deze middelen zich volgens panelleden eerder zouden lenen voor settings in de natuur, weg van de dichtbevolkte stad, of bij ceremonieel gebruik in een gecontroleerde omgeving. Maar we zien ook dat er evengoed niches zijn waar ook lsd en truffels worden gebruikt op festivals, waar in de zomermaanden het gebruik van psychedelica sowieso wat hoger ligt. Panelleden horen relatief weinig verhalen over incidenten met psychedelica. Toch werd Bob (147a) in de vorige meting (Antenne Amsterdam 2022) geconfronteerd met twee jonge clubbers met psychotische verschijnselen die alcohol, uppers en mogelijk ook te veel druppels hadden gebruikt.

Sinds de coronaperiode is er meer belangstelling voor psychedelica (vooral in het alternatieve uitgaanssegment) die 'echt bij deze tijd' zouden horen. Een voor veel jongeren onrustig en onbehaaglijk tijdsgewricht waar behalve oorlogsdreiging ook stevig gediscussieerd wordt over maatschappelijke kwesties als het milieu en de klimaatcrisis. Gino (185a) verbaast zich er niet over. Naast alle sensaties zoals de beleving van muziek tijdens het uitgaan, merkt hij ook dat mensen ontvankelijk zijn voor spirituele ervaringen.

Daarnaast worden tripmiddelen ook minder belastend gevonden voor het lichaam en het voorkomen van katers. Het finetunen van de dosering tijdens het stappen blijft een heikel punt gezien de (onvoorspelbare) uitwerking die een trip kan hebben. In de omgeving van Thor (182a) zijn ze zich hier erg bewust van. "Mensen willen zich niet meer uitwonen door drugs. Stout maar in control is het nu. Een beetje van dit ben een beetje van dat. Je wil namelijk ook de week erna leuk doorkomen en er niet dagenlang af liggen."

"Ik denk dat veel mensen op zoek zijn naar een soort lichte psychedelische ervaring die niet te lang duurt. Dan zijn ketamine en truffeldruppels ideaal. Het is goed te doseren en duurt niet te lang. Je kunt zelf kiezen of je voor een wazig gevoel of voor een echte trip wil gaan." (Bob, 147a)

Psychedelica worden soms ook gecombineerd met andere middelen. Bekende combinaties in de panelstudie zijn mdma met lsd (candyflip) die oorspronkelijk vooral in de psychedelische trancescene opgeld deed. Met de komst van paddo- of truffeldruppels zien we ook nieuwe combinaties met uppers (amfetamine, cocaïne en mdma) om de trip te sturen (intensiveren of afzwakken). In één netwerk wordt rapé (tabak met as van een boom) ook wel 'sjamanenspeed' gebruikt als katalysator voor de werking van psychedelica (o.a. ayahuasca). Overigens zijn de combinaties lang niet altijd duidelijk, zoals blijkt uit het verhaal van Thor (182a) die 'tootsi' kreeg aangeboden van een verkoper. Het zou gaan om 2C-B met cocaïne en een opiaat. "Toen ik doorvroeg, wist hij het zelf ook niet zo goed wat het precies was. Een belletje naar zijn aanleveraar voor meer info leverde ook niks op, want het zou nu opeens gaan over 'poeder-lsd'."

Psychedelica worden in verschillende vormen aangeboden en gebruikt in wisselende doseringen. De psychedelica die (ook in eerdere Antennes panelstudies) het meest worden gebruikt hebben we in onderstaand overzicht gezet.

	VORM	TOEDIENING	DOSERING	TIJDSDUUR
LSD	papertrip (zegel, blotter) vloeibaar	eten of drinken (puur of verdund in sap)	75-100 µg (macro) 25-75 µg (meso) 10-25 µg (micro)	ca. 8-12 uur
PADDOS/TRUFFELS	vers gedroogd vloeibaar poeder (in capsule) in chocola, cake e.d.	eten of drinken	20-35 gr vers 2-3,5 gr droog 1 druppel	ca. 4 uur
DMT	poeder	roken snuiven vaporizer	10-50 mg	ca. 15-20 minuten
AYAHUASCA	vloeibaar	oraal (drinken)	1-2 koppen	ca. 6 uur
MESCALINE	poeder/kristal	snuiven drinken (oplossen)	150-500 mg	ca. 6-12 uur

Figuur IV.4: Gebruik van psychedelica

Bij psychedelica in algemene zin vertaalt een toegenomen belangstelling zich niet direct in meer frequent gebruik, zoals bij stimulantia het geval is. Op grond van verhalen, observaties en betekenisgeving van psychedelica in de panelstudie, hebben we ook een profiel gemaakt van gebruikers van psychedelica.

Gebruikers van psychedelica

- hebben (ruime) ervaring met middelengebruik;
- zijn in meerderheid Nederlands, kosmopolitisch, theoretisch opgeleid en/of creatief;
- zijn jongvolwassenen (25+) binnen subculturen waar muziek, autonomie en hang naar de natuur centraal staan;
- zijn kritisch op consumptiemaatschappij en -gedrag en perverse prikkels van het kapitalisme;
- bogen op ervaringen en inzichten die het (persoonlijke) leven en gedrag kan resetten (zelfkennis) o.a. met behulp van psychedelica (micro-, meso- of macro- dosering);
- hebben kritische zelfreflectie op eigen consumptiepatronen (ook drugs);
- en vertonen hang naar een hogere verbinding, lichaamswerk en spiritualiteit.

De psychonaut binnen dit profiel heeft veel (farmacologische) kennis en ervaring met allerlei middelen binnen het psychedelische spectrum.

Echter sommigen gebruikers van psychedelica hebben de neiging om vanuit een elitaire spirituele houding (andere) 'onwetenden' de maat te nemen door hun gebrek aan kennis en 'diepgaande' inzichten. De valkuil van psychonauten is dat hun middelengebruik leidend (en problematisch) wordt en invloed heeft op het gedrag en maatschappelijk functioneren en de neiging zich terug te trekken van het alledaagse.

Maar ook op academisch niveau beleven psychedelica een revival sinds de jaren tien. In eerdere Antennes is meermaals aandacht geweest voor seminars en conferenties (in een bont gezelschap van studenten, onderzoekers en belangstellenden) over onderzoeken en ontwikkelingen naar therapeutische toepassingen van psychedelica (o.a mdma, ketamine, lsd, psilocybine).

We focussen ons nu op lsd en truffels/paddo's omdat panelleden daar het meeste over vertellen. Over de ayahuascaceremonies, die overal in het land worden georganiseerd horen panelleden minder.⁹² Sommigen hekelen de wildgroei aan ceremonies van aanbidders zonder noemenswaardige kennis of achtergrond van psychedelica. Veel deelnemers zijn op zoek naar rust, willen mediteren onder invloed, of zitten in een levensfase waar ze iets uit willen knobbelen over wie ze zijn. Deelnemers doen hier ook aan mee vanuit de wens om meer holistisch te kijken naar de relatie tussen de natuur, de mens en zijn wereld.⁹³

L s d

Gebruik van de klassieker lsd komt in twee derde van de panelnetwerken komt (variërend van een enkeling tot de meesten binnen een netwerk). In een enkel netwerk gaat het gerucht over een andere vorm van lsd die '4-homies' heet.

De beweegredenen om lsd te gebruiken kan verschillen per groep, maar markeert in grote lijnen twee van oudsher historische stromingen: gebruikers die lsd louter voor fun gebruiken (extrovert) en gebruikers die vooral hun binnenwereld willen onderzoeken (introvert) en het liefst op een plek met weinig externe prikkels. Het ondergaan van een trip in de natuur scoort goed bij hen die eropuit willen. Het netwerk van Sjahko (190a) heeft veel ervaring met lsd op verschillende settings, waar het middel ook anders gepercipieerd wordt. Een technofestival met al zijn prikkels van voorbijgangers en muziek is een ander verhaal dan op het strand of thuis, waar de gebruiker zich meer kan concentreren op zichzelf in de omgeving omdat hij niet afgeleid wordt. Maar er zijn ook feesten die qua vormgeving, aanbod en locatie meer zijn ingericht voor bezoekers die willen trippen. "Er is zoveel te zien en te beleven dat je geen tijd hebt om diep naar binnen te keren. Dat is soms ook wel fijn, daardoor voelt de trip minder zwaar." Een reden waarom lsd ook vaak met uppers gecombineerd wordt, om aansluiting te blijven houden met je omgeving.

In de afgelopen jaren vertelden panelleden over microdoserende, een overgewaarde trend uit Silicon Valley (Californië) die door de media gretig werd opgepikt. Het microdoserende van lsd (en soms paddo's) werd als kuur (één of twee keer per week) gedaan met een dosis van 10-20 microgram. Een verdunning van een vijfde tot een tiende vergeleken met een normale dosering (75-125 microgram). De bedoeling is dat de gebruiker het effect niet voelt en normaal zijn dingen kan blijven doen.

Sommigen doen microsprays (5 microgram per keer). Er zijn er ook die tussen een micro- en macrodosering in willen zitten (25-75 microgram) om juist wél iets te voelen. Met deze mesodosering ('gecontroleerd trippen') kan ook nog worden uitgaan zonder de controle helemaal te verliezen. Bob (147a), nachtdirecteur, vertelt dat het voorkomt dat bezoekers een lage dosis lsd (kwart zegel) nemen op een clubavond (als alternatief voor truffeldruppels). Sommigen experimenteren daarmee omdat het effect op het lichaam minder hevig voelt dan alcohol met uppers.

⁹² Het vervoer, bezit en gebruik van het hallucinogene drankje ayahuasca is in 2019 door de Hoge Raad definitief verboden in Nederland.

⁹³ Van Bussel I (2016) *Entheogen: Het ontdekken van het goddelijke in jezelf*, Masterscriptie Religiestudies UvA.

Truffeldruppels en paddo's

De belangstelling voor bewerkte vormen van truffels en paddo's, bijvoorbeeld in chocola en als tinctuur, nam de afgelopen jaren toe in de panelstudie. Aanvankelijk doken eerst de paddochocolaatjes op in diverse panelnetwerken en sinds de coronaperiode zijn daar ook paddo- of truffeldruppels bijgekomen die in verschillende mate van potentie verkrijgbaar zijn, maar over het algemeen met één druppel vrij licht in dosering voelen volgens panelleden. Sarah (174a), die rechtstreeks van de maker koopt, zegt dat het hier om psilocybine en 4-ACO-DMT zou gaan. Er zijn ook 'micropaddo's' (paddenstoeltjes verwerkt als poeder in een capsule) verkrijgbaar en in één netwerk is sinds kort ook truffelhoning gesignaleerd. De druppelvariant is wegens toegenomen belangstelling niet altijd verkrijgbaar. Wat de werking betreft zouden druppels toegankelijker zijn dan lsd en meer geschikt zijn voor uitgaan zonder meteen de controle te verliezen. Javier (186a) hoort in zijn achterban wisselende verhalen van een milde roes tot helemaal geen effect. Bij Bob (147a) ligt dat anders. "Truffeldruppels zijn nog steeds hot hier, terwijl het 'chocolaatje' bijna verdwenen is." De meesten houden het op één druppel. In de omgeving van Sien (160a) werd tijdens het ADE ruimhartiger gedruppeld, tot wel vier per persoon (omdat een enkele druppel eerder onvoldoende effect sorteerde) met best wel stevige visuele ervaring voor een clubsetting, zo bleek. Voor een gebruiker reden om het effect af te vlakken met een snuif cocaïne. Achteraf gezien was de omgeving te druk. De volgende keer wordt er gedruppeld op een festival. En als Dave (170a) moet kiezen dan liever lsd dan die druppels waar hij en kornuiten weinig van voelen. Sjahko (190a) werkt ook in een smartshop waar de klantenkring voor driekwart uit toeristen bestaat. De meesten gaan met truffels voor de eerste keer trippen. Maar de portiers zeggen dat ze de bakjes en zakjes truffels van toeristen altijd in beslag nemen.

2.10 Overige middelen

Viagra en/of Kamagra, Cialis en Cobra (de laatste twee ook wel 'weekendpil' genoemd vanwege de lange werkingsduur) komen voor in de helft van alle panelnetwerken (soms gebruikt door een minderheid, soms door de meesten). De erectogenen zijn in pilvorm (strip van vier) verkrijgbaar als of orale gel met een fruitsmaak. Kamagra wordt veelvuldig aangeboden op de zwarte markt. In sommige queer netwerken wordt de werking en duur van erectiepillen met veel interesse besproken. Erectiepillen worden gebruikt bij seksdates, in promiscue milieus, en door mannen die het als 'zekerheidje' nemen (opheffen erectiestoornis na cocaïne- of alcoholgebruik) of het combineren met andere drugs (o.a. uppers, GHB en poppers).

Poppers (amylnitriet) zijn vaak in dezelfde milieus in omloop waar ook erectiemiddelen hoog scoren. De combinatie ligt voor de hand. In één netwerk worden poppers gecombineerd met lachgas. De poppermarkt wordt bevoorrad door webwinkels, seksshops, maar ook uitgaanslocaties waar vraag is en poppers in verschillende sterktes soms gretig aftrek vinden. Omdat de stof snel vervliegt bij het openen van een popperflesje, ruiken gebruikers er vluchtig aan of inhaleren het via een doekje. De werking is kort euforisch en veroorzaakt een high (ook tijdens sekspret). Ongelukken komen weinig voor, maar gebruikers kunnen duizelig worden, vallen en soms hevige hoofdpijn krijgen. In contact met de huid kan de vloeistof tot huidirritaties leiden.

Slaap- en kalmeringsmiddelen ('pammetjes', 'benzo's') worden in tweederde van alle panelnetwerken genomen (meestal door een minderheid). Ze worden gebruikt om in te slapen, maar ook (in sommige kringen standaard) als demper en ontspanner na het gebruik van stimulantia of op een after. Slaapmiddelen worden ook door de week gebruikt als het slaapritme na het weekend verstoord is of simpelweg bij veel stress. Er is tegenwoordig een levendige handel van allerhande slaap- en kalmeringsmiddelen bij bezorgdiensten (zie *VII Markt*, pag. 140). In de omgeving van Sarah (174a) scoren benzo's hoog. Ze is er niet onverdeeld gelukkig mee.

"Ze zijn niet meer gaan gebruiken, maar de groep wordt wel steeds groter. Het gaat vooral om diazepam, clonazepam en etizolam. Nu die laatste verboden is, zoeken ze andere research chemicals. Ik vind dat wel eng want die vervangers zijn volgens mij helemaal kut."

Middelen als xanax, diazepam, oxazepam, zopiclon en designer benzo's (o.a. etizolam en clonazolam) vinden soms gretig aftrek. Panelleden tonen zich soms verbaasd hoe makkelijk deze benzo's online besteld kunnen worden. In sommige groepen is enige handel met middelen die door huisartsen zijn voorgeschreven (als herhaalrecept). In één netwerk worden benzo's ingezet om de trek of binge van lachgas te stoppen.

Heroïne komt in één netwerk voor bij krakers (rond 30 jaar). Het begon met roken een paar jaar geleden, maar eentje injecteert nu ook. Het gaat om mensen met een ruig verleden qua middelengebruik. Het beeld van oude bijna bejaarde heroïnegebruiker geldt niet voor deze groep. Gebruik van **crack** wordt nergens gemeld.

3 Samenvatting

Nu stappers weer volop uitgaan, de clubavonden goed bezet zijn en ook het feesttoerisme op stoom is, swingt het nachtleven weer als vanouds in de hoofdstad. Het ADE clubfestival breekt nieuwe records qua bezoekers en deelnemende locaties. Het uitgaansleven is ervan doordrongen dat buitenlandse feestbezoekers substantieel bijdragen aan de inkomsten van clubs (en festivals) die steeds internationaler van karakter worden. Toch begint het ook te schuren. De gederfde inkomsten van corona moeten worden terugverdiend. Daarbovenop komen de gestegen lasten door de hoge inflatie. Verschillende panelleden merken op dat de toegangsprijzen van clubs en festivals blijven stijgen, net als de prijs van horecaconsumpties en dagelijkse boodschappen. Naar een festival gaan gebeurt nog steeds, maar er moeten keuzes gemaakt worden. Het leven is duur geworden voor jongeren die zelfstandig wonen. De kamerhuur kost een fortuin, nutsvoorzieningen zijn gestegen evenals het openbaar vervoer. "Je kan het geld maar één keer uitgeven!"

Maar het is niet alleen de economie. Ook generatie Z (geboren 2000-2015) begint zich te roeren. Een deel van de huidige jonge twintigers in de grote studentensteden is meer maatschappelijk geëngageerd. We zagen eerder al dat de 'coronabreak' bij een deel tot meer zelfinzicht leidde, met matiging van gebruik als gevolg. Het lijkt erop dat GenZ op deze weg verder gaat. Er zijn signalen dat de grenzeloosheid van feesten en drugsgebruik begint af te kalven, ten faveure van meer focus op dingen die er écht toe doen in het leven en

waar de nieuwe generatie zich oprechte zorgen over maakt. De doorzeurende oorlog in Oost-Europa, de klimaatcrisis, de stikstofcrisis, de asielcrisis... Dronken of high willen worden is minder cool. Je nek uit durven steken voor een meer leefbare planeet, meer kritisch zijn omtrent je consumptie, wordt direct begrepen. Een panellid verwoordde het treffend: 'de gasten zonder grenzen' (15 jaar geleden) zijn nu 'gasten mét grenzen' geworden. Sommigen zien het als een wisseling van de wacht tussen generaties in het nachtleven. De uitbundige millennials die worden afgelost door een meer maatschappijkritische GenZ, die meer afstand lijkt te nemen van het ongebreidelde druggebruik van de generatie daarvoor. De tijdloosheid van gebruiken en feesten lijkt een limiet te hebben. Alsof er een groeiend besef is dat nachtenlang doorhalen niet alleen tijdsverspilling is, maar ook een uitputtingsslag die een zware wissel trekt op de herstelperiode en het dagelijkse humeur. Het nachtleven trekt nog steeds, op zoek naar wie je bent, een vlucht of een vorm van ontlading. Maar voor een groeiende groep uitgaanders niet meer ten koste van alles.

Daling van middelengebruik in panelnetwerken

Een constante in de panelstudie is dat hypes en trends zich blijven ontwikkelen op een markt met een steeds breder middelenrepertoire. Dankzij de panelstudie kan scherper worden gezien welke middelen zich over de volle breedte verspreiden en welke vooral in een niche van het uitgaansleven furore maken. Ondanks de komst van vele nieuwkomers blijven alcohol, cannabis en uppers als ecstasy, cocaïne en amfetamine belangrijke middelen in uitgaansland. Daar zijn narcosemiddelen in de loop der tijd bijgekomen, plus een paar designers die zich in korte tijd telkens razendsnel weten te verspreiden totdat er een verbod volgt.

Over de langere termijn (2014-2023) zien we bij de stimulantia een voortgaande daling van ecstasy, met een korte opleving na de coronaperiode, maar een verdere daling daarna. Cocaïne blijft over de gehele periode schommelen, maar neemt de laatste twee jaar een duikvlucht en komt uit op het laagste niveau in ruim vijftientig jaar. Het gebruik van amfetamine is de laatste twee jaar stabiel, maar onder het pre-coronaniveau. Het verschil tussen ecstasy, cocaïne en amfetamine is in de loop der tijd kleiner geworden; qua verspreiding over en binnen netwerken van uitgaanders liggen de drie stimulantia dicht bijeen, wat overigens niets zegt over variaties in frequentie en hoeveelheid. Wat betreft de narcosemiddelen zien we de afgelopen tien jaar eerst nog een stijging van lachgas, maar een scherpe daling vanaf 2017 tot een van de laagste niveaus in de panelstudie. Ketamine is sinds vijf jaar het populairste narcosemiddel en laat een op en neergaande lijn zien, met een dalende trend in de laatste twee jaar. GHB laat een zelfde golvende beweging zien als ketamine, maar blijft daar iets onder.

Alcohol

Een ruime meerderheid in (bijna) elk panelnetwerk drinkt regelmatig alcohol, maar het drinkgedrag verschilt. In het uitgaansleven hangt smaak evenals de keuze van alcohol grotendeels af van de setting. Die varieert van Hennessy in luxe hiphopkringen tot troebele natuurwijnen in wijnbars. Dranken met een hoger alcoholpromillage lijken aan populariteit te hebben gewonnen, maar de alcoholvrije dranken zitten eveneens stevig in de lift. Niet ter vervanging van alcohol, maar eerder voor erbij zo lijkt het. Toch is er ook een groep die weinig alcohol drinkt tijdens het stappen. Naast het bekende fris arsenaal doen cafeïnehoudende

drankjes het ook goed. Er is een groeiend besef van de schadelijkheid van alcohol, terwijl er in sommige kringen nog steeds met gemak twintig glazen worden weggetikt. In sommige kringen gaat alcohol in het weekend vrijwel altijd gepaard met stimulerende middelen.

Nicotine

Het denken over roken is drastisch veranderd. Onbekommerd een sigaret opsteken in het nachtleven is er niet meer bij. Twintigers van nu weten dat je niet mag roken (of blowen) tijdens concerten en dansmarathons. Dat een rookvrije omgeving gezonder is, betwist niemand meer. Sinds het algeheel rookverbod per 1 juli 2021 van kracht is geworden, mag er alleen nog buiten (op het terras) worden gerookt.

Maar tegenover de verdwijning van de sigaret staat de opmars van vapes die fors zijn toegenomen. Beveiligers hebben er soms hun handen vol aan om vapers op heterdaad te betrappen. Wat verder opvalt is dat roken, vaperen en snussen meer door elkaar is gaan lopen bij de jongste groep. De opmars van vaperen is een schoolvoorbeeld van hoe de tabaksindustrie meebeweegt met beleid en regels door nicotine in andere, meer sophisticated vormen op de markt te brengen. Met de (inmiddels verboden) fruitsmaakjes werd een nieuwe jongerenmarkt aangeboord. Er zijn signalen dat een deel van de lachgasverkopers is overgestapt naar de vape-handel.

Cannabis

In alle panelnetwerken wordt cannabis gebruikt, maar meestal niet door iedereen. De patronen van gebruik verschillen van regelmatige (soms dagelijks) blowers (minderheid) tot gelegenhedenblowers (meerderheid). Voor échte blowers is een joint als het glas bier dat is voor drinkers. Door de komst van nieuwe gadgets, waaronder verdamers, is de cannabismarkt meer sophisticated geworden. Niet-rokers worden bediend met cannabis edibles (gummy bears, lolly's, chocolaatjes etc.). Een deel van de blowers gebruikt ter ontspanning en om lekker weg te dromen, maar een ander deel ziet cannabis vooral als demper van persoonlijke problemen.

Ecstasy

Na een terugval in het coronajaar 2020, wisselde ecstasy cocaïne weer af op plaats één. Het uitgaansleven beleefde een flinke boost en ecstasy liftte mee met de jongste feestgarde met 'knaldrang'. Maar na een korte opleving lijkt de neergaande lijn, die al in 2014 begon, verder door te zetten. Ook voor generatie Z blijft ecstasy een belangrijke instapdrug en gangmaker, maar op minder grote afstand van andere populaire middelen. In de snel groeiende elektronische tak van de urbanscene, is ecstasy de laatste jaren doorgebroken en is er sprake van een drempelverlaging.

Cocaïne

Ook het cocaïnegebruik lijkt verder te dalen in de panelnetwerken, ondanks de opmars van bezorgdiensten die ervoor zorgde dat cocaïne meer binnen het bereik van een grotere groep kwam. Het taboe op snuiven is verdwenen, zeggen sommigen, maar dit lijkt zich niet in de volle breedte van alle panelnetwerken voor te doen. Ondanks een brede verspreiding is het middel lang niet overal populair, vanwege beweegredenen die

vaker in de panelstudie zijn genoemd. Mensen knappen af op het 'egoverdikkende' gedrag, het effect of vinden het middel simpelweg te duur. Voor gebruikers met een krappe beurs zijn er goedkopere alternatieven (o.a. speed, 3-MMC). Ook de groep met principiële bezwaren, door de criminaliteit die er omheen hangt, lijkt groter te worden. Ten slotte is er een groep die simpelweg niet geïnteresseerd is in het middel.

Amfetamine

Terwijl ecstasy en cocaïne licht dalen, blijft het gebruik van amfetamine stabiel. Het middel wordt meer gedeeld dan cocaïne, dat veel prijziger en qua gebruik meer geïndividualiseerd is. De werking van amfetamine is doeltreffend en gebruikers blijven in controle. De feesttijd kan zo behoorlijk worden opgerekt in het weekend, met als nadeel dat het lichaam niet zomaar kan omschakelen in een nachtrust.

Ketamine

Ooit bestempeld als obscuur middel, maar tegenwoordig clubfähig in bredere kring. In verschillende panelnetwerken staat ketamine standaard op het drugsmenu. De mate van verspreiding over en binnen netwerken is bijna gelijk aan dat van amfetamine. Het middel wordt gereserveerd voor privé- en afterfeesten, maar wordt soms ook in clubs en op festivals gebruikt. Portiers zien een verschuiving naar het mainstream publiek dat ook bekend is met ecstasy, speed en cocaïne. De onvermoede dimensies van de roes met zijn psychedelische kantjes maakt nieuwsgierig en weet ook nieuwe gebruikers te verleiden tot experimenteren.

GHB

In sensualistische niches blijft het middel gewild vanwege zijn lustopwekkende en euforiserende werking. Het middel geldt ook als demper tegen het gebruik van stimulantia. Door de vele gezondheidsincidenten in het verleden, wordt GHB in het nachtleven als een controversieel middel gezien. De security is extra alert op smokkel en gebruik. Reguliere gebruikers zijn hierdoor meer op hun hoede. Ook in gebruikersgroepen bestaat enige controverse over het middel.

Lachgas

Het gebruik van lachgas is inmiddels ver weggezaakt in het uitgaansleven. Door een reeks maatregelen (o.a. APV) werd de openbare verkoop op horecapleinen in de binnenstad aan banden gelegd. Woordvoerders uit het club- en festivalcircuit tolereerden geen lachgas meer op hun feesten en ook de rave community was er klaar mee. Lachgas werd passé. Wat overblijft zijn groepjes jongeren die lachgas in de privésfeer en in geparkeerde auto's gebruiken.

NPS

Veel nieuwe psychoactieve stoffen (NPS, ook wel designer drugs) blijven onbekend bij het grote publiek, met uitzondering van enkele blikvangers (o.a. mdma, 2C-B) die al sinds lange tijd een vaste plek hebben veroverd. Bij enkele andere NPS zien we een terugkerend patroon van tijdelijke popularisering met een (snel) oplopend aantal incidenten en een verbod als gevolg, waarna een volgend en daarop gelijkend middel zich aandient. Het voorlaatste populaire middel 4-FA (verboden sinds 2017) is bijkans van de markt verdwenen, maar opvolger 3-MMC is ondanks het verbod eind 2021 is nog steeds verkrijgbaar. Het is echter wel in prijs gestegen

en de markt is vertroebeld met andere moleculen. Hoewel er nog sprake is van een brede verspreiding, lijken de fracties met gebruikers binnen de panelnetwerken kleiner te worden.

Psychedelica

Ofschoon psychedelica (o.a. lsd, psychedelische paddo's en truffels, DMT) van oudsher een marginale rol spelen in de club- en festivalcultuur zijn ze nooit ver weg. Er wordt op verschillende wijze gedoseerd, met de laatste jaren meer belangstelling voor microdoseringen. Op de psychedelica markt verschijnen nieuwe producten zoals sprays, druppels en bewerkte vormen (bijv. chocola). De interesse in psychedelica blijft aanwezig. Er zijn seminars en conferenties waar therapeutische toepassingen en spirituele ervaringen worden gedeeld, evenals de laatste ontwikkelingen op wetenschappelijk gebied. Psychedelica horen echt bij deze tijd, zo klinkt het vaker in kringen van psychonauten, maar ook bij degenen die daar iets verder vanaf staan. Naast het ceremoniële gebruik in kleine cirkels, weg van de dagelijkse hectiek, wordt ook het uitgaansdomein in steeds valer als tripterrein ontdekt door uitgaanders die met een lsd-mesodosering of gewapend met flesjes truffel- en paddodruppels de dansvloer verkennen.

V

PANEL KWETSBAIRE JEUGD

1	Inleiding	87
2	Buurtgroepen	90
2.1	De professionals	91
2.2	Sociaal milieu, opvoeding en gezinssituatie	92
2.3	De straat als vangnet	93
2.4	School, werk en vrije tijd	94
3	Drugshandel en -markt	96
4	Middelengebruik	97
4.1	Alcohol	98
4.2	Cannabis	99
4.3	Nicotine: tabak, snus en vaperen	100
4.3.1	Snus	100
4.3.2	Vaperen flink in de lift	102
4.4	Lachgas uit de mode	103
4.5	Overige middelen: weinig experimenteerlust	104
5	Samenvatting	104

1 Inleiding

De gemeente heeft de afgelopen jaren veel geïnvesteerd in preventie en de aanpak van schooluitval, risicojeugd en jeugdcriminaliteit om te voorkomen dat jongeren vroegtijdig ontsporen.⁹⁴ Problematische en/of kwetsbare jeugdgroepen krijgen eveneens aandacht. Deelname aan een straatgroep kan grote invloed hebben op de levensloop van jongeren.⁹⁵ Bij problematische groepen is eerder sprake van afname van positieve sociale attitudes en contacten en een toename in delinquent gedrag en negatieve invloed van leeftijdsgenoten. Deelname aan een (criminele) jongerengroep werkt ook door op andere leefgebieden: financiën, opleiding en werk.⁹⁶ Recent criminologisch onderzoek in Amsterdam Nieuw-West maakt inzichtelijk op welke wijze de overlast en criminaliteit gepleegd door jongeren in relatie staan tot en beïnvloed worden door bovenlokale criminele (drugs)netwerken.⁹⁷

Hernieuwde aandacht jongerenwerk en straathoekwerk

Gezien de problematiek op straat vindt de gemeente dat het jongerenwerk meer op moet trekken met scholen, jeugdhulp en andere jeugdvoorzieningen, maar dat jongerenwerkers ook een grotere rol toebedeeld moeten krijgen in de ontwikkeling en begeleiding van probleemjeugd. Maar de begeleiding moet wel duurzamer zijn om het vertrouwen van jongeren te winnen.⁹⁸ In navolging van dit voornemen moet ook het vakmanschap worden versterkt binnen het jongerenwerk. Daarom gaat de gemeente Amsterdam ook investeren in een Jongerenwerk Academie (AJA).⁹⁹ De gemeente wil ook versnippering tegengaan, door het aantal jongerenwerkorganisaties terug te brengen en langere termijncontracten aanbieden. Dit beleidsvoornemen sluit aan bij de wens van frontlijnwerkers (die wij afgelopen jaren hebben gevolgd) die vinden dat vroegsignalering en succesvolle interventies als *best practice* meer aandacht moet krijgen, met meer focus op 'moeilijke groepen'. Het versnipperde aanbod van het jongerenwerk is funest en onrustig voor een buurt, vindt Ricardo (193a). Een goed netwerk opzetten heeft tijd nodig. Een kleiner en stabiel aanbod met aanbestedingen van minimaal zes jaar zou al veel helpen en geeft minder papierwerk. "Iedere minuut dat je bezig bent met die aanbesteding gaat niet naar een jongere."

⁹⁴ Van Grinsven S & A Verwest (2017) *Vijf jaar Aanpak Top600: waar staan we nu? Justitiële verkenningen*, (43)1: 127-141 | Segeren M (2020) *Caught in adversity. The development, persistence and escalation of criminal behavior from a public mental health care perspective*, Proefschrift VU | Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum, *Monitor Jeugdcriminaliteit*, wodc.nl.

⁹⁵ Hadioui I (2011) *Hoe de straat de school binnendringt*, Uitgeverij Van Gennep | Kaldenbach H (2004) *Respect! 99 tips voor het omgaan met jongeren in de straatcultuur*, Prometheus | Peters E (2015) *De straatcultuur in retrospectief*, Masterscriptie Grootstedelijke Vraagstukken en Beleid EUR | Van Strijen F & Postema S (2009) *Van de Straat: De straatcultuur van jongeren ontrafeld*, SWP Uitgevers.

⁹⁶ Weerman FM, Lovegrove PJ & Thornberry T (2015) *Gang membership transitions and its consequences: Exploring changes related to joining and leaving gangs in two countries*, *European Journal of Criminology*, 12: 70-91.

⁹⁷ Ferwerda H, Brouwer N, Holzken I & Kroese R (2021) *Misdaadcarrières voorkomen en doorbreken*, Bureau Beke.

⁹⁸ Kukenheim S, *Positief Perspectief: weerbaar opgroeien in Amsterdam*, Gemeente Amsterdam, 19 december 2019.

⁹⁹ Het AJA (plannen worden in 2024 verder uitgewerkt) moet als platform van kennis en ervaring ook expertise opbouwen en uitwisselen met jongerenwerkers, maar ook met het onderwijs, de politie en de straatcoaches belast met overlast.

Achtergrondcijfers kwetsbare jeugd in Amsterdam

Er wordt in Amsterdam veel onderzoek gedaan naar groepen in de stad die opgroeien en wonen in kwetsbare leefomstandigheden (o.a. inkomen, opleiding, werk en gezondheid). Hoewel lang niet volledig geven enkele onderzoeken en monitors meer inzicht in de huidige problematiek bij en deel van de jongeren en jongvolwassenen. In Amsterdam wonen zo'n 150.000 kinderen en jongeren van 0 t/m 17 jaar van wie meer dan 5% jeugdhulp krijgt.¹⁰⁰ In het schooljaar 2022-2023 waren er in de gemeente Amsterdam in totaal 1.629 nieuwe voortijdig schoolverlaters, 3% van alle leerlingen en studenten tot 23 jaar. Op het mbo ging het echter met 1.266 schoolverlaters om 10%.¹⁰¹ Driekwart van de jongeren (13-16 jaar) in Amsterdam voelt zich meestal gelukkig; een kwart dus niet. Ruim de helft is (zeer) vaak gestrest en ruim een kwart heeft psychische klachten. Onder jongvolwassenen (16-25 jaar) heeft één op de tien ernstige psychische klachten.¹⁰² Bijna een op de vijf Amsterdamse kinderen groeit op in een minimahuishouden (18%). Dit percentage is gedaald de afgelopen jaren. In 2014, toen de armoede het grootst was, leefde 25% van de kinderen in armoede.¹⁰³ Tussen 10% en 39% van de jongeren groeit op in een huishouden waarin de ouder(s) geen werk hebben én geen opleiding volgen.¹⁰⁴ Verdachten van misdrijven hebben relatief vaak een lage sociaaleconomische status.¹⁰⁵ Slachtoffers van misdrijven komen vaak uit dezelfde maatschappelijke risicogroepen als de daders.¹⁰⁶ De laatste jaren kwamen vooral de vetes tussen drillrap-groepen negatief in het nieuws.¹⁰⁷ De veelbesproken Top600-aanpak met een persoonsgerichte en integrale aanpak van veelplegers van de high impact crimes (HIC), waarbij straf en hulpverlening gecombineerd worden, spreekt tot de verbeelding, maar leidt (zoals een recente studie laat zien) niet tot recidivevermindering.¹⁰⁸

Impressies en samenwerking van het jongeren- en straathoekwerk

De focus in het panel kwetsbare jeugd ligt op impressies en verhalen van professionals (vooral jongeren- en straathoekwerkers) die op rootsniveau met kwetsbare jeugd werken. Deze groep is gevoeliger voor het plegen van criminaliteit.¹⁰⁹ Het jongerenwerk biedt laagdrempelige ondersteuning (motiveren, activeren, coaching, etc.) aan kwetsbare jongeren met een moeizame ontwikkeling naar volwassenheid. Veel problemen

¹⁰⁰ Meeusen M (2023) *Jaarrapportage 2022*, Ouder- en Kindteams Amsterdam.

¹⁰¹ Cijfers afkomstig van het *VSV-dashboard* van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

¹⁰² *Gezondheid in Beeld*, GGD Amsterdam.

¹⁰³ Hoedemaker R, De Hoon M, Michon L & Sewdas R (2023) *Amsterdamse Armoedemonitor 2022*, Gemeente Amsterdam, Onderzoek en Statistiek.

¹⁰⁴ Steenkamer I, Verhagen C & Van der Wal M (2021) *Sterk en Zwak in Amsterdam - Jeugd*, GGD Amsterdam: Epidemiologie, Gezondheidsbevordering en Zorginnovatie (EGZ).

¹⁰⁵ CBS (2019) *Armoede & sociale uitsluiting 2019*, Centraal Bureau voor de Statistiek (p.105).

¹⁰⁶ Van der Laan AM & Beerthuizen MGCJ (red.) (2018) *Monitor Jeugdcriminaliteit 2017*, WODC/CBS.

¹⁰⁷ Roks AR & Van den Broek JBA (2019) *CAPPEN VOOR CLOUT? Een verkennend onderzoek naar Rotterdamse jongeren, drill en geweld in het digitale tijdperk*, Erasmus Universiteit Rotterdam & Partner in Crime.

¹⁰⁸ Beijersbergen KA, Tollenaar N, Kros M, Piersma TW & Weijters G (2023) *De effectiviteit van de Top600-aanpak*, WODC.

¹⁰⁹ *Sterk en toegankelijk jongerenwerk en straathoekwerk in Amsterdam*, november 2019, Combiwel, DOCK, Dynamo, Stichting Volksbond, Streetcornerwork, Swazoom & The Mall.

liggen in de sfeer van thuis, school en straat.¹⁰⁹ Samen met andere partners (o.a. ouders, scholen, jeugdhulp, wijkteams en politie) ligt de nadruk steeds meer op vraag- in plaats van aanbodgericht werken.¹¹⁰

Het straathoekwerk richt zich vooral op kwetsbare jongeren en jongvolwassenen (16-27 jaar) wier levens en dagritme door meervoudige persoonlijke en/of maatschappelijke problemen (ernstig) ontregeld zijn en die aansluiting met de omgeving c.q. samenleving dreigen te verliezen. Deze groep maakt weinig gebruik van reguliere voorzieningen en is niet in staat om zelf hulp te vragen (zorgmijders). Veel cliënten worstelen met dak- en thuisloosheid, werkloosheid, ongeschooldheid, schulden, verslavingsproblematiek, psychische problemen of (licht) verstandelijke beperking (LVB).¹¹¹ Cliënten in het straathoekwerk voelen zich meer onderdeel van de samenleving en ontwikkelen meer zelfvertrouwen om vanuit hun krachten te erkennen en ontwikkelen.¹¹²

In Antenne Amsterdam 2022 vertelde Abid (168a), coördinator jongerenwerk (Nieuw-West) dat de problematiek bij (kwetsbare) jongeren veelzijdig is. Ze gaan gebukt onder negatieve beeldvorming over hun wijk en afkomst en er is sprake van huisvestings-, armoede- en gedragsproblematiek. Professionals reppen over de opkomst van drillrap, rivaliserende groepen en jongeren die emplooi vinden in drugshandel en andere vormen van criminaliteit. Veel jongeren hebben politiecontacten en plegen soms al meerdere (ernstige) delicten (o.a. plofkraken, afpersing en ripacties). Desondanks blijft Abid (168a) (evenals de andere professionals) positief. De steun en sympathie in de buurt biedt hoop voor de toekomst. Zijn streven is om jongeren die in beeld zijn uit de maalstroom van criminaliteit te houden.

Brede samenwerking

De professionals in de verschillende buurten zijn tevreden over brede samenwerking en korte lijnen (o.a. verslavingszorg, ouder-kind teams, scholen, schoolmaatschappelijk werk, moskeeën, HALT, Jongeren Informatie Punt (JIP) en zorgcoördinatoren). De anonimiteit blijft voldoende geborgd als er informatie gedeeld wordt. Met politie en handhaving zijn er afspraken. Bij overlast wordt het jongerenwerk ingelicht. Bij een nieuwe groep in ontwikkeling (14-15 jaar) proberen partijen te voorkomen dat de leden gaan aanhaken bij foute types. Soms helpt een vroege interventie van de politie, blijft een jongere een paar dagen vast op het bureau en volgen er indringende gesprekken met de ouders. Op het individuele niveau kunnen professionals ook echt iets betekenen voor iemand door een brief te schrijven, een baantje te regelen of een goed woordje te doen.

Wat echter beter kan is de informatie-uitwisseling als een jongere wordt overgedragen aan een andere partij, vindt Jon (192a). Hij weet ook wel dat privacy een rol speelt, maar het blijft vervelend als iemand weer terug komt in de wijk. Sowieso kan het daadwerkelijke effect van een goede aanpak pas op langere termijn worden

¹¹⁰ Sonneveld J, Metz J & Manders W (2019) *De preventieve kracht van het jongerenwerk*, HvA: Lectoraat Youth Spot.

¹¹¹ Rauwerdink-Nijland E & Metz J (2020) *Leven en werken in de rafelrand*, HvA: Lectoraat Youth Spot.

¹¹² Rauwerdink-Nijland E (2024) *Building bridges, breaking bricks. Impact of social street work on marginalized people's lives*, Proefschrift Radboud Universiteit Nijmegen.

gezien, vindt Ricardo (193a) die soms met drie generaties werkt. Het doorbreken van een cirkel gaat niet lukken na een maand, zoals de gemeente van hem verwacht. En er moeten ook keuzes worden gemaakt die volgens hem écht hout snijden.

“Het kost tijd om goed jongerenwerk op te bouwen. Een bekend gezicht in de wijk is enorm belangrijk, maar we missen extra mensen om ons werk goed te doen. We zijn zelfsturend, wat inhoudt dat we managementachtige taken hebben. Meer computerwerk. Maar het contact met jongeren moet op één staan. Dáár moet onze tijd en aandacht naartoe. Ons werk is soms lastig te meten in cijfers. Ik kan 300 jongeren uitnodigen voor een thema-avond en minder bereiken dan wanneer ik een groep van 12 jongens op tijd kan bijsturen.” (Ricardo, 193a)

2 Buurtgroepen

In het buurt panel vertellen **7 professionals** (jongeren- en straathoekwerkers) over **6 jongerengroepen** (16-27 jaar). Vergeleken met het uitgaanspanel ligt de focus hier meer op de vrijetijdsbesteding en het leven op straat in de eigen woonbuurt.

De geïnterviewde professionals hebben allen intensief contact met (groepen) probleemjongeren en zicht op hun leefsituatie en middelengebruik. Professionals werden één of twee keer geïnterviewd (voorjaar en/of najaar 2023), al naar gelang hun beschikbaarheid. De interviews duren circa anderhalf uur en vonden op locatie in het werkveld plaats. De topiclijst wordt ook gebruikt in de landelijke regiomonitor Antenne Nederland.¹¹³ Thema's die aan bod komen zijn: groepskenmerken, leefstijlen, school, opleiding, werk, gedrag, thuissituatie en omgeving. Het tweede deel van het interview gaat over alcohol- en (problematisch) middelengebruik. Dit speelt zich voor een deel buiten het gezichtsveld van professionals af, maar door hun open houding vertellen jongeren makkelijker over hun gebruik, waardoor de professional begrip krijgt van de context van middelengebruik. Daarnaast blijven de professionals ook op de hoogte via sociale media, waar jongeren info en foto's delen van feesten met drank en drugs.

De zes jongerengroepen of -netwerken (verspreid over de stad) brengen hun vrije tijd grotendeels in de eigen woonbuurt door. In elke groep zitten vaak subgroepjes die professionals als 'problematisch' typeren.¹¹⁴ Lang niet alle jongeren komen uit een kansarm milieu. Het gangbare beeld over 'vaste' hanggroepen is achterhaald, vinden professionals. Groepen kenmerken zich vaker door hun fluïde karakter met los-vaste contacten en wisselende ontmoetingsplekken. Ze delen dagelijks urenlang informatie via sociale media (o.a. Snapchat, Facebook, Instagram en TikTok). In nieuwsgaring via de conventionele media zijn ze vaak niet geïnteresseerd.

Figuur V.1 geeft een beknopt overzicht van de panelleden en groepen. Er doen vijf nieuwe panelleden mee, waarvan twee als duo: Bilal & Faiz (194a) in Bos en Lommer, Jon & Kenza (192a) in het centrum, en Ricardo

¹¹³ Zie www.hva.nl/antenne-nederland.

¹¹⁴ Jongeren ervaren problemen op een of meer verschillende leefgebieden (o.a. huisvesting, financiën, ouders, politie, LVB).

(193a) in Noord. Zij nemen de plaats in van Abid, Hamza, Otis en Salim & Rayan uit de vorige meting die elders zijn gaan werken of geen tijd meer zeiden te hebben voor een interview. De namen van de panelleden zijn gefingeerd (en dus niet hun werkelijke namen).

NAAM (CODE)					
Functie	N	Leeftijd	Jongens	Afkomst	Problematiek / riscofactoren
BILAL & FAIZ (194A)					
Jongerenwerk Nieuw-West	50	13-17	100%	gemengd	Hanggroep, scooters/fatbikes, snus
FARED (83A)					
Straathoekwerk Oost	30	18-22	100%	Marokkaans	Gezinsproblematiek, drugshandel, blowen, LVB
	25	15-17	100%	gemengd	Hanggroep, kleine criminaliteit
JON & KENZA (192A)					
Jongerenwerk Centrum-West	8	16-18	100%	Marokkaans	Huisvesting, gezinsproblematiek, vpen
	8	16-18	0%	Marokkaans	Huisvesting, gezinsproblematiek, vpen
MARIUS (103A)					
Jongerenwerk Oud-Noord	20	12-16	80%	gemengd	Hanggroep, druggebruik, dealen
RICARDO (193A)					
Jongerenwerk Noord	12	15-16	100%	gemengd	Intimidatie, kleine criminaliteit

Figuur V.1: Professionals panel kwetsbare jeugd

2.1 De professionals

Jongerenwerkers **Bilal** en **Faiz (194a)** houden de wind er goed onder op de hotspots in Nieuw-West waar ze verschillende groepen kennen. Maar over het algemeen veroorzaken de jongeren weinig problemen in de buurt of het moeten scooters en de populaire fat bikes zijn, waar bewoners van schrikken als ze over de stoep scheuren. Maar wie met een mes rondloopt wordt uitgelachen. Een mes is een vies woord. Dat geldt niet voor snus en vapes die wel gewild zijn bij 16-plussers.

Straathoekwerker **Fared (83a)** in Oost heeft verschillende van zijn cliënten (18-27 jaar) in de afgelopen jaren richting drugshandel zien opschuiven. Hij vertelt dat de buurt drastisch van karakter is veranderd en steeds meer bevolkt wordt door studenten, expats en kapitaalkrachtige bewoners. Het aantal hippe winkels, horeca- en eetgelegenheden is fors uitgebreid. De jongeren proberen na de coronacrisis hun leven weer op te pakken. De een slaagt daar beter in dan de ander. Over sommige groepjes komen uit de buurt veel klachten.

Jongerenwerker **Jon** en meidenwerker **Kenza (192a)** werken in de Haarlemmerbuurt plus een deel van de westelijke eilanden. In tegenstelling tot de andere groepen zit de meerderheid van hun jongeren buiten de gevarenzone, dat wil zeggen dat ze goed benaderbaar zijn, plezier in school hebben en ouders die zich intensief bemoeien met de opvoeding. Maar een deel van de groep heeft snus, roken en vpen ontdekt en hebben liever niet dat hun ouders dat komen te weten.

Marius (103a) is een ervaren jongerenwerker in Amsterdam-Noord en heeft veel jongeren van kleins af aan op zien groeien. Hij heeft al jarenlang contact met een groep 'loopjongens' (drugshandel) die tot veel kopzorg heeft geleid in het stadsdeel. Hoewel de politie er soms iemand uithaalt, blijft de groep redelijk stabiel. Maar hij vertelt nu over een nieuwe aanwas van jonkies waarvan het gros nog op de middelbare school zit.

Ricardo (193a) werkt met twee groepen waar hij zich zorgen over maakt. We gaan hier in op de jongste (minderjarige) groep, omdat hij hier de komende tijd de meeste ontwikkelingen verwacht. Deze 'pleingroep' kent elkaar van school en de straat, woont in dezelfde wijk en deelt dezelfde problemen in hun thuissituatie en op school. Het gebruik van snus is een reden dat ze elkaar vaker opzoeken.

2.2 Sociaal milieu, opvoeding en gezinssituatie

In het werkveld van jongeren- en verslavingszorg zit een forse groep die moeite heeft om aansluiting te vinden in de maatschappij en mee te komen in het leven. De beschermfactoren (o.a. betrokken ouders, school, coaching) in hun directe omgeving zijn zwak ontwikkeld, waardoor het opgroeien met horten en stoten verloopt. Jongeren uit onvolledige gezinnen roken, drinken en blowen vaker dan jongeren uit volledige gezinnen en gebruiken ook meer xtc en lachgas. De mentale gezondheid van meisjes in Nederland is tussen 2017 en 2021 sterk verslechterd en ook onder jongens is de mentale gezondheid gedaald.¹¹⁵

Factoren problematisch middelengebruik

Een verscheidenheid aan factoren hebben invloed op problematisch middelengebruik en verslaving, met matige tot soms ernstige gevolgen.¹¹⁶ Op het gebied van risico- en beschermende factoren is er een duidelijke invloed van de omgeving (o.a. ouders, broers/zussen, familieleden en vrienden), een causaal verband tussen kindermishandeling en huiselijk geweld enerzijds en verslaving anderzijds, een grote mate van invloed van genen op verslavingsgevoeligheid en een hoge prevalentie van verslaving onder (jonge) daklozen. Qua gevolgen en effecten is er een sterke samenhang tussen verslaving, agressie en kindermishandeling, geuite discriminatie (zorg weigeren, sociale afkeer), een isolerend effect op mantelzorgers en een verminderd welzijn van kinderen van ouder(s) met een verslaving. Verder hangt problematisch gebruik vaak samen met psychiatrische ziektebeelden (o.a. depressie, bipolaire stoornissen, ADHD en eetstoornissen).

Meer kennis van bovengenoemde factoren zou de ontwikkeling naar (problematisch) middelengebruik in een vroeger stadium kunnen afremmen.¹¹⁷ Maar in de praktijk is het nog niet zo eenvoudig om door te dringen bij jongeren die in de gevarenzone zitten, hulp ontwijken of niet goed bereikbaar zijn. Wat het complex maakt voor professionals, is dat zij veel risicofactoren op verschillende niveaus terug zien bij jongeren:

- Persoonlijk niveau (genen, persoonskenmerken): psychosociale, gedrags- of LVB-problematiek.
- Directe leefomgeving (gezin, ouders, peers, culturele en religieuze achtergrond): gezinsproblematiek in brede zin en omgang met criminele c.q. getroebleerde leeftijdsgenoten.
- Institutionele leefomgeving (opvang, school): problemen met huisvesting, dak- of thuisloos.
- Brede sociale omgeving (maatschappelijke context): kwetsbare volksbuurten.

¹¹⁵ Boer M, Van Dorsselaer S, De Looze M, De Roos S, Brons H, Van Den Eijnden R, Monshouwer K, Huijnk W, Ter Bogt T, Vollebergh W & Stevens G (2021) *HBSC 2021: Gezondheid en welzijn van jongeren in Nederland*, Universiteit Utrecht.

¹¹⁶ Knapen V, Lenkens M, Wits E & Nagelhout F. (2020) *Factorenmodel problematisch middelengebruik en verslaving*, IVO.

¹¹⁷ Snoek A, Wits E, Van der Stel J & Van de Mheen D (2010) *Kwetsbare groepen jeugdigen en (problematisch) middelengebruik: Visie en interventiematrix*, IVO.

“Hun ouders staan zwak in de maatschappij. Er is armoede en geldstress. Ouders zijn werkloos of hebben juist heel veel baantjes. Door alle sores is er weinig emotionele steun, waardoor jongeren vaker hun heil op straat zoeken en gekke dingen gaan doen.” (Fared, 83a)

“Veel jongeren komen uit gezinnen met een lage sociaaleconomische status. Armoede speelt in veel gezinnen een rol, maar er is ook leven op straat. Dat verbindt. Buurtbewoners kennen en helpen elkaar nog hier, hoewel er ook gentrificatie is in de wijk. Ik ken hun opa's nog. Hun familie woont hier al generaties lang. Dat schept een band.” (Marius, 103a)

“Bij twee jongens uit de groep heeft ten minste één van de ouders nog een betaalde baan. Maar bij het gros zijn de randvoorwaarden voor een onbezorgde jeugd afwezig. Ik zie dat ze honger hebben als wij voor eten gezorgd hebben.” (Ricardo, 193a)

Lichtpuntnes

Toch zien professionals ook dat het in de groepen lang niet bij iedereen kommer en kwel is en dat er subgroepjes zijn waar ze zich minder zorgen over maken. Bij Jon & Kenza (192a) en Bilal & Faiz (194a) heeft een meerderheid geen politiecontacten, maar is er soms wel sprake van gezinsproblematiek (o.a. ouders met psychische problemen, slechte woonomstandigheden). Jongeren uit grote gezinnen moeten soms het bed delen met meerdere kinderen in een stapelbed. Een stabiele thuissituatie in een vitale woonomgeving met vrienden zonder strafblad kan al een wereld van verschil zijn bij opgroeiende jongeren. “Hier wordt de buurt niet opgeschrikt door wilde achtervolgingen of ander geweld”, zegt Jon (192a). Ook het geloof kan een beschermfactor zijn. “Ze zijn toegewijd, houden zich aan de ramadan en ze komen netjes hun afspraken na.” Hun ouders hebben geen financiële zorgen en zijn betrokken bij de opvoeding van hun kinderen, zien Bilal & Faiz (194a). Ze hebben veel straatcontacten met jongeren, maar de meesten doen het goed op school. Voor hen is de straat vooral een ontmoetingsplek om te kunnen ontspannen, te gamen of gewoon om de dag te bespreken. De straat is voor hen geen opstap naar rottigheid. Maar Jon (192a) houdt altijd een slag om de arm. Hij weet ook dat het op deze leeftijd een andere kant op kan gaan. “Ik hoop dat ze allemaal serieus bezig blijven met school.” Dat het soms ook anders kan lopen vertelt collega Kenza (192b) die zich zorgen maakt over een paar meiden, die vanwege een slechte thuissituatie op drift geraakt zijn en nu verdacht worden van criminaliteit. Hier zijn de ouders grotendeels afwezig en woont een meisje niet meer thuis.

2.3 De straat als vangnet

Door kwetsbare leefomstandigheden zoeken jongeren soms hun heil op straat. In extrema speelde dit ook tijdens de coronacrisis toen de leefsituatie thuis (vooral ook in grote gezinnen) verergerde door oplopende spanningen en jongeren meer stress voelden. Jongeren met sociaal-psychische klachten lopen daar niet graag mee te koop, zeggen professionals, omdat ze ‘hard willen zijn’ en geen zwakte willen of durven tonen.

Ricardo (193a) ziet vooral hoe verveling zich in kan vreten in het gedrag van jonge mannen die niet goed weten wat ze met zichzelf aan moeten, uit frustratie en opgekropte woede vernielingen en overlast plegen, en overal worden weggestuurd. Met moeite heeft hij een plek gevonden waar de groep één avond in de week

bijeenkomt om te praten over straatcultuur, identiteitsvorming en groepsdynamiek. Hij probeert ook ouders erbij te betrekken en legt huisbezoeken af. Ricardo ziet dat de groep een reeks van kleine criminaliteit pleegt, van het jatten van batterijen en fatbikes tot het ingooien van ruiten en afsteken van vuurwerk.

Buurtbewoners worden geïntimideerd als ze vinden dat ze op een verkeerde toon worden aangesproken en ze reageren agressief. Want in een straatcultuur leid je gezichtsverlies als je dat over je kant laat gaan.

We benoemen puntsgewijs enkele observaties en impressies van professionals die met jongeren(groepen) uit verschillende buurten werken, waarbij de straat (heel) vaak als uitvlucht of vangnet wordt gezien.

- Typerend voor sommige buurten is dat de segregatie langs etnische lijnen loopt (bijvoorbeeld IJburg en Noord), met sportclubs vaak als een enige positieve uitzondering.
- Armoede, weinig leefruimte en een gemis aan emotionele betrokkenheid van de ouders (vaak gebroken gezin) verzwakt de band met jongeren die vervolgens hun eigen plan gaan trekken. Vaders zijn vaak buiten beeld; moeders proberen hun zonen in toom te houden.
- Een straatgroep is vaak loyaal naar elkaar en gesloten naar buiten. Ze kennen elkaar van school, via broers of van het buurhuis. Ze voelen zich veilig bij elkaar, delen zelfde muziek en straatwaarden. “Ze zijn al vroeg streetwise, wat niet zegt dat ze altijd slimme keuzes maken”, zegt Fared (83a).
- De groep oogt hecht, maar is soms als los zand. Grotere groepen bestaan uit fracties die elkaar op wisselende plekken in de buurt (o.a. pleintjes, portieken, snackbars, sportcomplex, shisha lounges) treffen. In en rond de auto hangen is een strategisch bastion waar ze voor langere tijd kunnen verblijven in het publieke domein.
- Jongeren die veel op straat hangen krijgen vaker boetes voor kleine vergrijpen (vuurwerk afsteken, opgevoerde scooters, rijden zonder rijbewijs). Er zijn ook fracties die buiten de buurt ‘geld gaan maken’ met lichte (heling, nepdrugs verkopen aan toeristen) tot zwaardere criminaliteit.
- Een klein deel van de groepen op straat (vooral oudere jongeren) is betrokken bij zwaardere criminaliteit. Hun invloed kan toenemen bij jongeren die ontvankelijk zijn voor negatieve beïnvloeding. Dit kan kwetsbare maar ook ‘keurige’ jongeren overkomen.
- Bilal & Faiz (194a) proberen jongeren op straat telkens in te prenten dat ze scherp moeten blijven met wie ze omgaan. Loop niet zomaar mee met iedereen, sta je mannetje en denk goed na voordat je iets gaat doen. Vraag na bij anderen als je iets kunt verdienen dat te mooi is om waar te zijn.

2.4 School, werk en vrije tijd

In bijna alle groepen gaat een (klein) deel nog naar de middelbare school of een vervolgopleiding. Met wisselend succes. Bij sommigen zit de schoolcarrière in het slop. Ze hoppen van school naar school en raken steeds verder achterop. Om te voorkomen dat jongeren niet afhaken, proberen professionals meer samen te werken met scholen, zodat een leerling niet uit het oog verloren wordt. Verzuim is vaak een eerste voorbode dat leerlingen in de gevarenzone zitten. Het jongerenwerk kan een belangrijke schakel zijn tussen straat en school. Vooral ‘lastige jongeren’ met een slechte thuissituatie en een attitude van de straatcultuur willen nog

wel eens botsen met docenten. Professionals proberen jongeren een spiegel voor te houden. Stop met dromen over miljonair worden en kies voor een vakopleiding waar de banen voor het oprapen liggen én waar je goed voor betaald wordt. Een diploma halen moet het streven zijn. Ook oudere broers kunnen een belangrijke rol spelen, ten goede of ten slechte als ze hun jongere broertjes heel beschermend en stimulerend zijn door te blijven hameren op schooldiploma's óf juist rijp voor de criminaliteit maken. De opvoeding op basis van islamitische voorschriften kan ertoe leiden dat sommigen de moskee vaker gaan bezoeken en meer richting in het leven zoeken.

School en baantjes

Jongeren zijn op jonge leeftijd nog volop zoekende en aan het ontdekken wie ze willen zijn en hoe ze zich willen verhouden naar hun ouders en hun omgeving waar vrienden een steeds grotere rol gaan spelen. Voor professionals tekenen de eerste contouren zich al op jonge leeftijd geleidelijk aan af.

- Scholieren die veel op straat verblijven hebben vaak een grillige schoolcarrière met goede en slechtere periodes (uitval, spijbelen, ruzie met leraren, etc.) die steeds langer duren als er niet op tijd wordt ingegrepen. Ze denken niet vooruit en hebben geen drijfveer om door te pakken en een vak te leren. Maar er zijn ook scholieren die veel in hun mars hebben en daarnaast keihard werken in supermarkten, distributiecentra, als maaltijdbezorger of baliemedewerker. Enkele professionals hebben er eerder al op gewezen dat de school er soms onder lijkt te lijden als ze horen hoeveel tijd jongeren besteden aan hun bijbaantjes.
- Een wat oudere werkende groep (18+) volgt soms een (praktijk)opleiding (mbo-niveau 1-2) of heeft vaak losse wisselende baantjes. Velen willen succesvol zijn, meer verdienen en daarmee meer status uitstralen naar hun omgeving. De 'dromers' hopen dat ze miljonair worden, net als enkele (vaak foute) rolmodellen in de buurt. De 'realisten' doen het vaak beter en zijn zelfstandiger in hun werk. "Een jongen is echt serieus over zijn opleiding tot stratenmaker die hij snel hoopt af te ronden." Ook bij de jongvolwassenen zitten harde werkers die koerieren, taxichauffeur of een technisch beroep hebben of zwaar werk doen. Maar het blijft soms een *thin line* als het om 'klusjes met een luchtje' gaat. Vooral als iemand met zijn baantje bij een bezorgservice zo weinig verdient dat hij zich thuis weinig luxe kan permitteren.

Criminaliteit

De groep van jongeren zonder opleiding en baan probeert met hossels (kleding, drugs, goederen, etc.) bij te verdienen. Daar zitten ook jongens bij waar ouders geen grip meer op hebben. Jongens in luxe kleding met nieuwe gadgets die geen verantwoording meer hoeven af te leggen hoe ze daaraan komen. Hun dagen zijn vaak een sleur van laat naar bed, laat op en geen echte plannen voor die dag.

In de groep van Fared (83a) heeft circa twee derde contacten met handhaving en/of politie. Een paar zitten in de Top-600. Eentje zit zes jaar vast. Hij heeft zich er dan ook bij neergelegd dat uiteindelijk de politie maar moet ingrijpen bij jongeren die niets willen en waar al van alles mee geprobeerd is. "Helaas leren ze op straat

andere dingen dan op school.” Fared probeert jongeren uit handen te houden van anderen met invloed en contacten in de criminaliteit. Het moeilijkst is als er een zekere dwang achter zit; bijvoorbeeld als het om schulden gaat. Maar ook de zwakkere broeders zijn manipuleerbaar. Het positieve echter is dat een deel er ook weer overheen groeit, een normaler leven leidt en niet meer van geldbergen alleen droomt.

Ook bij Marius (103a) is het soms schering en inslag met de moeilijke jongens. Verschillende pogingen van externe professionals ten spijt, werkt hij op zijn eigen manier om in contact te blijven met jongeren in de buurt. De oudere groep kent hem en weet – met alle respect – dat hij ze op andere gedachten probeert te brengen en te stoppen met de lucratieve drugshandel. Het nieuwe groepje oogt onschuldiger, maar of dat ook zo blijft? Marius (103a) is er niet helemaal gerust op. Sommigen hebben al gedoe op school. Ook psychosociale problemen spelen een rol. En misschien nog zorgwekkender; ze hebben ook contact met de oudere straatgroep die deelt. Een paar jonkies zijn al bekend bij de politie in verband met overlast op straat en verkoop van vapes.

3 Drugshandel en -markt

Sinds de jaren '10 zien professionals hoe de drugshandel zich steviger heeft weten te nestelen in volkswijken en ook jongeren wist te verleiden tot deelname. Sommigen groeien op in families die diep in de drugshandel zitten.¹¹⁸ Een kwetsbare groep zijn jongeren zonder sociaal vangnet en gevoelig voor status. “Succesvolle criminele jonge mannen hebben een weergaloze aantrekkingskracht”, ziet Fared (83a). De zorgen richten zich vooral op jongeren die (makkelijk) beïnvloedbaar zijn of intussen gehard door de straatcultuur, zodat ook professionals ze niet meer goed kunnen bereiken. Om dat te voorkomen wordt geprobeerd om jonge minderjarige groepjes (12-16 jaar) zoveel mogelijk te scheiden van hen die op een hoger niveau actief zijn in de drugshandel. Maar het blijft een veeg teken als Marius (103a) twee jongens (12 en 13 jaar) hoort over straathandel in vapes, snus en cannabis. Met oudere jongens die ook andere drugs verkopen hebben ze minder contact. Maar voor hoe lang? Wie bedreven raakt in het slijten van vapes en cannabis, gaat het later misschien groter aanpakken. Professionals kunnen daar genoeg voorbeelden van geven.

Fared (83a) bijvoorbeeld, die zag hoe de drugshandel zich zienderogen in wist te vreten in de buurt en jongeren meesleurde. Ze verkopen, smokkelen of jatten drugs óf zijn op de vlucht met geld van een ander. Het komt ook voor dat het voorgeschoten deel al is uitgegeven en de terugbetaling in de knel komt. Twee jongens (17 en 18 jaar) uit zijn buurt waren betrokken bij het uithalen van drugs uit containers en kregen een taakstraf omdat ze op verboden terrein (Antwerpse haven) liepen. “Ze zouden 5.000 euro krijgen voor de klus. Ze waren verblind door het bedrag en wat ze daar allemaal mee konden gaan doen. Over de gevolgen dachten ze niet na.” De jongens deden het slecht op school. Eentje was ook boodschappenkoerier en werkte

¹¹⁸ Ferwerda H, Brouwer N, Holzken I & Kroese R (2021) *Misdaadcarrières voorkomen en doorbreken*, Bureau Beke.

tot twaalf uur 's nachts. Hij werd door een katvanger voor de klus benaderd, toen hij tijdens zijn avonddienst een blowtje rookte met collega's.

Explosies in de buurt

Dit is slechts één voorbeeld van jongeren (soms minderjarig) die in de gevarenzone zitten van deelname aan zware criminaliteit waaronder vermogensdelicten, afpersing en het leggen van vuurwerkbommen in portieken. Met een aanzienlijke rol weggelegd voor drugscriminaliteit. Fared (83a) zegt dat er sinds 2022 drie explosies in de buurt zijn geweest en heeft een vermoeden welk verhaal erachter zit. Een jongen ging er met het geld van een kilo cocaïne vandoor. Toen hij onvindbaar bleef, werd zijn familie onder druk gezet met explosies in hun portiek. Dit gebeurt ook als je een drugspartij van een ander jat. De slachtoffers ontkennen vaak dat ze er iets mee te maken hebben. Bang dat ze in het criminele milieu ook nog als verrader op de lijst komen te staan. De jongen in kwestie zit knel. Hij kan geen hulp krijgen en zit ondergedoken in verband met dreiging.

Vertrouwen winnen

Er zijn zorgen over het ontwrichtende karakter van de drugshandel die soms diep ingrijpt in het leven van jongeren. Zeker als het niet uit vrije wil gebeurt, wanneer jongeren verleid zijn met slimme praatjes, hun schulden moeten vereffenen of uit bravouregedrag in de problemen zijn gekomen. Het is vaak moeilijk voor professionals om erachter te komen wat er onderling speelt bij jongeren. Erover praten is vaak een grote stap. Vooral als ze naar buiten toe alleen maar succes willen uitstralen. De harde werkelijkheid is vaak minder rooskleurig, weten de professionals. Jongeren lijden vaak aan deze onderliggende spanningen. Hoe kunnen professionals daar meer greep op krijgen? Hun vertrouwen winnen? Soms is er een gevoel van machteloosheid. Jongeren die uitstralen dat ze geen hulp nodig hebben, terwijl de realiteit is dat ze soms diep in de criminaliteit zitten en er bijna niet meer uit kunnen komen. Daarom zou er al op vroegere leeftijd bijgestuurd moeten worden als een jongere zich in de verkeerde richting ontwikkelt.

Signalen

- Naast andere delicten (o.a. geweld, inbraak en stelen van elektrische fietsen en accu's), is het aandeel jongeren in de drugsmisdaad gegroeid.
- Er zijn meer jonge crackdealers in Oost die aan oudere gebruikers verkopen. Een bolletje kost 10-15 euro. Een deel van de kopers komt uit andere buurten.
- Sommige jongeren (in volkswijken) ontpoppen zich al van jongs af tot entrepreneur met de verkoop van snus, lachgas, shishapennen en/of vapes. Een deel zoekt emplooi in het centrum met de verkoop van (nep)dope aan toeristen. De grens met dealen van harddrugs is dun. Professionals zien dat de groep minderjarigen in deze business de afgelopen jaren is gegroeid.

4 Middelengebruik

Het alcohol- en druggebruik bij (groepen) jongeren en jongvolwassenen in het buurtpanel is op een andere leest geschoeid dan bij de groepen in het uitgaanspanel, waar de bandbreedte aan middelen gevarieerder is.

De groepen in het buurtpanel zijn een stuk jonger, maken deel uit van een straatcultuur, gaan weinig of niet uit, en e vrijetijdsbesteding speelt zich voornamelijk in de buurt af. Veel jongeren wonen nog bij hun ouders en gaan naar school. De meesten zijn geboren en getogen in Amsterdam. In hun omgeving rust een zeker taboe en schaamte rust op drugsgebruik, zeker bij de veelal nog thuiswonende moslimjongeren waar de richtlijnen van het geloof in veel gezinnen nog leidend is. Dit laat onverlet dat ook hier jongeren zijn die soms experimenteren met middelen (vooral nicotinehoudende producten, lachgas en cannabis). Een kwetsbare groep zijn LVB-jongeren die gevoeliger zijn voor *peer pressure* rond gebruik en drugshandel.

Buurtjongeren zoeken hun heil op plekken in de buurt (of daarbuiten) waar ze ongestoord kunnen chillen en soms ook middelen met elkaar gebruiken. Naast coffeeshops en shishalounges is er een scala aan locaties die meer verborgen liggen in de buurt. Jongeren met geld gaan vaker stappen, ook buiten Amsterdam. De afgelopen jaren zijn ook auto's een populaire hangplek geworden. Een populaire hotspot in Oost is een sportcomplex waar groepjes jongeren elkaar met enige regelmaat treffen. Sommigen roken shishapijpen, inhaleren lachgasballonnen, blowen of drinken energydrinks of alcohol. Er klinkt muziek, er wordt gedold en later op de avond komen er soms ook meiden uit de buurt bij. De oudsten gaan daarna nog uit.

4.1 Alcohol

In een paar groepen wordt alcohol gedronken. Over het algemeen drinken jongeren met een Nederlandse familieachtergrond vaker alcohol en ook bij verschillende gelegenheden. De alcoholcultuur is hen niet vreemd. Dat geldt ook (nog steeds) voor minderjarigen die soms al meedrinken met volwassenen.

In de andere groepen ligt het alcoholgebruik lager of is zelfs afwezig. De Marokkaans-Nederlandse jongeren drinken het minst. Alcohol komt meestal pas na cannabis, op de tweede plaats. Uitgaanders en jongeren in het hoger onderwijs hebben doorgaans meer ervaring met alcohol, zien Bilal & Faiz (194a). Maar thuis of in het openbaar drinken, zoals bij Nederlandse jongeren, is in een islamitische omgeving taboe omdat het niet past bij de eigen religieuze waarden. In sommige gezinnen is alcohol een beladen onderwerp tussen ouders en kinderen.

Fared (83a) ziet dat het geloof een remmende factor is bij het geringe alcoholgebruik bij jongeren. Een drinkcultuur zoals bij de Nederlandse jeugd is hen grotendeels onbekend. Bij Surinaamse en Turkse jonge Amsterdammers zijn de regels soepeler. In hiphopkringen willen rapartiesten en hun volgers nog wel eens pronken met sterke drank (o.a. Jack Daniels en Hennessy). Een grote meerderheid van de Marokkaanse Amsterdammers drinkt weinig tot geen alcohol. Als er wordt gedronken dan is dat tijdens het uitgaan of uit de buurt verscholen in een park of auto. Jongeren houden rekening met hun ouders. Ze willen niet dat er over ze geroddeld wordt. Soms zijn er momenten dat een klein ploegje toch bier of iets sterkers besluit te drinken. Dan ligt het tempo hoog en gaan er in korte tijd aardig wat glazen of shotjes doorheen omdat jongeren elkaar gaan opjutten met dronkenschap en soms ruzie als gevolg. Dat zijn eerder uitzonderingen.

Marius (103a) schetst een ander beeld van Nederlandse buurtjongeren, waar ook de ouders soms fors drinken. Hij weet dat sommigen echt jong beginnen met alcohol. Minderjarigen (vanaf 13 jaar) drinken bij speciale gelegenheden weleens mee met ouderen. Ook omdat het wordt geaccepteerd in het thuismilieu waar alcoholgebruik van generatie op generatie overgaat (intergenerationeel). “Mijn vader kan niet meer stoppen als hij begint met drinken”, zei een jongere laatst tegen hem. Daarnaast kopen oudere jongens ook voor minderjarigen en buurtwinkels controleren niet altijd op leeftijd.

4.2 Cannabis

Het gebruik van cannabis scoort in de meeste netwerken hoger dan alcohol. De patronen van gebruik variëren van een enkele joint tot soms 4 à 5 per dag. Bij jongeren zonder dagbesteding in de groep van Fared (83a) is blowen bijna hun dagelijks brood. ‘s Ochtends gaat de eerste joint al op. “Als ze kunnen wegdromen voelen ze minder spanningen.” Cannabis staat doorgaans dicht bij de straatcultuur dan alcohol. Toch wordt er niet overal geblowd, bijvoorbeeld in de groep van Ricardo (193a) waar cannabis door de populariteit van snus en vaperen op de achtergrond is geraakt. Bij Marius (103a) zien de jonkies cannabis nog als een échte drug. Dat weerhoudt ze er in eerste instantie van om te gebruiken. Maar de lijn is dun. “Ze kunnen zo omslaan wanneer een coole gast indruk maakt met zijn jonko.” Professionals weten dat jongeren gevoelig zijn voor de aantrekkingskracht van de straatcultuur en de druk voelen wanneer iemand uit de pas loopt en niet loyaal is. Wie zich mengt met blowers loopt de kans mee te gaan doen. Professionals proberen soms met een rolmodel uit de wijk jongeren om te turnen tot sportactiviteiten. Door ze spelenderwijs uit te dagen tot fysieke inspanning hoopt men op een positieve trigger om negatieve gedragspatronen om te kunnen buigen. Op hotspots waar geblowd wordt is cannabis verweven met populaire muziekcultuur en artiesten die zelf ook smoken. Kopieergedrag komt veel voor op jonge leeftijd. Jongeren vinden altijd wel plekjes om te blowen: shishalounges en theehuizen, verborgen hangplekken in de buurt, het park of in auto’s van vrienden. Solisten die op stap gaan met een joint zijn te traceren door hun geurspoor in de buurt. Bilal & Faiz (194a) benadrukken dat blowen ook voor de ontspanning is, het even weg kunnen dromen op muziek, de gesprekken die je hebt met vrienden. Blowen moet niet altijd als iets negatiefs worden gezien, vinden ze. In andere groepjes blowt een deel ook wel eens tijdens het werk of in de pauze. Maar blowen bij vrienden die zelfstandig wonen voelt het meest relaxed.

Niet alle cannabis komt uit coffeeshops. Er zijn ook lijntjes met thuisteelt, via vrienden met smokkelcontacten of via bezorgers. Het gebeurt ook dat ze een boodschapper naar de coffeeshop sturen. Er zijn Marokkaanse jongeren wier vaders, ooms en opa’s kif roken of daar ervaring mee hebben.

Blowen tegen stress

Professionals zien al jaren dat chronisch cannabisgebruik de ontwikkeling remt van jongeren in een belangrijke fase van hun leven. Sommigen beginnen (meer) te blowen omdat ze zich vervelen, niet goed mee kunnen komen op school of wegduiken als er problemen zijn. Professionals zien ook dat daar soms onderliggende psychosociale problemen aan ten grondslag liggen. Daarom maakt Jon (192a) zich zorgen over

een groepje die in de gevarenzone zit. Ze gaan nog naar school, maar gezien hun achtergrond thuis kan het ook zo omslaan. Relatief veel jongeren blowen om te kalmeren van stress of ADHD-gedrag. De (dagelijkse) roes legt een groot beslag op hun leven. Sommigen blijven ontkennen dat er een probleem is en denken ermee overweg te kunnen. “Blowen hoort bij hun leefstijl van laat naar bed en laat op”, zegt Fared (83a). “Ze zijn niet verslaafd en hoeven geen hulp, zeggen ze, maar ik zie dat ze onrustig en narrig worden als ze niet (kunnen) blowen.” Geprikkeld gedrag ontstaat als het wietzakje leeg is. Ook op het sociale vlak schieten frequente blowers uit de bocht. Ze raken ‘van de wereld’, vergeten afspraken en ontberen structuur. Marius (103a): “Blowen dicteert hun tijd en ze plaatsen zich buiten veel dingen. Ze ontvluchten de werkelijkheid. Dat komt ook door een onderliggend minderwaardigheidsgevoel.”

“Ze vallen ten prooi aan indolentie wat remmend werkt op je ontwikkeling. Ik kaart dat wel eens aan, maar ze zien zelf het probleem niet zo. Ze dromen dat ze het een keer gaan maken. Echt? Met dat geblow de hele dag gaat het niet lukken. Diep van binnen weten ze het ook wel. Ze hebben angst voor het onbekende; een dag zonder blowen. De problematiek is taai omdat ze zelf ook moeten willen.” (Fared, 83a)

Toch zijn er ook jongeren die uit hun blowpatroon van verdoving en gebrek aan daadkracht stappen. De een gaat in behandeling, de ander gaat actiever sporten, krijgt verkering of kiest voor het geloof en kapt met blowen. De angst hoe je je dag zonder jonko's door moet brengen maakt plaats voor een positief perspectief.

4.3 Nicotine: tabak, snus en vpen

De wereld van tabak is volop in ontwikkeling door het groeiende aanbod van nieuwe fancy nicotinehoudende producten. Decennialang domineerde het sjekkie en de sigaret de rookcultuur onder jongeren én ouderen, maar daar komt verandering in. Nieuwe rookwetgeving leidde tot ander rookgedrag en het terugdringen van sigaretten en joints in het uitgaansleven. Parallel aan deze ontwikkeling zijn technologische innovaties van nicotinedragers (vapes, shishapennen, etc.) en andere vormen van toediening (nicotinezakjes) die vooral aanslaan bij de jongste lichte. Samen een sigaretje roken gebeurt nog steeds, maar tussen de rokers zitten inmiddels ook vapers, snussers en shisharokers. Professionals zien een uitwaaiende nicotinecultuur in volkswijken bij jongeren, waarbij alles meer door elkaar is gaan lopen. Sommigen zweren bij hun sigaret, maar een groeiende groep gebruikt als afwisseling ook vapes of snuszakjes of stapt daar helemaal op over. Er is ook een groep die met vapes begonnen is in plaats van sigaretten. De jeugd blijft geïnteresseerd in nicotine, zegt Jon (192a), maar hij is benieuwd hoe de markt zich de komende jaren gaat ontwikkelen met het oog op gezondheidsrisico's. “Jongeren hebben vaak niet door dat ook die vapes met fruitsmaakjes schadelijk kunnen zijn.” Als het begint te schemeren groeperen jonge nicotinenisten zich het liefst op plekken waar niemand ze ziet. “Ze moeten het stiekem doen, want ze zijn als de dood dat hun familie het ontdekt.”

4.3.1 Snus

Snus (ook wel chema) is in zakjes verpakte nicotine als poedervorm die via het wangslimvlies opgenomen wordt in het lichaam. De nicotinezakjes worden soms ook onder de oksel of tussen de tenen geplaatst. Voor sommige snussers is het de eerste ervaring met nicotine, nog voor sigaretten. De berichten uit het veld

zeggen dat jongeren meer energie krijgen, er juist rustiger van worden of genieten van de high die ongeveer een half uur duurt.

In de vorige meting (Antenne Amsterdam 2022) vertelden professionals dat het gebruik van snus, mede door promotie van artiesten, flux toenam onder jongeren die in de coronaperiode het snussen ontdekten.

Sommigen zien parallellen met de ballonnenrage destijds, toen lachgas in het begin ook niet als een échte drug gezien werd. Maar snus is ook een 'undercovermiddel' voor gebruikers die zo ongemerkt hun nicotinehigh kunnen najagen zonder dat anderen dit meteen door hebben. Maar jonge (vaak Marokkaanse) snussers moeten wel op hun hoede blijven. Er zit toch een luchtje aan, omdat de geloofsregels voorschrijven dat alles wat schadelijk is, niet is toegestaan.

Snus wordt verkocht op straat, maar ook online besteld. Sommige buurtwinkels zijn gestopt met de verkoop. Er zijn verschillende soorten op de markt die variëren qua sterkte. Voor €10 heb je vijftien nicotinezakjes. Snus wordt op allerlei plekken en bij verschillende gelegenheden gebruikt op school, op straat, soms bij het sporten of op het werk. De professionals vinden snusgebruik moeilijk te herkennen omdat het in de mond wordt verstopt. Het gebruik varieert van een enkele keer tot wekelijks en bij vlagen soms dagelijks. De 'nicotineshot' die sommigen voelen komt echt binnen. Bilal & Faiz (194a) typeren de snusroes als een 'kleine space'. "Ze worden er zen van, maar wat gebeurt er als het geld op is?", vraagt Jon (192a) zich bezorgd af. Reden waarom gebruikers het ook gaan verkopen in hun omgeving.

De snusrage roept ook vragen op bij professionals. Welke impact heeft het op het gedrag aangaande het nicotinegebruik? Stappen niet-rokers door snus misschien later over op sigaretten? Hoe schadelijk zijn de hooggedoseerde snusvarianten? Ricardo (193a) vindt de toename van snus bij de jongste groep zorgelijk: "Een paar jongens in de groep gebruiken echt veel. Het kost allemaal geld. Hoe kom je daar aan?" Die onrust ziet hij liever niet in zijn groep, zeker als ze daarvoor moeten gaan hosselen.

Ongewenste effecten

Het soms intensieve gebruik van snus leidt tot lichamelijke, geestelijke en soms sociale problemen. Forse snussers geven relatief veel geld uit aan snus en blijven gebruiken tot hun geld op is. Er ontstaat stress om aan geld te komen voor nieuwe snus. Ze hebben een verminderde eetlust en vertonen sneller nerveus gedrag. Ricardo (193a) ziet dat het niet goed voor ze is. "Sommigen zien er slecht uit, met een bleek ingevallen gezicht." Misselijkheid, overgeven en forse duizelingen komen ook voor, afhankelijk van de nicotinedosering. Ze raken soms geïrriteerd als de snus op is.

4.3.2 Vapen flink in de lift

Vapen, ofwel het verdampen van nicotine houdende vloeistoffen, al dan niet met verleidelijke fruitsmaken, zit flink in de lift.¹¹⁹ In de vorige Antenne (2022) maakten professionals al melding van de populaire shishapennen, ook bij jongeren van 12-13 jaar. Professionals horen tot nu vooral positieve verhalen van jongeren die experimenteren. Volgens Kenza (192a) zijn vapes de trend van het moment. Over snus, dat in haar groep een korte piek bereikte, hoort ze minder. “Het is nu alleen maar vapes voor en vapes na.” Jongeren geven er soms al hun zakgeld aan uit. Een paar meiden (16 jaar) in haar groep werden pas geleden op school betrapt met een vape. “Ze vapede de hele dag door. Zo’n vulling is binnen twee dagen op.” Bilal & Faiz (194a) ergeren zich dood dat veel shishapennen achteloos worden weggegooid in de buurt. Maar veel jongeren vinden het cool, je kunt de shishapennen vrij onopvallend gebruiken. “En je kunt ook laten zien dat je niet zo braaf bent”, zegt Ricardo (192a). Het imago onder (buurt)jongeren is positief. Het is nu cool om te vaped. “Het laat zien dat je niet te braaf bent.” Behalve de lekkere smaakjes, zijn ze ook niet zo duur als sigaretten, denkt Jon (192a). Ook zijn er veel theehuizen in de buurt gesloten. De vape is ook een vervanger voor shisha (waterpijp). Maar misschien wel de belangrijkste reden is dat jongeren vaped niet zien als iets ongezonds of als drug. De risico’s van gebruik zijn veelal onbekend. Hoewel sommigen langer snussen dan vaped, zien professionals dat het vaped steeds meer terrein wint. Maar bij degene die al verder zijn in hun gebruik en zich inmiddels vapers of puffers mogen noemen, groeit ook de twijfel over het toegenomen gebruik.

De vapes worden groter

De setting van gebruik is op school, op straat en thuis als de ouders niet in de buurt zijn. Buurthuizen en jongerencentra liggen onder vuur sinds het vaped populair is. Op sommige plekken is het inmiddels verboden. Het aanbod heeft een grote vlucht genomen, want vapes vinden hun weg via buurtwinkeltjes, staartverkopers (vaak leeftijdsgenoten) of online. De wegwerp-vapes op straat kosten ca. €7-10. Straatverkopers kopen online groot in. En net als met de lachgaspatronen destijds, komen hier nu ook grotere vapes op de markt. Uit sommige modellen kun je al een paar duizend ‘puffs’ halen; een veelvoud van de shishapennen met vijfhonderd pufjes.

Hoewel de shishapen een ‘clean smoking’ imago heeft, zitten er inmiddels ook wat adders onder het gras. De pionierende puffer is van een paar pufmomenten intussen opgeschoven naar dagelijks gebruik. Professionals horen van jongeren dat het steeds meer een gewoonte is geworden en ze niet meer door hebben dat ze soms een half uur non-stop aan het vaped zijn. Het gevaar zit erin dat de weg terug naar de *good old* sigaret een kwestie van tijd lijkt. Het is de omgekeerde weg voor vapers die rokers worden. Professionals zien een toenemende afhankelijkheid van nicotine. De lontjes worden korter, zegt Jon (192a):

¹¹⁹ Vapes zijn boxvormige of penvormige (ook wel shishapen), navulbare of wegwerpbare e-sigaretten. Vanaf 1 januari 2023 geldt een verbod op e-sigaretten met smaken anders dan ‘tabak’, maar bestaande voorraad mocht nog verkocht worden tot 1 januari 2024 ([Regels voor de e-sigaret](#), Rijksoverheid.nl).

“Vapen is de norm geworden. En wie wil minderen, komt erachter dat dit nog niet zo makkelijk is door die nicotine. Bij sommigen is de afhankelijkheid zo groot dat ze volledig in paniek raken als ze niet kunnen gebruiken. Laatst was er eentje met een lege vulling. De wereld was te klein! We moesten en zouden eerst langs een sigarenboer. Ik zag de paniek in zijn ogen.”

4.4 Lachgas uit de mode

In de afgelopen jaren maakte lachgas ook in Amsterdamse volkswijken furore. De ballonnen, die in sommige groepen net zo populair werden als cannabis, doken op in lounges en theehuizen maar ook op straat in tunnels, parken en auto's ('hun huiskamer op wielen'). Fared (83a) zag dat het begon als een feestje, lol maken met elkaar met tanks en 'ballen' (ballonnen) erbij voor nog meer pret en duizeligheid. Jongeren zagen lachgas niet meteen als een drug. Na een eerste golf van kleine patronen, kwamen de grotere tanks in beeld. Toen ging het hard. Bezorgdiensten storten zich op de lucratieve verkoop. Het aanvankelijke plezier draaide bij sommigen steeds meer uit op binge-gedrag, waarbij soms honderden ballonnen per persoon gebruikt werden. Professionals gingen zich zorgen maken over lichamelijke en geestelijke gezondheidsklachten, met verslaving als eindstation. Uit verschillende delen van de stad horen we verhalen over jongeren met schulden of die betrokken raakten bij auto-ongelukken (na lachgasgebruik). Een groeiende groep kreeg hinder van fysieke (o.a. tintelende handen, gevoelloze benen, brandplekken) en geestelijke (o.a. verwarring, angstaanvallen, paranoïde gedachten) klachten als gevolg van hevig dwangmatig gebruik. Sinds 2021 zien professionals een kentering in gebruik vanwege aanhoudende negatieve berichten (ook in de eigen omgeving) over gebruikers met (ernstige) gezondheidsklachten. De groep jongeren die zich van lachgas begint af te keren wordt groter. De piek van lachgas is voorbij. Het imago kantelt en de aanwas van nieuwe gebruikers slinkt. Wat over blijft zijn groepjes die, deels wat meer uit het zicht, problematisch blijven gebruiken.

“Het lachgasgebruik is over de hele linie minder geworden. Vroeger hadden de oudere jongens grootse verhalen over tanks, meiden en huisfeesten, dat hoor ik nooit meer.” (Ricardo, 192a)

Marius (103a) ziet dat lachgas helemaal niet meer populair is bij scholieren en buurtjongeren. Het wordt nu als een drug gezien waar je 'verlamd van wordt' en brandwonden van kunt krijgen. Maar het middel is niet helemaal weg, getuige de tanks die hij nu in de bosjes ziet liggen. Nieuwe tanks waar geen borg meer op zit, en verkopers die ze ook niet meer terug nemen. Ook Johan (192a) ziet het gebruik 'radicaal' afnemen. “Het leeft niet bij deze jongeren.” Hij ziet soms alleen nog gele Fastgaz tanks slingeren. Fared (83a) ziet ook minder focus op lachgas, maar bij een kleine groep chronisch gebruik én grote tanks. Soms denkt hij dat het dealers zijn die hun voorraden opblazen. Sommigen van hen lijken in de ontkennende fase te zitten door risico's te bagatelliseren. Motivatie om naar de dokter te gaan ontbreekt. “Eén cliënt wil trouwen, kinderen krijgen en serieus gaan leven. Maar zolang hij die ballonnen blijft doen wordt het niks.” Misschien dat het helpt als hij tegen die jongen zegt dat hij er impotent van kan worden.

4.5 Overige middelen: weinig experimenteel lust

Het gebruik van andere middelen is in drie netwerken nihil. En niet zonder reden, zeggen Bilal & Faiz (194a). Alles wat met pillen en poeders te maken heeft zien hun jongeren als 'junkiegedrag'. "Ze zijn ook niet nieuwsgierig naar ecstasy. Zelfs niet als je ervan gaat vliegen... haha. Bel maar als het gebeurt. Ze komen wel graag kijken."

In andere netwerken wordt door jongvolwassenen (vanaf 23 jaar) soms ecstasy, cocaïne of 3-MMC gebruikt. Alcohol en cocaïne (ook als combinatie) wordt soms na het werk gebruikt, tijdens het feesten, of als Ajax speelt. Er zijn families waar vader en zonen samen coke snuiven. Jongeren met een migratieachtergrond hebben weinig ervaring met stimulerende middelen en zijn daar ook niet nieuwsgierig naar. Ook 3-MMC is niet populair bij jongeren met een migrantenachtergrond. Dit beeld komt overeen met vergelijkbare groepen risicojongeren in de landelijke Antenne monitor, waar 3-MMC alleen scoort bij witte groepen jongeren op het platteland.¹²⁰ Wel vertelt Fared (83a) over een casus van een 25-jarige dealer die crackverslaafd is. Hij beweerde dat hij nooit zelf aan het spul zou zitten. Maar er luidt ook een Marokkaans spreekwoord dat zegt: als je appels verkoopt, probeer je ze ook zelf.

5 Samenvatting

De gemeente heeft de afgelopen jaren veel geïnvesteerd in preventie en de aanpak van schooluitval, risicojongeren en jeugdcriminaliteit om te voorkomen dat jongeren vroegtijdig ontsporen, 'uit beeld raken' of afdrijven richting misdaad. Onderzoeken laten telkens zien dat (intensieve) deelname aan een straatgroep negatief door kan werken op verschillende leefgebieden (o.a. financiën, opleiding en werk), en dat in een belangrijke levensfase die de toon zet voor hun nabije toekomst. Eerder schreven we al dat het jongeren- en straathoekwerk een grotere rol krijgt in de ontwikkeling en begeleiding van probleemjeugd. Dat de begeleiding ook duurzamer moet zijn om het vertrouwen van jongeren te winnen, is een volgende stap om de versnippering in het werkveld tegen te gaan. Elke frontlijnwerker zal beamen dat een goed netwerk opbouwen tijd nodig heeft. Met het liefst ook minder papierwerk, vindt Ricardo (193a), zodat hij meer tijd heeft om op straat en aanspreekbaar te zijn voor jongeren.

In het buurtpanel vertellen zeven professionals (jongeren- en straathoekwerkers) over de leefsituatie en middelengebruik van zes groepen in vier stadsdelen (in totaal ca. 150 jongeren in de leeftijd 15-22 jaar) die hun vrije tijd grotendeels in de eigen buurt doorbrengen.

In het werkveld van jongeren- en verslavingszorg zit een forse groep die moeite heeft om aansluiting te vinden in de maatschappij en mee te komen in het leven. De beschermfactoren (o.a. betrokken ouders,

¹²⁰ Nabben T, Boekholt M & Benschop A (2024) *Antenne Nederland: Regiomonitor drugs en risicojongeren 2022-2023*, Hogeschool van Amsterdam.

school, coaching) in hun directe omgeving zijn zwak ontwikkeld waardoor het opgroeien met horten en stoten verloopt.

Maar er zijn ook lichtpuntjes. Niet bij alle jongeren is het kommer en kwel. Een stabiele thuissituatie in een vitale woonomgeving met vrienden zonder strafblad, kan al een wereld van verschil zijn bij opgroeiende jongeren, waar ook toewijding aan het geloof als een beschermfactor gezien wordt. Ondanks hun straatcontacten gaat het bij een deel toch goed op school. Voor hen is de straat vooral een ontmoetingsplek om te kunnen ontspannen, gamen of de dag te bespreken met vrienden.

De groep jongeren zonder opleiding en baan geeft de meeste kopzorg. Ouders hebben geen grip meer en zien met lede ogen toe hoe sommige van hun kinderen steeds meer 'bedwelmd' raken door de luxe wereld van het snelle geld. Professionals waarschuwen voor de verwevenheid van jonge dealers in criminele (drugs)netwerken. Vooral de zwakkere broeders zijn manipuleerbaar en jongeren zonder sociaal vangnet zijn gevoelig om in de gunst te komen van jongens met status. Bij sommigen lijkt er eerder sprake te zijn van een zekere dwang, als het om schulden gaat bijvoorbeeld. Deze verschillende impressies zijn voorbeelden van hoe de drugshandel zich heeft weten in te vreten in kwetsbare buurten.

Smalle bandbreedte middelengebruik

Het alcohol- en druggebruik bij (groepen) jongeren en jongvolwassenen in het buurtpanel is op een andere leest geschoeid dan bij de groepen in het uitgaanspanel. De groepen in het buurtpanel zijn een stuk jonger en de vrijetijdsbesteding speelt zich voornamelijk in de buurt af waar ze elkaar treffen in coffeeshops en shishalounges, maar ook in portieken, parkeergarages en kelderboxen. Ook auto's zijn erg in trek als ontmoetingsplek. Veel jongeren wonen nog bij hun ouders en gaan naar school. De bandbreedte van middelen is bij buurtjongeren veel smaller dan onder uitgaanders. Middelengebruik is meer controversieel en schaamte speelt een grotere rol; in de kind-ouder-relatie, maar ook tussen jongeren onderling.

In een paar groepen wordt **alcohol** gedronken. Vooral jongeren met een Nederlandse familieachtergrond is de alcoholcultuur niet vreemd en minderjarigen drinken thuis soms al mee met volwassenen. In andere groepen is het alcoholgebruik gering, waarbij het moslimgeloof vaak een remmende factor is.

Cannabis staat doorgaans dicht bij de straatcultuur en scoort vaak ook hoger dan alcohol en wordt (veel) frequenter gebruikt. Jongeren vinden altijd wel plekjes om te blowen: shishalounges en theehuizen, verborgen hangplekken in de buurt, het park of in auto's van vrienden. De gebruikspatronen van jonge blowers variëren van een enkele joint tot soms 4 à 5 per dag. Voor hen is het bijkans hun 'dagelijks brood'. Toch zien we ook dat snus en vpen soms de overhand begint te krijgen en cannabis wat meer op de achtergrond raakt. De professionals blijven proberen om negatieve gedragspatronen om te buigen. Een aantal weet uit hun blowpatroon van verdoving en gebrek aan daadkracht te stappen en kiest voor behandeling. Verkering met een bijzonder meisje kan reden zijn om acuut te kappen. Er zijn ook jongeren waar cannabis eerder als een positieve ontspanner en sociale verbinder wordt gezien. Een roes beleven met vrienden om voor even weg te kunnen dromen is tenslotte ook wat waard.

De wereld van tabak is volop in ontwikkeling door het groeiende aanbod van nieuwe fancy nicotinehoudende producten zoals **vapes en snus**. De sigaret lijkt terrein te verliezen onder jongeren (én ouderen) sinds de nieuwe rookwetgeving ook geleid heeft tot een ander rookgedrag. De technologische innovaties van nicotinedragers (vapes, shishapennen, etc.) en andere vormen van toediening (nicotinezakjes) slaan vooral aan bij de jongste lichting, waar vapers en snussers zijn gaan mengen in een uitwaaiende nicotinecultuur in volkswijken. Een bewijs dat de jeugd geïnteresseerd blijft in nicotine. Wat dit voor de gezondheidsrisico's op langere termijn betekent is nog ongewis. Maar professionals verbazen zich erover hoe snel de vape-rage met fruitsmaakjes om zich heen heeft gegrepen. Bij degenen die al verder in hun gebruik zijn en zich inmiddels 'vapers' of 'puffers' mogen noemen, groeit de twijfel over het gestage gebruik met meer pufsessies. Een veeg teken aan de wand is dat ook de vapemodellen groter worden met meer puffs op voorraad. Vooralsnog spinnen entrepreneurs er goed garen bij door snuszakjes en vapes groot in te kopen en op straat met winst door te verkopen.

Bij het gebruik van **lachgas** daarentegen zien professionals al enige jaren afnemend gebruik. De aanwas van nieuwe gebruikers slinkt omdat er steeds meer kennis is over de gezondheidsrisico's. Wat over blijft zijn groepjes die problematisch blijven gebruiken en deels wat meer uit het zicht. Na de kleine cilinder en daarna de opmars van de grote litertanks, is het nu de beurt aan wegwerptanks (1 liter) waar geen borg op zit en die inmiddels vaker het straatbeeld ontsieren.

Er is weinig experimenteerlust voor overige middelen als **ecstasy** en **cocaïne**. Gebruik ervan blijft beperkt tot wat oudere groepjes jongvolwassenen die ook vaker uitgaan. Ook **3-MMC** is niet populair bij de kwetsbare jeugd in deze panelstudie.

VI VOETBALSURVEY

1	De survey	108
2	Voetballers en publiek	109
2.1	Gender en leeftijd	109
2.2	Achtergrond en woonplaats	110
2.3	Opleiding en werk	110
2.4	Uitgaan	112
2.5	Sport en gezondheid	112
3	Middelengebruik	113
3.1	Alcohol	113
3.2	Tabak	116
3.2.1	Vape, shishapen, waterpijp en snus	117
3.3	Cannabis	118
3.4	Drugs	120
3.4.1	Ecstasy, cocaïne, amfetamine en 3-MMC/4-MMC	120
3.4.2	Lachgas, ketamine, paddo's/truffels en 2c-B	121
3.4.3	Overige drugs	122
3.4.4	Overzicht druggebruik	122
3.5	Medicijnen en prestatie-verhogende middelen	123
3.6	Gokken	124
3.7	Ramadan	124
4	Verschillen tussen subgroepen	125
4.1	Gender	126
4.2	Leeftijd	126
4.3	Opleidingsniveau	128
4.4	Studie of werk	129
4.5	Uitgaan	129
4.6	Voetballers en publiek	130
5	Voetbal en middelengebruik	131
5.1	Klasse	132
5.2	Wedstrijden	133
5.3	Feiten en fabels	135
5.4	Ramadan	135
6	Samenvatting	136

In de Antenne surveys worden door middel van vragenlijsten onder bezoekers van cafés, clubs en festivals al meer dan vijftig jaar trends in middelengebruik onder uitgaande jongeren en jongvolwassenen gevolgd. Daarnaast leveren surveys onder mbo-studenten inzicht in middelengebruik onder een bredere groep jongeren in de algemene bevolking en surveys in de jeugdzorg inzicht in middelengebruik onder risicojongeren. De leeftijdsrange van mbo-studenten en jongeren in de jeugdzorg is veel smaller dan die van de uitgaanders. Twintigers komen op het mbo en in de jeugdzorg relatief weinig voor, terwijl dat een levensfase is waarin (de start van) gebruik van drugs als ecstasy, cocaïne en amfetamine het vaakst voorkomt.¹²¹ Het ontbrak in de Antenne surveys dus aan zicht op middelengebruik van een belangrijke groep jongvolwassenen die hun vrije tijd niet doorbrengen in het uitgaansleven. In een poging dat gebrek te ondervangen, is gezocht naar een andere setting om deze groep te kunnen bereiken met de survey. Daarbij richtten de pijlen zich al snel op een andere populaire vrijetijdsbesteding: sport. Verdere afbakening van de doelgroep resulteerde in verreweg de meest beoefende clubsport: voetbal.

Middelengebruik door voetballers, niet op voetbalclubs

De nieuwe doelgroep creëert de gelegenheid te onderzoeken in hoeverre mensen die gezond bezig zijn met sporten, ook ongezonde gewoontes hebben zoals roken, drinken, blowen en drugs gebruiken. En in hoeverre ze voor hun sport rekening houden met middelengebruik. De voetbalclubs zijn slechts de locatie waar de doelgroep is benaderd. Dit onderzoek gaat dan ook over middelengebruik door voetballers (en publiek) en nadrukkelijk niet over middelengebruik op voetbalclubs.

We beschrijven in dit hoofdstuk achtereenvolgens **(1)** hoe het onderzoek is uitgevoerd, **(2)** de voetballers en het publiek die aan het onderzoek deelnamen, **(3)** hun middelengebruik in het algemeen, **(4)** verschillen tussen subgroepen, en **(5)** de relatie tussen voetbal en middelengebruik. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een **(6)** samenvatting.

1 De survey

De manier waarop de data werden verzameld wordt hier kort beschreven. Meer gedetailleerde informatie over de methode is te vinden in *B.1.1 Veldwerk* (pag. 193) in *VIII Bijlagen*.

Amsterdam telt ruim 40 voetbalclubs en circa 17.000 volwassen Amsterdammers zijn lid van de KNVB.¹²² Voor het onderzoek is veldwerk verricht bij 12 amateurvoetbalclubs verdeeld over de stad, waar in totaal 182 seniorencompetitieteam spelen (heren en/of dames). Veldwerkteams benaderden in het voorjaar van 2023

¹²¹ De gemiddelde startleeftijd van ecstasy, cocaïne en amfetamine is 22 à 23 jaar; met ketamine, GHB, lsd en paddo's wordt nog later gestart (*Nationale Drug Monitor* (editie 2024), Trimbos-instituut/WODC). Laatste maand gebruik van dergelijke drugs ligt in de leeftijdscategorie 20-30 jaar ook twee keer zo hoog als dat onder jongere of oudere leeftijdsgroepen (*Leefstijl; persoonskenmerken*, CBS Statline).

¹²² *Voetbalverenigingen in Amsterdam*, hollandseveliden.nl | *KNVB jaarverslag 2021/22*, knvb.nl (2,4% lid van 729.021 senioren in Amsterdam).

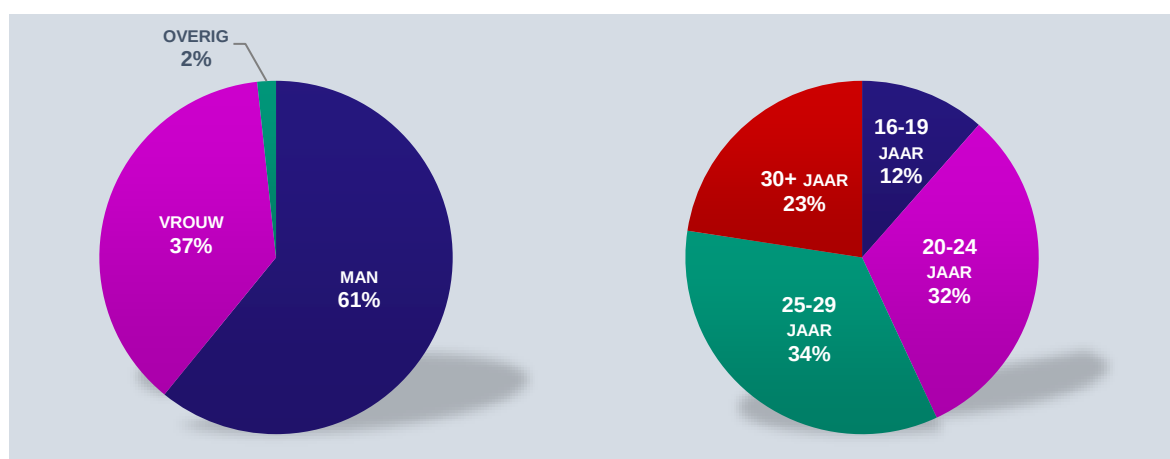
op competitiedagen (zaterdag en zondag) aanwezig in en rond het clubgebouw met de vraag om mee te doen met een onderzoek naar roken, drinken, blowen en druggebruik door ter plekke een anonieme papieren vragenlijst in te vullen. Alle aanwezigen van 16 jaar en ouder konden deelnemen (dus ook publiek), maar de veldwerktijden waren dusdanig gepland dat voetballers na de wedstrijd benaderd konden worden en veldwerkers waren geïnstrueerd dat ook zoveel mogelijk te doen.

2 Voetballers en publiek

In totaal hebben **359** aanwezigen bij de bezochte voetbalclubs de vragenlijst ingevuld. Twee derde daarvan zijn **voetballers (239)**: thuisspelende teams en hun tegenstanders; mogelijk ook andere aanwezige voetballers die naar de wedstrijd kwamen kijken of om een andere reden op de club waren (bijv. bardienst, verzamelen voor een uitwedstrijd). Een derde is wat we zullen noemen **publiek (120)**. Dit kunnen mensen van buiten de club zijn (toeschouwers, supporters, aanhang), maar ook aanwezige clubleden die geen voetbal spelen (bijvoorbeeld bestuursleden, scheidsrechters of geblesseerde teamleden).¹²³ We starten met een beschrijving van de achtergrondkenmerken van de totale onderzoeksgroep en maken daarbij een vergelijking tussen voetballers en publiek. In tekst en figuren worden afgeronde percentages en gemiddelden gepresenteerd. Voor tabellen met gedetailleerde cijfers zie *VII B Bijlage voetbalsurvey* (pag. 199) in *VIII Bijlagen*.

2.1 Gender en leeftijd

Vrouwen vormen met 37% weliswaar een minderheid, maar er zijn zeker niet uitsluitend mannen aanwezig bij voetbalclubs (61%); de resterende 2% rapporteerde een ander gender.¹²⁴ Twintigers (66%) zijn in de meerderheid. Daarnaast is er een klein groepje 'jonkies' van 16-19 jaar (12%) en een wat grotere groep oudere dertigers, veertigers, vijftigers en enkele zestigers (30+, 23%). De gemiddelde leeftijd is 27 jaar.

Figuur VI.1: Gender en leeftijd

¹²³ Tijdelijke niet-voetballers (wegens bijvoorbeeld blessure of zwangerschap) vormen een klein deel van het publiek; de meesten spelen helemaal geen voetbal.

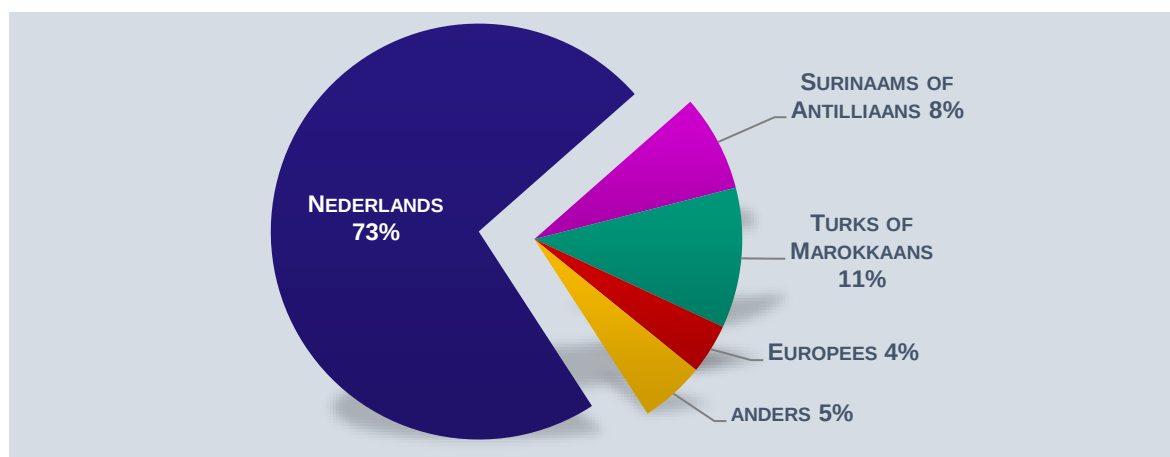
¹²⁴ Gevraagd werd naar geslacht of gender, zodat mensen zelf konden bepalen wat zij wilden rapporteren. Omdat het zelfidentificatie betreft, wordt de term gender gehanteerd.

Voetballers zijn voornamelijk mannen (69%), terwijl bij het publiek vrouwen een kleine meerderheid vormen (52%). Het publiek is gemiddeld ook wat ouder dan de voetballers (30 versus 26 jaar) en vaker dertigplusser (29% versus 19%).

2.2 Achtergrond en woonplaats

Bijna driekwart van de totale onderzoeksgroep is van Nederlandse afkomst (73%), 8% is Surinaams-Nederlands of Antilliaans-Nederlands, 11% is Turks-Nederlands of Marokkaanse-Nederlands, en 4% heeft een Europese (familie)achtergrond. Hoewel de meerderheid een Nederlandse achtergrond heeft, lijken de klassieke migrantengroepen goed vertegenwoordigd bij de voetbalclubs.¹²⁵ De overige aanwezigen rapporteerden gevarieerde niet-Europese achtergronden, variërend van Afghaans tot Venezolaans.

De meesten wonen in Amsterdam (74%); de rest komt uit de regio (Amstelveen, Diemen, Zaanstreek) maar ook wel van verder weg.

Figuur VI.2: Achtergrond

Voetballers en publiek verschillen niet qua achtergrond, maar publiek komt vaker van buiten Amsterdam (33% versus 22%).

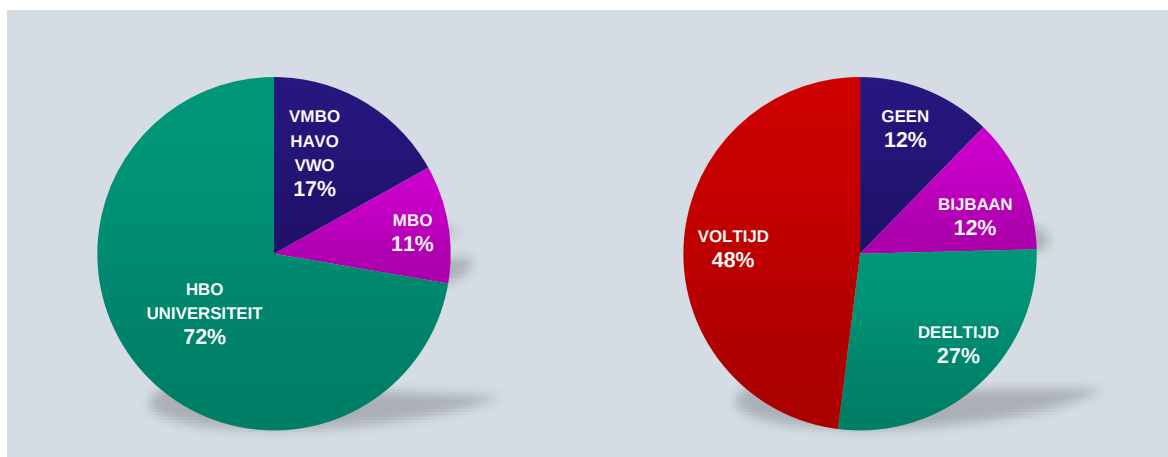
2.3 Opleiding en werk

Bijna vier op de tien onderzochte aanwezigen (39%) volgen momenteel een opleiding, meestal aan een hogeschool of universiteit. Degenen die niet studeren, hebben vaak een hbo- of universitair diploma behaald. Wanneer we een combinatie maken van de huidige en afgeronde opleiding, dan bereikte 10% tot nu toe het

¹²⁵ Van de totale Amsterdamse bevolking heeft 7% een Surinaamse, 14% een Turkse of Marokkaanse, 17% een Europese en 22% een overige migratieachtergrond (*Dashboard kerncijfers*, Onderzoek en Statistiek, Gemeente Amsterdam). Cijfers zijn echter niet goed vergelijkbaar omdat in de Antenne survey zelf-gerapporteerde achtergrond/afkomst wordt gemeten (zie *VII B Bijlage voetbalsurvey*, pag. 192).

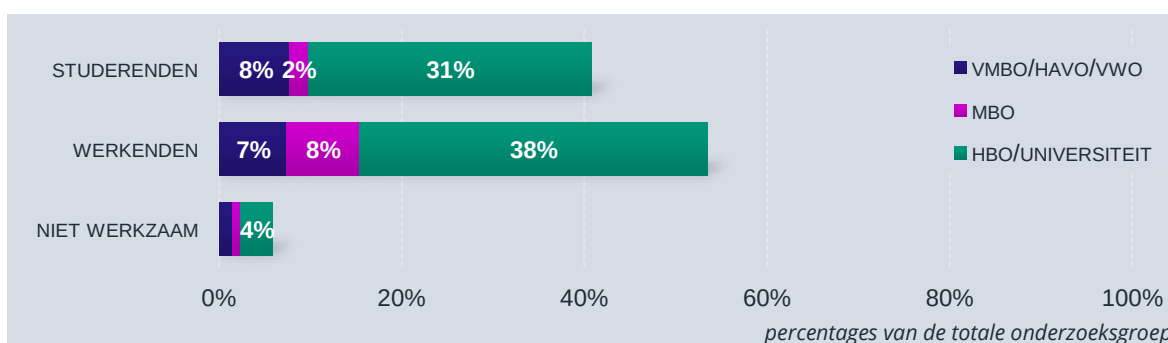
niveau van de middelbare school (vmbo, havo of vwo), heeft of volgt 11% een opleiding op mbo-niveau en 72% een opleiding op hbo- of universitair niveau.¹²⁶

De meerderheid heeft betaald werk. Voor 12% is dat een bijbaan(tje) van minder dan 12 uur per week, 27% werkt in deeltijd (12-35 uur per week) en 48% heeft een voltijdsfunctie van minimaal 36 uur per week.

Figuur VI.3: Opleidingsniveau (huidig of afgerond) en werk

Op basis van opleiding en werk kunnen drie groepen worden onderscheiden: studerende (38%), werkende (54%) en een niet-werkzame groep (6%).¹²⁷ Onder werkenden zijn er verhoudingsgewijs wat meer met een opleidingsniveau op mbo-niveau, maar binnen alle drie de groepen vormen degenen met een hbo of universitaire opleiding de hoofdmoot.

Figuur VI.4: Opleidingsniveau van studerenden, werkenden en niet-werkzamen

Er zijn geen verschillen tussen voetballers en publiek in opleiding(sniveau) of werk.

¹²⁶ Er is geen goede vergelijking met de algemene bevolking mogelijk omdat daarvan alleen cijfers over afgesloten opleiding worden gerapporteerd. Van de Amsterdammers heeft 48% een diploma op hbo- of wo-niveau (*Dashboard kerncijfers*, Onderzoek en Statistiek, Gemeente Amsterdam); daarin zijn de vele studenten die nog bezig zijn met hun opleiding niet in verdisconteerd.

¹²⁷ Studerend = volgt momenteel een opleiding (vaak hbo of universiteit), eventueel met bijbaan; werkend = volgt momenteel geen opleiding en heeft betaald werk (vaak voltijds); niet werkzaam = volgt momenteel geen opleiding en heeft geen betaald werk (werkloos of niet behorend tot de beroepsbevolking).

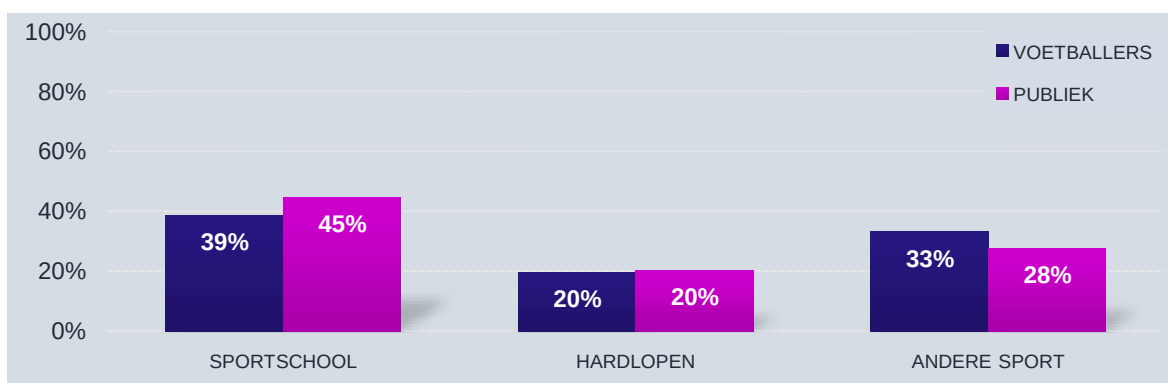
2.4 Uitgaan

Een van de aanleidingen van de voetbalsurvey was de behoefte een groep jongvolwassenen te bereiken die hun vrije tijd elders doorbrengen dan in het uitgaansleven. Het grootste deel van de onderzoeksgroep gaat echter weleens naar cafés (76%) en ook clubs (59%) en festivals (49%) worden weleens bezocht. De laatste 4 weken ging 74% uit. De gemiddelde uitgaansfrequentie was 5 keer, maar 19% ging slechts 1 of 2 keer uit. En een kwart (26%) bracht de vrije tijd dus helemaal niet in het uitgaansleven door.

Voetballers en publiek verschillen niet in uitgaansgedrag.

2.5 Sport en gezondheid

Voetballers en publiek werd gevraagd of zij (ook) andere sporten beoefenen. Van de totale onderzoeksgroep gaat 41% naar de sportschool, loopt 20% hard en doet 31% (ook) een andere sport. Er werden tientallen andere sporten genoemd, waarbij padel, wielrennen en (kick)boksen relatief hoog scoorden. Opvallend hierbij is dat er nauwelijks verschil is tussen voetballers en publiek (*Figuur VI.5*). Van de voetballers doet in totaal 73% een andere sport naast voetbal. Van het publiek beoefent 77% een andere sport. Ook toeschouwers en andere niet-voetballers aanwezig op een voetbalclub zijn dus vaak wel sporters.

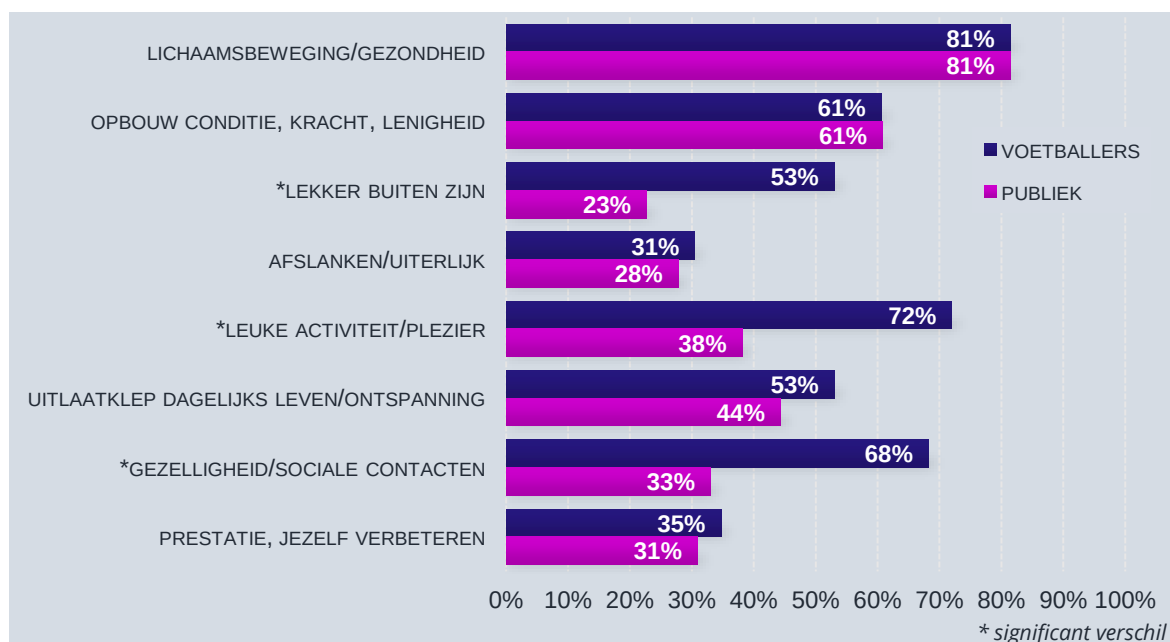
Figuur VI.5: Deelname aan andere sporten door voetballers en publiek

De totale onderzoeksgroep sport gemiddeld 3 keer per week. Voetballers doen dat met voetbal en eventuele andere sporten gemiddeld 4 keer per week. Het publiek sport minder vaak, namelijk gemiddeld 2 keer per week. Het beweegadvies voor volwassenen luidt: minstens 150 minuten per week matig intensieve inspanning en minstens 2 keer per week spier- en botversterkende activiteiten.¹²⁸ Als we ervan uitgaan dat daaraan met 2 keer sporten per week wordt voldaan, dan voldoet 97% van de voetballers en 72% van het publiek aan de beweegrichtlijnen.¹²⁹

¹²⁸ Naast zoveel mogelijk bewegen en zo min mogelijk stilzitten (*Beweegrichtlijnen 2017*, Gezondheidsraad)

¹²⁹ Bij 2 keer per week sporten wordt over het algemeen al minimaal 120 minuten inspanning geleverd (een les bij een sportschool of training duurt meestal een uur). Wandelen en fietsen telt ook als matig intensieve inspanning.

Lichaamsbeweging of gezondheid en opbouw van conditie, kracht of lenigheid zijn belangrijke redenen om te sporten. Bij de voetballers spelen daarnaast ook plezier, gezelligheid en buiten zijn een grote rol (Figuur VI.6). Deze redenen zijn voor de sporters onder het publiek veel minder belangrijk.

Figuur VI.6: Redenen om te sporten voor voetballers en publiek

Gemiddeld geven zowel voetballers als publiek zichzelf een rapportcijfer 8 voor hun gezondheid.

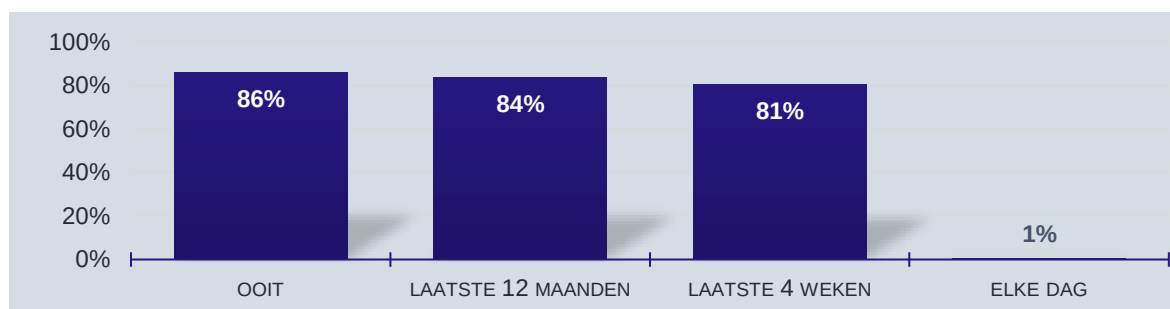
3 Middelengebruik

De vragenlijst bevatte vragen over drinken, roken, blowen, drugs, medicijnen en gokken. Bij alcohol, tabak en cannabis werd naast prevalentie (d.w.z. of iemand ooit, de laatste 12 maanden en de laatste 4 weken had gebruikt) ook gevraagd naar startleeftijd, frequentie en hoeveelheid. Vragen over drugs, medicijnen en gokken waren minder uitgebreid. In tekst en figuren worden afgeronde percentages en gemiddelden gepresenteerd. Voor gedetailleerde cijfers zie *VII B Bijlage voetbalsurvey* (pag. 199) in *VIII Bijlagen*. Hier gepresenteerde cijfers hebben betrekking op de totale onderzoeksgroep van aanwezigen bij de voetbalclubs, dus zowel voetballers als publiek. Eventuele verschillen tussen voetballers en publiek komen later aan de orde.

3.1 Alcohol

De meeste onderzochte aanwezigen bij de voetbalclubs hebben ooit alcohol gedronken. Zij waren gemiddeld 15 jaar oud toen ze dat voor het eerst deden.¹³⁰ De meesten zijn ook huidige drinkers (laatste 4 weken, 81%) Elke dag alcohol drinken komt daarentegen weinig voor (1%).

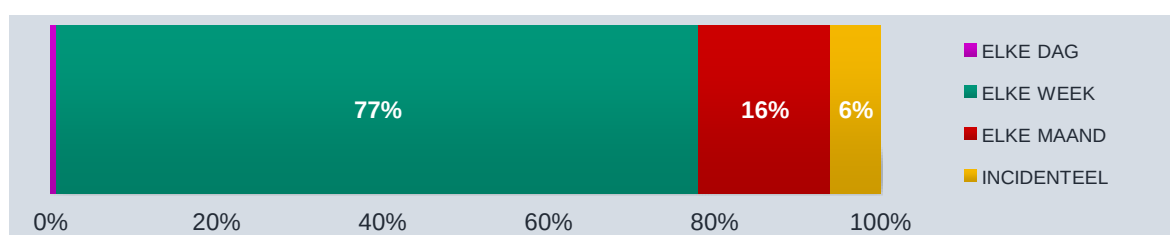
¹³⁰ Verreweg de meesten (85% van de ooit-drinkers) consumeerden hun eerste glas alcohol toen zij jonger waren dan de minimumleeftijd voor alcoholverkoop. In 2014 werd de leeftijdsgrens verhoogd van 16 naar 18 jaar.

Figuur VI.7: Alcohol

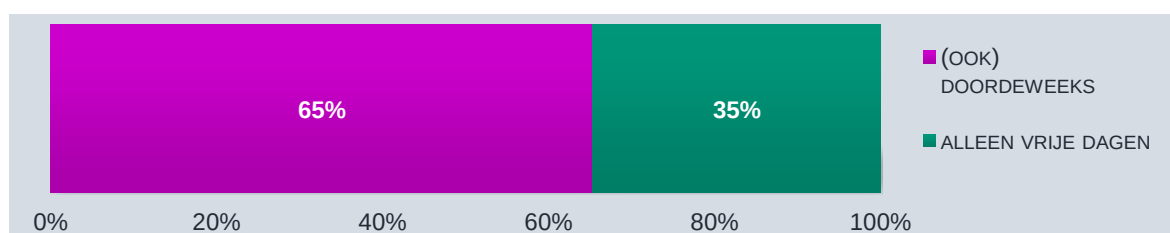
Frequentie

Ruim driekwart van de huidige drinkers (laatste 4 weken) consumeert elke week alcohol (77%), een zesde drinkt niet elke week maar wel elke maand (16%), en 6% drinkt minder vaak (incidenteel). Dagelijks drinken komt dus weinig voor (1% van de huidige drinkers).

Figuur VI.8: Frequentie (huidige drinkers, n = 289)

Incidentele drinkers konden verdere vragen overslaan. Van de regelmatig drinkers (elke dag, week of maand), drinkt ongeveer een derde (35%) uitsluitend in het weekend (vr, za, zo) of op andere vrije dagen (bijv. vakantie). Twee derde (65%) drinkt ook op gewone doordeweekse dagen (niemand drinkt alleen doordeweeks). Gemiddeld consumeren de regelmatig drinkers 10 dagen per 4 weken alcohol; wat neerkomt op 2 à 3 dagen per week.

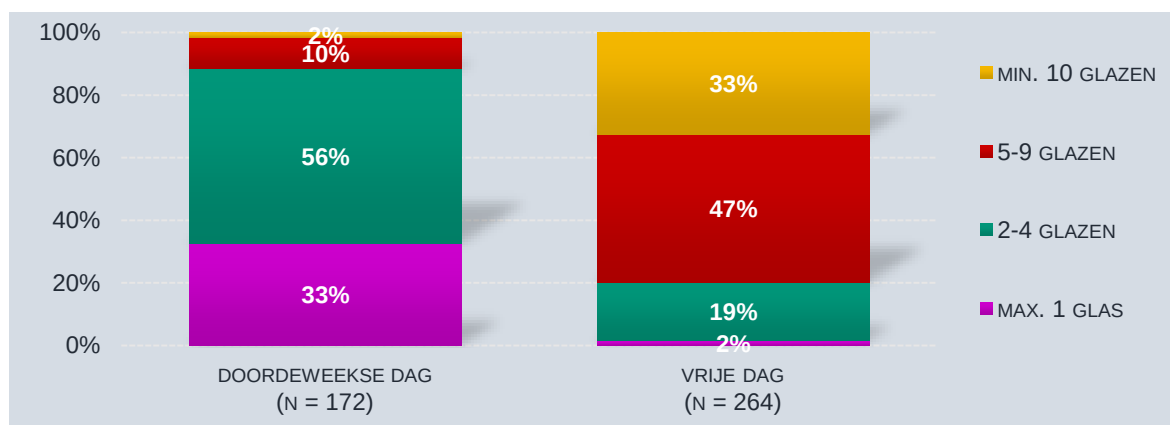

Figuur VI.9: Wanneer drinken (regelmatige drinkers, n = 266)

Hoeveelheid

Regelmatige drinkers die op doordeweekse dagen alcohol drinken, nemen dan gemiddeld 3 glazen. Op vrije dagen wordt beduidend meer gedronken, namelijk gemiddeld 8 glazen. Doordeweeks houdt een derde (33%) het bij maximaal 1 glas en drinkt 2% er 10 of meer; op vrije dagen is dat andersom (2% maximaal 1 glas, 33% minimaal 10 glazen). Het drinken van 5 of meer glazen alcohol lijkt binnen deze onderzoeksgroep in het weekend gangbaar (80%). Dit wordt wel opgevat als binge drinken.¹³¹

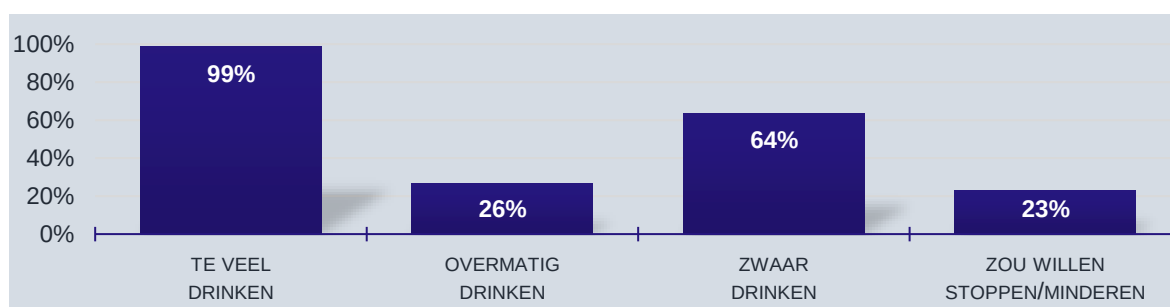
¹³¹ Nationale Drug Monitor (editie 2023) *Alcohol, 11.0 Laatste feiten en trends*, Trimbos-instituut/WODC.

Figuur VI.10: Hoeveelheid (regelmatige drinkers op betreffende dagen)

Risikant gebruik¹³²

De Gezondheidsraad adviseert om geen of maximaal één glas alcohol per dag te drinken. Volgens deze norm drinken bijna alle regelmatige (dagelijkse, wekelijkse of maandelijkse) drinkers *te veel* (99%). In landelijke bevolkingsonderzoeken wordt daarnaast gesproken van overmatig drinken en zwaar drinken. *Overmatig* drinken is meer dan 14 (vrouwen) of 21 (mannen) glazen alcohol per week. Hieraan voldoet een kwart van de regelmatige drinkers (26%). *Zwaar* drinken is wanneer één keer per week of vaker minimaal 4 (vrouwen) of 6 (mannen) glazen alcohol op één dag worden gedronken. Volgens deze definitie is bijna twee derde van de regelmatige drinkers een zware drinker (64%). Ruim één op de vijf regelmatige drinkers (23%) vindt zijn/haar drankgebruik zelf te ver gaan en zou willen stoppen of minderen met alcohol.

Figuur VI.11: Indicaties riskant gebruik (regelmatige drinkers, n = 266)¹³²

Vergelijking met de algemene bevolking

Bovengenoemde percentages van riskant alcoholgebruik hebben betrekking op regelmatige drinkers (elke dag, week of maand). Deze zijn omgerekend naar de totale onderzoeksgroep om ze in onderstaande figuur af te zetten tegen cijfers over leeftijdsgenoten (18 t/m 34 jaar) in de algemene Amsterdamse bevolking.

	AANWEZIGEN VOETBALCLUBS	¹³³ ALGEMENE BEVOLKING 18 T/M 34 JAAR
drinkt te veel (> 1 per dag)	78%	71%
drinkt overmatig	20%	10%
drinkt zwaar	48%	19%

Figuur VI.12: Alcoholgebruik aanwezigen voetbalclubs versus algemene bevolking

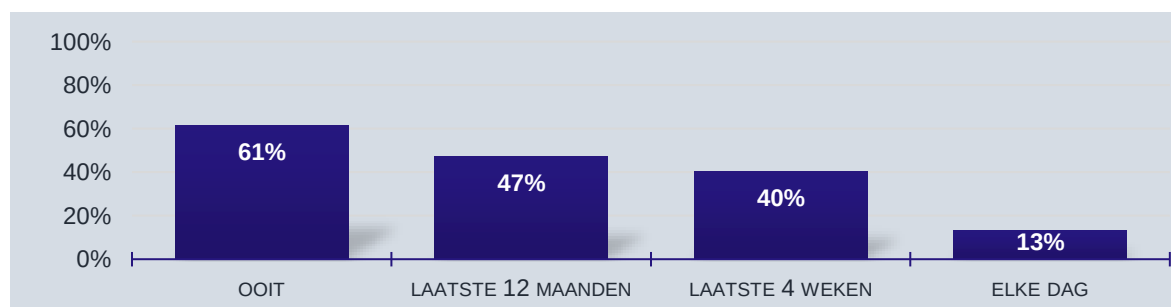
¹³² Zie VII B Bijlage voetbalsurvey (pag. 192) voor meer informatie over definities en berekening van indicaties van riskant gebruik. De verschillende maten kennen nogal wat overlap, waardoor genoemde percentages niet kunnen worden opgeteld.

¹³³ *Gezondheid in Beeld*, GGD Amsterdam.

Het aandeel dat zich niet houdt aan het geadviseerde maximum van 1 glas per dag wijkt nauwelijks af, maar het aandeel overmatige en zware drinkers is in deze voetbalsurvey (ruim) twee keer zo groot als in de algemene bevolking.

3.2 Tabak

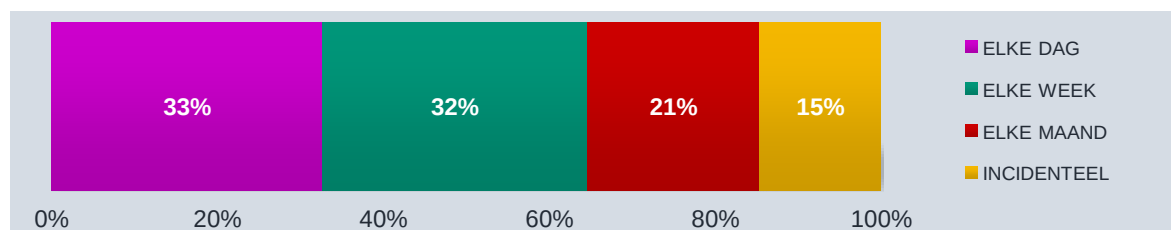
Zes op de tien hebben ooit sigaretten of shag gerookt (61%). Gemiddeld rookten zij op hun 16^e voor het eerst.¹³⁴ Vier op de tien zijn huidige rokers (laatste 4 weken), maar slechts een derde daarvan doet dat elke dag (13%).

Figuur VI.13: Tabak

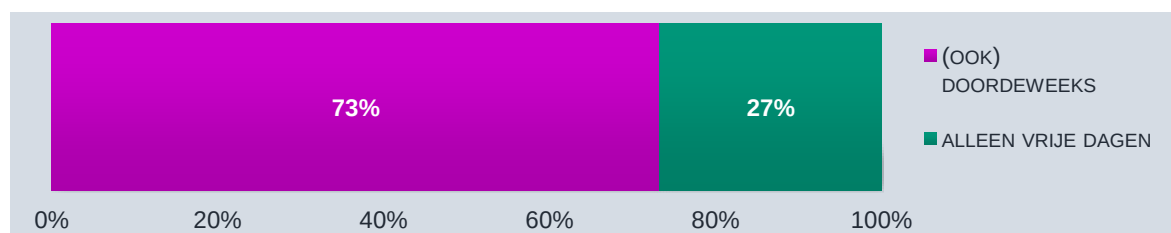
Frequentie

Zoals gezegd rookt één op de drie huidige rokers elke dag (33%). Een vergelijkbaar deel doet dat niet elke dag, maar wel elke week (32%). Eén op de vijf rookt niet elke week, maar wel elke maand (21%). De resterende 15% rookt incidenteel, d.w.z. niet elke maand.

Figuur VI.14: Frequentie (huidige rokers, n = 144)

Ruim een kwart van de regelmatige rokers (elke dag, week of maand) rookt alleen op vrije dagen (bijv. in het weekend of tijdens vakantie, 27%). Het grootste deel (73%) doet dat ook op gewone doordeweekse dagen (waaronder één persoon die uitsluitend doordeweeks rookt). Regelmatige rokers roken gemiddeld 4 dagen per week (16 dagen per 4 weken).

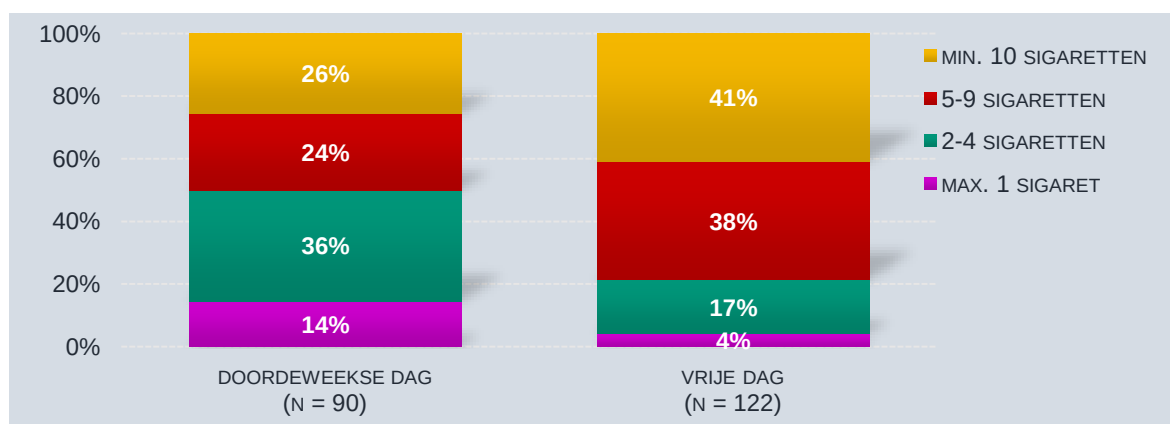

Figuur VI.15: Wanneer roken (regelmatige rokers, n = 123)

¹³⁴ De meesten (64% van de ooit-rokers) rookten hun eerste sigaret toen zij jonger waren dan de minimumleeftijd voor tabaksverkoop. In 2014 werd de leeftijdsgrens verhoogd van 16 naar 18 jaar.

Hoeveelheid

Op vrije dagen wordt meer gerookt dan op doordeweekse dagen. Op vrije dagen gaat het om gemiddeld 10 sigaretten op een dag en steken vier op de tien (41%) minimaal een half pakje op. Doordeweeks ligt het gemiddelde op 6 sigaretten en rookt één op de zeven (14%) er maximaal eentje.

Figuur VI.16: Hoeveelheid (regelmatige rokers op betreffende dagen)

Risikant gebruik¹³⁵

Roken is nooit risicovrij, maar zware rokers – minstens een pakje (20 sigaretten) per dag – hebben een aanmerkelijk kortere levensverwachting. Van de regelmatige rokers onder de onderzochte aanwezigen bij voetbalclubs is 6% een zware roker. Markant resultaat is dat de meesten (62%) zouden willen stoppen of minderen met roken.

Vergelijking met de algemene bevolking

Omgerekend naar de totale onderzoeksgroep is 2% een zware roker, wat meer is dan onder 18- t/m 34-jarige Amsterdammers (1%).¹³⁶ Er zijn in deze voetbalsurvey ook meer huidige rokers (40%) dan in de genoemde leeftijdsgroep in de algemene bevolking (30%). Het aandeel dagelijkse rokers is echter vergelijkbaar (13% en 11%).

3.2.1 Vape, shishapen, waterpijp en snus¹³⁷

Naast sigaretten of shag zijn er tegenwoordig meerdere rookalternatieven. Er zijn vele soorten vapes (e-sigaretten) verkrijgbaar. Deze werden de laatste 12 maanden door een derde van de totale onderzoeksgroep gebruikt (34%). Andere alternatieven zijn minder populair. Shishapennen (e-sigaretten met een smaakje)

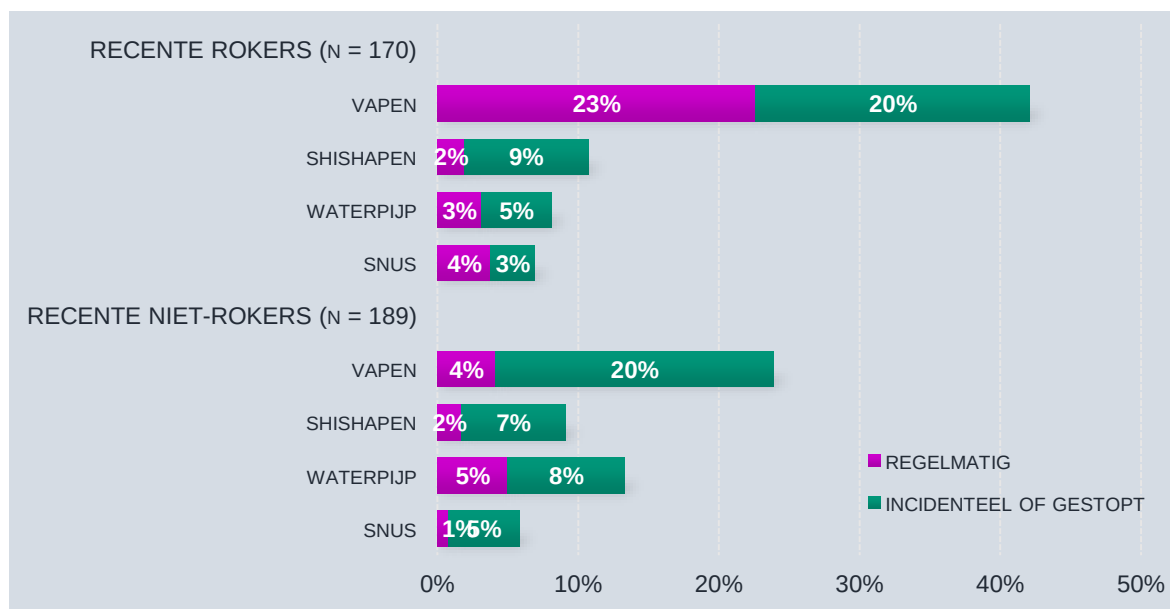
¹³⁵ Zie VII B Bijlage voetbalsurvey (pag. 192) voor meer informatie over definities en berekening van indicaties van riskant gebruik.

¹³⁶ *Gezondheid in Beeld*, GGD Amsterdam.

¹³⁷ Een deel van de onderzochte aanwezigen die nog nooit hebben gerookt, dacht blijkbaar dat de vraag naar rookalternatieven niet op hen van toepassing was, waardoor antwoorden ontbreken. Er is voor gekozen deze missende antwoorden niet te interpreteren als geen gebruik. Dat zou namelijk leiden tot een onderschatting van het gebruik van rookalternatieven. De genoemde percentages in deze paragraaf (vooral die van recente niet-rokers) moeten daarom gezien worden als een bovengrens.

werden de laatste 12 maanden door 10% gebruikt.¹³⁸ Eveneens 10% rookte tabak met behulp van een waterpijp. En 6% gebruikte snus (nicotine in poedervorm).

Uit *Figuur VI.17* komt naar voren dat vapes vaker door rokers (43%) dan niet-rokers (24%) worden gebruikt. De waterpijp wordt daarentegen vaker door niet-rokers gebruikt (13% versus 8%). Bij shishapennen en snus ontlopen de percentages elkaar niet veel.

Figuur VI.17: Gebruik (laatste 12 maanden) van rookalternatieven door recente rokers en niet-rokers

De figuur laat bovendien zien dat rookalternatieven vaak incidenteel (d.w.z. niet elke maand) worden gebruikt of dat deze niet beklijven (gestopt). Toch gebruikte 23% van de recente rokers de laatste 12 maanden traditionele sigaretten én regelmatig vapes. De meesten hiervan zijn ook huidige rokers. Het lijkt er daarmee op dat een deel van de rokers sigaretten afwisselen met vapes. Ook uit ander onderzoek blijkt dat vaperen vaak naast roken gebeurt. In de Jongerenmonitor tabaks- en nicotineproducten onder 12-25-jarigen zei 69% van de maandelijkse vapers tevens elke maand sigaretten te roken.¹³⁹

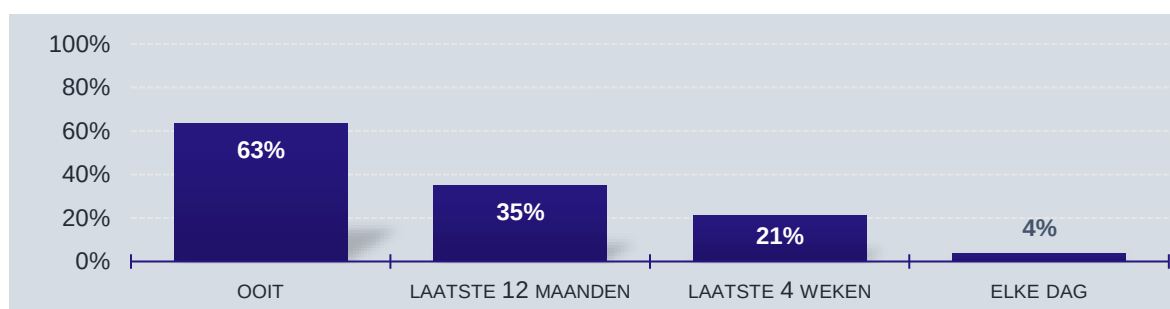
3.3 Cannabis

De meeste aanwezigen bij de voetbalclubs hebben ervaring met cannabis (hasj en/of wiet, 63%), maar de laatste 12 maanden gebruikte een minderheid (35%). Eén op de vijf is huidige blower (laatste 4 weken, 21%).

¹³⁸ Oorspronkelijk werd de term vape gebruikt voor een (vaak navulbare boxvormige) e-sigaret met nicotine en de term shishapen voor een (vaak wegwerpbaar penvormige) e-sigaret zonder nicotine met een smaakje. Op de markt is inmiddels echter nauwelijks onderscheid meer te maken tussen vapes en shishapennen. Er bestaan namelijk ook nicotinehoudende penvormige (wegwerp)vapes en e-liquids met smaakjes voor navulbare vapes. Het is daarom niet uitgesloten dat vape-gebruikers ook smaakjes gebruikten en shishapen-gebruikers ook nicotine. Vanaf 1 januari 2023 geldt een verbod op e-sigaretten met smaken anders dan 'tabak', maar bestaande voorraad mocht nog verkocht worden tot 1 januari 2024 (*Regels voor de e-sigaret*, Rijksoverheid.nl).

¹³⁹ Garritsen H, Bommelé J, De Nerée C, Troelstra S, Croes E & Willemsen M (2023) *Jongerenmonitor tabaks- en nicotineproducten*, Trimbos-instituut.

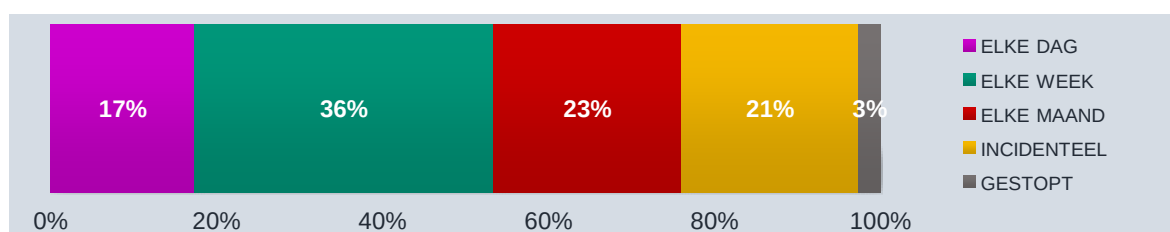
Een klein deel (4%) blowt elke dag. De meeste ooit-blowers deden dat voor het eerst toen ze nog minderjarig waren; de gemiddelde startleeftijd is 16 jaar.

Figuur VI.18: Cannabis

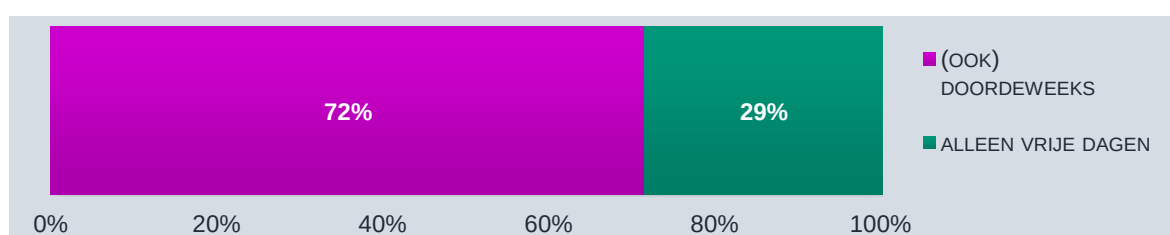
Frequentie

Driekwart van de huidige (laatste 4 weken) blowers is een regelmatige blower die elke dag (17%), elke week (23%) of elke maand (23%) gebruikt. Incidentele blowers (21%) gebruiken niet elke maand cannabis. Twee huidige blowers zeiden te zijn gestopt (3%).

Figuur VI.19: Frequentie (huidige blowers, n = 75)

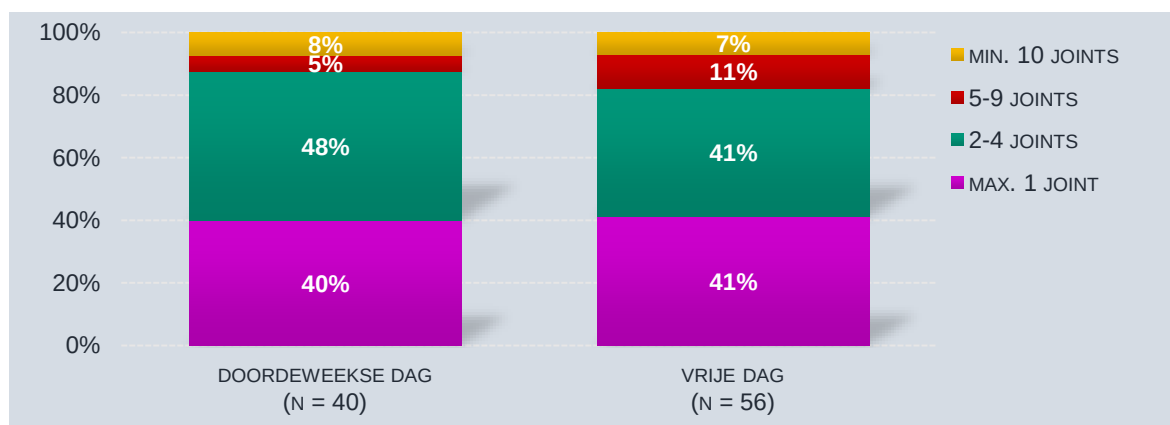
Regelmatige blowers doen dat meestal (ook) doordeweeks (72%, waaronder twee personen uitsluitend doordeweeks). De overige 29% blowt alleen op vrije dagen. De gemiddelde gebruiksfrequentie is 12 dagen per 4 weken (3 keer per week).

Figuur VI.20: Wanneer roken (regelmatige blowers, n = 57)

Hoeveelheid

Vier op de tien regelmatige blowers gebruiken maximaal 1 joint op een dag; zowel doordeweekse blowers (40%) als blowers die dat alleen op vrije dagen doen (41%). Er is echter ook een groep die minstens 5 joints blowt (13% op doordeweekse dagen, 18% op vrije dagen). Dit zijn grotendeels dagelijkse blowers. Zowel op doordeweekse als vrije dagen worden gemiddeld 3 joints op een dag gebruikt.

Figuur VI.21: Hoeveelheid (regelmatige blowers op betreffende dagen)

Risikant gebruik

In tegenstelling tot alcohol, bestaan er voor cannabis nog steeds geen (inter)nationale standaardmaten voor frequentie of hoeveelheid van zwaar of overmatig blowen.¹⁴⁰ In Antenne wordt daarom sinds 1995 riskant blowen gedefinieerd als: dagelijks blowen (ongeacht hoeveelheid) of een paar keer per week meer dan één joint blowen. Ruim de helft van de regelmatige blowers voldoet aan deze definitie: 56%. Een flink deel (43%) zou ook willen stoppen of minderen.

Vergelijking met de algemene bevolking

Zoals gezegd ontbreekt een standaardmaat voor riskant cannabisgebruik, waardoor geen vergelijking met andere cijfers mogelijk is. Het aandeel huidige blowers in deze survey (laatste 4 weken, 21%) ligt iets boven dat onder 18- t/m 34-jarigen in Amsterdam (17%).¹⁴¹

3.4 Drugs

Naast het gebruik van legale (alcohol en tabak) en gedoogde (cannabis) middelen, is ook gevraagd naar illegale (andere) drugs.

3.4.1 Ecstasy, cocaïne, amfetamine en 3-MMC/4-MMC

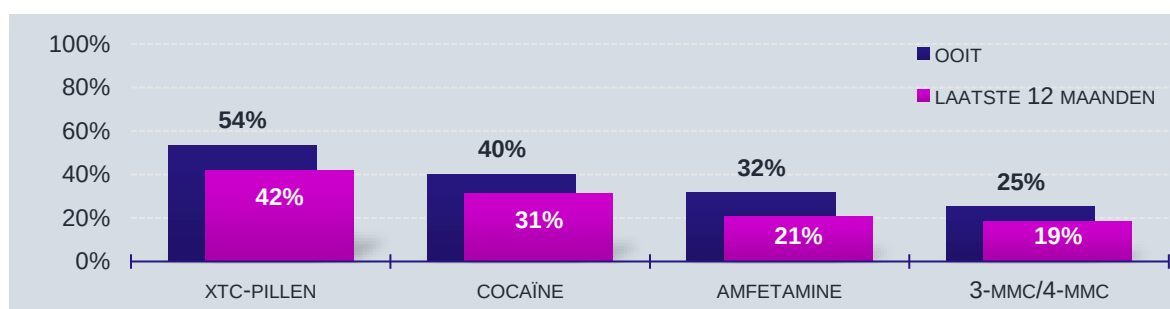
Ecstasy (xtc/mdma), cocaïne (dat wil zeggen de snuifbare variant, geen crack of basecoke) en amfetamine of speed zijn klassieke stimulantia. 3-MMC en 4-MMC zijn zogenoemde *nieuwe psychoactieve stoffen* (NPS, ook wel *research chemicals* of *designer drugs*) met een soortgelijke werking, die ook onder vergelijkbare namen ('poes' en 'miauw miauw') worden verkocht. Daarom zijn 3-MMC en 4-MMC in één vraag samengenomen. 4-MMC valt sinds maart 2012 onder de Opiumwet; 3-MMC werd in oktober 2021 toegevoegd. Uit uitslagen van de testservice blijkt dat wat tegenwoordig als 3-MMC/4-MMC wordt verkocht vaak andere stoffen zijn (zie *VII Markt*).

Ruim de helft van de onderzochte aanwezigen in voetbalclubs heeft ervaring met ecstasy (54%), vier op de tien met cocaïne (40%), een derde met amfetamine (32%) en een kwart met 3-MMC/4-MMC (25%).

¹⁴⁰ Er zijn weliswaar meerdere diagnostische instrumenten en screeners voor problematisch cannabisgebruik, maar daarin worden geen grenswaarden voor frequentie of hoeveelheid gehanteerd.

¹⁴¹ *Gezondheid in Beeld*, GGD Amsterdam.

Gebruikspercentages voor de laatste 12 maanden liggen lager, maar de volgorde is hetzelfde: ecstasy (42%), cocaïne (31%), amfetamine (21%) en 3-MMC/4-MMC (19%).

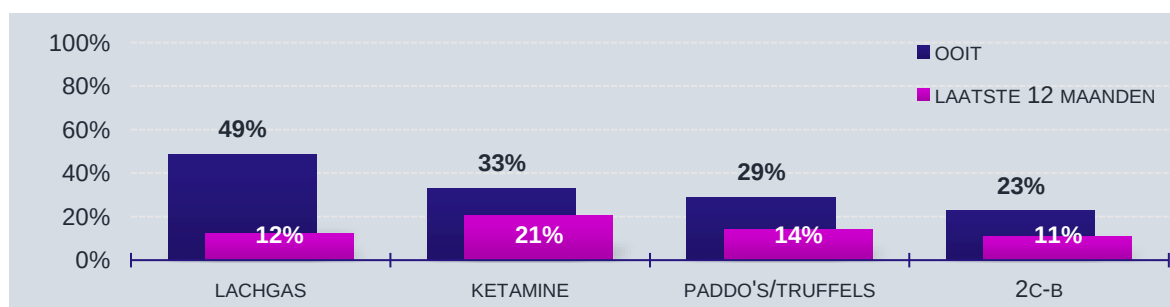

Figuur VI.22: Xtc-pillen, cocaïne, amfetamine en 3-MMC/4-MMC

3.4.2 Lachgas, ketamine, paddo's/truffels en 2c-b

Lachgas en ketamine hebben beide een verdovend effect en kennen ook medische toepassingen in de anesthesie (pijnstilling en narcose). Lachgas is recent (januari 2023) op de lijst van verboden middelen van de Opiumwet geplaatst.¹⁴² Vooruitlopend daarop verbood de gemeente Amsterdam al de verkoop ervan in de horeca en op evenementen.¹⁴³ Ketamine valt niet onder de Opiumwet, maar onder de Geneesmiddelenwet, wat productie, verkoop zonder vergunning en bezit zonder recept evengoed strafbaar maakt. De helft van de voetballers en publiek van de clubs heeft ooit lachgas gebruikt (49%), maar voor de meeste van hen was dat al een tijdje geleden, want de laatste 12 maanden gebruikte een achtste (12%) lachgas. Eén op drie onderzochte aanwezigen gebruikte ooit ketamine (33%) en één op de vijf deed dat de laatste 12 maanden (21%).

Psychedelische paddo's en truffels vallen onder de hallucinogenen oftewel tripmiddelen. Paddo's zijn sinds 2008 verboden; truffels vallen niet onder de Opiumwet.¹⁴⁴ Ook 2c-b (verboden sinds 1997) wordt wel tot de tripmiddelen gerekend.¹⁴⁵ Het gebruik van beide middelen ontloopt elkaar niet veel: 29% gebruikte ooit paddo's en 23% ooit 2c-b. De laatste 12 maanden gebruikte 14% paddo's en 11% 2c-b.

Figuur VI.23: Lachgas, ketamine, paddo's/truffels en 2c-b

¹⁴² Medisch gebruik, technische doeleinden (o.a. verbrandingsmotoren) en toepassing als voedingsmiddeladditief (o.a. drijfgas in slagroomsputten) blijven wel toegestaan (*Verbod op lachgas als genotmiddel*, Rijksoverheid.nl).

¹⁴³ ANP, *Amsterdamse gemeenteraad stemt in met verbod op lachgas*, Het Parool, 29 april 2021.

¹⁴⁴ Paddo's en truffels bevatten dezelfde werkzame stoffen (psilocybine en psilocine), maar truffels behoren taxonomisch niet tot de paddenstoelen.

¹⁴⁵ 2c-b is chemisch verwant aan mescaline, de werkzame stof in de psychedelische Peyote en San Pedro cactussen. Tripeffecten treden op bij hogere dosering.

3.4.3 Overige drugs

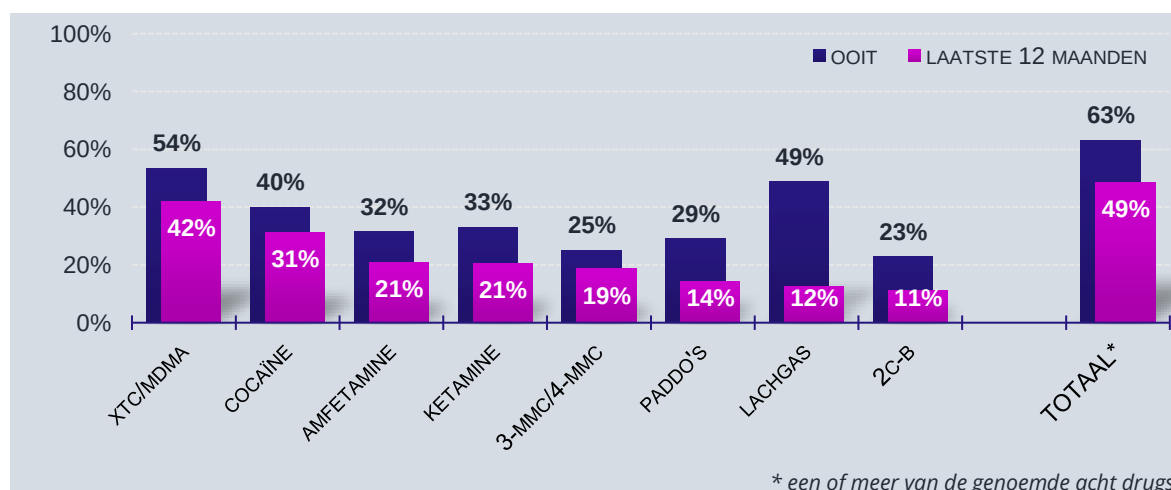
Overige drugs waarvan ooit-gebruik door een beperkt aantal individuen werd gerapporteerd in een open vraag zijn: 2f-ketamine (1x), 4-FME (1x), 4-FMP (2x), 6-APB (1x), ayahuasca (1x), GHB (1x), heroïne (1x), lsd (7x), paddodruppels (4x), poppers (9x), San Pedro (1x) en tuci (1x).¹⁴⁶ Binnen dit rijtje vallen de paddodruppels op omdat dit een betrekkelijk nieuw product is dat in de panelstudie onder trendsettende uitgaanders pas sinds een paar jaar wordt gesignaleerd. Alle gebruikers van deze middelen hebben tevens ooit een of meer van de acht hiervoor besproken drugs gebruikt.

Lean

Lean bestaat uit legale bij drogisterijen verkrijgbare codeïne-houdende hoestdrank gemixt met frisdrank en rekenen we daarom niet tot de drugs.¹⁴⁷ Van de onderzochte aanwezigen bij voetbalclubs heeft 6% ooit lean gebruikt en gebruikte 2% het de laatste 12 maanden.

3.4.4 Overzicht druggebruik

Wat recent gebruik (laatste 12 maanden) van de acht onderzochte drugs betreft, scoort ecstasy het hoogst. Het middel is bij deze onderzoeksgroep zelfs populairder dan cannabis (35% laatste 12 maanden). Na ecstasy volgen de andere traditionele stimulantia cocaïne en amfetamine (*Figuur VI.24*). Ketamine heeft zich daar bij aangesloten en kent evenveel recente gebruikers als amfetamine. Iets dat we eerder zagen in de Antenne club- en festivalsurvey van 2022.¹⁴⁸ Het relatief nieuwe 3-MMC/4-MMC volgt op de voet. Gebruikspercentages van afzonderlijke drugs kunnen niet opgeteld worden, want er bestaat nogal wat overlap. In totaal heeft **63%** ooit een of meerdere drugs (anders dan alcohol, tabak en cannabis) gebruikt en is **49%** recente (laatste 12 maanden) druggebruiker. Van de recente gebruikers zou 7% willen stoppen of minderen met drugs.¹⁴⁹

Figuur VI.24: Overzicht druggebruik

¹⁴⁶ Tuci is een roze poeder met wisselende (combinaties van) werkzame stoffen (o.a. mdma, ketamine, 2C-B).

¹⁴⁷ In de VS wordt lean gemaakt met hoestdrank die zowel codeïne (opiaat) als promethazine (antihistamine) bevat. Dergelijke hoestdrank is in Nederland alleen op recept verkrijgbaar. Codeïne valt overigens wel onder de Opiumwet, maar met een uitzonderingsclausule voor producten met beperkte concentraties.

¹⁴⁸ Nabben T & Benschop A (2023) *Antenne Amsterdam 2022*, Hogeschool van Amsterdam.

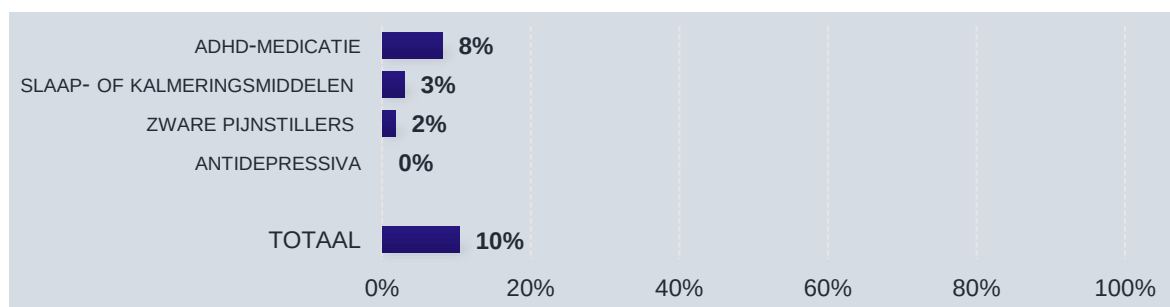
¹⁴⁹ In 4 van de 11 gevallen werd cocaïne genoemd; bij de rest werd meestal niet gespecificeerd om welke drug het ging.

Vergelijking met de algemene bevolking

Gebruik van drugs de laatste 12 maanden ligt onder de onderzochte aanwezigen bij voetbalclubs hoger dan in de algemene bevolking (18 t/m 34 jaar) in Amsterdam. Dat geldt voor xtc (42% versus 27%), cocaïne (31% versus 18%), amfetamine (21% versus 11%), ketamine (21% versus 10%), paddo's (14% versus 8%), lachgas (12% versus 4%) en 2c-B (11% versus 6%).¹⁵⁰

3.5 Medicijnen en prestatie-verhogende middelen

Medicijnen kunnen net als drugs een psychoactieve werking hebben en ook zonder doktersvoorschrift 'recreatief' worden gebruikt. Dit geldt voor o.a. ADHD-medicatie (bijv. ritalin, concerta), slaap- en kalmeringsmiddelen (bijv. valium, seresta, etizolam), zware pijnstillers (bijv. oxycodon, fentanyl) en antidepressiva (bijv. prozac, seroxat, xanax). In totaal gebruikte 10% van de onderzochte voetballers en publiek de laatste 12 maanden medicijnen zonder recept. Meestal betrof het ADHD-medicatie (8%) en veel minder vaak slaap- of kalmeringsmiddelen (3%) of zware pijnstillers (2%). Antidepressiva werden niet zonder recept gebruikt.

Figuur VI.25: Medicijnen zonder recept (laatste 12 maanden)

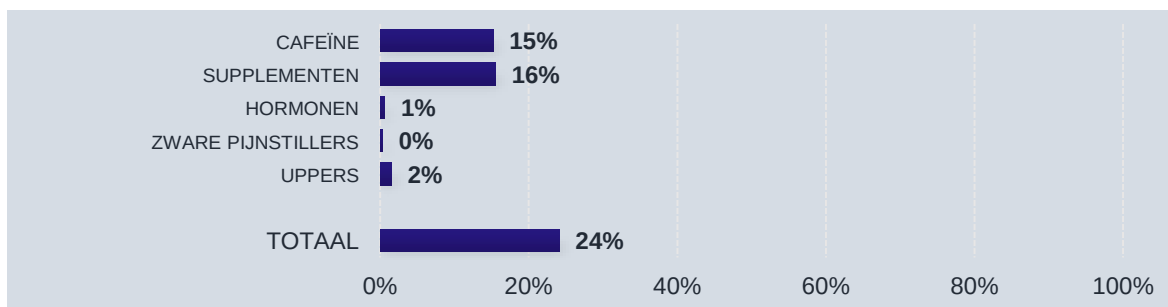
Daarnaast is gevraagd naar het gebruik van vijf typen middelen ter verbetering van (sport)prestaties en/of fysiek:

- cafeïne (bijv. meer koffie, energydrinks, cafeïnepillen)
- supplementen (bijv. extra vitamines, mineralen, creatine, eiwit-shakes)
- hormonen (bijv. anabolen, steroïden, hormonen, epo)
- zware pijnstillers (bijv. morfine, oxycodon, fentanyl)
- uppers (stimulerende medicijnen of drugs, bijv. Ritalin, efedrine, speed)

Dergelijke middelen zijn de laatste 12 maanden door een kleine kwart van de onderzochte aanwezigen bij voetbalclubs gebruikt (24%).¹⁵¹ Daarbij ging het vrijwel uitsluitend om cafeïne of supplementen, en (vrijwel) nooit om hormonen, pijnstillers of uppers.

¹⁵⁰ [Gezondheid in Beeld](#), GGD Amsterdam. Vergelijkbare cijfers over gebruik van 3-MMC/4-MMC niet beschikbaar.

¹⁵¹ Dit percentage is opvallend hoog vergeleken met de Leefstijlmonitor, waarin slechts 1% van de wekelijkse sporters van 15 jaar en ouder gebruik van anabole steroïden, groeihormonen, EPO, amfetamine of cafeïne in hoge doses rapporteert ([Sportprestatieverhogende middelen](#), sportenbewegenincijfers.nl).

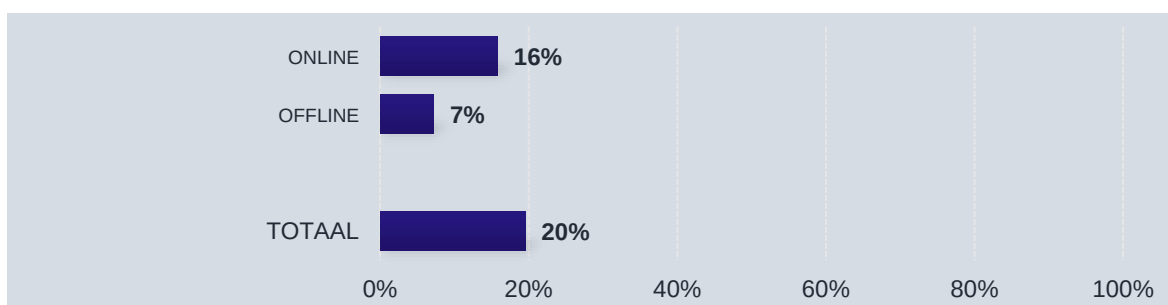
Figuur VI.26: Prestatie-verhogende middelen (laatste 12 maanden)

Redenen om prestatie-verhogende middelen te gebruiken, waren om beter te presteren in voetbal (32% van de recente gebruikers) of een andere sport (28%), om sneller te herstellen of terugkeren na een blessure (28%) en/of om een slank of gespierd uiterlijk te krijgen (17%). Andere redenen die genoemd werden, waren vooral wakker worden en meer energie krijgen.

3.6 Gokken

Bij gokken maken we onderscheid tussen online gokken via internet en het traditionele 'offline' gokken op fysieke locaties (bijv. gokhal, casino, bingoavond) of via fysieke verkooppunten (bijv. loten kopen in een winkel). Het onderscheid wordt echter steeds vager; zeker sinds goksites van Nederlandse aanbieders (o.a. TOTO, Holland Casino en Betcity) vanaf 1 oktober 2021 zijn gelegaliseerd. Voor een fruitautomaat, pokerspel of loterij hoeft je de deur niet meer uit.

Online gokken (16%) is populairder dan offline gokken (7%). De helft van de offline gokkers doet dat ook online. In totaal gokte één op de vijf onderzochte aanwezigen bij voetbalclubs in de laatste 12 maanden (20%). In die periode gaven zij in totaal in doorsnee €100 uit aan gokken. De uitgaven variëren nogal; sommigen spendeerden een paar euro in een jaar tijd, anderen een paar tientjes of een paar honderd euro, maar er zijn ook uitschieters van een paar duizend euro. Een handvol gokkers zou willen stoppen of minderen.

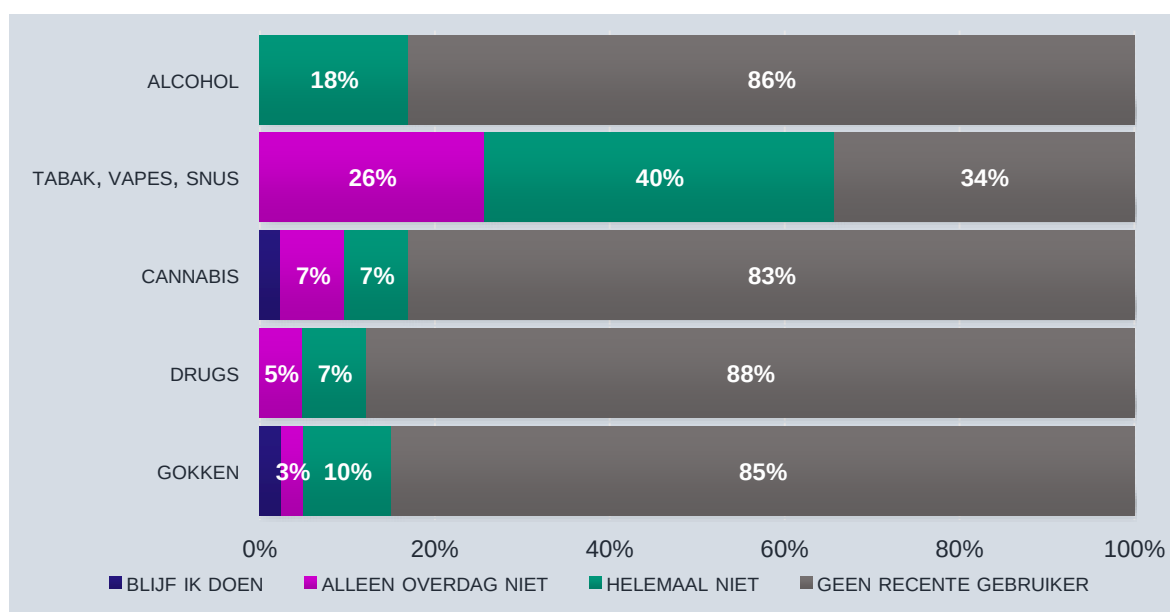

Figuur VI.27: Gokken (laatste 12 maanden)

3.7 Ramadan

De dataverzameling bij de voetbalclubs viel deels samen met de ramadan (22 maart – 20 april 2023). Heeft de islamitische vastenmaand de resultaten over middelengebruik misschien gekleurd? Eén op de acht onderzochte aanwezigen bij de voetbalclubs deed mee met de ramadan (12%). De drinkers onder hen lieten

de alcohol tijdens die periode volledig links liggen. Van de rokers stopte een deel helemaal; een ander deel rookte tijdens de vastentijd alleen overdag niet. Van de blowers en gokkers bleef een enkeling dat ook overdag doen. Al met al kunnen de resultaten nauwelijks vertekend zijn, want het grootste deel van degenen die meededen met de ramadan blijkt überhaupt geen alcohol, cannabis of drugs te gebruiken en niet te gokken. Alleen de ramadandeelnemers die tijdens de dataverzameling tijdelijk volledig gestopt waren met roken, kunnen voor een kleine onderschatting van het aandeel huidige rokers hebben gezorgd. Met de nadruk op klein, want het gaat hierbij om slechts tien individuen.

Figuur VI.28: Middelengebruik tijdens de ramadan (n = 41)

4 Verschillen tussen subgroepen

In de komende paragrafen maken we vergelijkingen in middelengebruik tussen subgroepen op basis van gender, leeftijd, opleidingsniveau, studie of werk, en uitgaansgedrag.¹⁵² Tot slot vergelijken we voetballers en publiek. We kijken daarbij naar overeenkomsten en verschillen in *huidig* (laatste 4 weken) gebruik van alcohol, tabak en cannabis, inclusief frequentie en hoeveelheid. Omdat drugs over het algemeen minder frequent worden gebruikt, vergelijken we prevalentie van *recent* (laatste 12 maanden) gebruik van xtc/mdma, cocaïne, amfetamine, ketamine en de overige drugs. Ook recent gokken wordt aangestipt.¹⁵³ In tekst en figuren

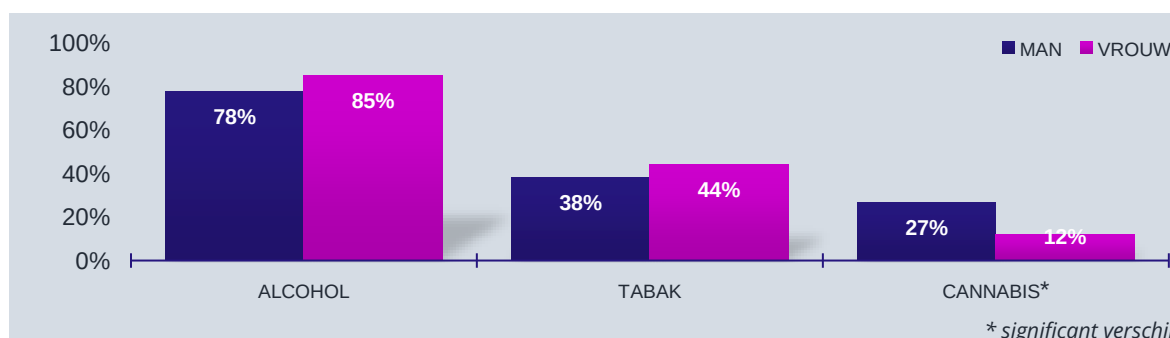
¹⁵² Achtergrondkenmerken kunnen samenhangen. Mannen en 16-19-jarigen hebben of volgen bijvoorbeeld vaker een vmbo/havo/vwo-opleiding. De samenhang is echter gedeeltelijk, waardoor geslacht- en leeftijdsverschillen niet automatisch ook gelden voor opleidingsniveau, studie of werk, en uitgaansgedrag. Voor geïnteresseerden bevatten de tabellen in *VII B Bijlage voetbalsurvey* (pag. 192) tevens vergelijkingen naar afkomst (Nederlands versus anders) en woonplaats (Amsterdam versus elders), met daarbij de kanttekening dat niet-Nederlands een mix vormt van diverse westerse en niet-westerse achtergronden, en niet-Amsterdam een mix van diverse dorpen en steden in de regio en daarbuiten.

¹⁵³ Medicijnen en prestatie-verhogende middelen laten we buiten beschouwing. In het gebruik hiervan zijn nauwelijks verschillen tussen subgroepen gevonden.

worden afgeronde percentages en gemiddelden gepresenteerd. Voor meer vergelijkingen en gedetailleerde cijfers zie *VII B Bijlage voetbalsurvey* (pag. 199) in *VIII Bijlagen*.

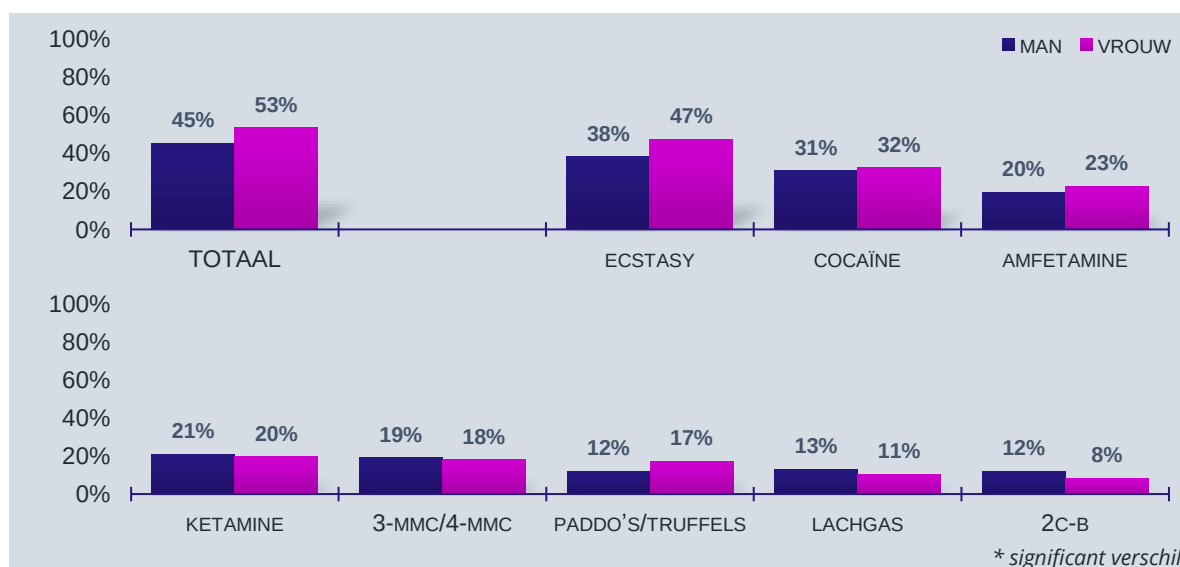
4.1 Gender

Bij de vergelijkingen naar gender laten we de kleine groep die zichzelf niet identificeert als man of vrouw (2%) buiten beschouwing. Mannelijke en vrouwelijke aanwezigen bij voetbalclubs zijn even vaak huidige drinkers en rokers, maar mannen zijn vaker huidige blowers. Qua gebruiksfrequentie verschillen mannen en vrouwen niet; als ze drinken, roken of blowen dan doen ze dat even vaak. Qua gebruikshoeveelheden verschillen ze wel. Mannen drinken meer op vrije dagen (9 versus 7 glazen), maar niet op doordeweekse dagen. Roken en blowen doen mannen juist weer meer op doordeweekse dagen (7 versus 4 sigaretten en 3 versus 2 joints).

Figuur VI.29: Huidig (laatste 4 weken) gebruik van alcohol, tabak en cannabis naar gender

Er is geen verschil in druggebruik tussen mannen en vrouwen. Vrouwen lijken iets hoger te scoren (een of meer drugs laatste 12 maanden: 53% versus 45%), maar dat verschil is niet significant. In gokken is er wel verschil: mannen zijn ruim twee keer zo vaak recente gokkers dan vrouwen (26% versus 11%).

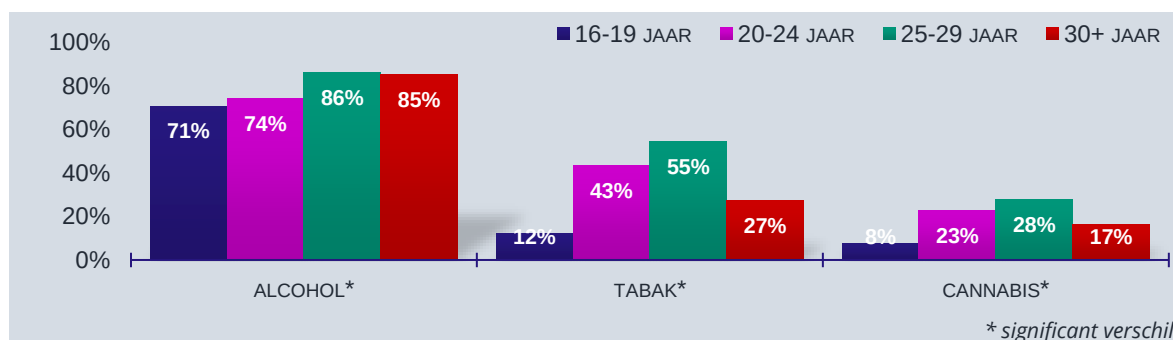

Figuur VI.30: Recent (laatste 12 maanden) druggebruik naar gender

4.2 Leeftijd

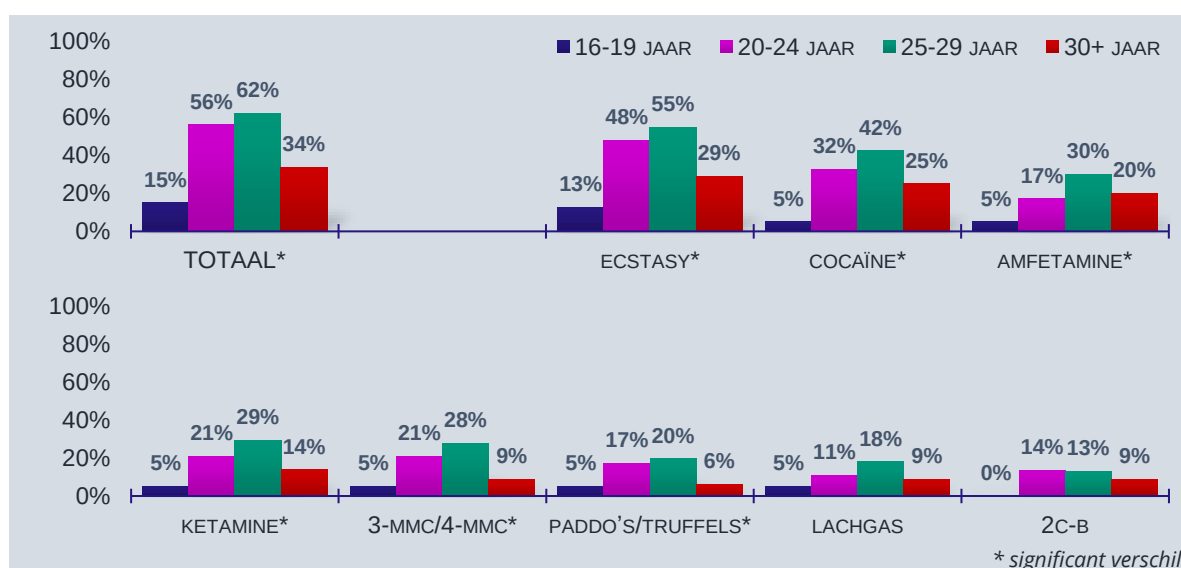
Huidig gebruik van alcohol, tabak en cannabis komt het minst vaak voor onder de jongste groep van 16-19 jaar (resp. 71%, 12% en 8%) en het vaakst onder eind-twintigers resp. (86%, 55% en 28%). Huidige drinkers

onder de 16-19-jarigen drinken ook minder vaak (gem. 7 versus 10-11 dagen in de laatste 4 weken). Begin-twentigers (20-24 jaar) blowen het vaakst (ook) doordeweeks (91% versus 55-67%). Bij 30-plussers neemt het aandeel rokers en blowers af, maar het aandeel drinkers blijft hoog. In het aantal geconsumeerde glazen alcohol, sigaretten of joints zijn er niet of nauwelijks verschillen naar leeftijd. Dat geldt overigens ook voor het gebruik van rookalternatieven (vape, shishapen, waterpijp en snus).

Figuur VI.31: Huidig (laatste 4 weken) gebruik van alcohol, tabak en cannabis naar leeftijd

Leeftijdsverschillen in recent druggebruik zijn vergelijkbaar met alcohol, tabak en cannabis: 16-19-jarigen gebruikten de laatste 12 maanden het minst vaak een of meer drugs (16%); 25-29-jarigen deden dat het vaakst (62%). Dat geldt voor zes van de acht onderzochte middelen. Alleen in het gebruik van lachgas en 2c-b werd geen significant verschil gevonden. Ook in recent gokken is er geen verschil naar leeftijd.

Figuur VI.32: Recent (laatste 12 maanden) druggebruik naar leeftijd

Minderjarigen

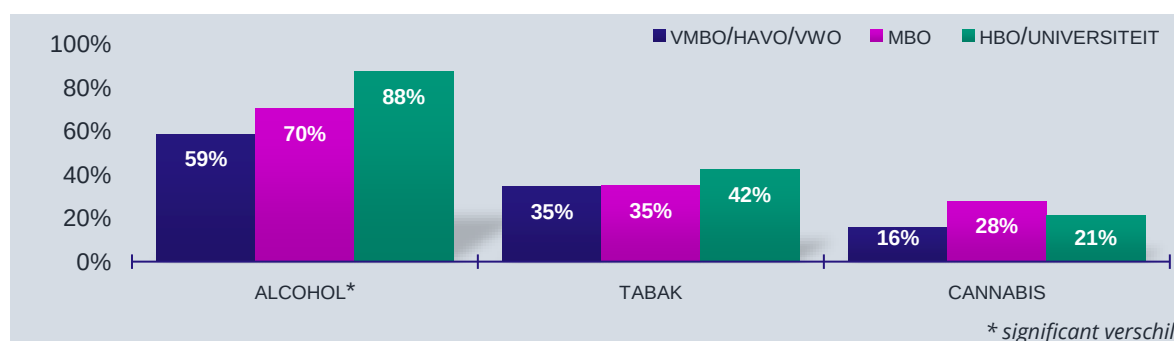
De jongste leeftijdsgroep omvat ook een aantal minderjarige 16- en 17-jarigen (n=19) aan wie geen alcohol, tabak of cannabis mag worden verkocht. Ook kansspelen (online of offline) mogen onder de 18 jaar niet worden aangeboden. Verkoop van drugs is ongeacht de leeftijd verboden.¹⁵⁴ Ruim een derde van de minderjarigen (36%) dronk alcohol de laatste 4 weken, maar zij rookten en blowden niet. Eén minderjarige

¹⁵⁴ Verkoop van lachgas was tot 1 januari 2023 niet verboden, hoewel winkels en groothandels vaak wel een minimumleeftijd van 18 jaar aanhielden.

vapete de laatste 12 maanden (11%) en twee minderjarigen gokten via internet (22%). Recent druggebruik door minderjarigen kwam niet voor.

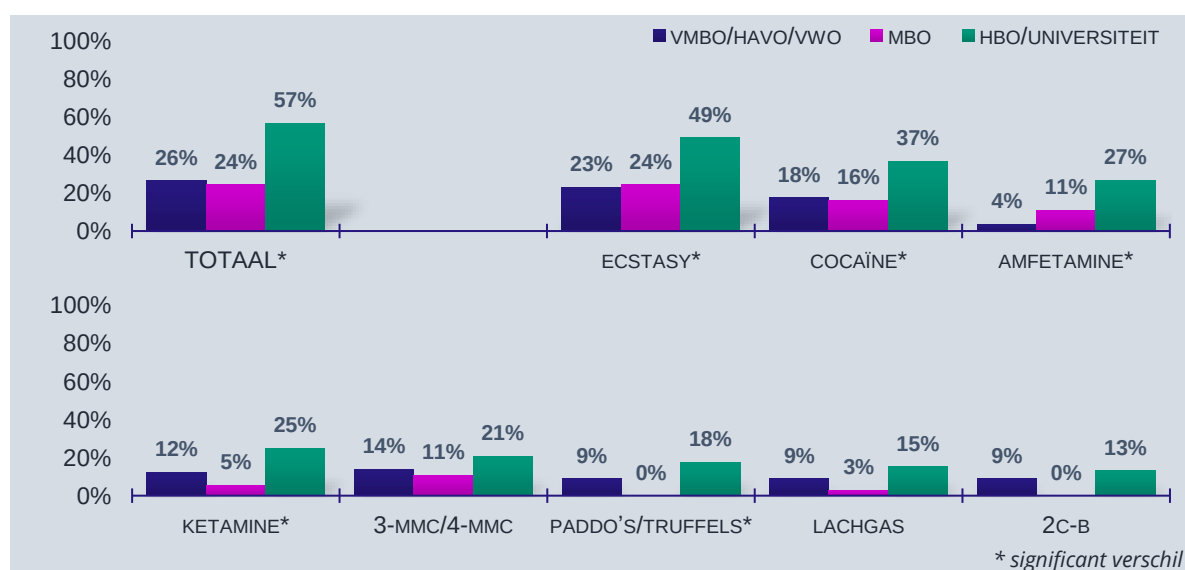
4.3 Opleidingsniveau

Onderzochte aanwezigen die aan hbo of universiteit studeren of hebben gestudeerd, zijn veel vaker huidige drinkers dan degenen met een middelbare school of mbo-opleiding (88% versus 59-70%), maar áls ze drinken, dan doen ze dat even veel en vaak. Een opleiding op mbo-niveau hangt daarentegen samen met een veel hoger percentage dagelijkse blowers (17% versus 2-4%) en ook veel meer joints per dag (zowel doordeweeks als op vrije dagen: gem. 6 versus 2-4 joints). In het roken van tabak zijn er weinig verschillen naar opleidingsniveau.

Figuur VI.33: Huidig (laatste 4 weken) gebruik van alcohol, tabak en cannabis naar opleidingsniveau

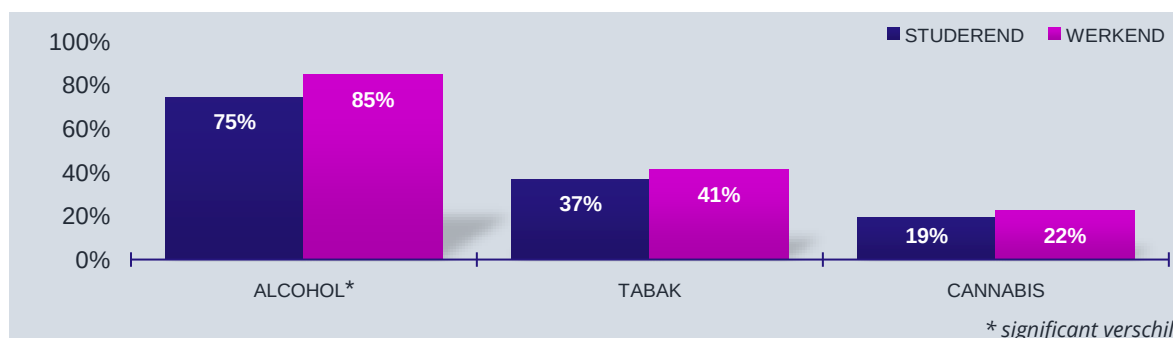
De meeste onderzochte drugs worden het vaakst gebruikt door voetballers en publiek met een hbo- of universitaire opleiding. In totaal gebruikte 57% van de hoger opgeleiden de laatste 12 maanden een of meer drugs; twee keer zo veel als onder degenen met een middelbare school of mbo-opleiding (24-26%). Gokken komt onder alle opleidingsniveaus even vaak voor.

Figuur VI.34: Recent (laatste 12 maanden) druggebruik naar opleidingsniveau

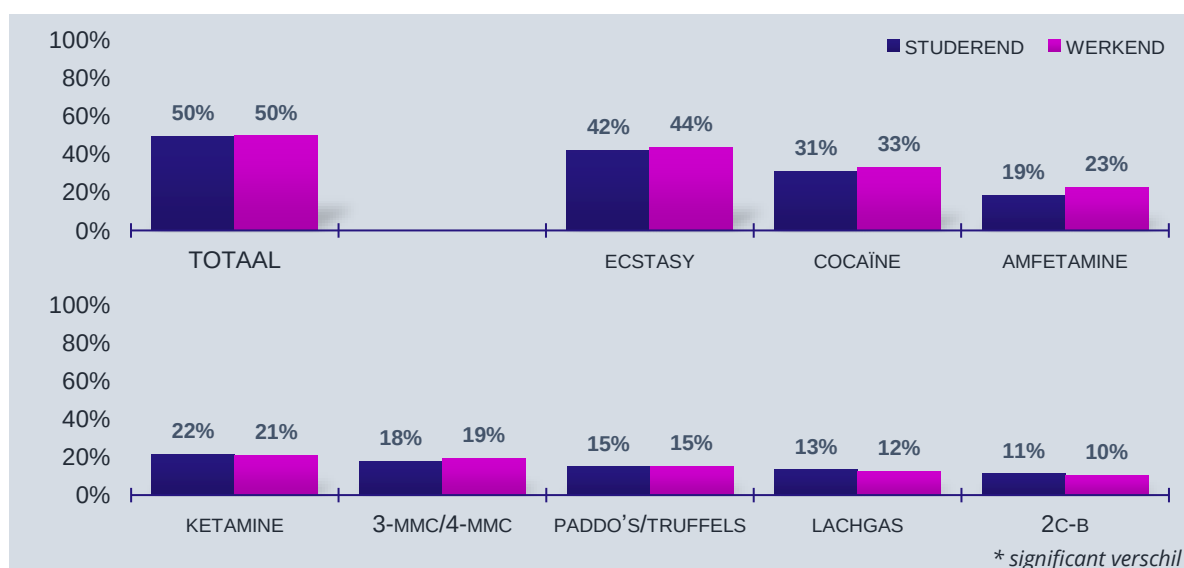
4.4 Studie of werk

We maken hier een vergelijking tussen studerende en werkende, en laten de kleine niet-werkzame groep (6%) buiten beschouwing.¹⁵⁵ Werkenden zijn vaker huidige drinkers (85% versus 75%) en blowen vaker elke dag (6% versus 1%). Op doordeweekse dagen blowen werkenden meer (gem. 3 versus 2 joints), maar drinken studenten meer (gem. 3 versus 2 glazen). In rookgedrag verschillen studerende en werkende nauwelijks.

Figuur VI.35: Huidig (laatste 4 weken) gebruik van alcohol, tabak en cannabis naar bezigheid

In recent druggebruik, en ook in gokgedrag, verschillen studerende en werkende niet.

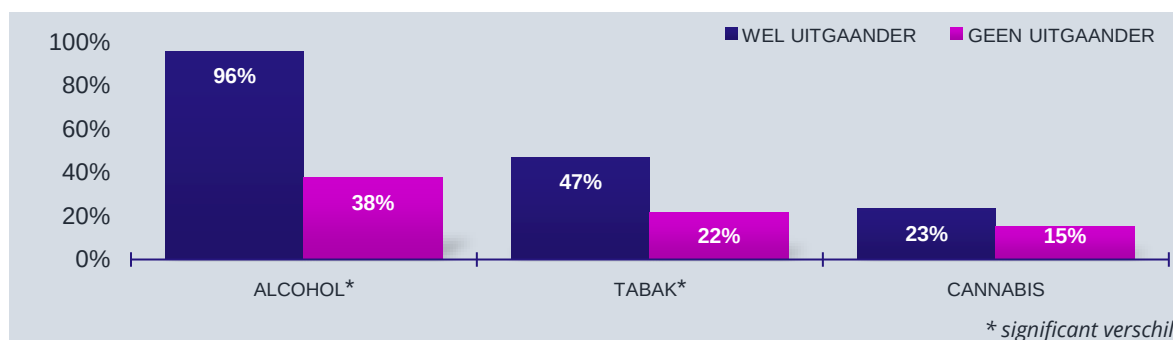

Figuur VI.36: Recent (laatste 12 maanden) druggebruik naar bezigheid

4.5 Uitgaan

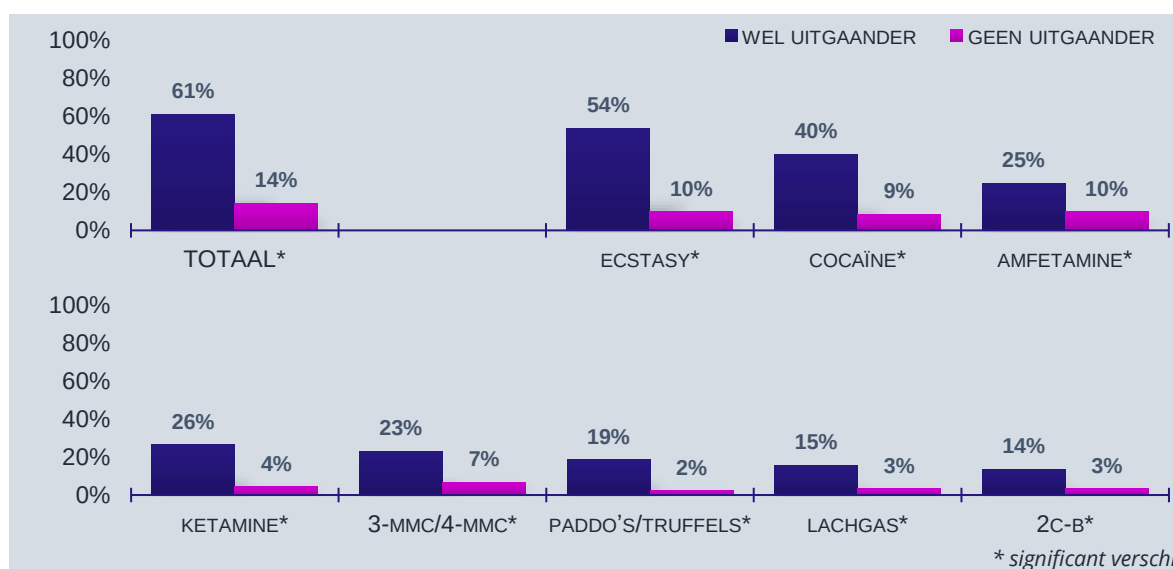
De grootste verschillen in middelengebruik vinden we als we uitgaanders en niet-uitgaanders vergelijken. Uitgaanders die de laatste 4 weken cafés, clubs of festivals bezochten zijn ruim twee keer zo vaak huidige drinkers (96% versus 38%) en rokers (47% versus 22%). Ook drinken ze op vrije dagen meer (gem. 8 versus 6 glazen alcohol). Huidige blowers onder de niet-uitgaanders doen dat vaker (gem. 20 versus 10 dagen in de laatste 4 weken) en blowen op vrije dagen meer (gem. 5 versus 2 joints).

¹⁵⁵ Studerend = volgt momenteel een opleiding, eventueel met bijbaan; werkend = volgt momenteel geen opleiding en heeft betaald werk; niet werkzaam = volgt momenteel geen opleiding en heeft geen betaald werk (werkloos of niet behorend tot de beroepsbevolking).

Figuur VI.37: Huidig (laatste 4 weken) gebruik van alcohol, tabak en cannabis naar uitgaansgedrag

Bij de onderzochte drugs scoren degenen die uitgaan afhankelijk van het middel ruim twee tot acht keer zo hoog als degenen die de laatste 4 weken geen uitgaansgelegenheden bezochten. In totaal gebruikte 61% van de uitgaanders de laatste 12 maanden een of meer drugs; ruim vier keer zo veel als de niet-uitgaanders (14%). Daarnaast zijn uitgaanders ruim drie keer zo vaak recente gokkers dan niet-uitgaanders (24% versus 7%).

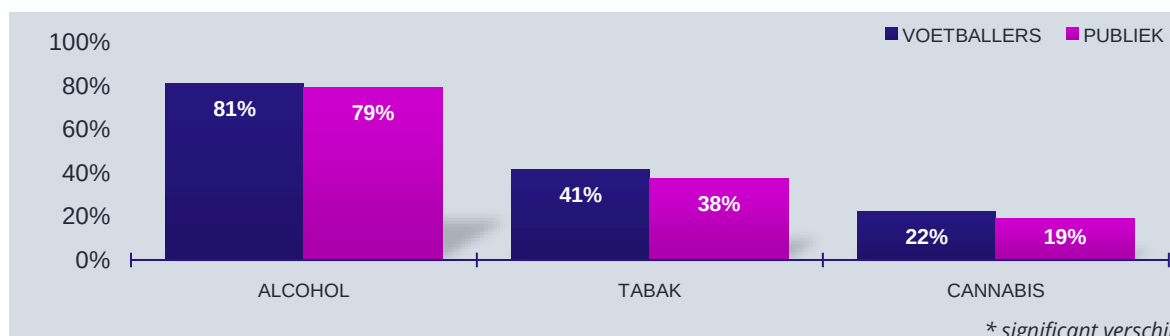

Figuur VI.38: Recent (laatste 12 maanden) druggebruik naar uitgaansgedrag

4.6 Voetballers en publiek

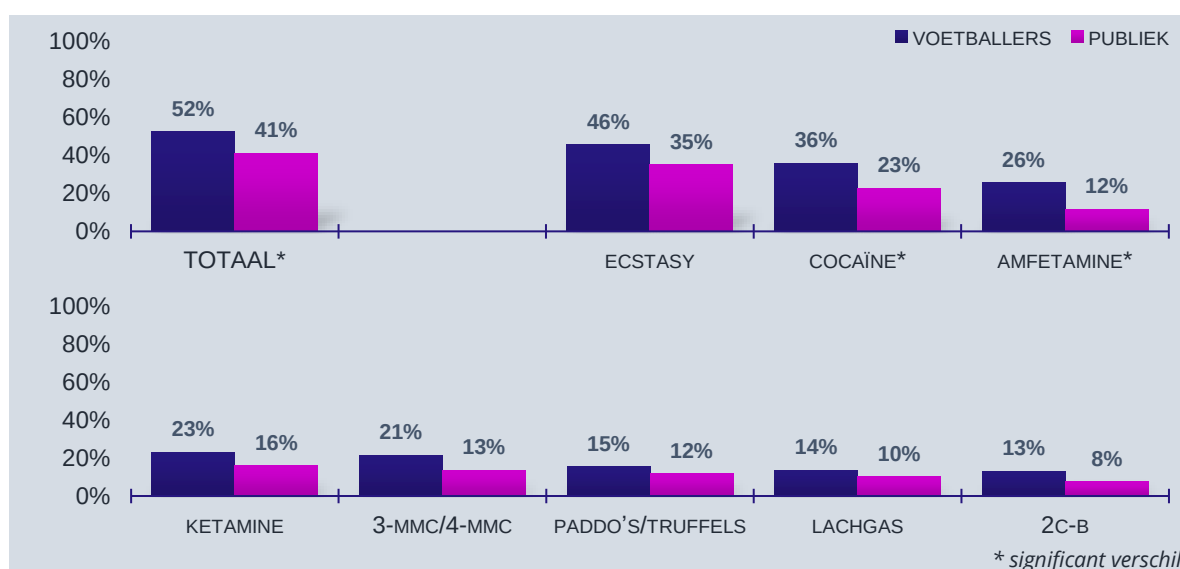
Tot slot vergelijken we onderzochte aanwezigen bij de voetbalclubs die wel voetballen met aanwezigen die geen voetbal spelen. Voetballers zijn vaker man en gemiddeld wat jonger dan het publiek, waardoor de hiervoor beschreven verschillen in middelengebruik naar geslacht en leeftijd terug kunnen komen. Maar wat betreft opleiding, werk en uitgaan – waarbij grotere verschillen werden gevonden – wijken voetballers niet af van publiek.

Alles bij elkaar zijn voetballers en publiek zeer vergelijkbaar als het gaat om drinken, roken en blowen. Het enige verschil in alcoholgebruik is dat voetballers meer glazen drinken op doordeweekse (gem. 3 versus 2) en vrije dagen (gem. 9 versus 7).¹⁵⁶ In tabak- en cannabisgebruik komen voetballers en publiek overeen.

Figuur VI.39: Huidig (laatste 4 weken) gebruik van alcohol, tabak en cannabis naar groep

Voetballers gebruikten de laatste 12 maanden vaker cocaïne (36% versus 23%) en amfetamine (26% versus 12%) dan publiek. Ook bij andere drugs zijn kleine (niet significante) verschillen gevonden. In totaal gebruikte 52% van de voetballers een of meer drugs, versus 41% van het publiek. Voetballers zijn tevens vaker recente gokkers dan publiek (24% versus 12%).

Figuur VI.40: Recent (laatste 12 maanden) druggebruik naar groep

5 Voetbal en middelengebruik

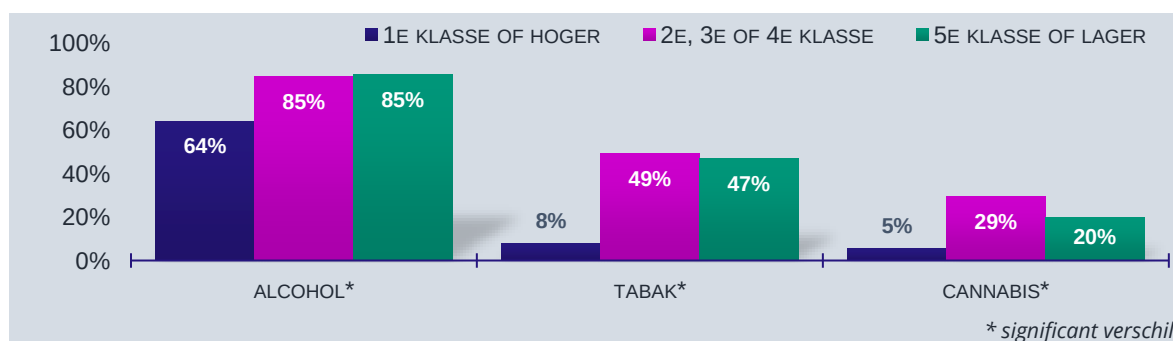
Is de mate van middelengebruik onder voetballers afhankelijk van het speelniveau? En in hoeverre houden voetballers rekening met hun sport door hun middelengebruik rond wedstrijden aan te passen? Voor het antwoord op deze vragen focussen we op de **239 voetballers** en laten we het publiek buiten beschouwing.

¹⁵⁶ Dit is in lijn met cijfers uit de Gezondheidsenquête/Leefstijlmonitor 2022, waaruit blijkt dat veldsporters zoals voetballers meer drinken dan andere sporters en niet-sporters ([Alcoholgebruik door sporters](#), Trimbos.nl).

5.1 Klasse

Eén op de zes voetballers (16%) speelt in de 1e KNVB-klasse of landelijke amateurdivisie. Aan de andere kant speelt één op de vijf (22%) in de laagste 5e competitieklasse. Eén op de tien (10%) speelt recreatief. Voor de vergelijking van middelengebruik maken we een driedeling tussen 1e klasse of hoger (16%); 2e, 3e of 4e klasse (52%); en 5e klasse of lager (32%).¹⁵⁷ We kijken naar overeenkomsten en verschillen in *huidig* (laatste 4 weken) gebruik van alcohol, tabak en cannabis; het gemiddeld aantal dagen waarop wordt gedronken, gerookt of geblowd; en het gemiddeld aantal glazen alcohol, sigaretten of joints op doordeweekse en vrije dagen. En naar *recent* (laatste 12 maanden) gebruik van drugs en gokken.

Er zijn duidelijke verschillen in middelengebruik tussen voetballers op het hoogste amateurniveau en die in de lagere niveaus. Spelers uit de 1^e klasse of hoger zijn minder vaak huidige drinkers (64% versus 85%) en veel minder vaak huidige rokers (8% versus 47-49%) en blowers (5% versus 20-29%) dan die in de lagere klassen. Daarbij valt op dat er weinig verschil is in drinken, roken en blowen tussen 2^e, 3^e en 4^e klasse enerzijds, en 5^e klasse en lager anderzijds. Ook niet als het gaat om gebruiksfrequentie en -hoeveelheid.

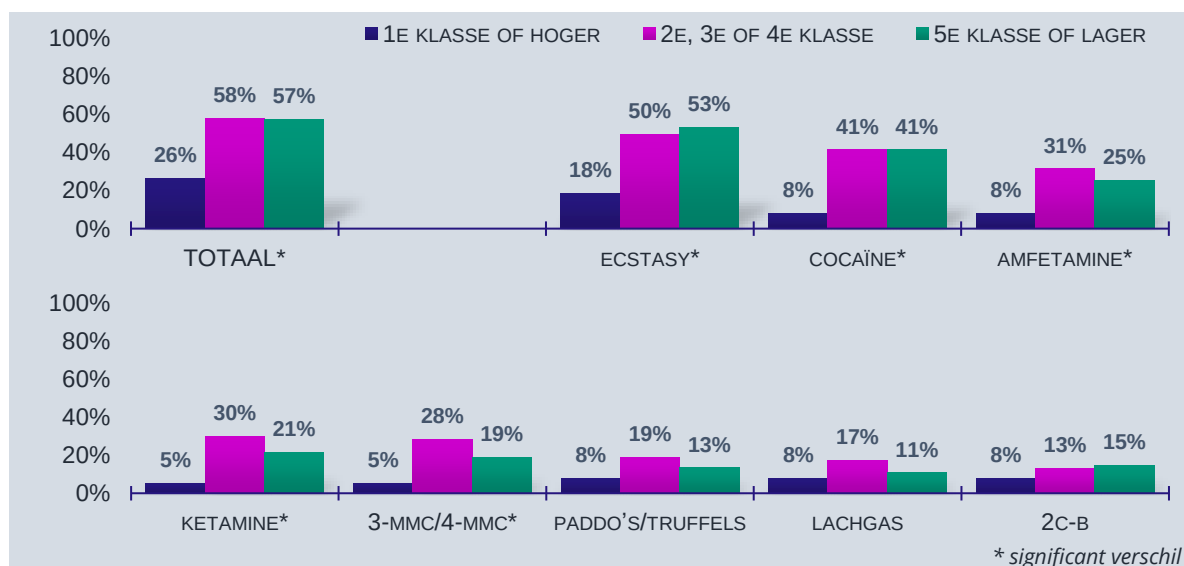
Figuur VI.41: Huidig (laatste 4 weken) gebruik van alcohol, tabak en cannabis naar klasse

Gebruik van een of meer drugs (laatste 12 maanden) laat een vergelijkbaar beeld zien, waarbij voetballers uit de 1^e klasse of hoger het laagst scoren (26%) en zowel voetballers uit de 2^e/3^e/4^e klasse (58%) als de 5^e klasse of lager (57%) op een tweemaal zo hoog niveau. Gebruikpercentages van amfetamine, ketamine en 3-MMC/4-MMC zijn bij klasse 2 t/m 4 zelfs nog iets hoger dan in de onderste regionen. In recent gokken is er geen verschil naar klasse.

Klasse of leeftijd?

Bovenstaande verschillen kunnen sterk samenhangen met leeftijd. Voetballers uit de 1^e klasse of hoger zijn met gemiddeld 22 jaar namelijk beduidend jonger dan die uit de lagere klassen (gem. 26-28 jaar). Eerder (pag. 126) zagen we al duidelijk lagere gebruikscijfers bij de jongste leeftijdsgroep (16-19 jaar). Deze groep vormt bijna de helft (46%) van de spelers op het hogere niveau; in de lagere klassen is dat slechts 3-7%.

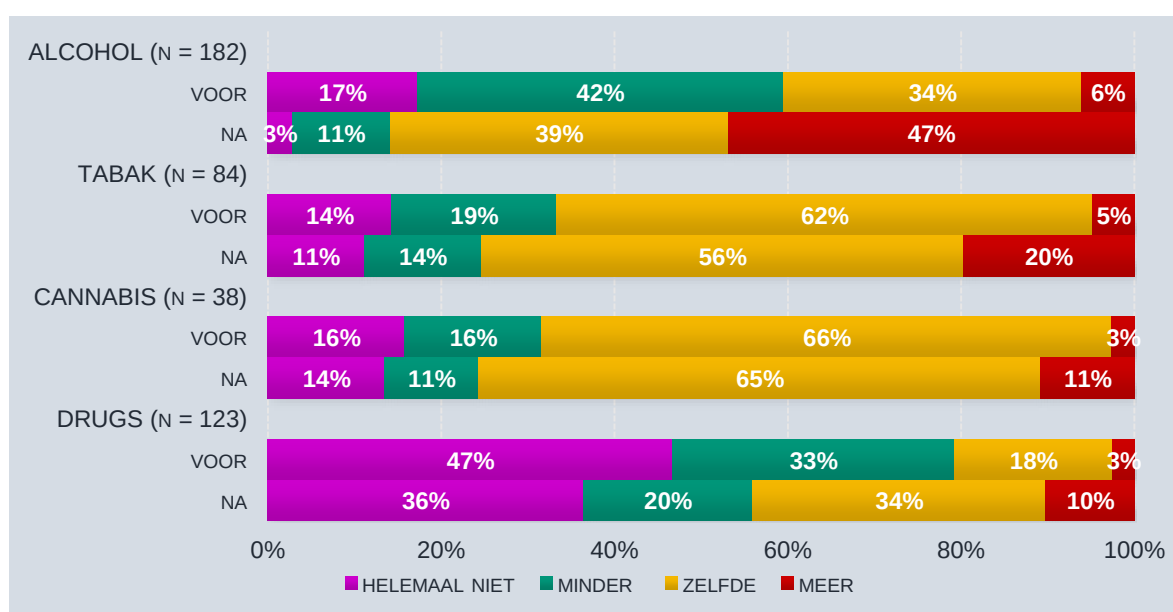
¹⁵⁷ Van één voetballer is de klasse onbekend. Deze respondent wordt buiten beschouwing gelaten bij de vergelijkingen.

Figuur VI.42: Recent (laatste 12 maanden) druggebruik naar opleidingsniveau

5.2 Wedstrijden

Voetballers die drinken, roken, blowen en/of drugs gebruiken is gevraagd of zij dat meer of minder doen vóór en ná het spelen van een wedstrijd. Wat het gebruik van tabak en cannabis betreft, wordt meestal geen rekening gehouden met een wedstrijd; de avond ervoor wordt evenveel gerookt (62%) en geblowd (66%) als gewoonlijk. Een derde van de huidige rokers (33%) en blowers (32%) doet het de avond voor de wedstrijd wel wat rustiger aan en rookt/blowt minder of helemaal niet. Dat geldt veel vaker voor alcohol (59%) en zeker voor drugs (80%). Maar waar de avond na een voetbalwedstrijd meestal ook geen of weinig drugs worden gebruikt (56%), en evenveel wordt gerookt (56%) en geblowd (65%) wordt vaak juist méér alcohol gedronken (47%). Dat geldt vooral voor voetballers in de zaterdagcompetitie (58%), maar ook voor een deel van de zondagse voetballers (35%).

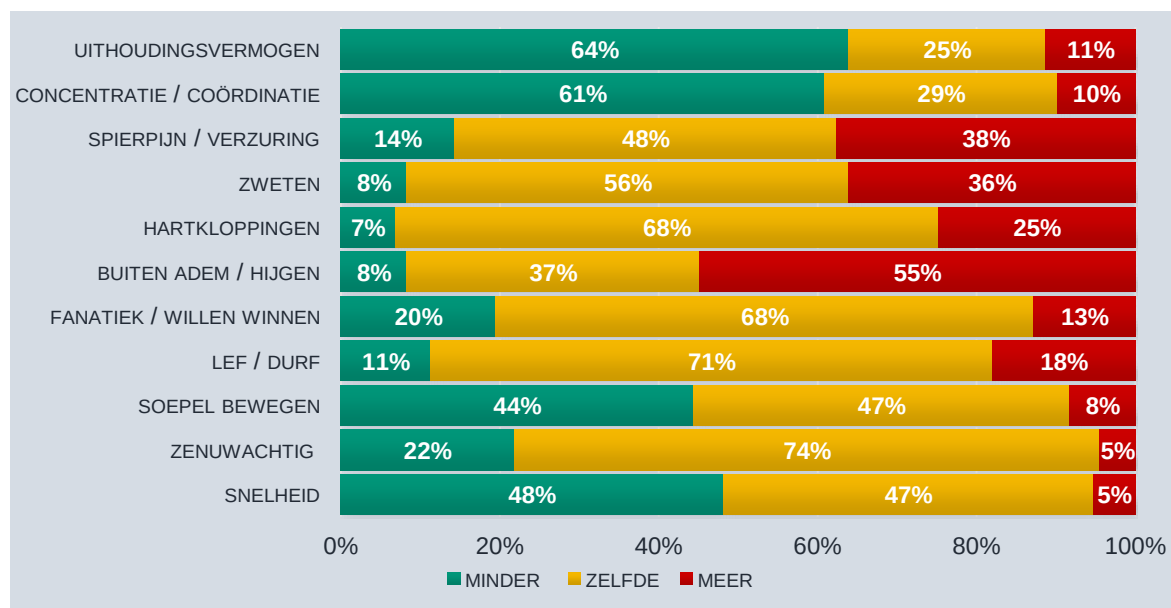

Figuur VI.43: Gebruik de avond VOOR en NA een voetbalwedstrijd (regelmatige drinker/rokers/blowers en recente druggebruikers)

Alcohol en fysieke inspanning

Alcohol werkt vocht-afdrijvend. Ook kan alcoholconsumptie een effect hebben op de hormoonbalans, wat invloed kan hebben op de slaapkwaliteit, de stemming, het metabolisme en de werking van hart- en bloedvaten. Bij alcoholgebruik de avond voor het sporten, begint het lichaam dus uitgedroogd en minder uitgerust aan de wedstrijd. Blessures liggen dan op de loer. Na het sporten is het van belang om het lichaam te hydrateren, zodat het goed kan herstellen. Uit studies blijkt dat het consumeren van grote hoeveelheden alcohol de hydratatie na fysieke inspanning kan vertragen; het lichaam heeft meer vochtscheiding door urine. Ook kan alcoholgebruik na fysieke inspanning de aanmaak van eiwitten in de spieren, die normaalgesproken voor herstel zorgen, negatief beïnvloeden.¹⁵⁸

Hoewel het merendeel dus zegt de avond voor ze moeten spelen minder of helemaal niet te drinken, consumeert ruim driekwart van de voetballers de dag voor de wedstrijd toch weleens meer dan vijf glazen alcohol (77%). We vroegen deze voetballers wat zij daarvan tijdens de wedstrijd merken. De meesten zeggen dan minder uithoudingsvermogen (64%) en concentratie/coördinatie (61%) te hebben en meer buiten adem te zijn (55%). Een groot deel merkt ook verminderde snelheid (48%) en soepelheid (44%), meer spierpijn of verzuring (38%) en meer zweten (36%). Een kwart meldt ook meer hartkloppingen (25%). Mentaal lijkt een kater meestal weinig effect te hebben: fanatisme, lef en nervositeit zijn over het algemeen hetzelfde.

Figuur VI.44: Effecten van meer dan vijf glazen alcohol voor een voetbalwedstrijd (regelmatige drinkers die weleens meer dan vijf glazen voor een wedstrijd drinken, n = 140)

Het (al dan niet) aanpassen van alcoholgebruik voor of na wedstrijden lijkt grotendeels onafhankelijk van speelniveau.¹⁵⁹ In alle klassen wordt vaak wel vóór de wedstrijd minder gedronken, maar niet daarna. Spelers

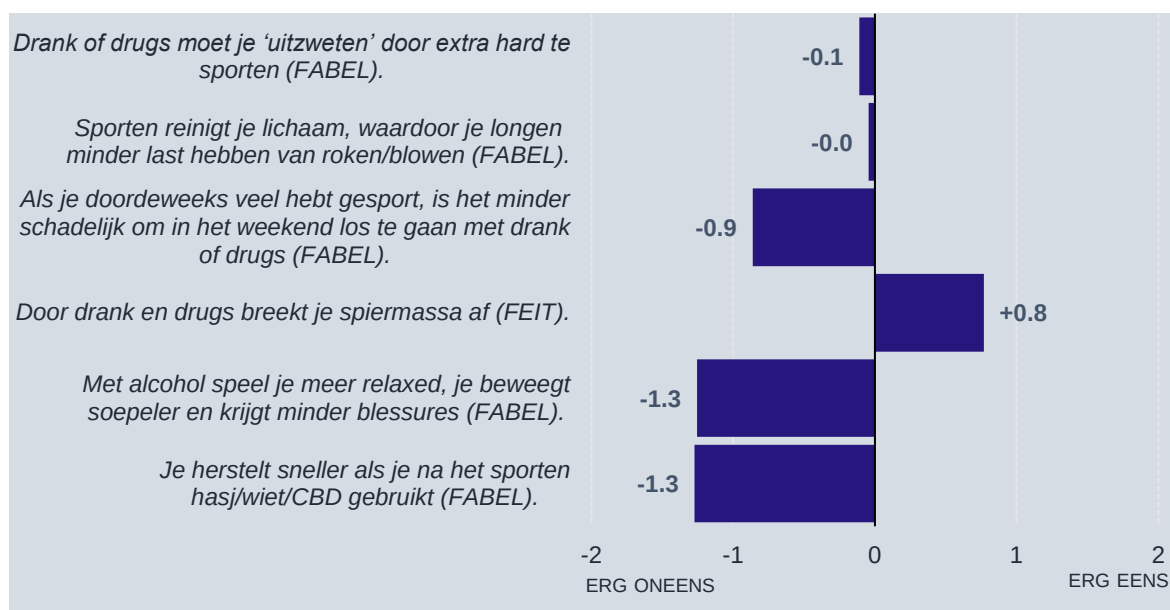
¹⁵⁸ [Effect van alcohol na het sporten op het lichaam](#), Trimbos.nl | Thompson TP, Horrell J, Taylor AH, et al. (2020) *Physical activity and the prevention, reduction, and treatment of alcohol and other drug use across the lifespan (The PHASE review): A systematic review*, *Mental Health and Physical Activity*, 19, 100360.

¹⁵⁹ Wat betreft aanpassingen in het gebruik van tabak, cannabis end drugs zijn aantallen te klein voor vergelijking naar klasse.

in de 1^e klasse of hoger zijn echter minder vaak huidige drinkers en drinken ook minder vaak vijf of meer glazen voor de wedstrijd.

5.3 Feiten en fabels

We legden de voetballers zes uitspraken voor met feiten en fabels over sport en middelengebruik, en vroegen ze op een 5-puntsschaal aan te geven in hoeverre ze het ermee eens waren. Hun antwoorden zijn omgezet in een score, variërend van -2 (erg oneens) tot +2 (erg eens). *Figuur VI.45* geeft de gemiddelde score per uitspraak weer. Duidelijk wordt dat de voetballers over het algemeen niet van mening zijn dat je met alcohol makkelijker speelt (gem. score -1.3), dat je met cannabis sneller herstelt (-1.3) en dat sporten doordeweeks los gaan in het weekend minder schadelijk maakt (-0.9). Dit zijn alle drie ook fabeltjes Over twee andere fabels, namelijk dat je drank of drug moet 'uitzweten' en dat sporten ervoor zorgt dat longen minder last hebben van rook, zijn de meningen verdeeld. Vier op de tien geloven wél in extra hard sporten na drank/drugs (40%) en nog iets meer in de reinigende werking van sporten op de longen (44%); maar evenveel voetballers (40% en 41%) zijn het daar níet mee eens. De enige ware uitspraak, dat drank en drugs spiermassa afbreken, wordt door de meeste voetballers onderschreven (gem. score +0.8).

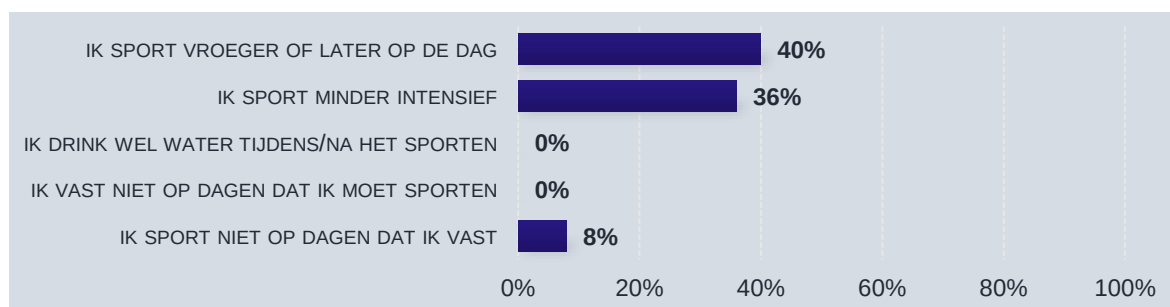

Figuur VI.45: Gemiddelde score uitspraken¹⁶⁰

5.4 Ramadan

Van de voetballers deed 12% mee met de ramadan die tijdens een deel van de dataverzameling plaatsvond. Van deze ramadandeelnemers gaat 28% gewoon door met sporten en doet niets bijzonders om sporten en vasten te combineren. Anderen sporten tijdens de vastenperiode vroeger of later op de dag (40%) en/of sporten minder intensief (36%). Twee individuen (8%) sporten niet op vastendagen. Het vasten verbreken voor de sport werd niet gemeld.

¹⁶⁰ Gemiddelde score van een 5-punts Likertschaal: erg oneens (-2), beetje oneens (-1), tussenin (0), beetje eens (+1), erg eens (+2).

Figuur VI.46: Vasten en sporten tijdens de ramadan (n = 29)¹⁶¹

6 Samenvatting

In 2023 is een Antenne survey uitgevoerd bij voetbalclubs, waarmee voor het eerst – na meer dan vijfentwintig jaar onderzoek in uitgaansgelegenheden – een groep jongvolwassen is onderzocht waarvan een deel niet uit gaat.

Tijdens veldwerkdagen bij 12 amateurvoetbalclubs verspreid over Amsterdam vulden 239 voetballers en 120 toeschouwers en overig niet-voetballend publiek (alle 16+) een anonieme papieren vragenlijst in. Vragen gingen over roken, drinken, blowen en drugs gebruiken in het algemeen en in relatie tot sport, maar nadrukkelijk niet over middelengebruik op de voetbalclub.

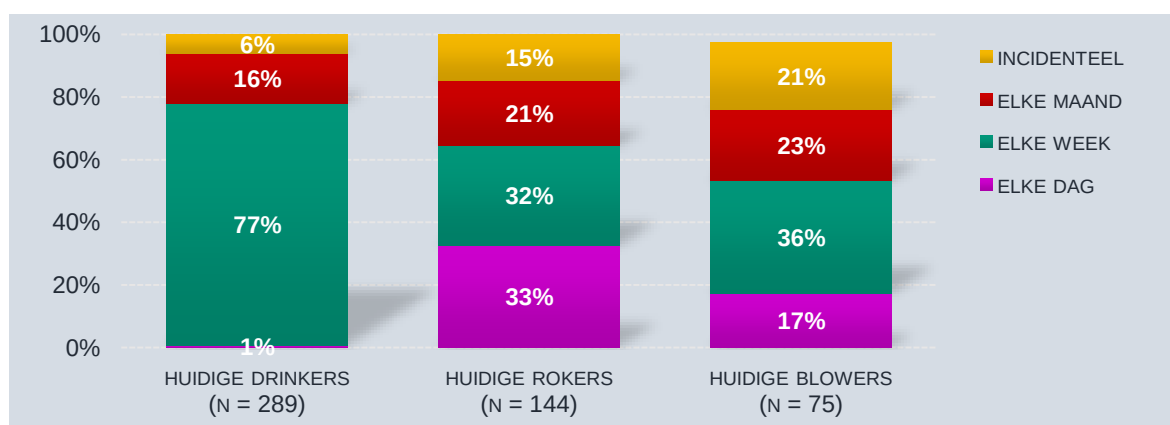
De 359 onderzochte aanwezigen bij de voetbalclubs zijn meestal, maar zeker niet uitsluitend, mannen (61%) en twintigers (66%). Hoewel het grootste deel een Nederlandse achtergrond rapporteert (73%), lijken Surinaamse, Turkse en Marokkaanse migrantengroepen goed vertegenwoordigd bij de voetbalclubs. Vier op de tien zijn scholier of student (38%), iets meer dan de helft werkt (54%) en de overige 6% is niet werkzaam. Huidige of afgeronde opleiding is meestal op hbo- of universitair niveau (72%). De laatste 4 weken ging 74% uit naar een café, club of festival; een kwart (26%) bracht de vrije tijd dus niet in het uitgaansleven door. Voetballers zijn vaker man en gemiddeld wat jonger dan het publiek, maar wat betreft opleiding, werk en uitgaansgedrag verschillen ze niet. Het niet-voetballend publiek doet meestal wel een andere sport.

Van de totale onderzoeksgroep (voetballers en publiek) dronk 81% de laatste 4 weken alcohol, rookte 40% sigaretten en gebruikte 21% hasj of wiet. Vapen gebeurt ook (34% de laatste 12 maanden), maar vaak incidenteel (niet elke maand) en vaker door rokers dan door niet-rokers. De meeste drinkers, rokers en blowers zijn daarmee begonnen toen ze nog minderjarig waren (gem. startleeftijd 15 à 16 jaar).

Alcohol wordt meestal wekelijks gedronken, maar zelden elke dag (Figuur VI.47). Gemiddeld wordt 2 à 3 dagen per week alcohol geconsumeerd. Bij roken en blowen is er meer variatie in frequentie. Van de huidige rokers (laatste 4 weken) doet een derde dat elke dag en van de huidige blowers gebruikt een zesde elke dag. Daarnaast zijn er wekelijkse en maandelijkse rokers en blowers, maar ook die dat incidenteel (niet elke

¹⁶¹ Meerdere antwoorden mogelijk.

maand) doen. Voor de totale onderzoeksgroep gaat het om 1% dagelijkse drinkers, 13% dagelijkse rokers en 4% dagelijkse blowers.

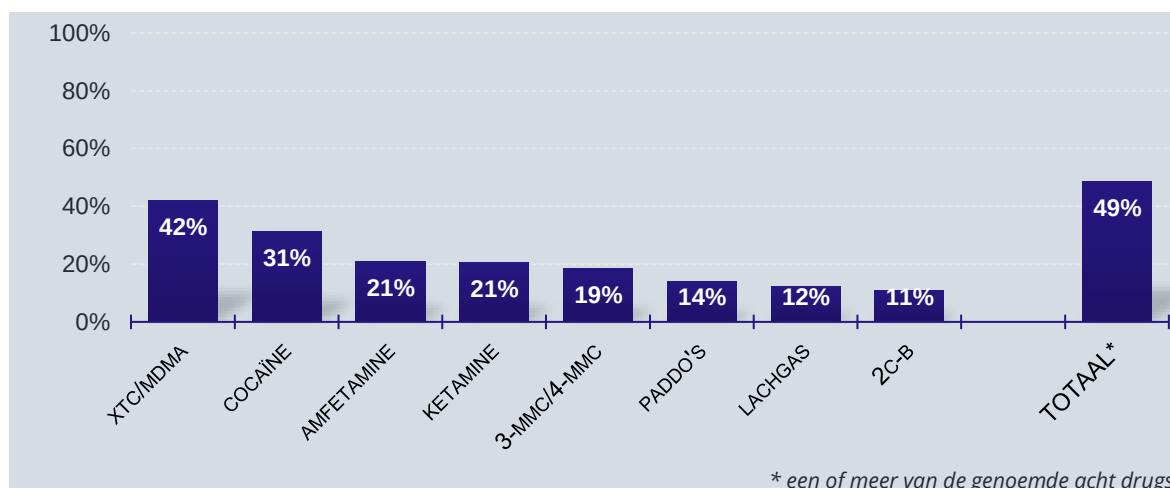
Figuur VI.47: Frequentie huidige (laatste 4 weken) drinkers, rokers en blowers

Als op een gewone doordeweekse dag wordt gedronken of gerookt, dan gaat het om gemiddeld 3 glazen alcohol en 6 sigaretten. Op vrije dagen (in het weekend of tijdens vakanties) is dat met gemiddeld 8 glazen alcohol en 10 sigaretten beduidend meer. Bij blowers is er geen verschil tussen doordeweekse en vrije dagen (gem. 3 joints). Het aandeel zware drinkers (64% van de regelmatige drinkers, 48% van de totale groep) en het aandeel overmatige drinkers (26% van de regelmatige drinkers, 20% van de totale groep) is ruim twee keer zo groot als bij leeftijdsgenoten in de algemene bevolking.¹⁶² Toch wil slechts 23% van de regelmatige (dagelijkse, wekelijks of maandelijks) drinkers stoppen of minderen met alcohol; veel minder dan bij de regelmatige rokers (62%) en regelmatige blowers (43%) het geval is. Of dit voorkomt uit gebrekkige kennis of bewustzijn over gezondheidsrisico's, sociale acceptatie of een andere achterliggende reden, de zelfreflectie op het eigen gebruik is bij alcohol in elk geval minder streng dan bij tabak of cannabis.

Wat recent gebruik (laatste 12 maanden) van drugs betreft, scoort ecstasy het hoogst, gevolgd door cocaïne en amfetamine (Figuur VI.48). Recent gebruik van ecstasy is zelfs hoger dan cannabis (31%). Recent gebruik van ketaminegebruik ligt op gelijk niveau als dat van amfetamine. Iets dat we eerder ook al zagen in de Antenne club- en festivalsurvey van 2022.¹⁶³ Het relatief nieuwe 3-MMC/4-MMC volgt op de voet. In totaal heeft 49% laatste 12 maanden een of meer van acht onderzochte drugs (anders dan cannabis) gebruikt. Hieronder zijn ook enkele individuen die de pas sinds een paar jaar onder trendsettende uitgaanders gesignaleerde paddodruppels hebben gebruikt. Daarnaast gebruikte 10% medicijnen zonder recept (ADHD-medicatie, slaapmiddelen of zware pijnstillers) en 24% prestatie-verhogende middelen (cafeïne of supplementen, vrijwel nooit hormonen of uppers). Eén op de vijf (20%) is recente gokker (vaak online).

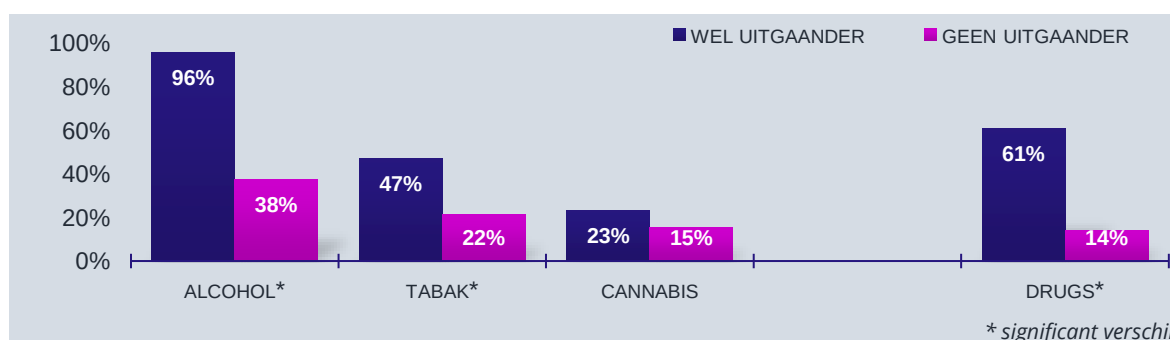
¹⁶² Zware drinker (19% van de algemene bevolking) = één keer per week of vaker minimaal 4 (vrouwen) of 6 (mannen) glazen alcohol op één dag | Overmatige drinker (9% van de algemene bevolking) = meer dan 14 (vrouwen) of 21 (mannen) glazen alcohol per week.

¹⁶³ Nabben T & Benschop A (2023) *Antenne Amsterdam 2022*, Hogeschool van Amsterdam.

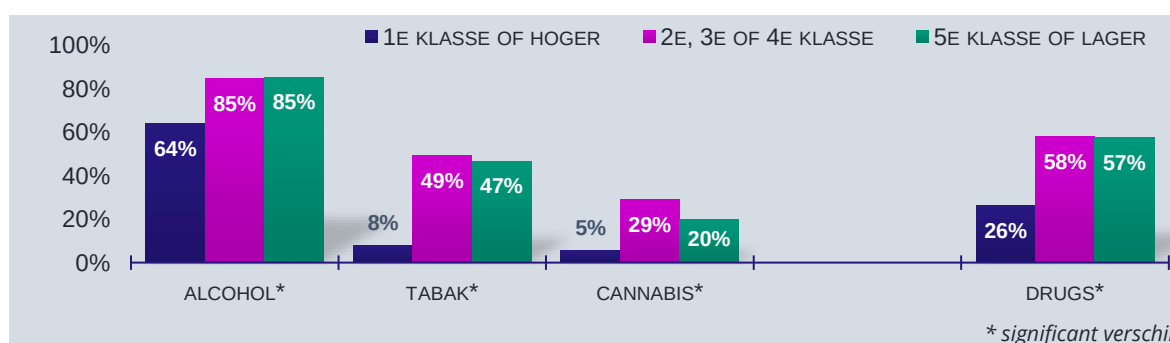
Figuur VI.48: Recent (laatste 12 maanden) druggebruik

Gebruikspercentages van alcohol, tabak, cannabis en drugs liggen over het algemeen hoger onder eind-twintigers, degenen met een hbo- of universitaire opleiding, en vooral uitgaanders. Uitgaanders roken en drinken ruim twee keer zo vaak en gebruiken ruim vier keer zo vaak drugs (Figuur VI.49). Tussen mannen en vrouwen, werkenden en studerende, én voetballers en publiek zijn er weinig verschillen in middelengebruik.

Figuur VI.49: Huidig (laatste 4 weken) gebruik van alcohol, tabak en cannabis, en recent (laatste 12 maanden) druggebruik naar uitgaansgedrag

Binnen de groep van 239 onderzochte voetballers zijn er duidelijke verschillen naar speelniveau. Voetballers op het hoogste amateurniveau (1^e klasse of landelijke divisie) zijn minder vaak huidige drinkers en veel minder vaak huidige rokers of blowers en recente druggebruikers dan spelers in de lagere klassen (Figuur VI.50). Dit heeft vermoedelijk (mede) te maken met de jongere leeftijd op het hogere niveau.

Figuur VI.50: Huidig (laatste 4 weken) gebruik van alcohol, tabak en cannabis, en recent (laatste 12 maanden) druggebruik naar klasse

Van de voetballers die roken of blowen houdt een derde rekening met wedstrijden en rookt/blowt de avond ervoor minder of niet. Drinkende voetballers doen het de avond voor de wedstrijd vaker wat rustiger aan en nemen weinig of geen alcohol (59%), hoewel driekwart dan toch weleens meer dan vijf glazen alcohol drinkt (77%) met duidelijke gevolgen voor hun spel. Maar waar de avond na een voetbalwedstrijd meestal wordt gerookt (56%) en geblowd (65%) zoals gebruikelijk, wordt vaak juist méér alcohol gedronken (47%); vooral (maar niet uitsluitend) door voetballers in de zaterdagcompetitie. Hoewel we niet specifiek vroegen naar alcoholgebruik direct na de wedstrijd, wijst dit op de beruchte 'derde helft'. Voetballers die drugs gebruiken doen dat meestal zowel de avond voor (80%) als na een wedstrijd (56%) niet of weinig.

De voetballers geloven over het algemeen niet in de fabeltjes dat je met alcohol makkelijker speelt, met cannabis sneller herstelt, of dat sporten doordeweeks los gaan in het weekend minder schadelijk maakt. Maar een deel meent wel dat je drank of drug moet 'uitzweten' (40%) en dat sporten ervoor zorgt dat longen minder last hebben van rook (44%).

Eén op de acht voetballers (12%) deed mee met de ramadan die tijdens een deel van de dataverzameling plaatsvond.¹⁶⁴ Zij sporten tijdens de vastenperiode meestal vroeger of later op de dag (40%) en/of minder intensief (36%). Een ander deel doet niets bijzonders en sport zoals gebruikelijk (28%). Vasten verbreken voor de sport werd niet gemeld.

¹⁶⁴ Voornamelijk niet-drinkers, niet-blowers en geen druggebruikers, waardoor de ramadan de resultaten niet heeft gekleurd.

VII MARKT

1	Panelstudie	141
1.1	Cannabismarkt	142
1.2	Dealers en diensten	143
1.3	Cocaïnemarkt	145
1.4	Ecstasymarkt	148
1.5	Amfetaminemarkt	149
1.6	Narcosemarkt	150
1.7	Nieuwe psychoactieve stoffen	152
1.8	Psychedelica	153
1.9	Overige markten	153
2	Testservice	154
2.1	Aangeboden monsters	155
2.2	Ecstasy	156
2.3	Cocaïne	160
2.4	Amfetamine	162
2.5	Ketamine	164
2.6	2C-B	166
2.7	Lsd	168
2.8	GHB	170
2.9	3-MMC/4-MMC	172
2.10	Overige monsters	173
3	Samenvatting	174

Antenne focust primair op gebruikers van genotmiddelen, maar verzamelt daarnaast ook informatie over de marktzijde van middelengebruik. In de **(1) panelstudie** in het uitgaansleven wordt de Amsterdamse drugsmarkt kwalitatief belicht. Testuitslagen van de **(2) testservice** geven een beeld van de zuiverheid en dosering van drugs. Beide de bronnen leveren ook informatie over de prijzen van drugs.

1 Panelstudie

Dankzij de panelleden hebben we ook enig zicht op de aanbodkant van de drugsmarkt. Uit de panelstudie komt naar voren dat de Amsterdamse drugsmarkt wat betreft uitgaanders in grote lijnen kan worden onderverdeeld in vier 'branches'.¹⁶⁵ In volgorde van omvang:

- 1 **Cannabis:** hasj, wiet en bewerkte producten zoals 'spacecake'.
- 2 **Stimulantia:** ecstasy, cocaïne en amfetamine(-achtigen).
- 3 **Narcosemiddelen:** GHB, ketamine en lachgas.
- 4 **Nieuwe psychoactieve stoffen (NPS)** of designer drugs.

Deze indeling in branches suggereert een segmentering in het aanbod, althans bij de verkoop aan consumenten, maar in de afgelopen jaren zagen we vooral aan de hand van menulijsten van bezorgdiensten dat er in toenemende mate sprake is van een overlap van verschillende drugsmarkten.¹⁶⁶ Dit laat echter onverlet dat er ook nog steeds bezorgers en/of thuisdealers zijn die zich toegelegd hebben op één markt. Bijvoorbeeld koeriers die alleen handelen in lachgastanks of zich louter (willen) beperken tot cocaïne. Maar de van oudsher gespecialiseerde cocaïnedealer werd in de afgelopen jaren overschaduwd door bezorgdiensten die naast vele andere middelen ook cocaïne gingen aanbieden.

De meeste bezorgdiensten leveren pas als boven een minimumbedrag wordt besteld (vanaf €25 of €50). De klant kiest vooraf welk(e) middel(en) en hoeveel hij/zij wil, geeft het adres door, de juiste deurbel en op welk tijdstip hij/zij de bestelling wil ontvangen. De laatste jaren zien we een ontwikkeling dat de menulijst van bezorgdiensten steeds uitgebreider wordt en intussen ook (designer)benzo's vermeldt. Er zijn ook bezorgdiensten die zich hebben toegelegd op anabole steroïden. En bij sommigen staan ook heroïne, crack en methamfetamine op het menu. Dit impliceert dat bezorgdiensten mikken op zowel recreatieve, sportieve als gemarginaliseerde gebruikers. Uit de verhalen van verkopers en inkopers worden de drugs op verschillende adressen in het gedifferentieerde middensegment ingekocht ten einde de consument zo goed mogelijk te kunnen bedienen. Het aantal klanten kan op een avond oplopen tot 20 à 25.

¹⁶⁵ Legale middelen (alcohol/tabak) en 'straatdrugs' (heroïne/crack) zijn buiten beschouwing gelaten. Naast de vier genoemde branches zijn er nog kleine markten, waaronder: **psychedelica:** (o.a. lsd, DMT, paddo's, truffeldruppels, ayahuasca), **erectogenen** (o.a. poppers, Viagra(-achtigen)), **exotische middelen** (o.a. cocablad, khat, opium, ibogaïne, peyote), en **slaap- en kalmeringsmiddelen**.

¹⁶⁶ Op het niveau van 'detailhandel'; dit zegt niets over segmentering of juist gecombineerde handel in de hogere echelons.

1.1 Cannabismarkt

De cannabismarkt kent een duidelijke scheiding in aanbod: naast de gedoogde coffeeshops is er ook een (veel) kleinere illegale cannabismarkt, onder andere bestaande uit thuisverkopers, straathandelaren en bezorgdiensten.

Het aantal coffeeshops in Amsterdam is gedaald van 173 in 2016 naar 167 in 2022.¹⁶⁷ Bijna dertig procent van alle Nederlandse coffeeshops zijn gevestigd in de hoofdstad. Amsterdam telt één coffeeshop per ruim 5.000 inwoners, terwijl het landelijk gemiddelde één coffeeshop per ruim 30.000 inwoners is. Overigens zijn hier niet de binnen- en buitenlandse coffeeshoptoeristen in verdisconteerd die normaliter – de coronaperiode uitgezonderd – een substantieel deel vormen van de populatie in de hoofdstad. Het aantal toeristen dat in Amsterdam verbleef, groeide met 21% naar negen miljoen; bijna evenveel als voor corona.¹⁶⁸ De coffeeshops merken eveneens dat het aantal buitenlandse bezoekers groeit.

Blowverbod voor de Wallen

Door de gebiedsgerichte aanpak 'Project 1012' en de handhaving van een afstandscriterium (d.w.z. niet in nabijheid van scholen) zijn veel coffeeshops in het centrum verdwenen met als gevolg een 'waterbedeffect' van coffeeshoptoeristen richting de Haarlemmerbuurt en een groeiende straathandel.¹⁶⁹ Met de invoering van het ingezetenen- of I-criterium hoopte de burgemeester de komst van coffeeshoptoeristen naar Amsterdam te ontmoedigen en het aantal coffeeshops te halveren en alleen te bestemmen voor lokale gebruikers en klanten in de metropoolregio.¹⁷⁰ De verwachte overlast van straathandel die zou ontstaan na het realiseren van het I-criterium zou worden bestreden met adequate handhaving.¹⁷¹ Ander onderzoek trok het voorgenomen I-criterium-plan echter in twijfel en concludeerde dat slechts een kleine minderheid (7%) van de ondervraagden niet meer naar Amsterdam zou komen na invoering en dat een fors deel (41%) bereid was om hasj en wiet elders te kopen.¹⁷² Na een jarenlange discussie, stemde een ruime meerderheid in de raad uiteindelijk tegen het I-criterium, beducht voor meer straathandel door kwetsbare jongeren die als dealers hun kans schoon zouden zien.¹⁷³ Een half jaar later, voorafgaand aan de drukke Pinksterdagen, wordt wel een blowverbod van kracht en mag er in het Wallengebied geen wiet meer op straat worden gerookt. Op

¹⁶⁷ Mennes R, Pieper R, Schoonbeek I & Van der Lee (2023) *Coffeeshops in Nederland 2022*, Breuer & Intraval.

¹⁶⁸ Roele J, *Toerisme Amsterdam bijna hersteld van corona: aantal overnachtingen groeide met 21 procent tot 9 miljoen*, Het Parool, 27 februari 2024.

¹⁶⁹ Korf DJ, Liebrechts N & Nabben T (2016) *Waterbed, drukte en overlast*, Rozenberg Publishers.

¹⁷⁰ Sleutjes B & Bosveld W (2019) *Coffeeshops, prostitutie en toerisme in het Singel/Wallengebied*, Gemeente Amsterdam: Onderzoek, Informatie en Statistiek | Snippe J, Mennes R & Bieleman B (2020) *De markt voor coffeeshops in de gemeente Amsterdam: 2020-2025*, Breuer & Intraval.

¹⁷¹ Tops P & Tromp J (2019) *De achterkant van Amsterdam*, Gemeente Amsterdam.

¹⁷² Conradie M, Schuring C & Kanne P (2021) *Toerisme in de stad: Onderzoek naar bezoeken toeristen, ervaringen Amsterdammers en de rol van coffeeshopbezoek hierbij*, I&O Research.

¹⁷³ Hielkema D, *Coffeeshopverbod voor toeristen komt er niet, maar Halsema waarschuwt: 'Het suddert'*, Het Parool, 29 september 2022.

een terras van een coffeeshop mag nog wel geblowd worden. Het blowverbod is een van de maatregelen waarmee de gemeente de overlast door feesttoeristen wil verminderen in dit deel van het centrum. Coffeeshops, bezoekers en bewoners zijn van begin af aan sceptisch over de maatregel. Net als bij het alcoholverbod vragen buurtbewoners zich af hoe hierop toegezien gaat worden met een tekort aan handhavers. Een half jaar na invoering van het verbod laten cijfers van de gemeente zien dat er wel waarschuwingen worden uitgedeeld voor blowen op de Wallen. Handhavers hebben ruim 700 keer gevraagd een joint uit te maken en weg te stoppen.¹⁷⁴ Terwijl het Amsterdamse cannabisbeleid de groeiende markt probeert te bedwingen met aanscherpende regelgeving, bouwen Amsterdamse cannabisboeren aan een wietimperium in Thailand, te beginnen in Bangkok en later de vakantie-eilanden. Een dag-en-nachtverschil met Nederland, vinden de Amsterdamse cannabisondernemers die zeggen te kampen met antitoerisme-maatregelen en verbaasd zijn dat we in Nederland denken dat cannabis hier goed geregeld is.¹⁷⁵

Bezorgmarkt

Naast de coffeeshops, zijn er tal van bezorgdiensten actief die behalve andere middelen ook hasj en wiet aanbieden. De prijzen liggen (zeker bij afname van grotere hoeveelheden) onder die in de coffeeshops, waar je niet meer dan vijf gram mag kopen. Naast hasj en wiet, worden flesjes THC-olie (15 ml €25) aangeboden. Sinds vorig jaar worden ook THC gummy bears (€15 per stuk) verkocht. In een enkel netwerk komen deze gummy bears vanuit de VS per post binnen.

1.2 Dealers en diensten

Aan de vooravond van het clubfestival ADE 2023 krijgt de gemeenteraad een raadsinformatiebrief onder ogen, waarin gewaarschuwd wordt dat de greep van de georganiseerde drugscriminaliteit op Amsterdam zich in de komende tien jaar dreigt te verstevigen.¹⁷⁶ De drugsmarkt zal groter worden en tot in de verre toekomst zal Nederland een aantrekkelijk land blijven voor drugscriminaliteit door de infrastructuur, ICT en ligging. Drugs online en via de app bestellen is steeds makkelijker en anoniemer. De huidige Nederlandse drugshandel zou volgens de informatiebrief ruim groter zijn dan de multinationale omzet van Heineken.

In Antenne volgen we de Amsterdamse drugsmarkt al jaren nauwgezet vanuit het perspectief van uitgaanders die kopen op deze markt, die met de komst van nieuwe communicatiekanalen sinds het begin van deze eeuw geleidelijk aan is veranderd van een thuisdealmarkt naar een bezorgmarkt. De huidige retail drugsmarkt wordt bestierd door bezorgdiensten die een fors aandeel hebben verworven dankzij e-marketing

¹⁷⁴ Hielkema D, *Er is weliswaar nog niemand beboet om het blowverbod, maar er is wél 700 keer gewaarschuwd*, Het Parool, 7 september 2023.

¹⁷⁵ Stil H, *Deze Amsterdamse cannabisboeren bouwen aan een Thais wietimperium: 'Je schaamt je toch dood dat het daar wél goed is geregeld?'*, Het Parool, 6 januari 2024.

¹⁷⁶ *Raadsinformatiebrief: Rapport over de toekomst van drugscriminaliteit*, Gemeente Amsterdam, 16 oktober 2023.

via sociale media (o.a. Telegram, WhatsApp, Signal) en het creëren van een laagdrempelige drugsmarkt voor consumenten. Een groeiend deel daarvan is overgestapt naar Signal, dat meer privacy zou garanderen.

Drugsmarkten blijven in beweging als gevolg van opsporing, confiscaties en bestuurlijke maatregelen. Een nieuwe manier van drugsverkoop waren posters in het publieke domein die adverteerden met ecstasy, lsd en nps. Geïnteresseerden konden ter plekke een QR-code scannen, waarna tegen betaling de drugs zouden worden afgeleverd op een plek met bijgeleverde coördinaten. Deze brutale illegale marketing is volgens panelleden vooral bedoeld voor toeristen. Een groot deel van de achterban van panelleden schaft (in)direct zijn drugs aan via een bezorgdienst. Een klein deel koopt bij thuisdealers of webwinkels die vooral gespecialiseerd zijn in designerachtige uppers, benzo's en psychedelica.

De menulijsten van bezorgdiensten zijn in de afgelopen tien jaar steeds uitgebreider en langer geworden. Wie de illegale menulijsten bekijkt, ziet dat ze steeds professioneler zijn geworden en het arsenaal aan middelen voor elke gewenste gemoedstoestand toereikend is: van klassieke drugs tot designers en anabole steroïden. Een nieuwe ontwikkeling op dit vlak is dat sommige bezorgdiensten ook voorlichting geven over middelen, dosering en risico's van gebruik. Kortom de dealer-voorlichter die de consument wil wijzen op de gevaren van overdosering en excessief gebruik en deze niet met een kluitje het riet in stuurt, zoals webwinkels vaak doen met de 'niet voor consumptie' boodschap. De *Bas Guide* (dealer app) zet de toon met een exotisch vormgegeven pdf'je van 29 pagina's met gebruikersinformatie van cocaïne tot groeihormoon Genotropin. Op elke pagina staat informatie over het middel: werking, toediening, dosering en tijdsduur, met een afsluitende playlist bij elke drug. Wie deze aanklikt gaat naar YouTube, waar bij cocaïne *Rush Rush Get The Yayo* van Blondie uit de film *Scarface* klinkt, en bij ketamine Kraftwerk.

De helft van alle panelleden zegt soms een menulist via een pushbericht te krijgen van verschillende bezorgdiensten. Sommigen wissen de lijsten meteen, anderen slaan ze op of delen ze met andere vrienden. In praktijk kopen vrienden bij een bezorgdienst soms ook drugs die zonder winsttoegmerk naar andere vrienden worden doorverkocht (*social dealing*). Bij een grotere inkoop van middelen krijg je soms extra korting. Maar Sjahko (190a) legt uit dat het soms een gedoe is als meer mensen drugs willen. "De bestelling is dan zo groot, dat niemand hem meer wil doen. En je vraagt je ook af, gaat dit er allemaal zó snel doorheen?" Het liefst lift Sjahko mee op een lopende massabestelling (voor de hele groep) zodat hij voor het komende jaar genoeg in huis heeft. In een andere stad halen doet hij liever niet omdat je dan met de hele lading in de trein zit. En Thor (182a) is blij dat hij in zijn kring iemand kent met veel kennis van middelen, die altijd met iets speciaals aan komt zetten en achteraf informeert hoe het was.

Verder zeggen de menulijsten ook iets over de klantenkring van bezorgdiensten. Verschillende panelleden vinden het twijfelachtig wanneer de diensten ook crystal meth, heroïne en gekookte coke verkopen. Kennelijk bestaat de klantenkring niet alleen uit studenten, maar regelen bezorgdiensten ook straatdrugs voor gemarginaliseerde gebruikers. In Antenne Amsterdam 2022 kregen we via Stas (166a) al inkijkje in een

dealergroep die verschillende klanten bedient: ecstasy en 3-MMC voor studenten, cocaïnepoeder voor snuivers, en bolletjes gekookte coke voor 'buurtjunkies'.

Op grond van observaties en contactmomenten met bezorgers is er soms sprake van fors personeelsverloop bij de diensten. Sommigen daarentegen hebben al jarenlang een vaste bezorger (soms solisten). Het profiel van de bezorgers is vaak twintiger, multi-etnisch, die iets bij willen klussen en een beleefde babbel hebben. Dé (179a) vertelt over een jongen die nieuwe klanten aan het werven was in de rij voor een club. "Hij was aardig, netjes en beleefd. 'Een hele goede avond mevrouw', dat soort werk." Het werkte wel want een paar vrienden hebben nu zijn nummer omdat hij korting geef én als een van de weinigen ook halve grammen coke verkoopt. Er zijn bezorgers die speciaal voor ADE-klanten uitpakken met gadgets als een cocaïneschepje met drie andreaskruizen en *Amsterdam's finest* gegraveerd. Een bezorgdienst geeft €10 korting op het eerste pakje coke en is net zo royaal als de 1+1 gratis actie van Albert Heijn: 1 gram mdma gratis bij aankoop van een gram cocaïne. Bijdehante consumenten gaan ook wel eens bezorgers dissen ("waar zijn jouw cadeautjes dan?") die hoog in hun prijzen zitten en nooit voordeeltjes geven. De doorsnee klant in Amsterdam is verwend omdat de meeste bezorgers zich binnen een uur met de gewenste drugs melden. Met een slag om de arm soms, omdat de levertijd ook afhangt van het tijdstip, waar de bezorger zich op dat moment bevindt (gezien de grootte van het bezorgingsgebied) en of er voldoende 'handjes' zijn om alle belletjes op tijd te kunnen bedienen. Er zijn diensten die daarom niet buiten de ring opereren en ook niet 24/7. Sommige diensten leveren niet op straat, in de horeca of op drukke plekken in de binnenstad.

1.3 Cocaïnemarkt

	HOEEVEELHEID	PRIJS(RANGE)
SNUIFCOCAÏNE		
standaard / bronland onbekend	0,5 gram	€30-35
	1 gram	€50-60
	5 gram	€225
	10 gram	€400
Colombia	1 gram	€50-70
	5 gram	€300
	10 gram	€575
Peru	1 gram	€70
	5 gram	€350
	10 gram	€675
Bolivia	1 gram	€60-80
	5 gram	€300
	10 gram	€575
CRACK		
	0,7 gram	€50
	1,4 gram	€100

Figuur VII.1: Prijzen cocaïne¹⁷⁷

¹⁷⁷ Informatie is overgenomen van menulijsten van bezorgdiensten en van panelleden. Bij de prijs(range) worden incidentele extreme uitschieters naar boven of beneden niet meegerekend.

De politie ziet Nederland als een logistiek knooppunt voor de Europese cocaïnehandel. Drugscriminelen hebben een groeiende invloed op het openbare leven en trekken kwetsbare jongeren het criminele milieu in.¹⁷⁸ Politiechefs hebben zich meermaals kritisch uitgelaten over de rol van kopers van cocaïne en synthetica bij de instandhouding van het criminele drugsmilieu.¹⁷⁹ Daartegenover groeit ook het draagvlak van de groep die vindt dat de huidige bestrijding niet daadwerkelijk leidt tot een oplossing van de drugshandel. Burgemeester Halsema liet vorig jaar weten dat ze daarom cocaïne het liefst gelegaliseerd zag, ondanks dat internationale verdragen daar niet aan kunnen tornen.¹⁸⁰ Het bestrijden van de georganiseerde misdaad heeft de hoogste prioriteit en vergt daarom veel capaciteit. Er rust extra druk op de politie door criminele ruzies die ook in de hoofdstad worden uitgevochten. De meeste liquidaties in Nederland zijn cocaïnegerelateerd.¹⁸¹ De door de douane gerapporteerde cijfers over inbeslagnames van geïmporteerde drugs lieten meer dan een verviervoudiging van de cocaïnevangsten zien van bijna 16 ton in 2016 naar bijna 72 ton in 2021.¹⁸² In 2022 werd 51 ton cocaïne onderschept; aanmerkelijk minder dan het jaar ervoor.¹⁸³ In 2023 neemt de Douane met bijna 60 ton weer meer cocaïne in beslag, met de grootste hoeveelheden in de havens van Rotterdam en Vlissingen. De grootste vangst was ruim 8 ton cocaïne die vanuit Ecuador was aangevoerd.¹⁸⁴ In 2023 werden 452 keer uithalers opgepakt.¹⁸⁵

Opsporingseenheden hebben door het hacken van cryptotelefoons meer zicht gekregen op het internationale karakter van de drugsproductie in mobiele drugslabs.¹⁸⁶ De meerderheid van de criminele groepen in de EU bestaan uit losse netwerken die rondom een kerngroep geformeerd zijn. Circa 40% heeft een hiërarchische structuur.¹⁸⁷ Ook Amsterdamse politiemedewerkers zien de aard van de georganiseerde criminaliteit veranderen van 'strakke top-down organisaties', naar meer 'fluïde netwerken' die lastig grijpbaar zijn voor opsporingsinstanties.¹⁸⁸ Er wordt binnen criminele netwerken gewerkt in wisselende formaties en uitvoerende taken worden uitbesteed aan veelal jonge jongens en meiden die daarmee (goed) geld kunnen verdienen en stijgen op de criminele ladder. De Amsterdamse politie is bezorgd om verplaatsing van criminaliteit van de Rotterdamse naar de Amsterdamse haven als 'uitwijkhaven' voor criminelen. Er wordt gesproken over een

¹⁷⁸ Tops P & Tromp J (2019) *De achterkant van Amsterdam*, Gemeente Amsterdam.

¹⁷⁹ *Korpschef Akerboom wil af van idee dat drugs erbij horen*, NOS.nl, 10 april 2018.

¹⁸⁰ *Halsema over cocaïne: 'War on drugs werkt niet'*, NOS.nl, 7 oktober 2022.

¹⁸¹ *Cocaïnehandel grote aanjager van liquidaties: plegers handelen uit wraak, loyaliteit of voor geld*, Het Parool, 1 februari 2024.

¹⁸² Nationale Drug Monitor (editie 2023) *Illegale handel, bezit en productie, 16.3 Inbeslagname en ontmanteling*, Trimbos-instituut/WODC.

¹⁸³ In het havengebied van Amsterdam werden vier cocaïnefondsten gedaan van in totaal 1.522 kilo in 2022 (Van Bavel M, Van Sambeek Ch, Ter Woerds S (red.) (2023) *Een kwestie van balans*, Politie Eenheid Amsterdam).

¹⁸⁴ *Douane onderschept fors meer cocaïne in 2023*, Rijksoverheid.nl, 17 januari 2024.

¹⁸⁵ *2023: HARC-team onderschept ruim 45.000 kilo cocaïne*, OM.nl, 17 januari 2024.

¹⁸⁶ *In 2022 flink meer drugslabs ontmanteld*, Politie.nl, 25 april 2023.

¹⁸⁷ Europol (2021) *European Union serious and organised crime threat assessment*, Publications Office of the European Union.

¹⁸⁸ Politie Eenheid Amsterdam (2021) *Trendbeeld 2021: Politiewerk in coronatijd*, Dienst Regionale Informatie Organisatie: Team Analyse & Onderzoek.

‘extreme stijging’ van het aantal uithalers (personen die gesmokkelde drugs uit zeecontainers halen) dat werd aangehouden in 2021.¹⁸⁹

Kiloprijs blijft dalen, maar consumentenprijs blijft gelijk

De kiloprijs van cocaïne daalde van gemiddeld €35.000 in 2014 naar €25.000 in 2017, waarna het ging stijgen naar €28.000 in 2018 en verder omhoog naar €35.000-37.000 in 2020.¹⁹⁰ De prijs stabiliseerde in 2021 (€34.000-35.000 per kilo), zakte in 2022 naar €32.000 en gaat in 2023 verder omlaag richting €26.000.¹⁹¹ De dynamiek achter de cocaïnehandel en onderlinge prijsafspraken tussen inkopers van smokkelpartijen zijn mede door de EncroChat-actie van de politie beter in beeld gekomen.¹⁹² Op retailniveau zijn de prijzen (van bezorgdiensten) op hetzelfde niveau gebleven.

De testservice is weer open en de zuiverheid van cocaïne blijft hoog (zie 2.3.1 *Testresultaten cocaïnepoeders*, pag. 161). Over de kwaliteit verschillen de meningen soms. De vrienden van Carl (188a) klagen soms over de Colombiaanse van €50 waar je strakke spieren van krijgt en soms wat paranoïde van wordt. Javier (186a) gaat liever voor de Peruaanse van €60 die meer mellow is dan die van ‘Mo op de hoek’.

Cocaïne wordt in poedervorm en brokjes (puur) aangeboden. Soms wordt er specifiek bij vermeld dat het om Boliviaanse, Peruviaanse, Colombiaanse of (nu ook) Ecuadoriaanse cocaïne gaat. Consumenten kunnen kiezen uit pakjes van €50, €60, €70 en soms €80. Die van €50 en €60 worden het meest gekocht.¹⁹³ Het is wat de gek er voor over heeft, vindt Thor (182a). “Want is die Peruaanse van €80 nou werkelijk zoveel beter dan die Colombiaanse van €50?” Hij vindt het moeilijk te geloven dat er €30 verschil kan zitten op een markt die zo zuiver is. Navraag bij bezorgers levert niks op omdat zij het zelf ook niet weten. Maar volgens Dé (179a) hangt het soms ook van de clientèle af. Dealer ‘Bas van de Zuidas’ vraagt hier meer voor zijn cocaïne dan elders in de stad. En sommigen hebben weleens een actieaanbieding zoals bij *Danny’s Delivery 24/7* die de hele maand december een superactie had met cocaïne. Bij aankoop van 3 gram betaalde de klant €120 in plaats van €150.

¹⁸⁹ Politie Eenheid Amsterdam (2021) *Trendbeeld 2022: Politiewerk in onrustige tijden*, Dienst Regionale Informatie Organisatie: Team Analyse & Onderzoek.

¹⁹⁰ Deze informatie komt van een extern deskundige (geen panellid) die goed op de hoogte is van de Nederlandse cocaïnemarkt (middensegment). De kiloprijzen van Peruaanse en Boliviaanse cocaïne liggen doorgaans een paar duizend euro per kilo hoger.

¹⁹¹ Aldus twee van onze informanten (met connecties in het middensegment).

¹⁹² De Frans-Nederlandse opsporingsdiensten maakten in 2020 wereldkundig dat zij de bij misdaadgroepen versleutelde berichtendienst EncroChat met succes gekraakt hadden. De ontmanteling van EncroChat leverde 100 miljoen berichten op en een ‘kolossale hoeveelheid aan versleutelde data’. De chats geven een unieke inkijk (o.a. prijzen, transporten en geplande aanslagen) in de wereld van de drugscriminaliteit en kunnen relevant zijn in lopende strafrechtelijke onderzoeken, zegt Justitie. Van de Pol W, *Het succes van de cocaïnebusiness*, Follow the money, 8 juni 2021.

¹⁹³ Dat blijkt ook uit de gemiddelde prijs van €56 die de aanleveraars bij de testservices betaalden (zie 2.3.1 *Testresultaten cocaïnepoeders*, pag. 161). Ook de club- en festivalbezoekers uit de Antenne survey van 2022 betaalden gemiddeld €56 per gram (Nabben T & Benschop A (2023) *Antenne Amsterdam 2022*, Hogeschool van Amsterdam).

Gebruikers hebben meerdere nummers van bezorgdiensten die actief zijn op verschillende tijdstippen. De verschillen in gewicht (per pakje), zuiverheid (puur of versneden) of bronland verklaren mede het verschil in prijs. Een gram cocaïne is vaak geen volle gram; sommige diensten zijn daar op hun menu's eerlijk over. Tommy beaamt dat er gerommeld wordt met het gewicht. Net als een paar andere dealers in zijn omgeving is een Amsterdamse gram eerder 0,8 gram. "Dat doen ze allemaal, het is normaal geworden bij coke." Maar een gram of niet, Maik (187a) is tevreden over de servicegerichtheid van de cocaïnebezorger. Hij telt zes contacten in zijn telefoon. "Ze komen ook gewoon met een pinmachine langs."

De marketing van cocaïne

Sinds de invloed van koeriersnetwerken is toegenomen met de opmars van menu's en reclameboodschappen via o.a. WhatsApp, Instagram en Telegram, wordt ook de marketing van cocaïne naar een hoger niveau getild. In de menulijsten wordt vaker onderscheid gemaakt tussen de zuiverheid van snuifcocaïne uit verschillende bronlanden. De zuiverheid staat er soms bij in percentages (bijvoorbeeld 80%) of er wordt een subjectief onderscheid tussen een 'extreem sterke snuf' of een 'zuivere snuf'. Bij aankoop van een groter aantal pakjes wordt korting gegeven. Qua lay-out doen sommige menulijsten denken aan thuisbezorgmenu's van erkende bedrijven. Boliviaanse en Peruaanse cocaïne staan in sommige snuifkringen hoger aangeschreven dan de qua smaak 'rauwere' Colombiaanse, die ook goedkoper is. Toch wordt er ook getwijfeld of de genoemde zuiverheden altijd kloppen en de cocaïne daadwerkelijk uit het vermeende bronland komt. Volgens insiders komt de meeste gesmokkelde cocaïne uit Colombia, maar Ecuador is in opkomst. Inkopers die elkaar kennen kopen soms ook bij elkaar als ze iets zoeken. Maar je moet op je hoede blijven, want er wordt ook wel eens geript bij anderen. Ook kunnen er spanningen ontstaan als het evenwicht verstoord wordt door bijvoorbeeld klanten van een ander af te snoepen.

1.4 Ecstasymarkt

	HOEEVEELHEID	PRIJS(RANGE)
xtc-pillen		
	1 pil	€3-5
	5 pillen	€25-30
140 mg	1 pil	€5
	20 pillen	€80
	50 pillen	€150
	100 pillen	€250
250 mg	1 pil	€10
	20 pillen	€140
	50 pillen	€275
	100 pillen	€400
	200 pillen	€750
mdma-poeder/kristallen ¹⁹⁴		
	1 gram	€25-30
	3 gram	€50-70
	5 gram	€90
	10 gram	€160

Figuur VII.2: Prijzen ecstasy¹⁹⁵

¹⁹⁴ Witte mdma-kristallen heten 'champagne' en donkerkleurige mdma wordt als 'cola' aangeduid.

¹⁹⁵ Informatie is overgenomen van menulijsten van bezorgdiensten en van panelleden. Bij de prijs(range) worden incidentele extreme uitschieters naar boven of beneden niet meegerekend.

Na een vrije val tijdens de coronapandemie, nam de animo voor ecstasy met de opening van het uitgaansleven in 2021 voor even toe, om vervolgens weer terug te zakken. Het niveau van de uitbundige jaren rond 2014 wordt bij lange niet meer gehaald. De prijsdaling in 2021 stabiliseerde vanaf 2022. Op de menulijsten van bezorgdiensten zien we de bulkpartijen van 1.000 pillen voor €500 uit de coronatijd niet meer terug. De gramprijs van mdma-poeders bedraagt circa €25-30. Volgens insiders is de ecstasymarkt in beweging. Sommigen geloven zelfs dat de gouden periode in Nederland voorbij is. Een indicatie is dat sommigen zijn gestopt of overgestapt op andere drugs. De gemiddelde sterkte stagneert (zie 2.2.1 *Testresultaten xtc-pillen*, pag. 157).

1.5 Amfetaminemarkt

	HOEEVEELHEID	PRIJS(RANGE)
AMFETAMINE		
	1 gram	€10-20
	10 gram	€80
	20 gram	€140
METHAMFETAMINE		
	1 gram	€50
	2 gram	€100
	3 gram	€130
RITALIN		
	1 pil	€5
	1 strip (10 pillen à 10 mg)	€60
	1 box (30 pillen à 10 mg)	€150
DEXAMFETAMINE		
	30 pillen à 2,5 mg	€50
	30 pillen à 5 mg	€75

Figuur VII.3: Prijzen amfetamine¹⁹⁶

Amfetamine zit in het assortiment van bezorgdiensten en daarnaast zijn er ook nog pepdealers actief en wordt er soms op adressen buiten Amsterdam gekocht. De prijzen liggen al jarenlang tussen €5 en €15 per gram. Amfetamine in natte vorm is goedkoper omdat na indrogen circa 40% van het gewicht verloren gaat. Van 10 gram nat blijft ongeveer 6 gram poeder over. Sommigen lossen hun natte speed op in een drankje, terwijl anderen het drogen of bij haast even kort in de magnetron leggen. Een stapje verder is om de amfetamine extra te wassen met aceton, die de cafeïne waarmee het vaak versneden is (soms tot wel 50%) eruit zou halen. Gebruikers hebben het liefst neusachte pep.

Methamfetamine

De markt van methamfetamine kwam in het nieuws toen de politie in 2019 in Rotterdam een groot productielab aantrof.¹⁹⁷ In datzelfde jaar werden 9 locaties verspreid over Nederland ontmanteld, waarna het

¹⁹⁶ Informatie is overgenomen van menulijsten van bezorgdiensten en van panelleden. Bij de prijs(range) worden incidentele extreme uitschieters naar boven of beneden niet meegerekend.

¹⁹⁷ *Crystal meth in geheime ruimte loods Rotterdam, grootste vondst ooit in Europa*, NOS, nl, 26 juni 2019.

aantal steeg naar 32 in 2020 en weer zakte naar 15 in 2021 en 2022.¹⁹⁸ In 2023 nam het aantal opgerolde productielabs weer toe naar 20 en veroordeelde de rechtbank in Den Bosch een Mexicaanse crystal meth- producent tot vijftien jaar gevangenisstraf omdat hij in diverse drugslabs opereerde onder de bijnaam ‘Pablo Icecobar’.¹⁹⁹ De methamfetamineproductie lijkt vooral bedoeld voor de exportmarkt. Ruim vijf jaar geleden zakte de prijs van methamfetamine van €100-150 naar €60-80 per gram. Een bezorgdienst levert tegenwoordig al een gram voor €50, met korting bij afname van drie gram (€130).

Ritalin en dexamfetamine

Bezorgdiensten verkopen ook geneesmiddelen die tot de brede amfetaminegroep behoren. Ritalin ‘study pills’ (à 10 mg) voor €5 per stuk, of 30 stuks dexamfetamine (à 5 mg) voor €75.

1.6 Narcosemarkt

	HOEEVEELHEID	PRIJS(RANGE)
LACHGAS		
	2-kilotank	€80-90
GHB		
	250 ml	€50-100*
	500 ml	€75-150*
	1 liter	€140-200*
KETAMINE		
	1 gram	€25-35
	3 gram	€50-90*
	5 gram	€135
	10 gram	€240

* meerdere aanbieders met grote prijsverschillen

Figuur VII.4: Prijzen narcosemiddelen²⁰⁰

1.6.1 Lachgas

Fors lachgasgebruik kan leiden tot gezondheidsproblemen en zelfs verslaving.²⁰¹ Handel in lachgas kan volgens reclasseringswerkers ook leiden tot delinquent gedrag.²⁰² Vooral de tanks beleefden sinds 2017 een opmars op de lachgasmarkt. Lachgaskoeriers werden meermaals beroofd van hun geld en tanks.²⁰³ Het lachgasverbod is per 1 januari 2023 van kracht, met als doel om recreatief gebruik terug te dringen en het ongelimiteerde aanbod (lachgas in kilotanks) te beperken.²⁰⁴ De verkoop van losse lachgasballonnen werd al eerder aan banden gelegd in Amsterdam.²⁰⁵ Het vermoeden bestaat dat sommige lachgasdealers vanwege

¹⁹⁸ Politie (2021) *ERISSP Landelijk overzicht Synthetische Drugs 2020*, Cluster Synthetische Drugs Intel & Expertise | Politie (2023) *Nationaal overzicht drugslocaties 2022*, Intel & Expertise Drugs Landelijke Eenheid.

¹⁹⁹ *Politie en NFI onderzoeken opbrengsten crystal meth*, Politie.nl, 27 december 2023.

²⁰⁰ Informatie is overgenomen van menulijsten van bezorgdiensten en van panelleden. Bij de prijs(range) worden incidentele extreme uitschieters naar boven of beneden niet meegerekend.

²⁰¹ Nabben T & Bahara K (2020) *Als de tank je beste vriend wordt*, Hogeschool van Amsterdam.

²⁰² Grimbergen V (2022) *Lachgastanks en (delict)patronen*, Masterscriptie Forensisch Sociale Professional HvA.

²⁰³ Nabben T & Benschop A (2021) *Antenne Amsterdam 2020*, Hogeschool van Amsterdam.

²⁰⁴ *Per 1 januari 2023 verbod op lachgas*, Rijksoverheid.nl, 14 november 2022. Het professioneel gebruik van lachgas voor medische en technische doeleinden blijft wel toegestaan, net als het gebruik van lachgas als toevoeging aan voedingsmiddelen.

²⁰⁵ In 2019 heeft een APV de verkoop van ballonnen op de horecapleinen (Leidse- en Rembrandtplein) verboden.

de gedeelde inkomsten ook andere middelen zijn gaan aanbieden. Nuri (118a) kreeg een lijst doorgestuurd met viagra, oxazepam, purple paddo's en designers waar ze nog nooit van heeft gehoord. De prijzen voor lachgas zijn een jaar na het verbod flink gestegen naar €80-90 voor een 2-kilo-tank. "Er zit geen €30 borg meer op, met als gevolg dat ze rondslingeren in de wijk." Om toch onopvallend te kunnen leveren, rijden bezorgers nu rond in gezinsauto's, bang om gepakt te worden met tanks in de achterbak. Nuri, die in de afgelopen jaren aardig wat dealers van lachgas heeft leren kennen, ziet wel veranderingen op de markt. De stoppers deden daarvoor al weinig. "Wij als echte fans gaan door, ook al kost een gezellig avondje met de meiden nu zo'n 800 euro." Toch is de frequentie van lachgasgebruik na het verbod minder hoog geworden en bezorgen lachgasdealers alleen nog aan huis omdat ze meer achterdochtig zijn geworden.

1.6.2 GHB

In het voorjaar van 2022 steeg de prijs van GHB en was het in sommige kringen nagenoeg niet meer te krijgen. Een stroom van verhalen kwam op gang, waarbij het opviel dat de oorzaak van de schaarste vooral in Oost-Europa lag. De oorlog in Oekraïne wordt genoemd, maar ook de aangepaste wetgeving rond GBL in Litouwen waardoor export wordt bemoeilijkt. Het is een wetmatigheid dat een hogere inkoopprijs van drugs of precursors, in dit geval GBL, op de retailmarkt verdisconteerd wordt met een prijsstijging. Deze verdubbelde in 2022. Voor een kwart liter moest €70-90 in plaats van €45 worden betaald. In het najaar van 2022 hoorden we twee verschillende geluiden. Sommigen zeiden dat de prijzen weer gaan zakken, terwijl anderen daar nog niks van merkten. Deze ontwikkeling zie we ook in 2023. In de omgeving van Sarah (174a) zou nog steeds sprake zijn van schaarste. Voor een kwart liter wordt ca. €100 betaald, terwijl het bij anderen de helft is (€45). Maar ook bij deze bron komen geluiden over schaarste van GBL als gevolg van verscherpte douanecontroles. De groep van Dé (179a) betaalt €75 voor een kwart liter, terwijl Floyd (180a) €140 per liter zegt te betalen. Een panellid maakt zelf zijn GHB. Het liefst 's nachts, bang dat de burens anders een raar luchtje ruiken wanneer GBL een reactie aangaat met natriumzout en gedemineraliseerd water. Hij betaalt voor een liter GBL €200, maar bij aankoop van 25 liter (€2.500) halveert de literprijs. Zijn klantenkring koopt het liefst een flesje GBL (100 ml) voor €20. GHB kost hetzelfde, maar is minder populair.

1.6.3 Ketamine

De ketaminemarkt (in poeder- en kristalvorm) is het laatste decennium fors gegroeid, sinds thuisdealers en bezorgdiensten ketamine standaard in hun menulijst hebben staan en aanprijzen als 'suiker', 'naaldjes' of 'staafjes' met prijzen variërend van €25 tot €35 per gram. Inkoop van meer grammen direct bij de leveranciers (buiten de bezorgdienst om) kost €8-10 per gram. De ketaminemarkt is volgens sommigen iets onvoorspelbaarder geworden. Opvallend zijn de grote prijsverschillen bij de aanbieders.

1.7 Nieuwe psychoactieve stoffen

	HOEEVEELHEID	PRIJS(RANGE)
3-MMC		
	1 gram	€25-35
	3 gram	€50-90
	5 gram	€135
2c-B		
	1 pil	€5
	10 pillen	€40
	20 pillen	€70-80
	50 pillen	€150
	100 pillen	€250

Figuur VII.5: Prijzen nieuwe psychoactieve stoffen²⁰⁶

Na het verbod op **3-MMC** eind 2021 zijn de prijzen geleidelijk aan gestegen. Bezorgdiensten verkopen 3-MMC nu voor het drievoudige per gram (€25-35). Door het 3-MMC-verbod wijken sommigen uit naar varianten als 3-CMC die op dezelfde websites worden aangeboden. In één netwerk koopt iemand 3-CMC in voor €6 per gram en verkoopt het door voor €20. Was de kwaliteit bij webwinkels vóór het verbod nog betrouwbaar, nu is daar minder duidelijkheid. Er is verwarring in het panel of iets ook daadwerkelijk 3-MMC is of een variant betreft; een deel snuift 3-CMC snuift en denkt dat het 3-MMC is.

De markt van het al sinds 1997 verboden **2c-B** blijft stabiel. Een pil (15-18 mg) kost €5-6. Voor hoger gedoseerde 2c-B wordt iets meer betaald. 2c-B staat bijna standaard op de drugslijst van bezorgdiensten.

Generiek verbod

De invoering van een generiek verbod zou de verkoop van een brede groep NPS aan banden moeten leggen, in plaats van – zoals tot nu toe gebeurt – telkens individuele middelen te verbieden.²⁰⁷ Dit wetsvoorstel voegt een nieuwe lijst toe aan de Opiumwet – lijst IA – die stofgroepen in plaats van individuele stoffen bevat. Het gaat daarbij om stofgroepen waarvan de chemische structuur is afgeleid van een aantal middelen van lijst I van de Opiumwet. Vooralsnog blijven sommige verboden middelen (o.a. 2c-B, 3-MMC en 4-MMC) via bezorgdiensten verkrijgbaar.

²⁰⁶ Informatie is overgenomen van menulijsten van bezorgdiensten en van panelleden. Bij de prijs(range) worden incidentele extreme uitschieters naar boven of beneden niet meegerekend. Er wordt ook geadverteerd met onder andere 5-APB, 6-APB, 3-FMP, 4-FA, 5-MAPB, 1p-lsd, 4-HO-MET en 4-aco-DMT. De synthetische cannabinoïden krijgen weinig voet aan de grond op de Nederlandse markt.

²⁰⁷ Steeds meer landen kiezen voor een zogeheten generieke wetgeving waarmee hele groepen NPS op voorhand verboden worden. Ook Nederland wil op deze manier de productie, handel en beschikbaarheid van NPS inperken en het signaal afgeven dat gebruik niet zonder risico's is. (Rijksoverheid, [Aanbiedingsbrief bij nota over wijziging van Opiumwet over toevoegen van derde lijst met doel het tegengaan van productie van en handel in nieuwe psychoactieve stoffen](#), rijksoverheid.nl, 16 maart 2023). Dit wetsvoorstel is in januari 2024 aangenomen door de Tweede Kamer ([Overzicht van stemmingen in de Tweede Kamer](#), 16 januari 2024).

1.8 Psychedelica

	HOEEVEELHEID	PRIJSRANGE
Lsd		
zegels	1 zegel	€5-10
	10 zegels	€80
	20 zegels	€140
	50 zegels	€250
	100 zegels	€450
druppels	flesje (100 druppels)	€300
spray	10 µg	€70
	20 µg	€80
PADDO'S/TRUFFELS		
truffels (webshop)	15-25 gram	€16-25
microdosing truffels (webshop)	10-20 gram	€12-21
truffels droog (bezorgdienst)	1 portie (2,5 gram)	€40
paddo's droog (bezorgdienst)	3 porties	€100
	5 porties	€140
paddodruppels (bezorgdienst)	5 ml	€100
	3x5 ml	€200
paddodruppels (particulier)	100 druppels	€150
DMT		
poeder (particulier)	0,5 gram	€60
	1 gram	€100

Figuur VII.6: Prijzen psychedelica²⁰⁸

Lsd wordt verkocht als zegel (papertrip) of in vloeibare vorm (druppels of spray). De sprayvorm, waarbij Lsd is verdund tot een microdosering, is nieuw. Lsd-prijzen bij de bezorgdiensten liggen doorgaans hoger dan bij de particuliere verkopers in het psychonautenmilieu. In een paar netwerken is belangstelling voor 1p-Lsd. Dat geldt ook voor DMT, dat in poedervorm wordt gerookt via een pijpje en vooral door particuliere psychonauten-verkopers wordt aangeboden..

Smartwinkels en webwinkels verkopen **truffelvarianten** (o.a. Tampanensis, Atlantis, Mexicana en Galindoi).²⁰⁹ De zakjes (15-25 gram) worden aangeboden voor €16-25. Sinds enige tijd worden ook magic truffels in microdosering verkocht. Een paar bezorgdiensten verkopen gedroogde paddo's en truffels voor €33-40 per portie.

Een betrekkelijk nieuw product zijn **paddodruppels** die in flesjes worden aangeboden bij bezorgdiensten (5ml voor €100) en door particuliere verkopers in alternatieve netwerken buiten de bezorgdiensten om (100 druppels voor €150). De groeiende vraag leidt soms tot een wachtlijst.

1.9 Overige markten

Poppers (€5-15 per flesje) zijn in verschillende sterktes verkrijgbaar op sommige plekken in het uitgaansleven en via (web)winkels. **Viagra**, Kamagra en Cobra worden in tabletvorm, orale gel (in verschillende smaken) en

²⁰⁸ Informatie is overgenomen van menulijsten van bezorgdiensten en van panelleden. Bij de prijs(range) worden incidentele extreme uitschieters naar boven of beneden niet meegerekend.

²⁰⁹ Het stadsdeel Centrum probeert door middel van controles op toe te zien dat souvenirwinkels en minisupermarkten geen truffels of andere hallucinerende producten verkopen aan toeristen.

ook als bruistablet aangeboden in verschillende doseringen. Op internet bieden apothekewinkels Viagra (origineel) aan als strip met vier tabletten (à 100 mg) voor €38,99 euro. Via bezorgdiensten kost zo'n strip ongeveer de helft (€20-25). Bij aankoop van meerdere pillen (64 stuks voor €251) ligt de prijs per pil op internet lager.

Vapes (e-sigaretten) gaan op straat van de hand voor €10 per stuk.

Bezorgdiensten hebben in de afgelopen jaren hun 'apotheek' met (designer) **benzodiazepinen** (o.a. clonazepam, diazepam, lorazepam, oxazepam, temazepam, valium, xanax en zopiclon) flink uitgebreid. De bezorgdiensten bieden strips (10 pillen) voor €40 aan. Een bezorgdienst verkoopt benzo xanax voor €5 per pil, spierslapper baclofen (25 mg) voor €50 per strip, en opioïde pijnstiller oxycodon (30 stuks à 5 mg) voor €100. Online shops zijn na het verbod van een aantal designer benzo's overgestapt op o.a. bromazolam en flunitrazolam, die (nog) niet onder de Opiumwet of Geneesmiddelenwet vallen.²¹⁰

Een panellid heeft een menulijst doorgestuurd van haar bezorgdienst die behalve drugs ook in **anabolen** handelt. Er staan middelen op als boldenone, masteron, deca, NPP, primo sustanon, testosteron, melanotan en genotropin. Allen worden in vloeibare en poedervorm aangeboden voor circa €30-35. Genotropin springt eruit met €150 voor 12 mg.

2 Testservice

De drugtestservices van Jellinek Preventie en de GGD Amsterdam zijn onderdeel van het landelijke Drugs Informatie en Monitoring Systeem (DIMS). Consumenten kunnen er anoniem hun drugs laten testen op de samenstelling en zuiverheid. Eerst wordt een kleurtest met het Marquis reagens gedaan, die een eerste indicatie geeft over de drug die er in zit.

Pillen worden opgemeten en alle kenmerken van de pil worden in kaart gebracht en vergeleken met een lijst van reeds in het laboratorium geanalyseerde pillen. Wordt de pil herkend, dan krijgt de gebruiker meteen een uitslag. Wordt de pil niet herkend, dan krijgt de gebruiker de mogelijkheid de pil naar het DIMS-laboratorium door te laten sturen.

Voor mdma-, amfetamine en ketaminepoeders beschikken de testservices in Amsterdam over een infrarood spectrometer (FT-IR) waarmee ter plekke samenstelling en zuiverheid kan worden bepaald en de gebruiker dus direct een uitslag krijgt. Bij lsd-zegels kan een zuurtest ter plekke aangeven of het monster al dan niet lsd bevat, maar niet hoeveel. Voor kwantificering van de hoeveelheid lsd, kan de zegel worden doorgestuurd. Alle overige poeders en vloeistoffen kunnen na de Marquistest worden opgestuurd naar het DIMS-laboratorium.

²¹⁰ Eind 2021 worden, samen met 3-MMC, clonazolam, diclazepam, etizolam, flualprazolam en flubromazolam onder lijst II van de Opiumwet gebracht (Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (2021) [Besluit van 25 oktober 2021...](#), *Staatsblad* 2021, 504),

Van monsters die naar het laboratorium worden doorgestuurd, kan een week later telefonisch de uitslag opgevraagd worden. Niet alle niet-herkende pillen, poeders, zegels of vloeistoffen worden doorgestuurd. Gebruikers kunnen ervan afzien hun monster door te laten sturen, of monsters kunnen worden tegengehouden wegens beperkte laboratoriumcapaciteit.

Wanneer testresultaten wijzen op riskante middelen of vervuilingen, kan een landelijke waarschuwing worden uitgevaardigd, zoals in 2023 voor xtc-pillen met een zeer hoge dosis mdma.²¹¹ Via de Red Alert app blijven gebruikers op de hoogte van waarschuwingen en een zwarte lijst met gevaarlijke pillen.

De testresultaten van drugs die door consumenten bij de testservices worden aangeboden zijn op zich niet representatief voor de gehele Amsterdamse drugsmarkt omdat niet alle consumenten hun drugs laten testen. In 2018 bleek slechts 8% van de cafébezoekers die xtc-pillen kopen hun koopwaar bij de testservice te laten testen en voor amfetamine en cocaïne was dat slechts 2%.²¹² Toch kunnen de testresultaten wel aanwijzingen verschaffen over (ontwikkelingen op) de marktzijde van middelengebruik.

Testresultaten (en bij herkende pillen de testuitslag van eerdere analyse) worden in verschillende categorieën gerapporteerd:

- Het monster bevat **uitsluitend de werkzame stof** waarvoor het is gekocht.
- Het monster bevat **voornamelijk de werkzame stof** waarvoor het is gekocht.
- Het monster bevat voornamelijk of uitsluitend een **ander hoofdbestanddeel**.
- Het monster bevat (1) de werkzame stof waarvoor het is gekocht plus andere werkzame stoffen, maar het is niet mogelijk om vast te stellen wat het hoofdbestanddeel is omdat de dosering van (een van) beide niet werd gekwantificeerd, of (2) geen enkele werkzame stof. Daarom zal aan deze restcategorie **overig** in de tekst weinig aandacht worden besteed.
- Er is **geen analyse** gedaan of de testuitslag ontbreekt. Bij de berekening van percentages wordt deze categorie buiten beschouwing gelaten.

Zie *VII C Bijlage markt* (pag. 219) in *VIII Bijlagen* voor meer informatie over deze indeling, nadere toelichting over gehanteerde begrippen, en tabellen met gedetailleerde cijfers van de testresultaten.

2.1 Aangeboden monsters

Vanaf het tweede decennium van de eenentwintigste eeuw was er sprake van een bijna explosieve toename van het aantal drugsmonsters dat werd aangeboden bij de testservices in Amsterdam. In 2019 waren dat er meer dan 5.000. In de daaropvolgende coronajaren 2020/2021 werd een dergelijk aantal bij lange na niet gehaald. Tijdens lockdowns waren de testservices gesloten of zeer beperkt open en het nachtleven lag

²¹¹ [Zeet hoog gedoseerde ecstasypillen in omloop](#), Trimbo.nl, 8 december 2023.

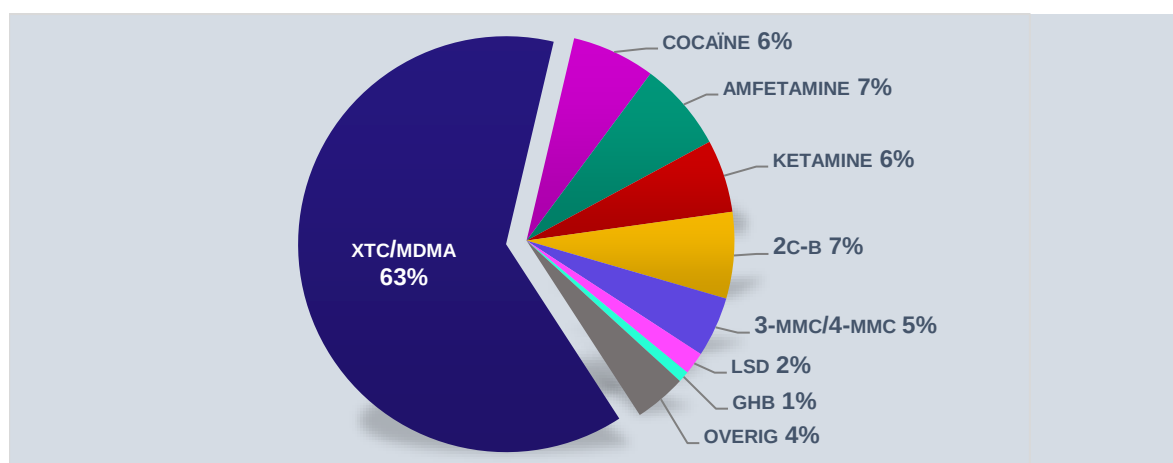
²¹² Korf DJ, Nabben T & Benschop A (2019) *Antenne 2018: Trends in alcohol, tabak en drugs bij jonge Amsterdammers*, Rozenberg Publishers.

grotendeels stil. Hoewel 2022 nog van start ging in een lockdown, werden de coronamaatregelen als snel versoepeld en afgeschaft en eindigde het aantal aangeleverde monsters weer op het oude niveau. In 2023 steeg het aantal aangeleverde monsters verder naar **5.550**.

Figuur VII.7: Aantal bij Amsterdamse testservices aangeboden drugsmonsters per jaar

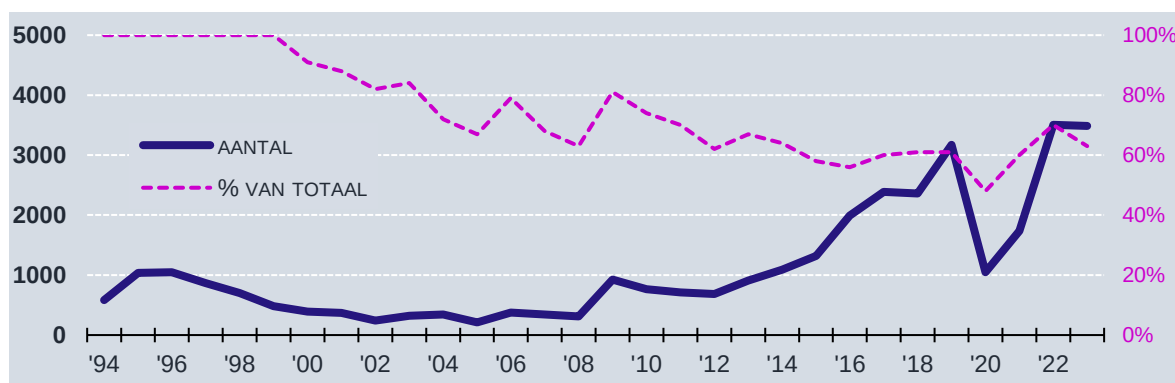
Het merendeel van de in 2023 bij de testservices aangeboden monsters was gekocht als ecstasy (xtc of mdma), op afstand gevolgd door monsters gekocht als cocaïne, amfetamine, ketamine of 2c-b. In de komende paragrafen wordt beschreven in hoeverre deze monsters ook daadwerkelijk deze drugs bevatten.

Figuur VII.8: Aangeboden drugsmonsters gekocht als

2.2 Ecstasy

Na een piek eind jaren negentig, werden na de eeuwwisseling jarenlang zo'n 300 ecstasymonsters per jaar aangeleverd bij de testservice van Jellinek. Vanaf 2012 was vrijwel continu sprake van een forse toename. Tegelijkertijd werden in de loop der jaren ook steeds meer andere drugsmonsters aangeleverd, waardoor het aandeel ecstasymonsters ten opzichte van het totaal afnam tot circa 60%. Tijdens het coronajaar 2020 kelderde het aantal aangeleverde ecstasymonsters, maar twee jaar later werden er alweer meer aangeleverd dan ooit tevoren. In 2023 lijkt er echter sprake van een stagnatie in de aanlevering. In totaal ging het om **3.488** monsters.

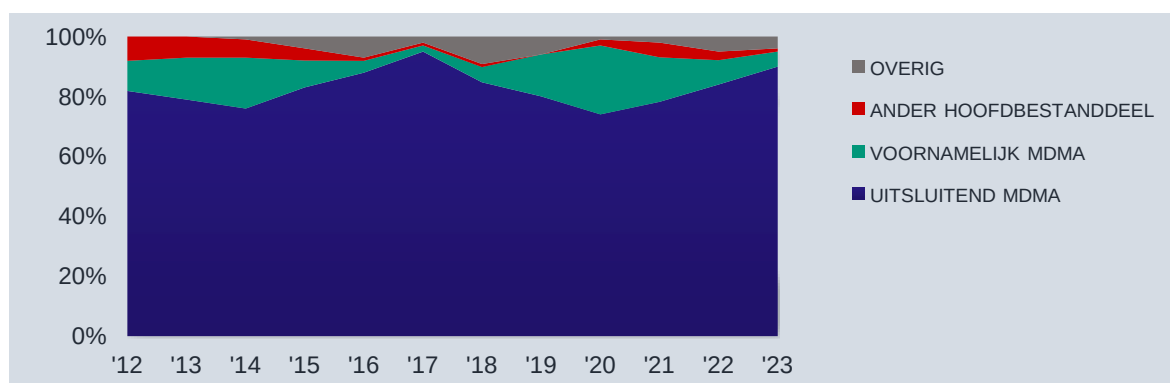

Figuur VII.9: Aangeboden ecstasymonsters

Veruit de meeste ecstasymonsters waren xtc-pillen (76%). De rest bestond voornamelijk uit mdma-poeders (inclusief kristallen, 24%). Van de 2.234 aangeboden xtc-pillen werden er 1.980 direct herkend of in het laboratorium geanalyseerd. Van de 849 aangeboden mdma-poeders werden er 814 geanalyseerd. De testresultaten van deze pillen en poeders worden in de komende paragrafen afzonderlijk gepresenteerd.

2.2.1 Testresultaten xtc-pillen

Testuitslagen wijzen uit dat **90%** van de in 2023 aangeleverde xtc-pillen uitsluitend mdma bevatte en dus zuiver was. Daarnaast bevatte **5%** voornamelijk mdma met daarnaast een beperkte hoeveelheid andere stoffen (meestal relatief onschuldige bijproducten of kleine doses cafeïne). Een klein deel van de xtc-pillen bevatte voornamelijk of uitsluitend andere werkzame stoffen (**1%**). De meeste van deze pillen bevatten helemaal geen mdma, maar amfetamine of 2c-b.

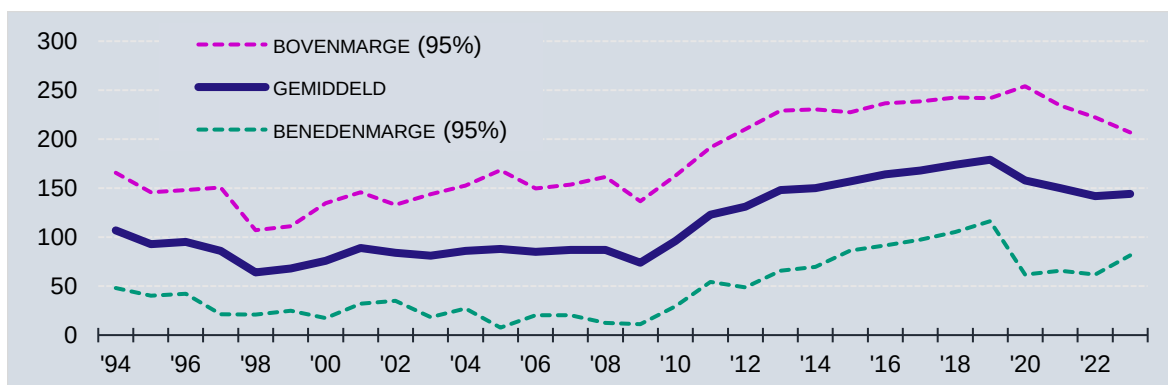
Figuur VII.10: Werkzame stof in xtc-pillen

Voor zover de xtc-pillen niet volledig zuiver waren, was cafeïne de meest voorkomende vervuilende werkzame stof. Andere vervuilingen die in 2023 voorkwamen waren voornamelijk amfetamine, dimethylpentylon, 3-CMC, MDA, ketamine, 2c-b, 4-CMC en fenetylamine.²¹³ In totaal bevatte 136 geanalyseerde pillen enige vorm van vervuiling, wat neerkomt op 6%.

²¹³ Zie de tabellen in VII C Bijlage markt (pag. 219) voor aantallen monsters en andere beperkt aangetroffen stoffen.

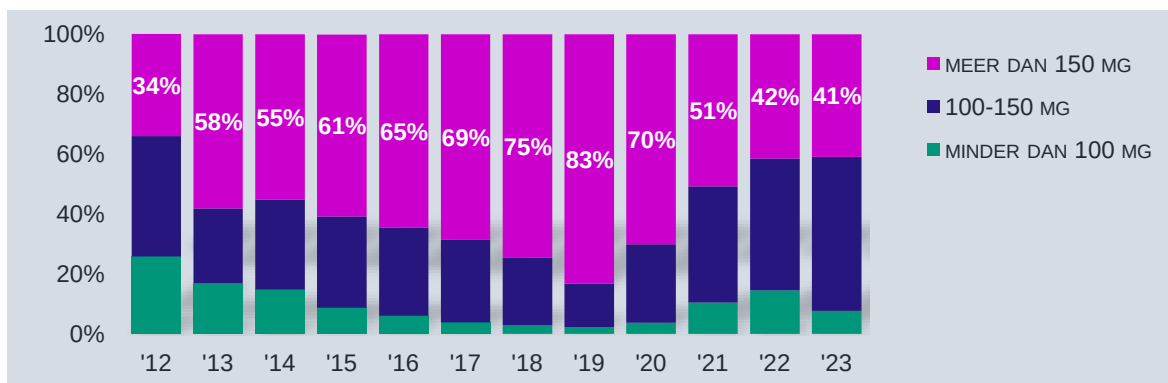
Dosering

Tussen 2009 en 2019 was sprake van een ruime verdubbeling van de sterkte van xtc-pillen: van gemiddeld 74 naar 179 mg mdma. Daarna daalde de gemiddelde dosering gedurende een paar jaar. In 2023 was de gemiddelde dosering van xtc-pillen met uitsluitend of voornamelijk mdma ('nep' pillen met andere stoffen buiten beschouwing gelaten) **144 mg** mdma. Dat is vrijwel gelijk aan het jaar daarvoor. De variatie in sterkte werd iets kleiner, maar blijft groot. Er werd een pil van slechts 2 mg mdma aangetroffen, maar ook eentje met 265 mg mdma. Ook als je dergelijke uitschieters niet meetelt is er een forse 95%-range van 81 tot 207 mg mdma.

Figuur VII.11: Dosering (milligrammen) xtc-pillen

De daling in de gemiddelde dosering van de laatste paar jaar was ook terug te zien in een kleiner aandeel xtc-pillen met een hoge dosering. Toch bevat nog steeds 41% van de pillen meer 150 mg mdma (3% meer dan 200 mg).²¹⁴

Figuur VII.12: xtc-pillen met hoge dosering mdma

Prijs

Sinds de gemiddelde prijs van een bij de testservice aangeboden xtc-pil in 2011 de €4 passeerde, is er behalve een lichte prijsdip in 2020 eigenlijk opvallend weinig veranderd. In 2023 betaalden aanlevertaars, net als voorgaande jaren, meestal €5 voor een xtc-pil; de gemiddelde stuksprijs was **€4,50**.

²¹⁴ Meer dan 150 mg mdma wordt gezien als een hoge dosering omdat daarmee een gemiddelde twintiger van 75 kilogram bij gebruik van een hele pil ruim boven de recreatieve dosis van 1 à 1,5 mg mdma per kg lichaamsgewicht uitkomt.

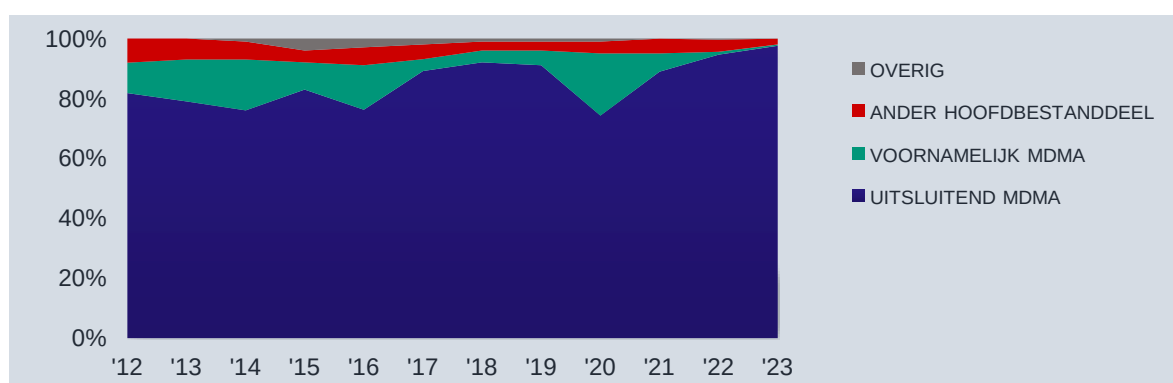

Figuur VII.13: Gemiddelde prijs per xtc-pil

Van de stijgingen en dalingen in de gemiddelde sterkte van een xtc-pil is in de prijs dus weinig terug te zien. Er is dan ook geen verband tussen prijs en dosering.²¹⁵ Een pil met circa 100 mg mdma is dus even duur als een pil van rond de 200 mg.

2.2.2 Testresultaten mdma-poeders

In **97%** van de mdma-poeders (en -kristallen) was uitsluitend mdma aanwezig en in 4 monsters (**minder dan 1%**) was mdma het voornaamste bestanddeel met daarnaast andere stoffen (meestal relatief onschuldige bijproducten). In **2%** van de gevallen bleek het poeder helemaal geen mdma te bevatten, maar een andere werkzame stof.

Figuur VII.14: Werkzame stof in mdma-poeders

Er waren dus nauwelijks vervuilingen in mdma-monsters. In slechts enkele gevallen werd amfetamine, ketamine of cafeïne aangetroffen.²¹⁶

Dosering

Poeders met mdma als hoofdbestanddeel bevatten in 2022 gemiddeld **79%** mdma. De gemiddelde zuiverheid van mdma-poeders is al jaren onveranderd hoog; het maximale haalbare volumepercentage is namelijk 84%. Ook zijn de marges in doseringen relatief smal. In 2023 bevatte 95% van de poeders minimaal 73% mdma.

²¹⁵ Regressiecoëfficiënt (B) .001 (p .627).

²¹⁶ Zie de tabellen in VII C *Bijlage markt* (pag. 219) voor aantallen monsters en andere beperkt aangetroffen stoffen.

Figuur VII.15: Dosering (volumepercentage) mdma-poeders

Prijs

Voor poeders met mdma als hoofdbestanddeel werd meestal €20, €25 of €30 per gram betaald. De gemiddelde prijs neemt de laatste jaren wat toe en was met **€25** per gram in 2023 ook weer hoger dan voorheen. Prijs en sterkte hangen niet samen.²¹⁷

Figuur VII.16: Gemiddelde prijs per gram mdma-poeder

2.3 Cocaïne

Sinds 2000 werd in toenemende mate cocaïne aangeboden bij de testservice, met een bijna explosieve stijging in 2015 en 2016.²¹⁸ De jaren daarna stabiliseerde het aantal aangeboden cocaïnemonsters. Tijdens de coronaperiode daalde het aanbod, maar minder sterk dan bij andere middelen het geval was. In tegenstelling tot andere middelen, waarvan het aantal monsters weer terug is op het pre-coronaniveau, blijft dat bij cocaïne vooralsnog achter. Er werden **360** cocaïnemonsters aangeleverd in 2023.

²¹⁷ Regressiecoëfficiënt (B) .036 (p = .651).

²¹⁸ Dit gebeurde o.a. door een 'coke alert' wegens dodelijke ongelukken met als cocaïne verkochte witte heroïne en de overname van de testservice van Stichting Adviesburo Drugs door de GGD.

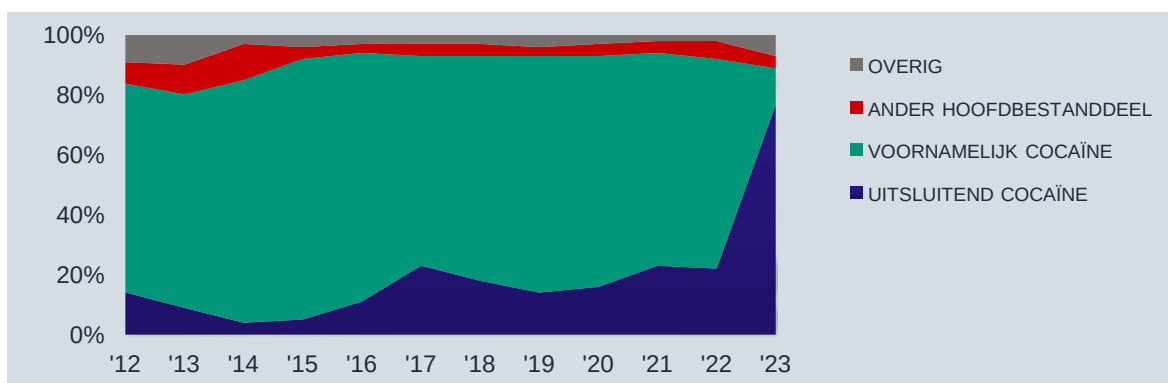

Figuur VII.17: Aangeboden cocaïnemonsters

Alle cocaïnemonsters werden in de vorm van poeders (inclusief enkele kristallen) aangeboden. Van de 360 aangeboden cocaïnepoeders werden er 270 geanalyseerd.

2.3.1 Testresultaten cocaïnepoeders

Driekwart van de cocaïnepoeders bleek zuiver en uitsluitend cocaïne te bevatten (**76%**), wat minstens drie keer zo veel is als gebruikelijk de laatste tien jaar. Daarnaast is in **12%** van de poeders cocaïne het hoofdbestanddeel, aangevuld met beperkte hoeveelheden andere stoffen of bijproducten). Een klein deel van de cocaïnepoeders bestond voornamelijk uit andere stoffen of bevatte helemaal geen cocaïne (**4%**).

Figuur VII.18: Werkzame stof in cocaïnepoeders

Levamisol was de belangrijkste cocaïnevervuiler. In totaal bevatte 13% van de cocaïnemonsters van 2023 levamisol; de helft minder dan het voorgaande jaar (26%). Ook het aandeel cocaïnemonsters met meer dan tien volumeprocent levamisol was kleiner (6% versus 11%).²¹⁹ De veelvuldige levamisol-vervuilingen van circa tien jaar geleden lijken dus te verdwijnen.²²⁰

Andere vervuilende stoffen die ook wel werden aangetroffen in de geanalyseerde cocaïnemonsters waren procaine, fenacetine, cafeïne en ketamine.²²¹ In totaal bevatten 23% van de geanalyseerde cocaïnepoeders enige vorm van vervuiling.

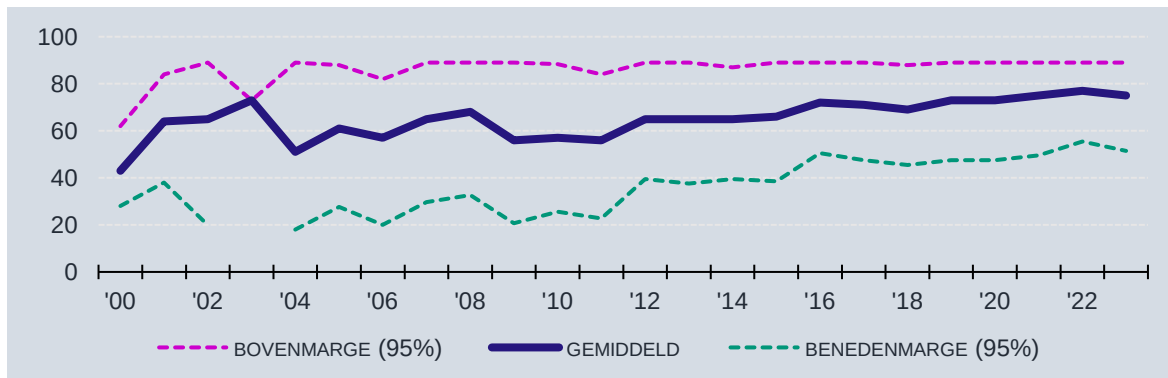
²¹⁹ Meer dan tien volumeprocent levamisol wordt als extra riskant beschouwd ([Wat is levamisol?](http://Wat.is.levamisol?), drugsinfo.nl).

²²⁰ Jaarlijkse percentages over de periode 2012-2022: 44% 46%, 67%, 70%, 50%, 36%, 29%, 36%, 33%, 33%, 26%.

²²¹ Zie de tabellen in VII C Bijlage markt (pag. 219) voor aantallen monsters en andere beperkt aangetroffen stoffen.

Dosering

De gemiddelde zuiverheid van monsters waarin cocaïne het hoofdbestanddeel vormt lag in 2023 op **75%** (95% bevatte tussen de 51 en de maximaal haalbare 89 volumepercent). De gemiddelde dosering lag in 2023 iets lager dan het jaar ervoor. Of dat een omslagpunt is na de langzaam maar zeker toegenomen dosering van de laatste 10 à 15 jaar, zal moeten blijken.

Figuur VII.19: Dosering (volumepercentage) cocaïnepoeders

Prijs

Aanleveraars zeiden meestal €50, €60 of €70 per gram cocaïne te betalen.²²² De gemiddelde prijs voor cocaïnepoeders met cocaïne als hoofdbestanddeel was in 2023, net als het jaar daarvoor, **€56** per gram. Net als de dosering, nam de gemiddelde prijs de laatste jaren langzaam maar zeker toe. Toch vinden we geen significante correlatie tussen prijs en zuiverheid.²²³

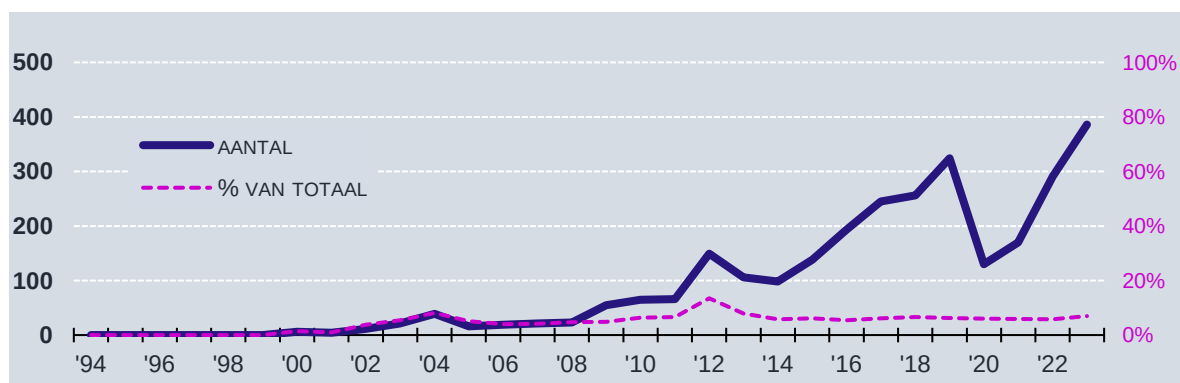
Figuur VII.20: Gemiddelde prijs per gram cocaïnepoeder

2.4 Amfetamine

Het aantal aangeboden amfetaminemonsters nam sinds 2000 gestaag toe. Ook na de 'coronadip' van 2020/2021 zet de stijging door met **386** aangeleverde monsters in 2023.

²²² Uit de panelstudie blijkt echter dan een pakje cocaïne vaak minder dan een gram bevat (zie 1.3 Cocainemarkt, pag. 145).

²²³ Regressiecoëfficiënt (B) .007 (p=.890).

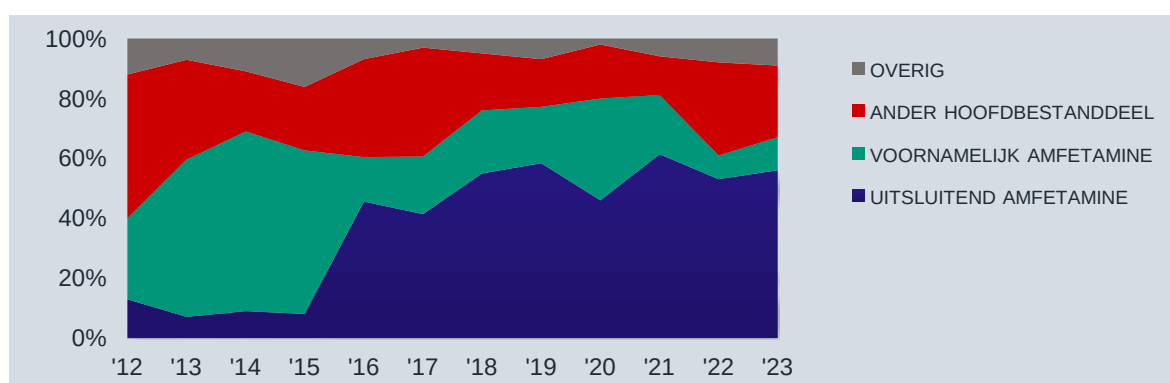

Figuur VII.21: Aangeboden amfetaminemonsters

Vrijwel alle amfetaminemonsters waren poeders (inclusief enkele kristallen, 99%). Van 350 van deze 383 aangeboden amfetaminepoeders zijn testresultaten bekend.

2.4.1 Testresultaten amfetaminepoeders

Tot 2016 waren aangeboden amfetaminemonsters zelden zuiver, maar sindsdien komt het vaker voor. In 2023 bevatte **56%** van de amfetaminepoeders uitsluitend amfetamine. Daarnaast bevatte **11%** voornamelijk amfetamine met bijproducten of kleine hoeveelheden andere stoffen. Telkens worden ook amfetaminemonsters aangetroffen die voornamelijk andere stoffen of zelfs helemaal geen amfetamine bevatten, zoals dat bij **24%** van de amfetaminemonsters van 2023 het geval was.

Figuur VII.22: Werkzame stof in amfetaminepoeders

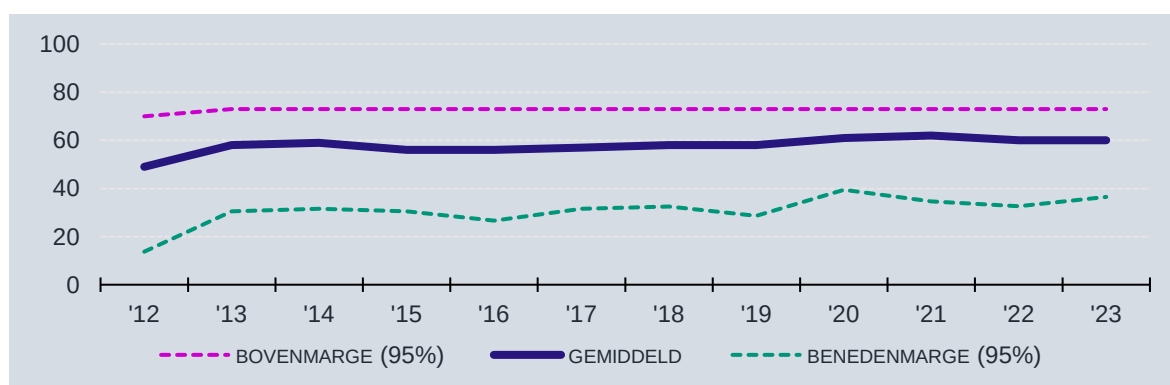
Net als in voorgaande jaren was cafeïne de belangrijkste versnijding in amfetaminepoeders. In 35% van de geanalyseerde monsters werd dit aangetroffen. De meeste van de monsters waarin amfetamine niet het hoofdbestanddeel was, bestonden voornamelijk uit cafeïne. Andere vervuilingen betroffen voornamelijk fenetylamine.²²⁴

Dosering

De gemiddelde dosering van amfetaminepoeders die uitsluitend of voornamelijk amfetamine bevatten, lag in 2023 op **60%**. Sinds 2013 is dit percentage vrij stabiel, maar er is wel een grote variatie aan doseringen in omloop. Ook wanneer we de uitschieters niet meetellen blijft de range groot: van 36% tot het maximaal

²²⁴ Zie de tabellen in VII C Bijlage markt (pag. 219) voor aantallen monsters en andere beperkt aangetroffen stoffen.

haalbare 73%. Hierbij rekenen we nog buiten de poeders die voornamelijk uit andere stoffen bestaan ('nep' amfetamine).

Figuur VII.23: Dosering (volumepercentage) amfetaminepoeders

Prijs

Klanten die poeders met amfetamine als hoofdbestanddeel lieten testen, betaalden daar meestal een tientje per gram voor, maar vijftien of twintig euro kwam ook voor. Na tien jaar waarin de gemiddeld prijs per gram onder de tien euro bleef, is die in 2023 gestegen naar **€12**. Bij amfetamine geldt niet: hoe zuiverder, hoe duurder.²²⁵ Als amfetamine verkochte poeders die voornamelijk of uitsluitend andere stoffen bevatten zijn ook even duur als 'echte' amfetamine.

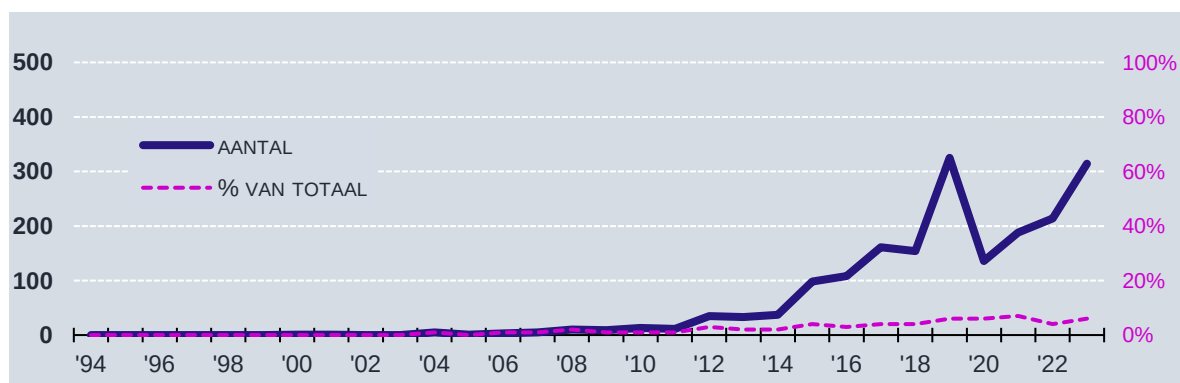
Figuur VII.24: Gemiddelde prijs per gram amfetaminepoeder

2.5 Ketamine

Tot 2008 werd ketamine nauwelijks aangeboden bij de testservice. In de jaren daarna ging het om enkele tientallen monsters per jaar, totdat vanaf 2015 een forse toename inzette. Uit de grafiek is moeilijk op te maken of er bij ketamine, net als bij andere middelen, in 2020/2021 sprake was van een coronadip, of eerder een uitzonderlijke piek in 2019.²²⁶ In 2023 werden **314** ketaminemonsters aangeleverd, wat aanzienlijk meer is dan het jaar daarvoor (214).

²²⁵ Sterker nog, bij poeders met amfetamine als hoofdbestanddeel is er zelfs een licht negatief verband tussen prijs en dosering (regressiecoëfficiënt (B) -0.118 ($p = .004$)).

²²⁶ Er niets bekend wat een eventuele piek in 2019 zou kunnen verklaren.

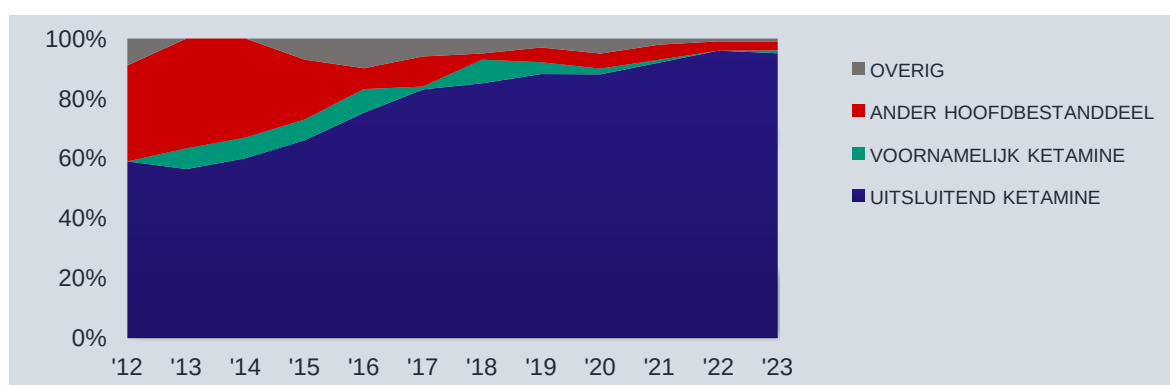

Figuur VII.25: Aangeboden ketaminemonsters

Ketamine werd uitsluitend aangeleverd in de vorm van kristallen/staafjes of als poeder (in het vervolg allemaal aangeduid als ketaminepoeders), waarvan er 293 werden geanalyseerd.

2.5.1 Testresultaten ketaminepoeders

De afgelopen tien jaar werden steeds meer zuivere ketaminepoeders aangeleverd en steeds minder 'nep'ketamine met andere hoofdbestanddelen. In 2023 blijft de zuiverheid hoog: **96%** bevat uitsluitend en alleen ketamine, **1%** bevat voornamelijk ketamine, en slechts **3%** voornamelijk iets anders.

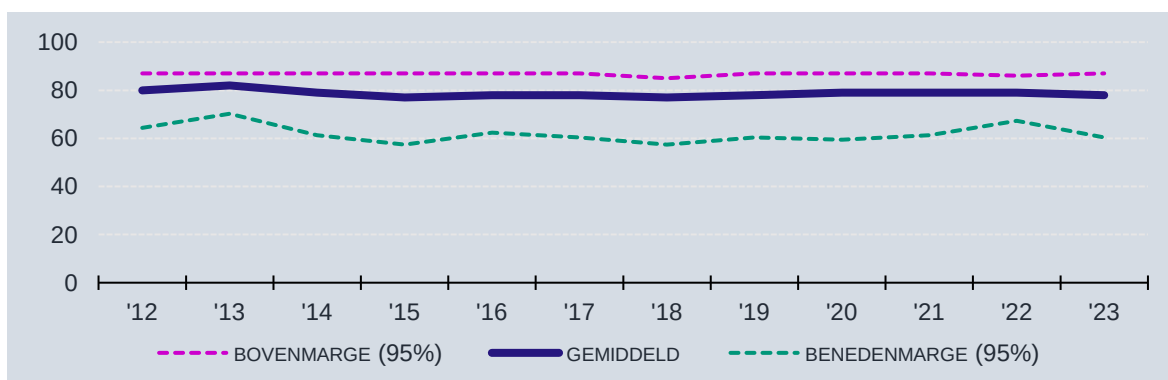
Figuur VII.26: Werkzame stof in ketaminepoeders

Slechts 9 geanalyseerde ketaminepoeders (3%) bevatten een vervuilende stof, waaronder amfetamine, mdma en/of methamfetamine. (3%).²²⁷

Dosering

De gemiddelde dosering van ketaminepoeders is al jaren stabiel en wijkt ook in 2023 met **78%** niet af van die trend. Er is relatief smalle marge in dosering: de meeste ketaminepoeders bevatten tussen de 60% en het maximaal haalbare 87% ketamine.

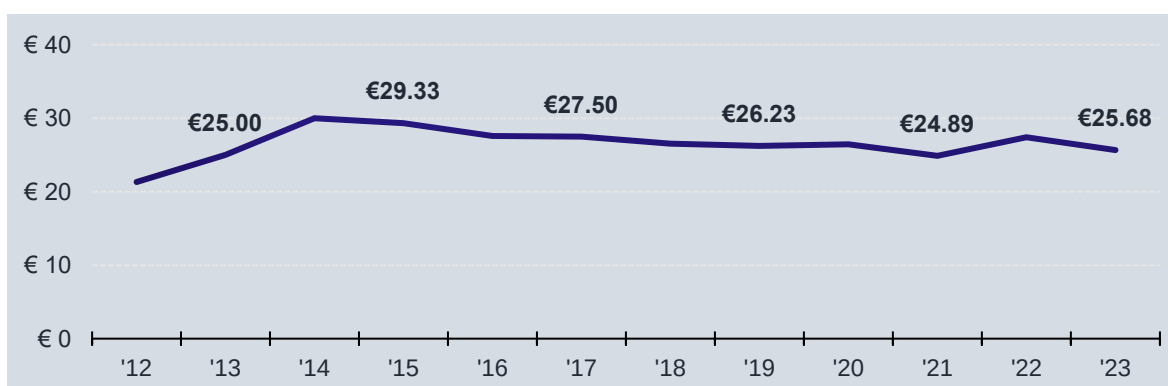
²²⁷ Zie de tabellen in VII C Bijlage markt (pag. 219) voor aantallen monsters en andere beperkt aangetroffen stoffen.

Figuur VII.27: Dosering (volumepercentage) ketaminepoeders

Prijs

Tussen 2014 en 2021 was er sprake van een continue lichte daling in de prijs van bij de testservice aangeboden poeders met ketamine als hoofdbestanddeel. In 2022 was er een prijsstijging, maar in 2023 ligt de gemiddelde prijs weer wat lager op gemiddeld **€26** per gram. Prijs en dosering van ketaminepoeders hangen niet samen.²²⁸

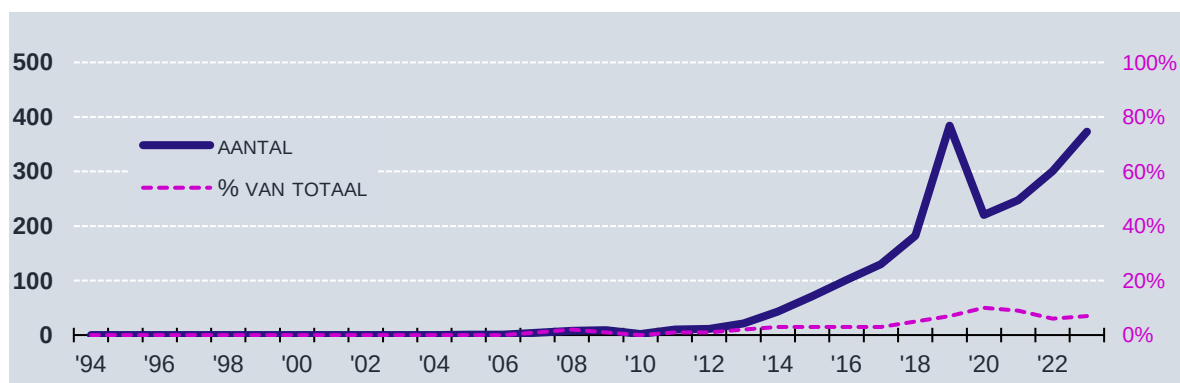
Figuur VII.28: Gemiddelde prijs per gram ketaminepoeder

2.6 2c-B

Circa tien jaar geleden begon het aantal aangeboden 2c-B-monsters aan een flinke stijging. In 2023 ging het om **373** monsters. Net als bij ketamine is uit de grafiek moeilijk op te maken of in 2020/2021 sprake was van een coronadip, of eerder een uitzonderlijke piek in 2019.²²⁹ De stijgende lijn zet hoe dan ook door.

²²⁸ Regressiecoëfficiënt (B) .023 (p = .682).

²²⁹ Net als bij 2c-B, is er niets bekend wat een eventuele piek in 2019 zou kunnen verklaren.

Figuur VII.29: Aangeboden 2c-B-monsters

De aangeboden 2c-B-monsters waren soms poeders (13%), maar meestal pillen (87%). Van de laatste werden er 245 herkend of geanalyseerd. De testresultaten van deze pillen worden in de volgende paragrafen besproken.

2.6.1 Testresultaten 2c-B-pillen

Over de jaren laten 2c-B-pillen wisselende kwaliteit zien. In 2023 waren de meeste pillen zuiver (**72%**). In een klein aantal pillen vormde een andere stof het hoofdbestanddeel (**2%**).

Figuur VII.30: Werkzame stof in 2c-B-pillen

De categorie 'overig' is nogal groot (24%) omdat er bij 2c-B-pillen, naast 2c-B, vaak andere stoffen werden aangetroffen. De dosering van (een van) beide stoffen werd echter niet gekwantificeerd, zodat niet te bepalen is wat het hoofdbestanddeel is.

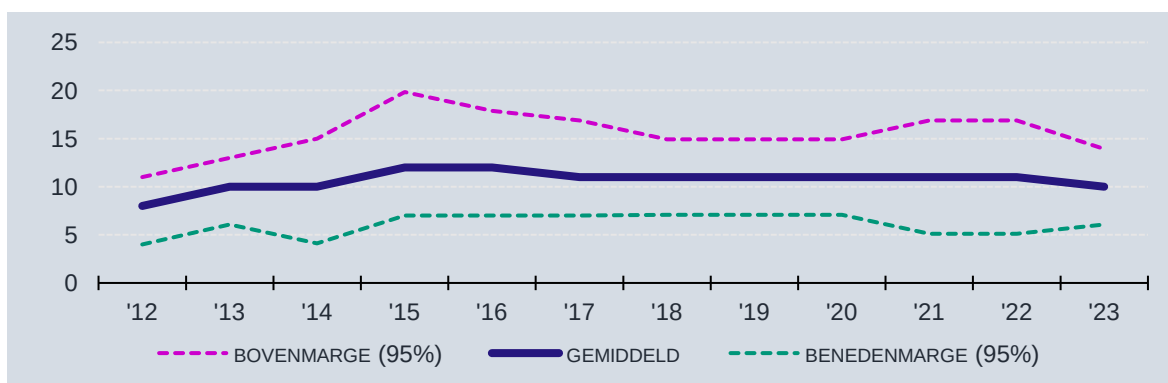
Nieuw laboratorium

Het DIMS is in 2023 overgegaan naar een nieuw laboratorium met zeer gevoelige analysemethoden, waardoor meer werkzame stoffen kunnen worden geïdentificeerd, maar ook makkelijk (en veel) sporen van onbekende werkzame stoffen worden aangetoond. Deze onbekende stoffen worden daarom niet geteld als vervuiling. Voorheen werden onbekende stoffen wel meegerekend, waardoor analyseresultaten wat af kunnen wijken van die van voorgaande jaren. Het is echter niet mogelijk om met terugwerkende kracht vervuilingen met onbekende stoffen in 2c-B-pillen van voorgaande jaren te negeren, omdat een deel van de oude onbekende stoffen door het nieuwe laboratorium wel kan worden geïdentificeerd. Feit blijft dat een flink deel van de 2c-B-pillen niet zuiver is.

De meest voorkomende vervuiling in 2c-B-pillen is alpha-PiHP, op afstand gevolgd door mdma.²³⁰ In totaal was 27% van de geanalyseerde 2c-B-pillen van 2023 vervuild met een andere stof.

Dosering

Pillen met 2c-B als hoofdbestanddeel bevatten in 2023 gemiddeld **10 mg** 2c-B. De laatste jaren ligt de gemiddelde dosering stabiel rond dit getal. De range lijkt relatief klein (95% van de pillen bevat tussen de 6 en 14 mg), maar de dosering luistert nauw bij 2c-B – onder de 10 mg werkt het middel stimulerend en euforiserend; boven de 10 mg is het een hallucinogeen.

Figuur VII.31: Dosering (mg) 2c-B-pillen

Prijs

De door testserviceklanten betaalde gemiddelde prijs voor pillen met 2c-B als hoofdbestanddeel kruipt van €4 richting de €5. Aanleveraars van 2023 betaalden meestal €5 en gemiddeld **€4,77**. Er is geen verband tussen prijs en dosering.²³¹

Figuur VII.32: Gemiddelde prijs per 2c-B-pil

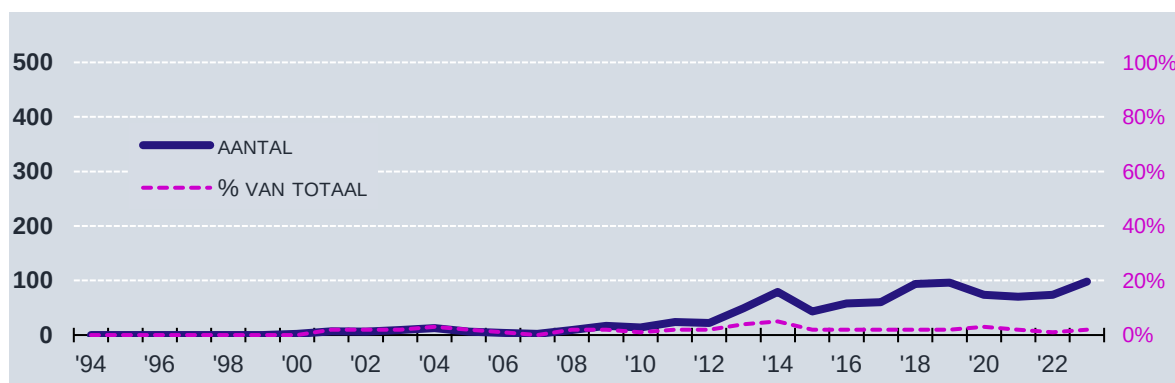
2.7 Lsd

Vanaf 2007 steeg het aantal aangeboden Lsd-monsters. In de periode 2015-2017 waren er met enige regelmaat stops op de analyse van Lsd-monsters wegens beperkte laboratoriumcapaciteit. Sindsdien worden

²³⁰ Zie de tabellen in VII C Bijlage markt (pag. 219) voor aantallen monsters en andere beperkt aangetroffen stoffen.

²³¹ Regressiecoëfficiënt (B) .032 (p = .466).

(afgezien van een lichte dip tijdens de coronaperiode) rond de honderd monsters per jaar aangeboden. In 2023 ging het om **98** lsd-monsters.

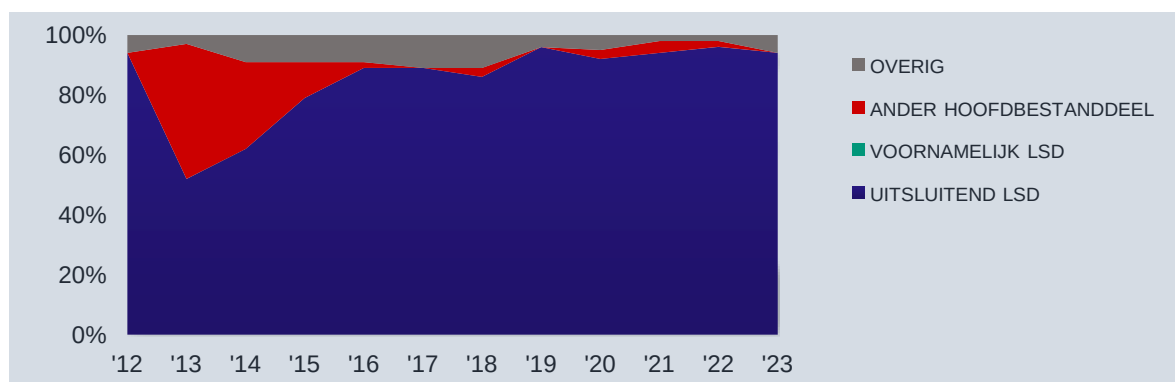

Figuur VII.33: Aangeboden lsd-monsters

Vrijwel alle aangeboden lsd-monsters zijn papertrips, waarvan er 79 werden geanalyseerd.

2.7.1 Testresultaten lsd-papertrips

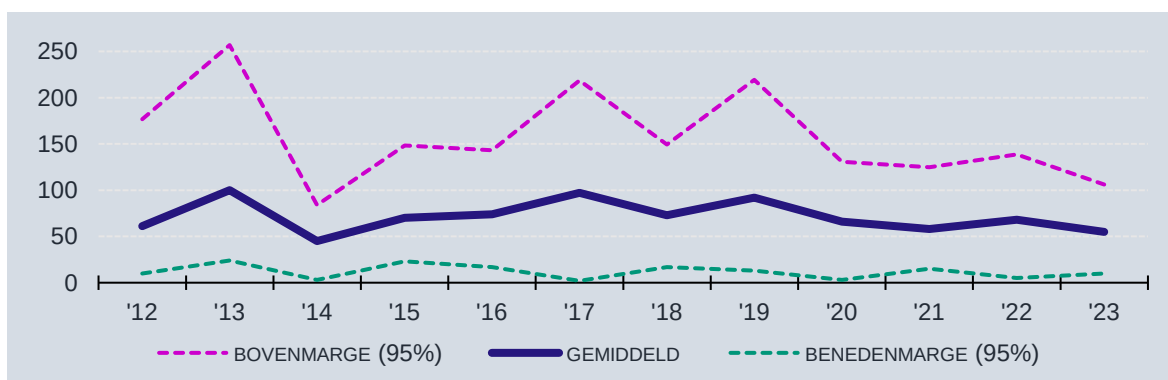
In de periode 2013-2016 werden regelmatig NBOME's aangetroffen, maar net als de laatste jaren bevatten de meeste papertrips in 2023 uitsluitend lsd (**94%**). Er werden geen papertrips met een ander hoofdbestanddeel aangeboden en ook geen vervuilingen aangetroffen.

Figuur VII.34: Werkzame stof in lsd-papertrips

Dosering

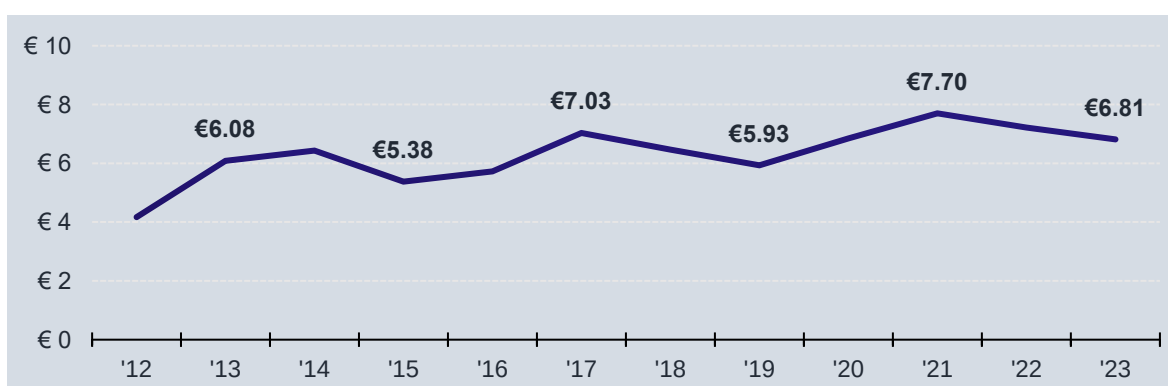
De gemiddelde dosering van de gekwantificeerde papertrips met lsd als hoofdbestanddeel van 2023 bedroeg gemiddeld **55** microgram lsd. De gemiddelde dosering schommelt over de jaren, evenals de spreiding in dosering. In 2023 is de variatie relatief smal ten opzichte van voorgaande jaren. De meeste aangeboden papertrips bevatten tussen de 10 en 106 microgram lsd.

Figuur VII.35: Dosering (microgram) lsd-papertrips

Prijs

De meeste aanleveraars betaalden €5 of €10 voor een lsd-papertrip; gemiddeld **€7** per stuk. De prijs schommelt de laatste tien jaar tussen 5 en 8 euro. Prijs en dosering hangen niet samen.²³²

Figuur VII.36: Gemiddelde prijs per lsd-papertrip

2.8 GHB

Het aanbod van GHB-monsters verloopt wat grillig over de jaren, met onder andere en dips omdat monsters worden tegengehouden wegens beperkte laboratoriumcapaciteit. Voor corona leek het aantal aangeboden GHB-monsters wat te stijgen en de coronadip was ook snel overkomen. In 2023 daalde het GHB-aanbod echter weer **48** monsters.

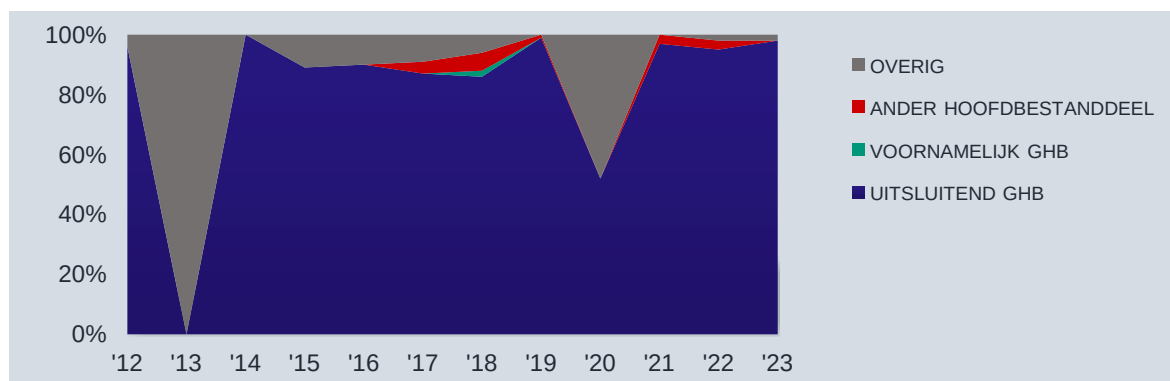
Figuur VII.37: Aangeboden GHB-monsters

²³² Regressiecoëfficiënt (B) -.007 (p = .647).

Alle aangeboden GHB-monsters zijn vloeistoffen, waarvan 45 testresultaten bekend zijn.

2.8.1 Testresultaten GHB-vloeistoffen

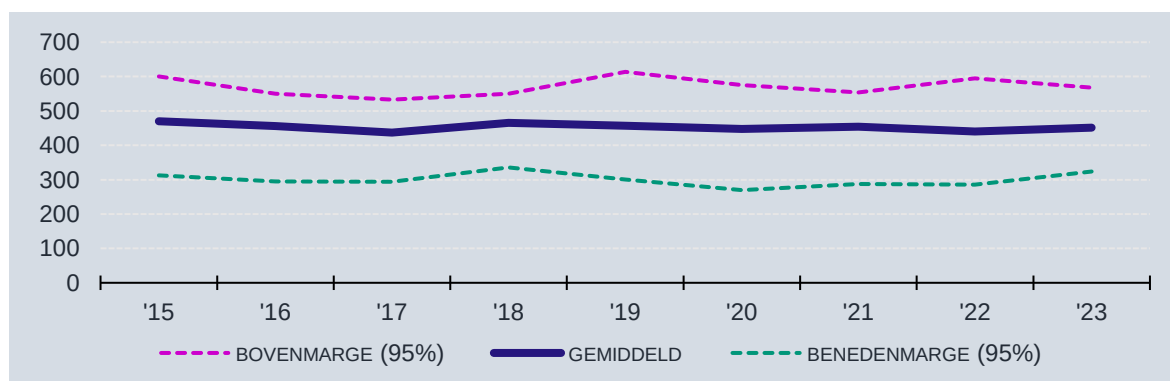
In het coronajaar 2020 bevatte de helft van de GHB-vloeistoffen geen enkele werkzame stof, maar het jaar daarna was de markt alweer hersteld en ook in 2023 waren vrijwel alle GHB-monsters zuiver (**98%**). Er werden geen als GHB verkochte monsters met voornamelijk andere werkzame stoffen en ook geen vervuilingen aangetroffen.

Figuur VII.38: Werkzame stof in GHB-vloeistoffen

Dosering

De gemiddelde sterkte van de geanalyseerde GHB-vloeistoffen veranderde nauwelijks de afgelopen jaren. In 2023 was dat **451 mg/ml** GHB. Er is wel een forse 95%-marge van 324 tot 568 mg/ml. GHB is lastig te doseren, wat deze spreiding nogal riskant maakt.

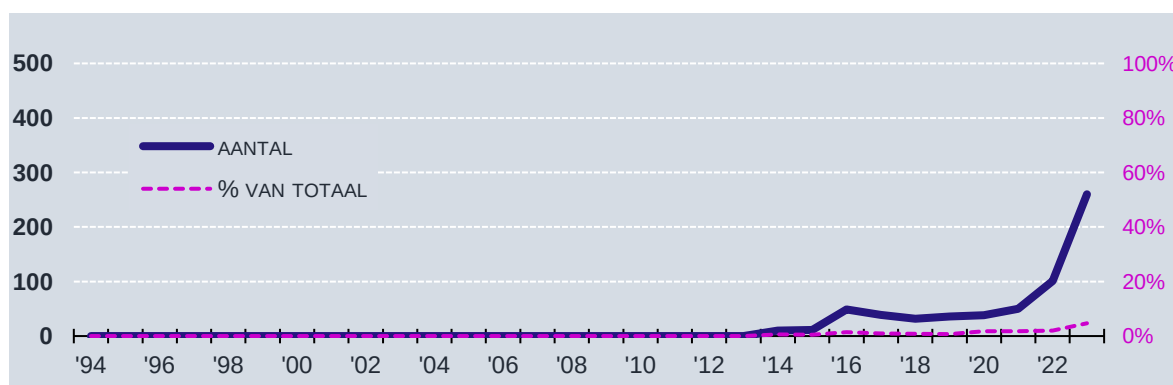
Figuur VII.39: Dosering (mg/ml) GHB-vloeistoffen

Prijs

GHB wordt in verschillende volumes aangeboden, van 5ml-buisjes tot liters, en wordt ook wel door gebruikers zelf gebrouwen uit GBL. De door de aanleverslaars opgegeven prijzen voor GHB lopen daardoor zo ver uiteen dat analyse ervan weinig zinvol is.

2.9 3-MMC/4-MMC

In 2009 werd in Engeland *mephedrone* (4-MMC) binnen korte tijd enorm populair.²³³ In Nederland werd het middel vooral onder het mom van xtc-pillen verkocht.²³⁴ Landelijk althans, want bij de Amsterdamse testservice werden dergelijke pillen niet of nauwelijks aangetroffen. Ook werden geen monsters aangeboden die onder eigen naam (4-MMC, mefedron of 'miauw') waren gekocht. Tot 2014, toen negen 4-MMC-monsters werden aangeboden. Datzelfde jaar dook bij de Amsterdamse testservice ook het eerste monster op dat was gekocht als 3-MMC (of 'poes').²³⁵ Daarna werden aanvankelijk enkele tientallen 3-MMC of 4-MMC monsters per jaar aangeboden, maar de laatste twee jaar was er een stevige toename naar **260** monsters in 2023. Deze toename komt vooral op het conto van als 3-MMC verkochte monsters (van 35 naar 214), wat opvallend is omdat dit middel juist twee jaar geleden (oktober 2021) werd verboden. Echter, ook het aantal als 4-MMC verkochte monsters nam toe (van 15 naar 44), terwijl dat middel al sinds 2012 onder de Opiumwet valt.²³⁶

Figuur VII.40: Aangeboden 3-MMC/4-MMC-monsters

De meeste aangeleverde 3-MMC/4-MMC-monsters bestonden uit poeders of kristallen (98%), waarvan er 185 werden geanalyseerd.

2.9.1 Testresultaten 3-MMC/4-MMC-poeders

Zowel 3-MMC als 4-MMC worden niet gekwantificeerd, waardoor testresultaten niet op dezelfde wijze kunnen worden gepresenteerd als voorgaande middelen. In plaats daarvan is van de geanalyseerde 3-MMC/4-MMC-poeders een driedeling gemaakt:

- poeders met uitsluitend de stof waarvoor het is gekocht
- poeders met zowel de stof waarvoor het is gekocht alsook (een) andere stof(fen)
- poeders met uitsluitend (een) andere stof(fen) of geen enkele werkzame stof

²³³ Measham F, Moore K, Newcombe R. & Zoë (née Smith) Z (2010) *Tweaking, bombing, dabbing and stockpiling: the emergence of mephedrone and the perversity of prohibition*, *Drugs and Alcohol Today*, 10 (1), 14-21.

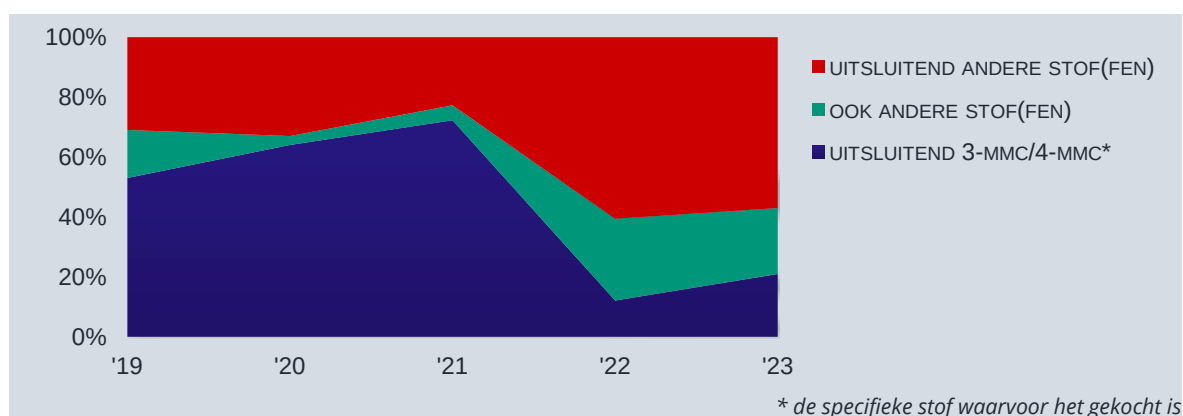
²³⁴ Brunt TM, Poortman A, Niesink RJ, & Van den Brink W (2011) *Instability of the ecstasy market and a new kid on the block: mephedrone*. *Journal of psychopharmacology*, 25(11), 1543-1547.

²³⁵ Landelijk werd 3-MMC in 2012 voor het eerst aangetroffen door het DIMS. CAM (2021) *CAM Quick Scan Rapportage van 3-MMC*, RIVM: Coördinatiepunt Assessment en Monitoring nieuwe drugs.

²³⁶ Twee monsters werden gekocht als '3/4-mmc'.

Een vijfde van de in 2023 geanalyseerde 3-MMC/4-MMC-poeders was zuiver en bevatte uitsluitend 3-MMC/4-MMC (**21%**).²³⁷ Eveneens een vijfde bevatte 3-MMC/4-MMC, maar was vervuild met andere stoffen (**22%**). Het grootste deel bevatte echter helemaal niet de 3-MMC of 4-MMC waarvoor het werd gekocht, maar bestond uitsluitend uit iets anders (**57%**).

Wanneer we met terugwerkende kracht deze driedeling ook toepassen op de testresultaten over de periode 2019-2022, dan wordt duidelijk dat de afgelopen vijf jaar 3-MMC/4-MMC-poeders altijd al wel vaak andere stoffen bevatten dan waarvoor ze werden verkocht. De laatste twee jaar komen vervuilingen (en vooral 'nep'poeders) echter veel vaker voor, hetgeen ook aanleiding was voor een Red Alert.²³⁸ Dit kan de toeloop van aanleveraars bij de testservice mede verklaren.

Figuur VII.41: Testresultaten geanalyseerde 3-MMC/4-MMC-poeders

De als 3-MMC/4-MMC gekochte poeders van 2023 bevatten dus vaak en veel vervuilende stoffen. Vervuiling met 3-CMC kwam het vaakst voor (30%).²³⁹ Overigens wordt 3-CMC ook onder de eigen naam aangeboden (zie volgende paragraaf).

Aanleveraars betaalden meestal €20 or €30 per gram 3-MMC/4-MMC (gem. €22), óók als dat er niet in zat.

2.10 Overige monsters

In 2023 werden naast de hiervoor beschreven drugs ook 223 monsters van diverse andere middelen aangeboden bij de Amsterdamse testservices, waaronder methamfetamine, tucibi, heroïne, 6-APB, etizolam, GBL, blue 69 en 3-CMC. Een overzicht van de testresultaten van de overige middelen is te vinden in de tabellen in *VII C Bijlage markt* (pag. 219).

²³⁷ Gekeken werd naar de specifieke stof waarvoor het gekocht is. Een monster gekocht als 3-MMC dat ook of uitsluitend 4-MMC bevat valt hier dus niet onder.

²³⁸ [Steeds vaker vervuilingen gevonden in 3-MMC](#), drugsredalert.nl.

²³⁹ Zie de tabellen in *VII C Bijlage markt* (pag. 219) voor aantallen monsters en andere beperkt aangetroffen stoffen.

3 Samenvatting

Dit hoofdstuk focust op de aanbodzijde van de Amsterdamse drugsmarkt, vanuit de panelstudie waarin vooral de verkopers worden en vanuit de testservice die informatie levert over de zuiverheid en dosering van drugs. Beide bronnen geven ook indicaties over prijzen.

De Amsterdamse drugsmarkt bestaat, naast de gedoogde coffeeshops, voornamelijk uit bezorgdiensten die opereren via sociale media en voortdurend innoveren in aanbod en e-marketing. Het arsenaal aan middelen op de menulijsten van de bezorgdiensten wordt steeds groter: naast klassieke drugs en allerlei designer drugs bestaat het aanbod ook steeds vaker uit benzo's, anabolen en soms ook heroïne, crack en methamfetamine. Een nieuwe ontwikkeling op dit vlak is dat sommige bezorgdiensten ook voorlichting geven over middelen.

		PANELSTUDIE	TESTSERVICE
COCAÏNE	per gram	€50-60	€56
XTC	per pil	€3-5	€5
MDMA	per gram	€25-30	€25
AMFETAMINE	per gram	€10-20	€12
KETAMINE	per gram	€25-35	€26
LSD	per papertrip	€5-10	€7
2C-B	per pil	€5	€5
3-MMC/4-MMC	per gram	€20-30	€22

Figuur VII.42: Prijsindicaties panelstudie en gemiddelde aanschafprijs gerapporteerd door aanleveraars bij de testservices²⁴⁰

Er is een ruim aanbod van cocaïne uit Bolivia, Peru, Colombia en Ecuador en de zuiverheid blijft hoog, maar het aantal cocaïnemonsters dat bij de testservices wordt aangeboden blijft achter op dat van andere middelen. Dat de kiloprijs van cocaïne daalt, is op consumentenniveau niet te merken. De meesten betalen nog steeds €50 à €60 voor een pakje, hoewel er ook duurdere varianten van €70 of €80 worden aangeboden.

Op de ecstasymarkt stagneert het aanbod bij de testservices, de zuiverheid (gem. 144 mdma) en de prijs (gem. €5 per stuk) van xtc-pillen. Mdma-poeders blijven zuiver, maar worden duurder (gem. €25 per gram). Ook amfetamine-poeders worden wat duurder (gem. €12 per gram), hoewel er daarvan wel meer werden aangeboden bij de testservice.

Lachgas is duurder geworden sinds het lachgasverbod van 1 januari 2023 en de statiegeldtanks zijn vervangen door wegwerptanks. Eind 2022 steeg de prijs van GHB en GBL door schaarste wegens oorlog en verscherpte wetgeving in Oost-Europa. Anno 2023 worden grote prijsverschillen gemeld, waarbij de een voor een kwart liter twee keer zoveel betaalt als de ander (€50-100). De stijgende lijn in het aantal bij de testservices aangeleverde ketamine- en 2C-B-monsters zet door. Ketamine (gem. €26 per gram) is meestal zuiver, maar bij 2C-B (gem. €5 per pil) is dat vaak niet het geval. Op de psychedelica markt lijken de sinds een

²⁴⁰ Prijsindicaties uit de panelstudie komen van menulijsten van bezorgdiensten en van panelleden. Voor dit overzicht is de prijsrange voor één gram/pil/papertrip genomen.

paar jaar gesignaleerde paddodruppels een blijvertje en krijgen deze gezelschap van lsd en truffels in microdosering.

Het 3-MMC-verbod van 2021 vertaalde zich in een verdubbeling tot verdrievoudiging van de prijs (€20-30 per gram) en een verzesvoudiging van het aanbod bij de testservices. Ook voorganger 4-MMC (verboden sinds 2012) werd vaker aangeleverd. En terecht, want meer dan de helft van de poeders die worden verkocht als 3-MMC of 4-MMC blijken dat helemaal niet te zijn. Veel 3-MMC/4-MMC is vervuild met 3-CMC. Sommige gebruikers wijken zelf uit naar 3-CMC, waarvan ook een aantal monsters werd aangeboden bij de testservice.

VIII BIJLAGEN

VII A	Bijlage panel	177
A.1	Methode panel uitgaanders	178
A.2	Tabellen panel uitgaanders	185
A.3	Tabellen panel kwetsbare jeugd	191
VII B	Bijlage voetbalsurvey	192
B.1	Surveymethode en definities	193
B.2	Tabellen voetbalsurvey	199
VII C	Bijlage markt	219
C.1	Analysemethode testservice	220
C.2	Tabellen testservice	223

VII A Bijlage panel

A.1	Methode panel uitgaanders	178
A.1.1	Trends	179
A.1.2	Patronen en effecten van meervoudig druggebruik	181
A.1.3	Panelnetwerken en panelmutaties	182
A.1.4	Scores verspreiding middelengebruik	184
A.2	Tabellen panel uitgaanders	185
Tabel A.1	panelnetwerken uitgaanders	185
Tabel A.2	top 3 middelen	186
Tabel A.3	verspreiding middelengebruik – alcohol en cannabis	187
Tabel A.4	verspreiding middelengebruik – stimulantia	187
Tabel A.5	verspreiding middelengebruik – narcosemiddelen	188
Tabel A.6	verspreiding middelengebruik – 2C-B, 3-MMC en 4-FA	188
Tabel A.7	verspreiding middelengebruik – psychedelica	189
Tabel A.8	verspreiding middelengebruik – crack, heroïne, methamfetamine	189
Tabel A.9	verspreiding middelengebruik – poppers, erectogenen en slaapmiddelen	190
A.3	Tabellen panel kwetsbare jeugd	191
Tabel A.10	middelengebruik kwetsbare jeugd	191

A.1 Methode panel uitgaanders

De panelstudie verzamelt doorlopend informatie over de Amsterdamse drugsmarkt. Dit gebeurt op basis van interviews met insiders in verschillende netwerken en scenes van gebruikers. In tegenstelling tot andere onderdelen van Antenne gaat het in de panelstudie nauwelijks om cijfers, maar om dynamische processen als uitgaanstrends en druggebruik onder jongeren en jongvolwassenen. Hoewel we de bevindingen van de panelstudie niet in cijfers uitdrukken, kunnen we er wel algemene ontwikkelingen mee schetsen. Dit doen we door de trendsetters en de vroege trendvolgers in de gaten te houden. Zij experimenteren meer dan gemiddeld met drugs en zijn vaak voortrekkers van nieuwe ontwikkelingen in het uitgaansleven. We onderscheiden drie typen trendsetters: *maven*, *connectors* en *salesmen*.²⁴¹

De *maven* (bollebozen) hebben veel kennis van het uitgaanscircuit en/of de drugsmarkt en kunnen ons hierover alles vertellen. Ze opereren deels achter de schermen, maar wisselen ook onderling specifieke informatie uit over drugs. Ze weten ons haarfijn uit te leggen hoe de vork in de steel steekt als het gaat over farmacologische eigenschappen van verschillende typen drugs. Soms zijn ze betrokken als innovators die uit hobbyisme veel chemische kennis hebben en een buitengewone interesse vertonen voor (nieuwe) drugs. Zij hebben niet de behoefte om nieuwe chemische innovaties bij een groot publiek onder de aandacht te brengen. De *connectors* opereren dynamischer en zijn goed op de hoogte van de uitgaans- en drugsmarkt. Soms sijpelt er kennis door van de *maven* waar ze soms contact mee hebben. De *connectors* weten precies waar de belangrijke of invloedrijke spelers op de markt zich bevinden en welke posities ze innemen binnen het hectische uitgaansleven. *Connectors* investeren veel tijd in sociale contacten om op de hoogte te blijven van nieuwe ontwikkelingen. De kracht van *salesmen* of *proseliteerders* (evangelisten)²⁴² is hun vermogen om te overtuigen en zo een grotere groep, tot zelfs de grootste sceptici, te enthousiasmeren voor een 'nieuwe' drug, clubavond of mode. Daar waar anderen voorzichtig zijn, wil de evangelist het van de daken schreeuwen. Het is goed mogelijk dat trendsetters meerdere posities en rollen hebben. Aangezien de innoverende, producerende en consumerende segmenten binnen het uitgaansleven vaak in elkaar grijpen, kan iemand zowel de rol van de *connector* als van de *salesman* spelen.

De leden van het panel worden sinds 1994 doorlopend twee keer per jaar onafhankelijk van elkaar face-to-face geïnterviewd. Hiermee voorkomen we dat leden elkaar beïnvloeden of napraten. Iedereen die deel uitmaakt van het panel heeft zicht op een bepaald netwerk, een specifieke scene of locatie waar alcohol en drugs worden geconsumeerd. Het is overigens niet uitgesloten dat netwerken elkaar deels overlappen. Zowel op megafeesten als in favoriete clubs of cafés kunnen panelleden tegelijkertijd aanwezig zijn en vanuit hun eigen beleving verslag doen van het feest, de locatie en de sfeer. Het gaat daarbij niet om het eigen druggebruik, maar over wat zij waarnemen in hun netwerk en directe omgeving. De verhalen van clubmedewerkers en stappers kunnen zeer uiteenlopend zijn omdat er vanuit een verschillend perspectief

²⁴¹ Gladwell M (2000) *The Tipping point. How little things can make a big difference*. Little Brown & Company.

²⁴² Cohen H (1975) *Drugs, druggebruikers en drug-scene*. Uitgeverij Samson.

wordt gekeken. Dit maakt de panelmethode juist zo boeiend, omdat we in onze analyse en vertaling van de verhalen over het hedonistische uitgaansleven en (nieuwe) patronen, signalen en trends in verschillende dimensies op de voet kunnen blijven volgen.

Om de anonimiteit van zowel panelleden als clubs, cafés, coffeeshops, etc. te waarborgen noemen we geen namen van horecagelegenheden als deze door panelleden direct in verband worden gebracht met druggebruik of -handel. Deze voorzichtige benadering is een bewuste keuze om panelleden en locaties niet in diskrediet te brengen. Als er een impressie wordt gegeven van een populaire clubavond of party, dan wordt de locatie gewoon vermeld, aangezien we dan niet ingaan op het middelengebruik. Aangezien sommige panelleden twee verschillende netwerken beschrijven wordt elk panellid met een nummer én de letter 'a' of 'b' gecodeerd om de verschillende netwerken te typeren.

A.1.1 Trends

In de gehanteerde panelmethodiek is een beveiliging ingebouwd om vage en moeilijk traceerbare geruchten te onderscheiden van duidelijk waarneembare verschijnselen die zowel door panelleden als onderzoekers geverifieerd kunnen worden. Deze waarneembare verschijnselen noemen wij signalen omdat ze werkelijk in het oog springen en zodoende ook kunnen worden gevolgd en zo mogelijk zelfs verklaard. Maar signalen zijn nog geen trend. Waar precies een signaal ophoudt en een trend begint, is niet altijd duidelijk aan te wijzen omdat het over illegale middelen gaat, waarover geen productiecijfers van fabrikanten bestaan. Dit maakt het des te complexer om hypes te onderscheiden van werkelijke trends. We spreken pas van een trend als meerdere panelleden in verschillende netwerken tegelijkertijd en onafhankelijk van elkaar een vergelijkbare en nieuwe ontwikkeling waarnemen in de uitgaans- of drugsmarkt. Bij voorkeur worden deze waarnemingen ook bevestigd door andere, kwantitatieve onderdelen van Antenne.

De panelstudie bevat actuele informatie over spraakmakende *hypes*, nieuwe scenes, muziekgenres en uitgaanslocaties. Maar de betekenis en het belang van het Amsterdamse uitgaansleven wordt ook in een sociaal-culturele en historische context geplaatst die veel verder reikt dan de vluchtigheid van hip en hype, die vaak vergankelijk en tijdsgebonden blijken te zijn.²⁴³ Wat bij wijze van spreken vandaag in de mode is, kan morgen alweer passé zijn. Onze focus is daarom niet alleen gericht op nieuwe fenomenen binnen een uitgaanssetting. Ook de dynamiek van de verschillende drugsmarkten en prijsontwikkelingen, de verandering van toedieningswijze, riskante en/of favoriete combinaties en de opkomst van nieuwe synthetische of natuurlijke middelen worden gevolgd en beschreven. Het blijft daarom van evident belang om ontwikkelingen in de drugsmarkt, veranderende leefstijlen en gebruik van genotmiddelen onder jonge mensen op empirisch controleerbare wijze te blijven volgen. Deze kennis blijft een belangrijke bron voor beleid, preventie en hulpverlening en leidt ook tot een beter begrip en duiding van hedendaagse jeugdstijlen.

²⁴³ Leland J (2004) *Hip: the history*, Harper Collins.

Geruchten, signalen, trends en hypes

Geruchten zijn berichten die niet verifieerbaar en soms zelfs empirisch pertinent onjuist zijn.

Signalen zijn duidelijk waarneembare, maar zich (nog) niet systematisch manifesterende ontwikkelingen, waarbij (nog) niet gesproken kan worden van een trend.

Van **trends** is sprake wanneer we uit diverse onafhankelijke bronnen een duidelijke, systematische en empirisch verifieerbare toe- of afname in aard of omvang van middelengebruik waarnemen. Ze zijn het resultaat van een cumulatie van ontwikkelingen die al langer aan de gang zijn. Er is een duidelijke verspreiding van het gebruik van een 'nieuw' middel of van een 'nieuwe' toedieningswijze, dan wel een revival van 'oude' middelen of toedieningswijzen over uiteenlopende netwerken.

Hypes zijn vluchtige fenomenen die snel wegebben. Zij kunnen wel enige empirische basis hebben, maar het gaat doorgaans toch vooral om anekdotische verhalen die vaak in de media worden opgeklopt.

De panelstudie geeft op de langere termijn meer inzicht in gebruikspatronen, reguleringsmechanismen, de mate van interesse in 'nieuwe' drugs en het verschijnen en verdwijnen van middelen op de gebruikersmarkt. Elke nieuwe generatie ontdekt en gebruikt op haar eigen wijze en onder een ander gesternte de genotmiddelen die in omloop zijn. Dit verklaart waarom het middelengebruik een golvend karakter vertoont met pieken en dalen. De nieuwkomers vormen voor zichzelf een beeld op grond van hun eigen ervaring, ervaringen van vrienden en de informatie die op dat moment voorhanden is. Internet is voor jongeren een veilig en rijk medium om op speciale voorlichtingssites specifieke informatie over drugs te zoeken of vragen te stellen aan de eigen feestcommunity. Nieuwe hypes, rages en kicks worden – mede via sociale media – snel bekend in de scene.

Macro-perspectief van een trend

De opkomst en afname van een middel in de panelstudie verloopt soms traag, maar kan zich ook razendsnel verspreiden over de deelnemende panelnetwerken. En zowel in een kleine subgroep als in een grotere groep. Deze dynamiek van verspreiding kunnen we binnen elk panelnetwerk volgen. We gebruiken een paar begrippen om dit te kunnen verduidelijken.

Verticale groei of krimp: meer of minder panelnetwerken

Bij een **verticale groei** is er sprake van popularisering van een (nieuw of bestaand) middel dat in een toenemend aantal panelnetwerken doorbreekt qua gebruik en zo bekender wordt (toename aantal netwerken). Wanneer een middel in relatief korte tijd over de hele linie van panelnetwerken snel populair wordt dan is er sprake van een **sterke verticale groei**. Bij een langzame verspreiding spreken we van een **zwakke verticale groei**.

Bij een **verticale krimp** vindt het tegenovergestelde plaats en raakt een middel langzaam (weer) uit de gratie in een groeiend aantal netwerken. Wanneer een bekend middel over de hele linie van panelnetwerken snel afneemt (uit de gratie raakt) dan is er sprake van een **sterke verticale krimp**. Bij een langzame krimp verspreiding spreken we van een **zwakke verticale krimp**.

Horizontale groei of krimp: meer of minder gebruikers

Bij een **horizontale groei** is er in elk van de afzonderlijke panelnetwerken sprake van een toenemend gebruik binnen de groep. Wanneer een middel in relatief korte tijd over de hele linie in een grotere groep binnen panelnetwerken snel populair wordt dan is er sprake van een **sterke horizontale groei**. Bij een langzame toename van het aantal gebruikers binnen panelnetwerken spreken we van een **zwakke horizontale groei**. Bij een **horizontale krimp** daalt het aantal gebruikers in een netwerk. Wanneer een middel in relatief korte tijd over de hele linie in een grotere groep binnen panelnetwerken snel impopulair wordt dan is er sprake van een **sterke horizontale krimp**. Bij een langzame afname van het aantal gebruikers binnen panelnetwerken spreken we van een **zwakke horizontale krimp**.

A.1.2 Patronen en effecten van meervoudig druggebruik

In de literatuur worden drie patronen van meervoudig druggebruik onderscheiden: (1) combi-gebruik, (2) serieel gebruik en (3) polygebruik.²⁴⁴ Bij *combi-gebruik* is er sprake van meer dan één drug (of categorie) door één persoon op hetzelfde moment of binnen een nauwe tijdspanne ('sessie'). Ook bij *serieel gebruik* is er sprake van meerdere middelen, maar binnen een langere tijdspanne. De effecten van het gebruik overlappen elkaar niet vanwege de tussentijdse gebruiksintervallen. Bij *polygebruik* is er doorgaans geen beperking aan de tijdsperiode waarbinnen verschillende drugs worden gebruikt; dit kan zelfs in sommige publicaties enkele jaren zijn.

De subjectief beleefde interactieve effecten en motieven van (min of meer) simultaan gebruik kunnen worden gecategoriseerd in drie klassen: (1) synergetische, (2) antagonistische en (3) additionele reacties.²⁴⁵ Het effect van de *synergetische* interactie ('samenwerkende') is groter dan de som van de effecten van de afzonderlijke drugs ($1+1=3$). Bij *antagonistisch* zijn de effecten 'tegenwerkend', waardoor het effect van de combinatie kleiner is dan van de afzonderlijke drugs ($1+1=1$). Bij *additioneel* zijn de effecten de som van de afzonderlijke effecten ($1+1=2$).²⁴⁶ Maar in een dynamische setting zoals die in de panelstudie vaak beschreven wordt, komt het echter geregeld voor dat gebruikers verschillende middelen in een korte tijdspanne combineren die zowel synergetisch, additioneel als antagonistische effecten geven, zeker als je ook alcohol en medicijnen meerekent. Daarom typeren we deze categorie als *eclectisch*, wanneer gebruikers diverse middelen impulsief mixen en in deze roes de som van de verschillende effecten niet meer kunnen overzien. Sarah (174a) vertelt over een fenomeen dat is overgewaaid uit Berlijn: laten we soep maken. "We stampen xtc, keta en speed fijn en snuiven dat in één mix op. Soms vervangen we speed met 3-MMC." Dit overgewaaide concept is volgens Sarah ontstaan uit een behoefte om iets nieuws te proberen tijdens een lange nazit.

²⁴⁴ Laudens F (2004) *Dossier combigebruik*, VAD.

²⁴⁵ Berenbaum MC (1989) *What is synergy?*, *Pharmacological Reviews*, 41: 93-141.

²⁴⁶ Leccese AP, Pennings, EJM & De Wolff FA (2000) Combined use of alcohol and other psychotropic drugs: A review of the literature, LUMC.

Ten slotte wijzen we er nog op dat volgens het model van Zinberg de psychoactieve effecten mede beïnvloed worden door de dosis (drug), de verwachting van de gebruiker (set) en de omgeving waar het druggebruik wordt beleefd (setting).²⁴⁷

A.1.3 Panelnetwerken en panelmutaties

De set variabelen (leeftijd, etniciteit en sekse) zeggen iets over de uitgaansnetwerken in de panelstudie. De groepen en scènes zijn heterogeen, van jong tot ouder, homo en/of hetero en soms wit, zwart of etnisch gemixt.

Leeftijd

De leeftijdsspreiding in uitgaansnetwerken is tussen de 20 en 35 jaar, met een gemiddelde rond de 25 jaar. Het hoge opleidingsniveau komt overeen met die van de clubgangers in het Amsterdamse uitgaansleven.²⁴⁸ De laatste jaren is er sprake van een verjonging door de forse aanwas van staggroepen die vaak in het kielzog van nieuwe feestcollectieven het uitgaansleven ontdekken. De nieuwe lichter is een mix van scholieren en/of studenten die in Amsterdam en omgeving wonen en feesten. Naast de bekendere festivals zijn er veel nieuwe zomerfestivals bij gekomen waar de leeftijd (18-22 jaar) een stuk lager ligt. Het middensegment van 25+ domineert vooral het reguliere clubcircuit. Oudere staggroepen gaan minder frequent naar clubs maar willen de zomerfestivals niet missen.

Etniciteit

Het dancepubliek is in meerderheid van westerse afkomst (75%-100%). Bezoekers van techno, hardcore en hardstyle zijn praktisch allemaal wit. Op hiphop en latin feesten voeren Surinaamse en Caribische bezoekers (60%-70%) de boventoon. Bezoekers van dancehall en reggaeton zijn overwegend zwart. De etnofeesten binnen het urbansegment richten zich vaak op één etnische groep. De etnische mix is het grootst op clubavonden waar trendsetters juist geïnteresseerd zijn in crossovers tussen stijlen.

Sekse

Mannen zijn vaker in de meerderheid op feesten, maar de percentages zijn steeds meer naar elkaar toegegroeid. De vrouw-man verhouding is op veel feesten nagenoeg gelijk. De voortschrijdende participatie van jonge vrouwen in het uitgaansleven (sinds 1995) is volgens sommigen te wijten aan het feit dat er meer vrouwen in Amsterdam zijn gaan studeren en wonen. Het komt vaker voor dat vrouwen op urban en dancefeesten in de meerderheid zijn. Nederlandse, Surinaamse en Antilliaanse vrouwen zijn actiever in het nachtleven dan Marokkaanse en Turkse vrouwen. Homomannen voelen zich minder gebonden aan de klassieke homolocaties (vergeleken met de jaren negentig van de vorige eeuw) en mengen vaker met anderen in het uitgaansleven.

²⁴⁷ Zinberg N (1984) Drug, set, and setting: The basis for controlled intoxicant use, Yale University Press.

²⁴⁸ Nabben T, Luijk SJ & Korf DJ (2018) *Antenne 2017*, Rozenberg Publishers.

Opleiding en werk

De deelnemers in de panelnetwerken vertegenwoordigen verschillende sociaaleconomische categorieën. De jongste groepen stromen vers van de middelbare school door naar de arbeidsmarkt of het middelbare en hogere (beroeps)onderwijs. Een grote groep 20-plussers zit in het hoger onderwijs en heeft vaak een tijdelijke baan naast de studie. De derde groep werkt inmiddels of is op zoek naar een baan. Een aanzienlijk deel rekent zichzelf tot de creatieven (o.a. koks, journalisten, designers) of is zelf werkzaam in het nachtleven (o.a. dj's, bookers, decorbouwers, barpersoneel). Nu er weer sprake is van een economische opleving floreert ook de banenmarkt. Daarnaast horen panelleden verhalen van vrienden die in innovatieve startups zijn gestapt.

Wie hypes en trends van druggebruik binnen jongerenculturen wil duiden, heeft een daarop afgestemde methode nodig die flexibel én voor langere tijd geldend en toepasbaar is. Continuïteit is daarbij van essentieel belang om de golfbewegingen van trends in druggebruik door de tijd te volgen. Het streven is om alle deelnemende panelleden tweemaal per jaar te interviewen. We slagen hier grotendeels in, maar kunnen niet voorkomen dat panelleden om wat voor reden dan ook afhaken. Om nieuwe ontwikkelingen op de voet te blijven volgen, is het noodzakelijk om het panel aan te blijven vullen met leden die een goed begrip hebben van nieuwe fenomenen in het uitgaansleven. Verderop in deze bijlage staat bij elk panellid vermeld aan welke meting hij of zij heeft meegedaan en welke specifieke netwerken worden vertegenwoordigd. Ook wordt een overzicht gegeven van panelmutaties met nieuwe, vervangen en uitgetreden panelleden. De panelmutaties zijn onderverdeeld in drie categorieën: *nieuwe panelleden*, die een nieuwe locatie of netwerk vertegenwoordigen; *vervangen panelleden* die worden vervangen door iemand uit hetzelfde of gelijksoortig netwerk; en *uitgetredende panelleden* die niet worden vervangen omdat er geen geschikte opvolger is.

Nieuwe panelleden

Er zijn 7 nieuwe personen in het panel geworven na tips van panelleden of op basis van veldwerk benaderd:

- Carl (188a) tech house / urban (vanaf T60)
- Gino (185a/b) (vanaf T59)
- Javier (186a) barman Jordaan (vanaf T60)
- Josephine (189a) club scene, amapiano / afro-house (vanaf T59)
- Maik (187a) barman café en club (vanaf T60)
- Sjahko (190a) psytrance / NPS (vanaf T59)
- Steef (191a) securitycoördinator club (vanaf Y60)

Vervangen panelleden

Er zijn geen vervangen panelleden.

Uitgetredende panelleden

In totaal zijn er 4 personen uit het panel getreden, die niet zijn vervangen:

- Cayenne (178a) is een opleiding begonnen en gaat weinig meer uit.
- Jan (144a) gaat weinig meer uit. Nu hij klaar is met de studie beraadt hij zich op de toekomst.

- Joshua (176a) is onbereikbaar.
- York (183a) is in Frankrijk gaan wonen.

Bijzondere panelleden

De meeste panelleden hebben zicht op een specifiek netwerk of een specifieke locatie. Uitzonderingen daarop zijn:

- **Ed** (126a) is moderator van verschillende drugsfora en kijkt vooral naar opvallende ontwikkelingen en vragen met betrekking tot nieuwe middelen en discussies over specifieke kwesties (o.a. kwaliteit, effecten, risico's, verbod). Hij heeft geen zicht op gebruik van de websitebezoekers en ontbreekt daarom in tabellen over middelengebruik.
- **Portiers I** (153a) van een beveiligingsbedrijf werken op verschillende locaties in de stad. In tegenstelling tot andere panelleden vertellen de portiers eenmaal per jaar in een groepsgesprek wat hen opvalt in het nachtleven.
- **Portier II** (162a/b) werkt bij één club in de binnenstad en heeft zicht op verschillende bezoekersgroepen binnen het brede elektronische en urban genre.

A.1.4 Scores verspreiding middelengebruik

De panelinterviews zijn voornamelijk kwalitatief van aard, maar aan panelleden wordt ook gevraagd een inschatting te maken welk deel van de scene of groep waar zij zicht op hebben in de afgelopen zes maanden bepaalde middelen gebruikte. Antwoordcategorieën zijn: 0% (niemand), 1-10% (een enkeling), 11-25% (sommigen), 26-50% (klein groepje), 51-75% (grote groep), en 76-100% (bijna iedereen). Dit biedt de mogelijkheid om kwalitatieve informatie tot op zekere hoogte te kwantificeren.

Volgens de volgende formule worden de antwoorden van de panelleden omgezet in een score en wordt van alle antwoorden (twee metingen) het gemiddelde berekend (N = aantal antwoorden):

$$N_{0\%} \cdot 0 + N_{1-10\%} \cdot 10 + N_{11-25\%} \cdot 25 + N_{26-50\%} \cdot 50 + N_{51-75\%} \cdot 75 + N_{76-100\%} \cdot 100 / N_{\text{totaal}}$$

Het resultaat is een gemiddelde score per jaar die loopt van 0 (laag, geen gebruikers in alle panelnetwerken) tot 100 (hoog, veel gebruikers in alle panelnetwerken). Hiermee kan de kunnen middelen onderling worden vergeleken en ontwikkelingen op de kortere en langere termijn in kaart worden gebracht en gevisualiseerd in grafieken. De score geeft een indicatie in hoeverre gebruik van een middel zich heeft verspreid over en binnen de panelnetwerken, maar kan niet worden vertaald naar een concreet percentage gebruikers (prevalentie). Ook zegt de score niets over (variatie in) gebruiksfrequentie of -hoeveelheid.

A.2 Tabellen panel uitgaanders

Tabel A.1 *panelnetwerken uitgaanders*

naam	functie	code	T	setting/scene	leeftijd	aantal	vrouw	etniciteit
Bob	nachtdirecteur, club	147a	59 60	clubs	21-27	400 (150)	40%	65% mix 35% toerist
Carl	stapper	188a	60	clubs, festivals	22-26	10	0%	50% mix 50% nl
Dave	organisator raves	170a	59 60	underground, queer, techno	25-35	500-750	45%	80% nl 20% mix
Dé	underground	179a	59 60	techno, raves	24-40	50	40%	50% nl 50% mix
Ed	drugsfora	126a	59 -	psytrance, psychonauten	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
Flip	organisator	171a	- 60	raves	20-40	2.000	40%	90% nl 10% mix
Floyd	organisator, stapper	180a	59 -	clubs, raves	20-50	400	35%	80% nl 20% mix
Gino (a)	dj, stapper	185a	59 60	clubs	25-35	25	40%	75% nl 25% mix
Gino (b)	stapper	185b	59 60	punkrock	24-30	25	40%	90% nl 10% mix
Javier	barman, stapper	186a	- 60	cafés	24-38	30-50	35%	70% nl 30% mix
Josephine	clubmanager	189a	60	amapianofeesten	21-35	1500 (50)	40%	90% mix 10% nl
Kofi	partyfotograaf	132a	59 60	urban (amapiano)	18-30	500	50%	50% nl 50% mix
Koosje (a)	stapper	175a	59 60	tekno	30	150 (25)	20%	50% nl 50% mix
Koosje (b)	barvrouw	175b	59 60	kraakscene	30	300	50%	80% nl 20% mix
Maik (a)	barmedewerker	187a	- 60	café	19-35	60	50%	90% nl 10% mix
Maik (b)	stapper	187b	- 60	feestcafé	18-24	250	50%	90% nl 10% toerist
MJ	clubmanager	146a	59 -	homo, underground	25-45	330	30%	65% nl 35% toerist
Moos	organisator	180a	59 -	drum-'n-bass, raves, clubs	20-27	650	40%	60% nl 40% mix
Nicole	stapper	155a	59 -	clubs, gay	25-30	500 (50)	40%	90% nl 10% europees
Nuri	stapper	118a	59 60	urban	20-30	30 (15)	50%	15% nl 85% migrant
Portiers I	collectief	153a	- 60	clubs, festivals	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
Portier II (a)	portier, servicemedewerker	162a	59 60	elektronisch	20-26	400-1400	50%	60% europees 40% nl
Portier II (b)	portier, servicemedewerker	162b	59 60	urban	28-33	400-1400	65%	100% mix
Sarah	stapper	174a	59 -	queer, clubs	18-32	250 (20)	50%	80% nl 20% mix
Sien	stapper	160a	59 60	cafés, clubs	25-30	20	50%	50% nl 50% europees
Sjahko	stapper	190a	59 60	psytrance, psychonauten	23-30	50 (10)	25%	90% nl 10% europees
Stas	stapper	166a	59 60	urban, house	20-25	50	0%	50% nl 50% migrant
Steef (a)	securitycoördinator	191a	- 60	elektronisch	20-30	50-75	40%	85% nl 15% mix
Steef (b)	securitycoördinator	191b	- 60	urban	21-35	50-75	40%	80% mix 20% nl
Thor	creatieve duizendpoot	182a	59 60	pionier, hip	28-38	25	50%	90% nl 10% mix
Tommy	dealer	152a	59 -	chemsex	30-50	10	0%	90% nl 10% europees

Tabel A.2 top 3 middelen

naam	code	middel 1		middel 2		middel 3	
		T59	T60	T59	T60	T59	T60
Bob	147a	truffeldruppels	truffeldruppels	amfetamine	amfetamine	ketamine	3-MMC
Carl	188a		3-MMC		cocaïne		ecstasy
Dave	170a	amfetamine	amfetamine	ketamine	ketamine	ecstasy	ecstasy
Dé	179a	amfetamine	amfetamine	GHB	ecstasy	ecstasy	GHB
Flip	171a		amfetamine		3-MMC		GHB
Floyd	180a	amfetamine		3-MMC		ketamine	
Gino (a)	185a	amfetamine	amfetamine	ketamine	ketamine	ecstasy	3-MMC
Gino (b)	185b	amfetamine	amfetamine	cocaïne	ketamine	ketamine	cocaïne
Javier	186a		cocaïne		ecstasy		ketamine
Josephine	189a		alcohol		ecstasy		GHB
Kofi	132a	ecstasy	ecstasy	cannabis	cannabis	alcohol	cocaïne
Koosje (a)	175a	amfetamine	amfetamine	ketamine	ketamine	ecstasy	ecstasy
Koosje (b)	175b	ecstasy	ecstasy	ketamine	truffels	truffels	ketamine
Maik (a)	187a		cocaïne		cannabis		ecstasy
Maik (b)	187b		cocaïne		ecstasy		3-mmc
MJ	146a	GHB		ecstasy		cocaïne	
Moos	180a	cocaïne		ecstasy		ketamine	
Nicole	155a	amfetamine		ketamine		3-MMC	
Nuri	118a	lachgas	lachgas	ecstasy	cannabis	cannabis	cocaïne
Portiers I	153a		ecstasy		cocaïne		ketamine
Portier II (a)	162a	ecstasy	ecstasy	cocaïne	cocaïne	amfetamine	amfetamine
Portier II (b)	162b	cannabis	cannabis	cocaïne	cocaïne	ecstasy	ecstasy
Sarah	174a	GHB		truffeldruppels		amfetamine	
Sien	160a	ketamine	ecstasy	ecstasy	ketamine	cocaïne	truffeldruppels
Sjahko	190a	ketamine	ketamine	3-MMC	3-MMC	cocaïne	cocaïne
Stas	166a	cannabis	cannabis	lachgas	ecstasy	ecstasy	lachgas
Steef (a)	191a		ecstasy		cocaïne		ketamine
Steef (b)	191b		cannabis		cocaïne		ecstasy
Thor	182a	ketamine	ketamine	amfetamine	amfetamine	ecstasy	ecstasy
Tommy	152a	ecstasy		crystal meth		GHB	

Tabel A.3 *verspreiding middelengebruik – alcohol en cannabis*

naam	code	alcohol		cannabis	
		T59	T60	T59	T60
Bob	147a	*****	*****	***	***
Carl	188a		*****		*****
Dave	170a	****	****	****	***
Dé	179a	***	****	***	**
Flip	171a		*****		*
Floyd	180a	***		**	
Gino (a)	185a	****	***	***	****
Gino (b)	185b	*****	*****	****	****
Javier	186a		*****		***
Josephine	189a		*****		***
Kofi	132a	****	****	***	****
Koosje (a)	175a	*****	*****	***	***
Koosje (b)	175b	*****	*****	***	***
Maik (a)	187a		*****		**
Maik (b)	187b		*****		**
MJ	146a	*****		*	
Moos	180a	**		***	
Nicole	155a	****		***	
Nuri	118a	*****	*****	*****	****
Portiers I	153a		****		***
Portier II (a)	162a	***	***	*	*
Portier II (b)	162b	*****	*****	**	**
Sarah	174a	*****		***	
Sien	160a	*****	*****	*	*
Sjahko	190a	*****	*****	***	***
Stas	166a	*****	*****	*****	*****
Steef (a)	191a		**		*
Steef (b)	191b		*****		****
Thor	182a	****	*****	***	***
Tommy	152a	**		**	

Tabel A.4 *verspreiding middelengebruik – stimulantia*

naam	code	xtc		cocaïne		amfetamine	
		T59	T60	T59	T60	T59	T60
Bob	147a	***	***	**	**	**	***
Carl	188a		*****		*****		**
Dave	170a	***	****	****	****	*****	****
Dé	179a	****	****	***	***	***	****
Flip	171a		**		*		****
Floyd	180a	**		***		***	
Gino (a)	185a	**	**	***	**	****	****
Gino (b)	185b	*	*	*	*	***	***
Javier	186a		***		***		*
Josephine	189a		***		*		-
Kofi	132a	***	***	**	**	*	*
Koosje (a)	175a	**	**	-	*	****	****
Koosje (b)	175b	**	**	**	**	***	***
Maik (a)	187a		*		**		-
Maik (b)	187b		*		***		-
MJ	146a	**		*		*	
Moos	180a	***		***		**	
Nicole	155a	**		**		*****	
Nuri	118a	*****	*****	**	***	-	*
Portiers I	153a		***		****		****
Portier II (a)	162a	**	**	**	**	**	**
Portier II (b)	162b	*	*	**	**	*	*
Sarah	174a	*****		***		***	
Sien	160a	**	**	*	**	*	**
Sjahko	190a	*	*	**	**	**	*
Stas	166a	**	*	*	**	-	-
Steef (a)	191a		*****		***		*
Steef (b)	191b		*		*		-
Thor	182a	****	***	**	**	****	***
Tommy	152a	***		**		**	

Scores: - = 0%; * = 1-10%; ** = 11-25%; *** = 26-50%; **** = 51-75%; ***** = 76-100% (zie ook pag. 184)

Tabel A.5 verspreiding middelengebruik – narcosemiddelen

naam	code	lachgas		ketamine		GHB	
		T59	T60	T59	T60	T59	T60
Bob	147a	*	-	**	***	*	*
Carl	188a		***		*****		****
Dave	170a	-	-	****	****	****	***
Dé	179a	-	-	**	***	***	***
Flip	171a		-		***		***
Floyd	180a	-		**		****	
Gino (a)	185a	-	-	****	****	**	*
Gino (b)	185b	-	-	*	*	-	-
Javier	186a		-		*		-
Josephine	189a	-	-	-	-	-	**
Kofi	132a	-	-	*	-	*	-
Koosje (a)	175a	*	**	***	***	*	*
Koosje (b)	175b	-	-	***	***	*	*
Maik (a)	187a		-		-		-
Maik (b)	187b		-		-		-
MJ	146a	-		*		***	-
Moos	180a	*		**		-	
Nicole	155a	*		***		***	
Nuri	118a	*****	*****	*	-	*	*
Portiers I	153a		*		***		**
Portier II (a)	162a	-	-	*	*	-	-
Portier II (b)	162b	-	-	*	*	-	-
Sarah	174a	-		**	-	***	-
Sien	160a	*	*	*	**	-	*
Sjahko	190a	-	-	****	***	*	**
Stas	166a	***	***	*	-	-	-
Steef (a)	191a		-		***		***
Steef (b)	191b		-		-		***
Thor	182a	*	-	*****	****	***	***
Tommy	152a	-		**		*****	

Tabel A.6 verspreiding middelengebruik – 2C-B, 3-MMC en 4-FA

naam	code	2C-B		3-MMC		4-FA	
		T59	T60	T59	T60	T59	T60
Bob	147a	-	-	**	*	-	-
Carl	188a		**		*****		-
Dave	170a	*	*	****	****	-	-
Dé	179a	*	**	****	***	-	-
Flip	171a		**		****		-
Floyd	180a	*		****		-	
Gino (a)	185a	**	**	*	**	-	-
Gino (b)	185b	-	-	-	-	-	-
Javier	186a		*		**		-
Josephine	189a		-		-		-
Kofi	132a	-	-	-	-	-	-
Koosje (a)	175a	**	***	-	-	-	-
Koosje (b)	175b	**	***	-	-	-	-
Maik (a)	187a		-		-		-
Maik (b)	187b		*		*		-
MJ	146a	-		***		**	
Moos	180a	*		**		-	
Nicole	155a	*		***		-	
Nuri	118a	-	-	-	-	-	-
Portiers I	153a		-		***		-
Portier II (a)	162a	-	-	-	-	-	-
Portier II (b)	162b	-	-	-	-	-	-
Sarah	174a	-		*		-	
Sien	160a	*	*	-	-	-	-
Sjahko	190a	*	*	**	*	-	-
Stas	166a	-	-	-	-	-	-
Steef (a)	191a		-		**		-
Steef (b)	191b		-		-		-
Thor	182a	**	**	*	*	-	-
Tommy	152a	*		-		*	

Scores: - = 0%; * = 1-10%; ** = 11-25%; *** = 26-50%; **** = 51-75%; ***** = 76-100% (zie ook pag. 184)

Tabel A.7 verspreiding middelengebruik – psychedelica

naam	code	paddo's		lsd		ecotrip	
		T59	T60	T59	T60	T59	T60
Bob	147a	**	**	**	**	*	-
Carl	188a		-		-		-
Dave	170a	****	***	***	**	**	*
Dé	179a	**	*	*	**	-	-
Flip	171a		*		*		*
Floyd	180a	*		*		*	
Gino (a)	185a	*	*	*	*	-	-
Gino (b)	185b	-	-	-	-	-	-
Javier	186a		**		*		-
Josephine	189a		*		*		-
Kofi	132a	-	-	-	-	-	-
Koosje (a)	175a	*	**	**	**	*	*
Koosje (b)	175b	**	***	**	***	**	**
Maik (a)	187a		-		-		-
Maik (b)	187b		-		-		-
MJ	146a	-		*		-	-
Moos	180a	*		-		-	
Nicole	155a	**		*		-	
Nuri	118a	-	-	-	-	-	-
Portiers I	153a		*		*		-
Portier II (a)	162a	-	-	-	-	-	-
Portier II (b)	162b	-	-	-	-	-	-
Sarah	174a	*****		*		-	
Sien	160a	*	**	-	*	-	*
Sjahko	190a	**	**	****	***	**	*
Stas	166a	*	*	-	-	-	-
Steef (a)	191a		-		*		-
Steef (b)	191b		-		-		-
Thor	182a	***	*	**	***	**	**
Tommy	152a	-		*		-	

Tabel A.8 verspreiding middelengebruik – crack, heroïne, methamfetamine

naam	code	crack		heroïne		methamfetamine	
		T59	T60	T59	T60	T59	T60
Bob	147a	-	-	-	-	-	-
Carl	188a		-		-		-
Dave	170a	-	-	-	-	*	*
Dé	179a	-	-	-	-	-	-
Flip	171a		-		-		-
Floyd	180a	-		-		-	
Gino (a)	185a	-	-	-	-	-	-
Gino (b)	185b	-	-	-	-	-	-
Javier	186a		-		-		-
Josephine	189a		-		-		-
Kofi	132a	-	-	-	-	-	-
Koosje (a)	175a	*	*	*	**	*	**
Koosje (b)	175b	-	-	-	*	-	-
Maik (a)	187a		-		-		-
Maik (b)	187b		-		-		-
MJ	146a	-		-		*	
Moos	180a	-		-		-	
Nicole	155a	-		-		-	
Nuri	118a	-	-	-	-	-	-
Portiers I	153a		-		-		*
Portier II (a)	162a	-	-	-	-	-	-
Portier II (b)	162b	-	-	-	-	-	-
Sarah	174a	-		-		-	
Sien	160a	-	-	-	-	-	-
Sjahko	190a	-	-	-	-	-	-
Stas	166a	-	-	-	-	-	-
Steef (a)	191a		-		-		-
Steef (b)	191b		-		-		-
Thor	182a	-	-	-	-	-	-
Tommy	152a	*		-		*****	

Scores: - = 0%; * = 1-10%; ** = 11-25%; *** = 26-50%; **** = 51-75%; ***** = 76-100% (zie ook pag. 184)

Tabel A.9 verspreiding middelengebruik – poppers, erectogenen en slaapmiddelen

naam	code	poppers		erectogenen		slaapmiddelen	
		T59	T60	T59	T60	T59	T60
Bob	147a	**	*	-	-	-	-
Carl	188a		**		***		**
Dave	170a	**	*	**	*	***	***
Dé	179a	**	**	*	*	*	*
Flip	171a		**		-		**
Floyd	180a	**		*		**	
Gino (a)	185a	***	**	-	-	*	*
Gino (b)	185b	*	*	-	-	-	-
Javier	186a		-		**		*
Josephine	189a		-		-		-
Kofi	132a	-	-	-	-	-	-
Koosje (a)	175a	*	**	*	**	*	**
Koosje (b)	175b	*	-	-	-	-	-
Maik (a)	187a		-		-		-
Maik (b)	187b		-		-		-
MJ	146a	***		***		*	
Moos	180a	-		-		-	
Nicole	155a	**		**		***	
Nuri	118a	**	**	**	**	*	*
Portiers I	153a		**		*		*
Portier II (a)	162a	-	-	-	-	-	-
Portier II (b)	162b	-	-	-	-	-	-
Sarah	174a	*****		-		*****	
Sien	160a	-	*	-	-	-	-
Sjahko	190a	-	-	-	-	-	-
Stas	166a	-	-	*	*	-	-
Steef (a)	191a		-		*		-
Steef (b)	191b		-		*		-
Thor	182a	-	-	-	-	-	-
Tommy	152a	***		*****		***	

Scores: - = 0%; * = 1-10%; ** = 11-25%; *** = 26-50%; **** = 51-75%; ***** = 76-100% (zie ook pag. 184)

A.3 Tabellen panel kwetsbare jeugd

Tabel A.10 middelengebruik kwetsbare jeugd

	Bilal & Faiz (194a)	Fared (83a)	Jon & Kenza (192a)	Marius (103a)	Ricardo (193a)
ALCOHOL					
gebruik	*	**	-	***	-
dynamiek	=	=	-	=	-
CANNABIS					
gebruik	**	****	**	***	-
dynamiek	=	=	+	+	-
TABAK					
gebruik	**	*	**	****	*
dynamiek	=	=	-	=	=
SNUS					
gebruik	***	*	**	***	***
dynamiek	+	=	-	=	+
VAPEN					
gebruik	**	**	*****	***	*
dynamiek	+	+	+	=	+
LACHGAS					
gebruik	*	***	**	**	-
dynamiek	-	=	-		
ECSTASY					
gebruik	-	*	-	**	-
dynamiek		-			
COCAÏNE					
gebruik	-	*	-	**	-
dynamiek		-			
OVERIGE MIDDELEN					
	-	-	-	3-MMC	-

Gebruik (laatste halfjaar): - 0%, * 1-10%, ** 11-25%, *** 26-50%, **** 51-75%, ***** 76-100%
Dynamiek (laatste jaar): + toegenomen, - afgenomen, = stabiel

VII B Bijlage voetbalsurvey

B.1	Surveymethode en definities	193
B.1.1	Veldwerk	193
B.1.2	Achtergrond	195
B.1.3	Ooit-, recente, huidige en regelmatige gebruikers	196
B.1.4	Frequentie	196
B.1.5	Hoeveelheid	196
B.1.6	Risikant gebruik	197
B.1.7	Analyse	198
B.2	Tabellen voetbalsurvey	199
B.2.1	Voetballers en publiek	199
Tabel B.1	gender en leeftijd	199
Tabel B.2	achtergrond en woonplaats	199
Tabel B.3	opleiding en werk	200
Tabel B.4	uitgaan	200
Tabel B.5	sport en gezondheid	201
B.2.2	Middelengebruik	202
Tabel B.6	alcohol	202
Tabel B.7	alcohol naar subgroep	202
Tabel B.8	frequentie en hoeveelheid alcohol	203
Tabel B.9	frequentie en hoeveelheid alcohol naar subgroep	204
Tabel B.10	tabak	205
Tabel B.11	tabak naar subgroep	205
Tabel B.12	frequentie en hoeveelheid tabak	206
Tabel B.13	frequentie en hoeveelheid tabak naar subgroep	207
Tabel B.14	vapen, shishapen, waterpijp en snus	208
Tabel B.15	vapen, shishapen, waterpijp en snus naar subgroep	208
Tabel B.16	cannabis	209
Tabel B.17	cannabis naar subgroep	209
Tabel B.18	frequentie en hoeveelheid cannabis	210
Tabel B.19	frequentie en hoeveelheid cannabis naar subgroep	211
Tabel B.20	ecstasy, cocaïne, amfetamine en 3-MMC/4-MMC	212
Tabel B.21	ecstasy, cocaïne, amfetamine en 3-MMC/4-MMC naar subgroep	212
Tabel B.22	lachgas, ketamine, paddo's, 2c-B en drugs	213
Tabel B.23	lachgas, ketamine, paddo's, 2c-B en drugs naar subgroep	213
Tabel B.24	medicijnen, prestatie-verhogende middelen en gokken	214
Tabel B.25	redenen gebruik prestatie-verhogende middelen	214
Tabel B.26	uitgaven gokken	214
Tabel B.27	medicijnen, prestatie-verhogende middelen en gokken naar subgroep	215
Tabel B.28	ramadan	215
Tabel B.29	middelengebruik tijdens ramadan	215
B.2.3	Voetbal en middelengebruik	216
Tabel B.30	speelniveau	216
Tabel B.31	middelengebruik naar speelniveau	216
Tabel B.32	middelengebruik voor/na wedstrijden	216
Tabel B.33	effecten van meer dan vijf glazen alcohol voor wedstrijden	217
Tabel B.34	alcoholgebruik voor/na wedstrijden naar speelniveau	217
Tabel B.35	feiten en fabels over sport en middelengebruik	217
Tabel B.36	ramadan	218
Tabel B.37	combineren sport en ramadan	218

B.1 Surveymethode en definities

In *VI Voetbalsurvey* is de keuze voor voetbalclubs en de manier waarop de data werden verzameld kort beschreven. Deze bijlage gaat meer gedetailleerd in op het veldwerk bij de voetbalclubs. Ook wordt ingegaan op gehanteerde definities en analyse.

B.1.1 Veldwerk

Het persoonlijk benaderen van de doelgroep middels veldwerk *op locatie* (i.t.t. online benadering of panelonderzoek) is een kernwaarde van de Antenne surveys. Vandaar dat bij de afbakening van sporters als doelgroep níet is gekozen voor de meest beoefende sporten fitness, wandelen, hardlopen, zwemmen of wielrennen.²⁴⁹ Omdat sporters tijdens het sporten niet benaderbaar zijn, is voor veldwerk een locatie nodig waar ze vóór of ná het sporten samenkomen. Bij de buitensporten wandelen, hardlopen en wielrennen ontbreekt die locatie meestal helemaal; bij sportscholen en zwembaden komen mensen vaak alleen voor de sport om na het omkleden direct weer te vertrekken. Bij clubaccommodaties brengen sporters na het sporten meestal wél enige tijd door en bovendien fungeert de club vaak ook los van de sport als ontmoetingsplek. Daarom is gekozen voor *clubsport*, waarvan *voetbal* de grootste is.²⁵⁰

Voor het veldwerk is allereerst een inventarisatie gemaakt van alle 44 amateurvoetbalclubs en hun teams in Amsterdam.²⁵¹ Hieruit zijn 12 voetbalclubs geselecteerd voor veldwerk. Selectiecriteria hierbij waren:

- verspreiding over de stad (noord, oost, zuid en west)
- verspreiding over zaterdag- en zondagcompetitie
- minimaal vijf teams in de seniorencompetitie (heren en/of dames)
- beschikbaarheid van een wedstrijdschema op de website²⁵²

Geselecteerde voetbalclubs werden via een mail aan het bestuur op de hoogte gebracht van het onderzoek. Daarin werden doel en onderzoeksopzet uitgelegd en benadrukt dat het geen nalevingsonderzoek van het rook- of schenkebeleid van voetbalclubs betrof en dat deelnemende clubs niet zouden worden genoemd in de rapportage. Twee clubs weigerden medewerking en zijn vervangen door een vergelijkbare club.

²⁴⁹ *Zo sport Nederland* (2022) NOC*NSF.

²⁵⁰ De voetbalbond is de grootste in Nederland met 1.182.000 leden; twee keer zoveel als de nummer 2 (tennis, 602.000 leden) (*Zo sport Nederland* (2022) NOC*NSF).

²⁵¹ Momenteel (seizoen 2023/2024) worden 46 clubs vermeld door *Voetbalverenigingen in Amsterdam*, hollandseveliden.nl. Tijdens de inventarisatie (2022/2023) werden 44 clubs gevonden.

²⁵² Sommige voetbalclubs vermeldden geen speeldata of alleen de wedstrijden van komend. Dit kwam relatief vaak voor bij voetbalclubs in west.

Zoals *Figuur VIII.1* laat zien, kent het oosten van Amsterdam de meeste en grootste voetbalclubs. Parallel daaraan is oost oververtegenwoordigd bij de selectie bestaande uit 27% van de Amsterdamse voetbalclubs, die tezamen bijna de helft (46%) van alle clubteams in de seniorencompetitie beslaan.

	INVENTARISATIE	SELECTIE
noord	7 (24)	1 (5)
oost	16 (221)	6 (111)
zuid	6 (79)	3 (49)
west	15 (72)	2 (17)
TOTAAL	44 (396)	12 (182)

Figuur VIII.1: Selectie van voetbalclubs (aantal seniorencompetitieteams tussen haakjes)

Van de geselecteerde clubs zijn vervolgens de wedstrijdschema's geïnventariseerd. Hieruit zijn competitiedagen geselecteerd waarop meerdere gelijktijdige of overlappende thuiswedstrijden werden gespeeld, zodat voldoende mensen aanwezig zouden zijn voor efficiënt veldwerk. Veldwerkdagen werden gepland op vijf zaterdagen en zes zondagen tussen medio maart en eind mei.²⁵³ Veldwerktijden werden zodanig gepland dat voetballers na afloop van de wedstrijden benaderd konden worden.²⁵⁴ Veldwerk werd uitgevoerd gedurende 2 à 3 uur per competitiedag (afhankelijk van het speelschema) en besloeg in totaal circa veertig thuiswedstrijden.

Veldwerkers werden gerekruteerd via werving onder studenten en via een studentenuitzendbureau. Twee student-assistenten organiseerden en coördineerden het veldwerk. Duo's van veldwerkers spraken op de voetbalclubs aanwezig aan met de vraag of ze wilden deelnemen aan een onderzoek naar ongezonde gewoontes, zoals roken, drinken, blowen en drugs gebruiken. Hierbij werd duidelijk gemaakt dat zij ook konden meedoen als zij geen genotmiddelen gebruikten en dat hun antwoorden anoniem zouden blijven. Mensen werden voornamelijk aangesproken in de bar/kantine van het clubgebouw; bij mooi weer soms buiten op het terras of rond de velden.²⁵⁵ In principe konden alle aanwezigen van 16 jaar en ouder meedoen, maar veldwerkers werden geïnstrueerd om zoveel mogelijk (liefst jongvolwassen) *voetballers* te benaderen.

Er werd gebruikgemaakt van papieren vragenlijsten die deelnemers zelf ter plekke konden invullen. Invullen duurde ongeveer tien minuten. Om deelname te bevorderen, werden onder de deelnemers cadeaubonnen verloot. Wie mee wilde doen met de verloting, gaf daarvoor een mailadres op. Dit werd niet op de vragenlijst geschreven, maar door de veldwerkers afzonderlijk online geregistreerd.

Na afloop verwerkten veldwerkers hun observaties en ervaringen in een kort verslag. Bezochte voetbalkantines varieerden van klein en eenvoudig tot groot en luxe met buitenteras. Aanwezigen waren vaak een mix van jong en oud en van voetballers en toeschouwers. Er heerste meestal een gezellige sfeer, veldwerkers voelden zich welkom en mensen waren welwillend en enthousiast om mee te doen. Alleen regen

²⁵³ Veldwerk bij twee clubs die op hetzelfde sportpark spelen kon op één dag gepland worden.

²⁵⁴ Bijvoorbeeld door bij thuiswedstrijden om 13:30-15:15, 14:30-16:15, 15:00-16:45 en 15:30-17:15, veldwerk te plannen van 15:30 tot 18:00.

²⁵⁵ Wedstrijden en sporters/toeschouwers langs de zijlijn werden uiteraard niet verstoord.

en verloren wedstrijden gooiden soms wat roet in het eten omdat voetballers dan na het laatste fluitsignaal snel via de kleedkamer naar huis wilden.

AVG

Voor dit onderzoek werden de richtlijnen van de algemene verordening gegevensbescherming (AVG) gevolgd. Invullen van de vragenlijst was vrijwillig en stoppen kon op elk moment, zonder opgaaf van redenen en zonder enig gevolg. De vragenlijst was anoniem; naam of andere direct identificerende gegevens werden niet gevraagd.

De papieren vragenlijsten en verzamelde mailadressen werden afzonderlijk ingevoerd op beveiligde netwerken van Qualtrics (surveyprogramma) en HvA, en waren alleen toegankelijk voor de onderzoekers.

Gegevensbestanden werden niet gedeeld met derden. Mailadressen zijn direct na de verloting verwijderd. In deze rapportage worden uitsluitend geaggregeerde, niet tot individuele personen herleidbare resultaten gepresenteerd.

Bij de start van de vragenlijst werd het onderzoek toegelicht, benadrukt dat deelname anoniem en vrijwillig was, en uitgelegd wat met de geleverde informatie werd gedaan. Door de vragenlijst in te vullen gaven deelnemers toestemming hun antwoorden te gebruiken voor het onderzoek. Wegens de minimumleeftijd van 16 jaar was geen ouderlijke toestemming nodig.

B.1.2 Achtergrond

Voorheen werden in Antenne resultaten gepresenteerd naar etniciteit. Die werd bepaald volgens de toen geldende standaardclassificatie op basis van iemands geboorteland (eerste generatie migranten) en die van diens ouders (tweede generatie migranten). Kleinkinderen van migranten (derde generatie), wiens ouders in Nederland zijn geboren, werden volgens deze procedure geclassificeerd als zijnde Nederlands.

Tegenwoordig wordt de respondenten zelf gevraagd hun (familie)achtergrond of afkomst in te vullen, waarbij migranten zich als Nederlands kunnen identificeren, en kleinkinderen van migranten hun buitenlandse achtergrond of opvoeding kunnen aangeven. Antwoordcategorieën zijn: Nederlands, Surinaams-Nederlands, Antilliaans/Arubaans-Nederlands, Turks-Nederlands, Marokkaans-Nederlands, en overig (te specificeren in een open invoveld). Op basis hiervan zijn vijf subgroepen gemaakt, waarbij is aangesloten bij de nieuwe indeling naar herkomst van het CBS op basis van werelddelen en klassieke migratielanden:²⁵⁶

- Nederlands
- Surinaams of Antilliaans (Aruba, Curaçao, Sint-Maarten, Bonaire, Sint Eustatius, Saba)
- Turks of Marokkaans
- Europees
- Overig

²⁵⁶ Statistics Netherlands, *Nieuwe indeling bevolking naar herkomst*, cbs.nl, 16 februari 2022. De toevoeging “-Nederlands” wordt bij de naamgeving achterwege gelaten. Bij de indeling is uitgegaan van niveau 2, maar is het aantal klassieke migratielanden teruggebracht naar twee categorieën en Indonesië onder ‘overig’ (buiten Europa) geschaard.

B.1.3 Ooit-, recente, huidige en regelmatige gebruikers

Bij alcohol, tabak en cannabis wordt onderscheid gemaakt tussen gebruik ooit, de laatste 12 maanden, en de laatste 4 weken. *Ooit-gebruikers* hebben ooit in hun leven een middel geconsumeerd, zelfs al was het maar 1 of 2 keer. De startleeftijd van ooit-gebruikers is hoe oud ze waren toen ze voor het eerst een middel gebruikten. *Recente gebruikers* zijn degenen die de *laatste 12 maanden* een middel gebruikten en *huidige gebruikers* deden dit de *laatste 4 weken*. Van de huidige gebruikers wordt frequentie en hoeveelheid van gebruik besproken. Incidentele drinkers, rokers en blowers (minder dan maandelijks) en degenen die (tijdelijk) waren gestopt konden deze vragen overslaan.²⁵⁷ Daarom is voor vervolgvragen over frequentie en hoeveelheid een selectie gemaakt van huidige *regelmatige* gebruikers (elke dag, week of maand).²⁵⁸ In de tabellen in *B.2 Tabellen voetbalsurvey* (pag. 199) zijn percentages incidentele en gestopte gebruikers terug te vinden en wordt bij tabellen gebaseerd op een selectie van regelmatige gebruikers het betreffende aantal vermeld.

Bij andere drugs, die over het algemeen minder frequent worden gebruikt, is alleen gevraagd naar *ooit* en *recent* (laatste 12 maanden) gebruik en niet naar frequentie en hoeveelheid. Bij medicijnen, prestatieverhogende middelen en gokken is uitsluitend gekeken naar *recent* gebruik.

B.1.4 Frequentie

Gebruiksfrequentie van alcohol, tabak en cannabis wordt weergegeven in het (gemiddeld) aantal gebruiksdagen in de laatste 4 weken. Deze is berekend op basis van twee vragen:

Hoe vaak gebruik je [middel]?

- Antwoord = elke week → vervolgvraag: *Hoeveel dagen per week?*
- Antwoord = niet elke week, maar wel elke maand → vervolgvraag: *Hoeveel dagen per maand?*
- Antwoord = minder vaak → geen vervolgvraag
- Antwoord = helemaal niet meer, ik ben gestopt → geen vervolgvraag

Bij wekelijkse gebruikers is het aantal gebruiksdagen per week vermenigvuldigd met vier.

B.1.5 Hoeveelheid

Informatie over gebruikshoeveelheden van alcohol, tabak en cannabis is afzonderlijk verzameld voor 'gewone' doordeweekse dagen (ma, di, wo, do) en dagen in het weekend (vr, za, zo) of andere vrije dagen (bijv. vakantie). Wanneer in de tekst wordt gesproken van een aantal glazen/sigaretten/joints per dag, dan

²⁵⁷ De vragen 'hoeveel dagen per maand gebruik je' en 'hoeveel gebruik je op doordeweekse/vrije dagen' zijn voor incidentele en gestopte gebruikers moeilijk te beantwoorden.

²⁵⁸ Gebruikers die inmiddels zijn gestopt worden alleen bij de tabellen over vervolgvragen buiten beschouwing gelaten. Voor de prevalentiecijfers van recent en huidig gebruik (het percentage gebruikers de laatste 12 maanden en de laatste 4 weken) tellen recente en gestopte gebruikers wel mee.

wordt bedoeld op een aantal per (betreffende) gebruiksdag. Bij de berekening van een gemiddelde hoeveelheid per dag, worden dagen waarop niet wordt gebruikt buiten beschouwing gelaten.

Bij alcohol is de gebruikshoeveelheid gemeten in 'glazen' en niet expliciet in standaardglazen.²⁵⁹ Bij cannabis is de gebruikshoeveelheid in joints gemeten. Degenen die geen joints roken, maar cannabis op een andere wijze gebruiken (vaporizer, waterpijp, edibles, etc.) konden de vraag overslaan.

Gerapporteerde onwaarschijnlijk grote hoeveelheden zijn geïnterpreteerd als "veel" en daarom niet buiten beschouwing gelaten, maar afgekapt rond het 99ste percentiel. Hoeveelheden zijn daardoor voor de analyses voor doordeweekse dagen gemaximeerd op 10 glazen alcohol, 20 sigaretten of shaggies, en 10 joints. Voor vrije dagen zijn de maxima: 20 glazen alcohol, 40 sigaretten of shaggies, en 10 joints.

B.1.6 Riskant gebruik

Bij alcohol, tabak en cannabis worden indicatoren voor riskant gebruik gerapporteerd. Er is bewust niet gekozen voor de term problematisch gebruik omdat de indicatoren uitsluitend zijn gebaseerd op frequenties en hoeveelheden, en in de vragenlijst geen informatie werd verzameld over ondervonden problemen. Alleen bij alcohol en tabak bestaan er (inter)nationale definities voor overmatig of zwaar gebruik op basis van frequentie en hoeveelheid:

- *Overmatig drinken* = meer dan 14 (vrouwen) of 21 (mannen) glazen alcohol per week²⁶⁰
- *Zwaar drinken* = één keer per week of vaker minimaal 4 (vrouwen) of 6 (mannen) glazen alcohol op één dag²⁶¹
- *Zwaar roken* = minstens 20 sigaretten per dag²⁶²

Bij alcohol is (tevens) een overschrijding van geadviseerde maximale hoeveelheid gehanteerd als indicator van riskant gebruik:

- *Te veel drinken* = meer dan maximaal één glas alcohol per dag²⁶³

Bij cannabis wordt sinds 1995 in Antenne een eigen definitie gehanteerd:

- *Riskant blowen* = elke dag blowen (ongeacht hoeveelheid) of een paar keer per week meer dan één joint blowen

²⁵⁹ Een standaardglas is een wetenschappelijke maat voor 10 gram pure alcohol en vaak geen dagelijkse werkelijkheid (*Hoeveel alcohol zit er in een glas?*, alcoholinfo.nl).

²⁶⁰ *Cijfers alcohol*, Trimbos-instituut. Het aantal glazen per week is berekend door het aantal gebruiksdagen per week te vermenigvuldigen met de gemiddelde gebruikshoeveelheid op doordeweekse en vrije dagen.

²⁶¹ *Cijfers alcohol*, Trimbos-instituut.

²⁶² Reep-van den Bergh CMM, Harteloh PPM & Croes EA (2017) *Doodsoorzaak nr. 1 bij jonge Nederlanders: de sigaret*, *Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde*, 161: D1991. Het aantal sigaretten per dag is berekend als de gemiddelde gebruikshoeveelheid op doordeweekse en vrije dagen.

²⁶³ *Alcoholgebruik volwassenen: wat is het advies?*, Alcoholinfo.nl.

Net als voor cannabis, bestaan er voor overige drugs, medicijnen en gokken geen (inter)nationale standaardmaten of adviezen met betrekking tot frequentie of hoeveelheid van gebruik. Weliswaar zijn er meerdere diagnostische vragenlijsten en screeners voor problematisch gebruik of afhankelijkheid, maar geen van die instrumenten hanteert een afkappunt voor frequentie of hoeveelheid. Bij overige drugs moet alle gebruik als riskant worden gezien.

De zelf-gerapporteerde wens om te stoppen of minderen wordt gezien als een overschrijding van de eigen norm voor frequentie of hoeveelheid en daarmee als aanvullende indicatie voor riskant gebruik.

B.1.7 Analyse

Gehanteerde statistische verschiltoetsen bij vergelijkingen van *percentages* zijn Chi-kwadraat of Fisher's Exact, en bij vergelijkingen van *gemiddelden* T-test of Anova. In de tabellen wordt niet de exacte p-waarde van de uitkomst van deze toetsen vermeld, maar is de significantie aangegeven met symbolen: **n.s.** (geen significant verschil), * ($p < .05$), ** ($p < .01$), *** ($p < .005$), **** ($p < .001$).

Bij gemiddelden wordt in de tabellen tevens de mediaan weergegeven (het 'middelste' getal, waar de helft onder en de helft boven scoort). Bij kleine aantallen, extreme uitschieters en scheve verdelingen is de mediaan meer valide dan het gemiddelde.

B.2 Tabellen voetbalsurvey

B.2.1 Voetballers en publiek

Tabel B.1 *gender en leeftijd*

	TOTAAL (n = 359)	voetballers (n = 239)	publiek (n = 120)	p
gender²⁶⁴				
man	60.7%	68.5%	45.8%	****
vrouw	37.3%	30.3%	51.7%	
anders	1.7%	1.3%	2.5%	
leeftijd				
16-19 jaar	11.5%	12.2%	10.0%	*
20-24 jaar	31.6%	29.4%	35.8%	
25-29 jaar	34.4%	39.1%	25.0%	
30+ jaar	22.6%	19.3%	29.2%	
min-max	16-68	16-68	16-62	
gemiddeld (sd)	27.3 (9.0)	26.1 (7.0)	29.6 (11.6)	***
mediaan	25	26	25	

Tabel B.2 *achtergrond en woonplaats*

	TOTAAL (n = 359)	voetballers (n = 239)	publiek (n = 120)	p
achtergrond²⁶⁵				
Nederlands	72.6%	74.1%	69.7%	n.s.
Surinaams/Antilliaans	7.5%	5.9%	10.9%	
Turks/Marokkaans	10.9%	11.7%	9.2%	
Europees	3.9%	2.9%	5.9%	
anders	5.0%	5.4%	4.2%	
Nederlands	72.6%	74.1%	69.7%	n.s.
anders	27.4%	25.9%	30.3%	
woonplaats				
Amsterdam	74.4%	77.8%	67.5%	*
elders	25.6%	22.2%	32.5%	

²⁶⁴ Gevraagd werd naar geslacht of gender, zodat mensen zelf konden bepalen wat zij wilden rapporteren. Omdat het zelfidentificatie betreft, wordt de term gender gehanteerd.

²⁶⁵ Zelf-gerapporteerde (familie)achtergrond of afkomst. Zie B.1.2 *Achtergrond* (pag. 195).

Tabel B.3 opleiding en werk

	TOTAAL (n = 359)	voetballers (n = 239)	publiek (n = 120)	p
opleiding volgend				
ja	38.8%	37.6%	41.2%	n.s.
nee	61.2%	62.4%	58.8%	
huidige opleiding				
vmbo/havo/vwo	7.5%	8.8%	5.0%	n.s.
mbo	2.0%	2.5%	0.8%	
hbo/universiteit	30.2%	27.3%	35.8%	
n.v.t. (geen opleiding volgend)	60.3%	61.3%	58.3%	
afgeronde opleiding				
vmbo/havo/vwo	9.6%	8.7%	11.4%	n.s.
mbo	8.7%	10.9%	4.4%	
hbo/universiteit	41.7%	41.9%	41.2%	
n.v.t. (opleiding volgend)	39.9%	38.4%	43.0%	
opleidingsniveau ²⁶⁶				
vmbo/havo/vwo	16.9%	17.5%	15.9%	n.s.
mbo	10.8%	13.5%	5.3%	
hbo/universiteit	72.3%	69.0%	78.9%	
betaalde (bij)baan				
geen	12.3%	12.0%	12.8%	n.s.
minder dan 12 uur p.w.	12.3%	11.2%	14.5%	
12-35 uur p.w.	27.4%	25.8%	30.8%	
minimaal 36 uur p.w.	48.0%	51.1%	41.9%	
bezigheid ²⁶⁷				
studerend	38.4%	38.0%	41.5%	n.s.
werkend	54.0%	56.4%	52.5%	
niet werkzaam	2.0%	5.6%	5.9%	

Tabel B.4 uitgaan

	TOTAAL (n = 359)	voetballers (n = 239)	publiek (n = 120)	p
uitgaansgelegenheden (weleens)				
café, kroeg, bar	75.6%	75.1%	76.5%	n.s.
club, discotheek	59.3%	61.2%	55.5%	n.s.
dancefestival, rave	49.4%	51.1%	46.2%	n.s.
TOTAAL	82.6%	82.7%	82.4%	n.s.
huidige uitgaander				
laatste 4 weken	73.5%	74.7%	72.3%	n.s.
gemiddeld (sd)	4.5 (3.1)	4.7 (3.2)	4.3 (2.9)	n.s.
mediaan	4	4	4	

²⁶⁶ Huidige opleiding of (indien momenteel geen opleiding volgend) hoogste afgeronde opleiding.

²⁶⁷ Studerend = volgt momenteel een opleiding, eventueel met bijbaan; werkend = volgt momenteel geen opleiding en heeft betaald werk; niet werkzaam = volgt momenteel geen opleiding en heeft geen betaald werk (werkloos of niet behorend tot de beroepsbevolking).

Tabel B.5 sport en gezondheid

	TOTAAL (n = 359)	voetballers (n = 239)	publiek (n = 120)	p
(ook) andere sport				
sportschool	40.6%	38.6%	44.5%	n.s.
hardlopen	19.7%	19.5%	20.2%	n.s.
anders	31.3%	33.1%	27.7%	n.s.
TOTAAL	74.4%	72.9%	77.3%	n.s.
dagen per week				
gemiddeld (sd)	3.2 (1.6)	3.6 (1.3)	2.2 (1.6)	****
mediaan	3	3	2	
minimaal 2x per week	88.4%	96.9%	71.8%	****
redenen ²⁶⁸				
lichaamsbeweging/gezondheid	81.4%	81.4%	81.4%	n.s.
opbouw conditie, kracht, lenigheid	60.7%	60.6%	60.8%	n.s.
lekker buiten zijn	44.1%	53.0%	22.7%	****
afslanken/uiterlijk	29.7%	30.5%	27.8%	n.s.
leuke activiteit/plezier	62.2%	72.0%	38.1%	****
uitlaatklep dagelijks leven/ontspanning	50.5%	53.0%	44.3%	n.s.
gezelligheid/sociale contacten	58.0%	68.2%	33.0%	****
prestatie, jezelf verbeteren	33.6%	34.7%	30.9%	n.s.
gezondheid (rapportcijfer)				
gemiddeld (sd)	7.6 (1.2)	7.6 (1.3)	7.6 (1.2)	n.s.
mediaan	8	8	8	
voldoende	96.3%	96.1%	96.6%	n.s.

²⁶⁸ Niet-sporters (n = 24, publiek) buiten beschouwing gelaten.

B.2.2 Middelengebruik

Tabel B.6 alcohol

	TOTAAL (n = 359)
prevalentie	
ooit	85.8%
laatste 12 maanden	83.6%
laatste 4 weken	80.5%
elke dag	0.6%
startleeftijd	
gemiddeld (sd)	14.7 (2.6)
mediaan	15

Tabel B.7 alcohol naar subgroep

	ooit	laatste 12 maanden	laatste 4 weken
gender	*	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
man	82.6%	80.7%	77.5%
vrouw	91.0%	88.1%	85.1%
leeftijd	***	*	*
16-19 jaar	70.7%	70.7%	70.7%
20-24 jaar	81.4%	79.6%	74.3%
25-29 jaar	91.1%	88.6%	86.2%
30+ jaar	91.4%	87.7%	85.2%
achtergrond	****	****	****
Nederlands	95.0%	93.8%	91.2%
anders	61.2%	57.1%	53.1%
woonplaats	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
Amsterdam	86.5%	84.3%	80.9%
elders	83.7%	81.5%	79.3%
opleidingsniveau	****	****	****
vmbo/havo/vwo	63.8%	60.3%	58.6%
mbo	75.7%	73.0%	70.3%
hbo/universiteit	92.7%	91.1%	87.5%
bezigheid	*	*	*
studerend	80.4%	79.0%	74.6%
werkend	89.2%	87.1%	85.1%
uitgaander	****	****	****
ja	96.2%	96.2%	95.8%
nee	57.0%	48.4%	37.6%
groep	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
voetballers	86.6%	84.9%	81.2%
publiek	84.2%	80.8%	79.2%

Tabel B.8 frequentie en hoeveelheid alcohol

Huidige drinkers (laatste 4 weken)

	huidige drinkers (n = 289)
frequentie	
elke dag	0.7%
elke week	77.4%
elke maand	15.9%
incidenteel	6.0%
gestopt	0%
Regelmatige drinkers (elke dag, week of maand)	
	regelmatige drinkers (n = 266)
dagen per 4 weken	
gemiddeld (sd)	10.0 (5.2)
mediaan	8
doordeweekse of vrije dagen	
doordeweekse + vrije dagen	65.3%
alleen doordeweekse dagen	0%
alleen vrije dagen	34.7%
hoeveelheid doordeweekse dag (n = 172)	
maximaal 1 glas	32.6%
2-4 glazen	55.8%
5-9 glazen	9.9%
minimaal 10 glazen	1.7%
gemiddeld (sd)	2.5 (1.8)
mediaan	2
hoeveelheid vrije dag (n = 264)	
maximaal 1 glas	1.5%
2-4 glazen	18.6%
5-9 glazen	47.3%
minimaal 10 glazen	32.6%
gemiddeld (sd)	8.0 (4.8)
mediaan	7
indicatie riskant gebruik (meerdere mogelijk)	
meer dan geadviseerd ²⁶⁹	98.5%
overmatige drinker ²⁷⁰	26.4%
zware drinker ²⁷¹	63.6%
willen stoppen/minderen	22.8%

²⁶⁹ Meer dan één glas alcohol per dag.

²⁷⁰ Meer dan 14 (vrouwen) of 21 (mannen) glazen alcohol per week.

²⁷¹ Eén keer per week of vaker minimaal 4 (vrouwen) of 6 (mannen) glazen alcohol op één dag.

Tabel B.9 frequentie en hoeveelheid alcohol naar subgroep

Regelmatige drinkers (elke dag, week of maand)

	gem. aantal dagen per 4 weken (sd)	drinkt (ook) doordeweeks	gem. hoeveelheid doordeweekse dag (sd)	gem. hoeveelheid vrije dag (sd)
gender	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	****
man	10.3 (5.3)	71.8%	2.6 (2.0)	8.9 (5.3)
vrouw	9.4 (5.0)	76.5%	2.2 (1.2)	6.9 (3.6)
leeftijd	*	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
16-19 jaar	7.1 (4.2)	50.0%	2.5 (1.4)	7.8 (5.2)
20-24 jaar	10.2 (5.8)	83.3%	2.9 (2.0)	8.1 (4.7)
25-29 jaar	10.1 (4.6)	64.3%	2.3 (1.7)	8.2 (4.2)
30+ jaar	10.7 (5.6)	80.0%	2.3 (1.7)	7.4 (5.4)
achtergrond	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
Nederlands	10.2 (5.0)	73.5%	2.4 (1.7)	8.2 (4.9)
anders	8.8 (6.2)	72.0%	2.9 (2.3)	7.1 (4.2)
woonplaats	*	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
Amsterdam	10.4 (5.3)	69.3%	2.5 (1.7)	8.2 (4.7)
elders	8.7 (5.1)	90.9%	2.6 (2.2)	7.4 (5.0)
opleidingsniveau	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
vmbo/havo/vwo	10.2 (5.5)	85.0%	3.1 (1.9)	9.8 (5.8)
mbo	9.2 (5.6)	100%	2.9 (1.7)	8.1 (5.5)
hbo/universiteit	10.0 (5.3)	67.8%	2.4 (1.7)	7.7 (4.4)
bezigheid	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	****	<i>n.s.</i>
studerend	9.9 (5.4)	76.1%	2.9 (1.9)	8.0 (4.9)
werkend	9.8 (5.0)	70.8%	2.0 (1.2)	8.0 (4.8)
uitgaander	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	****
ja	10.2 (5.1)	71.2%	2.5 (1.7)	8.3 (4.9)
nee	8.6 (6.5)	84.2%	2.8 (2.3)	5.7 (2.9)
groep	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	*	****
voetballers	9.9 (5.2)	72.6%	2.7 (2.0)	8.6 (5.0)
publiek	10.2 (5.5)	74.4%	2.1 (1.3)	6.8 (4.0)

Tabel B.10 tabak

	TOTAAL (n = 359)
prevalentie	
ooit	61.3%
laatste 12 maanden	47.4%
laatste 4 weken	40.1%
elke dag	13.1%
startleeftijd	
gemiddeld (sd)	15.8 (2.5)
mediaan	15

Tabel B.11 tabak naar subgroep

	ooit	laatste 12 maanden	laatste 4 weken	elke dag
gender	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
man	58.3%	45.0%	38.1%	15.1%
vrouw	67.2%	52.2%	44.0%	10.4%
leeftijd	****	****	****	<i>n.s.</i>
16-19 jaar	19.5%	17.1%	12.2%	2.4%
20-24 jaar	63.7%	54.9%	43.4%	13.3%
25-29 jaar	73.2%	59.3%	54.5%	16.3%
30+ jaar	60.5%	33.3%	27.2%	12.3%
achtergrond	***	*	***	<i>n.s.</i>
Nederlands	66.2%	50.8%	45.0%	13.5%
anders	49.0%	38.8%	27.6%	12.2%
woonplaats	*	***	**	<i>n.s.</i>
Amsterdam	64.8%	52.4%	44.2%	14.2%
elders	51.1%	32.6%	28.3%	9.8%
opleidingsniveau	*	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
vmbo/havo/vwo	50.0%	39.7%	34.5%	19.0%
mbo	48.6%	35.1%	35.1%	16.2%
hbo/universiteit	66.1%	50.4%	42.3%	11.7%
bezigheid	***	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
studerend	51.4%	46.4%	37.0%	14.5%
werkend	67.5%	47.4%	41.2%	9.8%
uitgaander	****	****	****	<i>n.s.</i>
ja	70.0%	54.8%	47.1%	13.7%
nee	38.7%	28.0%	21.5%	11.8%
groep	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
voetballers	61.9%	49.4%	41.4%	13.0%
publiek	60.0%	43.3%	37.5%	13.3%

Tabel B.12 frequentie en hoeveelheid tabak

Huidige rokers (laatste 4 weken)

	huidige rokers (n = 144)
frequentie	
elke dag	32.6%
elke week	31.9%
elke maand	20.8%
incidenteel	14.6%
gestopt	0%
Regelmatige rokers (elke dag, week of maand)	
	regelmatige rokers (n = 123)
dagen per 4 weken	
gemiddeld (sd)	16.4 (10.6)
mediaan	16
doordeweekse of vrije dagen	
doordeweekse + vrije dagen	72.4%
alleen doordeweekse dagen	0.8%
alleen vrije dagen	26.8%
hoeveelheid doordeweekse dag (n = 90)	
maximaal 1 sigaret	14.4%
2-4 sigaretten	35.6%
5-9 sigaretten	24.4%
minimaal 10 sigaretten	25.6%
gemiddeld (sd)	5.8 (4.7)
mediaan	5
hoeveelheid vrije dag (n = 122)	
maximaal 1 sigaret	4.1%
2-4 sigaretten	17.2%
5-9 sigaretten	37.7%
minimaal 10 sigaretten	41.0%
gemiddeld (sd)	9.5 (7.9)
mediaan	8
indicatie riskant gebruik (meerdere mogelijk)	
zware roker ²⁷²	5.7%
willen stoppen/minderen	61.7%

²⁷² Minimaal 20 sigaretten per dag.

Tabel B.13 frequentie en hoeveelheid tabak naar subgroep

Regelmatige rokers (elke dag, week of maand)

	gem. aantal dagen per 4 weken (sd)	rookt (ook) doordeweeks	gem. hoeveelheid doordeweekse dag (sd)	gem. hoeveelheid vrije dag (sd)
gender	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	****	<i>n.s.</i>
man	17.1 (11.2)	71.8%	7.3 (4.9)	10.4 (9.1)
vrouw	15.5 (9.6)	76.5%	3.8 (3.7)	8.5 (5.9)
leeftijd	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	*	<i>n.s.</i>
16-19 jaar	14.8 (11.2)	50.0%	5.5 (3.5)	9.3 (7.9)
20-24 jaar	17.2 (9.8)	83.3%	4.0 (3.0)	9.0 (6.7)
25-29 jaar	14.7 (10.8)	64.3%	7.1 (6.1)	8.9 (7.2)
30+ jaar	19.0 (11.3)	80.0%	6.9 (3.3)	12.4 (11.7)
achtergrond	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
Nederlands	15.9 (10.4)	73.5%	5.5 (4.6)	9.4 (7.4)
anders	18.0 (11.2)	72.0%	7.0 (5.3)	9.8 (9.9)
woonplaats	<i>n.s.</i>	*	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
Amsterdam	15.9 (10.8)	69.3%	5.9 (4.9)	9.5 (8.4)
elders	18.6 (9.4)	90.9%	5.5 (4.4)	9.6 (5.8)
opleidingsniveau	<i>n.s.</i>	*	<i>n.s.</i>	*
vmbo/havo/vwo	19.1 (11.1)	85.0%	6.0 (5.2)	8.9 (7.6)
mbo	21.5 (9.0)	100%	7.1 (4.4)	15.3 (11.2)
hbo/universiteit	15.4 (10.5)	67.8%	5.3 (4.4)	8.7 (6.7)
bezigheid	*	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
studerend	18.4 (10.0)	76.1%	5.5 (5.0)	9.9 (7.5)
werkend	14.1 (10.5)	70.8%	5.4 (4.4)	8.9 (7.9)
uitgaander	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
ja	15.8 (10.5)	71.2%	5.4 (4.6)	9.1 (7.2)
nee	19.6 (10.4)	84.2%	7.4 (5.1)	11.9 (11.0)
groep	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
voetballers	15.9 (10.7)	72.6%	6.3 (5.2)	9.7 (8.2)
publiek	17.5 (10.4)	74.4%	4.8 (3.5)	9.2 (7.4)

Tabel B.14 vaper, shishapen, waterpijp en snus²⁷³

	TOTAAL (n = 359)	recente rokers (n = 170)	recente niet-rokers (n = 189)
vaper (e-sigaret) laatste 12 maanden			
elke week	7.1%	11.3%	1.7%
elke maand	7.5%	11.3%	2.5%
incidenteel of gestopt	19.6%	19.5%	19.8%
TOTAAL	34.3%	42.1%	24.0%
shishapen met een smaakje laatste 12 maanden			
elke week	0%	0%	0%
elke maand	1.8%	1.9%	1.7%
incidenteel of gestopt	8.2%	8.8%	7.4%
TOTAAL	10.0%	10.7%	9.1%
waterpijp met tabak laatste 12 maanden			
elke week	2.1%	1.3%	3.3%
elke maand	1.8%	1.9%	1.7%
incidenteel of gestopt	6.4%	5.0%	8.3%
TOTAAL	10.4%	8.2%	13.2%
snus (tabak in poedervorm) laatste 12 maanden			
elke week	1.4%	2.5%	0%
elke maand	1.1%	1.3%	0.8%
incidenteel of gestopt	3.9%	3.1%	5.0%
TOTAAL	6.4%	6.9%	5.8%

Tabel B.15 vaper, shishapen, waterpijp en snus naar subgroep

	vaper laatste 12 maanden	shishapen laatste 12 maanden	waterpijp laatste 12 maanden	snus laatste 12 maanden
gender	<i>n.s.</i>	*	*	*
man	34.8%	12.8%	14.0%	9.1%
vrouw	33.6%	5.5%	5.5%	2.7%
leeftijd	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
16-19 jaar	32.0%	12.0%	12.0%	8.0%
20-24 jaar	40.7%	15.4%	15.4%	9.9%
25-29 jaar	36.4%	9.1%	10.1%	5.1%
30+ jaar	21.9%	3.1%	3.1%	3.1%
achtergrond	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	**	<i>n.s.</i>
Nederlands	34.5%	9.5%	7.0%	6.5%
anders	32.9%	11.4%	17.7%	6.3%
woonplaats	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
Amsterdam	36.2%	10.5%	11.0%	7.1%
elders	28.6%	8.6%	8.6%	4.3%
opleidingsniveau	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	***	**
vmbo/havo/vwo	26.8%	17.1%	19.5%	17.1%
mbo	34.5%	10.3%	20.7%	3.4%
hbo/universiteit	35.2%	8.0%	6.5%	4.0%
bezigheid	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
studerend	39.6%	13.9%	12.9%	7.9%
werkend	32.1%	7.1%	8.3%	5.1%
uitgaander	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	*	<i>n.s.</i>
ja	36.2%	9.5%	8.1%	6.7%
nee	29.9%	11.9%	17.9%	6.0%
groep	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
voetballers	36.2%	10.3%	11.4%	6.5%
publiek	30.5%	9.5%	8.4%	6.3%

²⁷³ Een deel van de onderzochte aanwezigen die nog nooit hebben gerookt, dacht blijkbaar dat de vraag naar rookalternatieven niet op hen van toepassing was, waardoor antwoorden ontbreken. Er is voor gekozen deze missende antwoorden niet te interpreteren als geen gebruik. Dat zou namelijk leiden tot een onderschatting van het gebruik van rookalternatieven. De genoemde percentages in deze tabel (vooral die van recente niet-rokers) moeten daarom gezien worden als een bovengrens.

Tabel B.16 cannabis

	TOTAAL (n = 359)
prevalentie	
ooit	63.2%
laatste 12 maanden	34.8%
laatste 4 weken	21.2%
elke dag	3.7%
startleeftijd	
gemiddeld (sd)	16.1 (2.5)
mediaan	16

Tabel B.17 cannabis naar subgroep

	ooit	laatste 12 maanden	laatste 4 weken	elke dag
gender	<i>n.s.</i>	*	***	<i>n.s.</i>
man	59.6%	39.4%	26.8%	5.2%
vrouw	69.9%	27.1%	12.0%	1.5%
leeftijd	****	****	*	<i>n.s.</i>
16-19 jaar	30.0%	15.0%	7.5%	0%
20-24 jaar	64.5%	39.1%	22.7%	2.7%
25-29 jaar	74.8%	44.7%	27.6%	5.7%
30+ jaar	60.8%	24.1%	16.5%	3.8%
achtergrond	****	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	****
Nederlands	71.0%	36.9%	21.6%	1.6%
anders	42.3%	28.9%	20.6%	9.3%
woonplaats	*	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
Amsterdam	66.8%	37.4%	22.5%	4.2%
elders	52.7%	27.5%	17.6%	2.2%
opleidingsniveau	****	*	<i>n.s.</i>	****
vmbo/havo/vwo	43.9%	19.3%	15.8%	3.5%
mbo	44.4%	27.8%	27.8%	16.7%
hbo/universiteit	71.3%	39.3%	21.3%	1.6%
bezigheid	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	*
studerend	59.3%	35.6%	19.3%	0.7%
werkend	66.1%	34.9%	22.4%	5.7%
uitgaander	****	****	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
ja	73.3%	40.7%	23.3%	2.7%
nee	34.8%	18.5%	15.2%	6.5%
groep	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
voetballers	63.5%	35.6%	22.3%	4.3%
publiek	62.5%	33.3%	19.2%	2.5%

Tabel B.18 frequentie en hoeveelheid cannabis

Huidige blowers (laatste 4 weken)

	huidige blowers (n = 75)
frequentie	
elke dag	17.3%
elke week	36.0%
elke maand	22.7%
incidenteel	21.3%
gestopt	2.7%
Regelmatige blowers (elke dag, week of maand)	
	regelmatige blowers (n = 57)
dagen per 4 weken	
gemiddeld (sd)	12.1 (10.0)
mediaan	8
doordeweekse of vrije dagen	
doordeweekse + vrije dagen	69.8%
alleen doordeweekse dagen	1.8%
alleen vrije dagen	28.6%
hoeveelheid doordeweekse dag (n = 40)	
maximaal 1 joint	40.0%
2-4 joints	47.5%
5-9 joints	5.0%
minimaal 10 joints	7.5%
gemiddeld (sd)	2.7 (2.5)
mediaan	2
hoeveelheid vrije dag (n = 56)	
maximaal 1 joint	41.1%
2-4 joints	41.1%
5-9 joints	10.7%
minimaal 10 joints	7.1%
gemiddeld (sd)	2.9 (2.6)
mediaan	2
indicatie riskant gebruik (meerdere mogelijk)	
riskante blower ²⁷⁴	56.1%
willen stoppen/minderen	42.9%

²⁷⁴ Dagelijks blowen (ongeacht hoeveelheid) of een paar keer per week meer dan één joint blowen. Deze definitie wordt (bij gebrek aan standaardmaten of adviezen) sinds 1995 in Antenne gehanteerd.

Tabel B.19 frequentie en hoeveelheid cannabis naar subgroep
Regelmatige blowers (elke dag, week of maand)

	gem. aantal dagen per 4 weken (sd)	blowt (ook) doordeweeks	gem. hoeveelheid doordeweekse dag (sd)	gem. hoeveelheid vrije dag (sd)
gender	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	*	<i>n.s.</i>
man	12.7 (10.4)	69.0%	3.1 (2.9)	3.1 (2.8)
vrouw	10.5 (9.0)	84.6%	1.6 (0.9)	2.2 (1.3)
leeftijd	<i>n.s.</i>	*	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
16-19 jaar	9.3 (2.3)	66.7%	1.0 (0.0)	3.7 (2.1)
20-24 jaar	11.8 (8.9)	90.9%	1.8 (0.9)	2.4 (1.4)
25-29 jaar	12.1 (11.5)	54.5%	3.9 (3.4)	2.8 (2.9)
30+ jaar	13.4 (11.3)	66.7%	3.8 (3.8)	4.1 (3.8)
achtergrond	*	<i>n.s.</i>	*	<i>n.s.</i>
Nederlands	9.7 (8.3)	71.8%	2.0 (1.8)	2.4 (2.0)
anders	17.8 (11.6)	70.6%	4.3 (3.4)	3.9 (3.4)
woonplaats	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	*	<i>n.s.</i>
Amsterdam	12.2 (10.5)	70.5%	3.0 (2.8)	3.0 (2.8)
elders	11.4 (8.4)	75.0%	1.4 (1.0)	2.6 (1.6)
opleidingsniveau	****	<i>n.s.</i>	**	****
vmbo/havo/vwo	14.9 (9.1)	77.8%	2.0 (1.0)	3.4 (1.5)
mbo	27.4 (1.5)	100%	5.5 (3.4)	5.7 (3.7)
hbo/universiteit	8.6 (7.9)	65.8%	2.0 (1.8)	2.1 (1.9)
bezigheid	*	<i>n.s.</i>	*	***
studerend	8.5 (6.9)	66.7%	1.7 (0.8)	1.7 (1.1)
werkend	15.1 (11.0)	76.7%	3.1 (2.8)	3.5 (2.8)
uitgaander	*	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	*
ja	10.2 (8.9)	72.7%	2.2 (1.9)	2.4 (2.1)
nee	20.4 (10.6)	72.7%	4.8 (3.9)	4.9 (3.3)
groep	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
voetballers	12.7 (10.7)	70.3%	2.8 (2.6)	2.8 (2.5)
publiek	10.8 (8.6)	73.7%	2.4 (2.7)	3.0 (2.8)

Tabel B.20 ecstasy, cocaïne, amfetamine en 3-MMC/4-MMC

	ecstasy	cocaïne	amfetamine	3-MMC/4-MMC
prevalentie				
ooit	53.5%	40.0%	31.5%	25.1%
laatste 12 maanden	42.0%	31.3%	20.8%	18.6%

Tabel B.21 ecstasy, cocaïne, amfetamine en 3-mmc/4-mmc naar subgroep

	ecstasy		cocaïne		amfetamine		3-MMC/4-MMC	
	ooit	laatste 12 maanden	ooit	laatste 12 maanden	ooit	laatste 12 maanden	ooit	laatste 12 maanden
gender	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
man	51.2%	38.1%	41.4%	30.7%	30.7%	19.5%	25.1%	19.1%
vrouw	57.1%	47.4%	37.6%	32.3%	32.3%	22.6%	24.8%	18.0%
leeftijd	****	****	****	****	****	***	****	****
16-19 jaar	15.0%	12.5%	7.5%	5.0%	7.5%	5.0%	5.0%	5.0%
20-24 jaar	55.9%	47.7%	36.9%	32.4%	27.9%	17.1%	28.8%	20.7%
25-29 jaar	67.5%	54.5%	53.7%	42.3%	45.5%	30.1%	36.6%	27.6%
30+ jaar	47.5%	28.8%	38.8%	25.0%	27.5%	20.0%	12.5%	8.8%
achtergrond	****	****	****	***	***	**	**	<i>n.s.</i>
Nederlands	60.2%	49.2%	45.7%	35.9%	35.9%	24.6%	28.9%	21.1%
anders	36.7%	23.5%	25.5%	19.4%	20.4%	11.2%	15.3%	12.2%
woonplaats	****	****	****	****	*	*	*	*
Amsterdam	59.5%	48.5%	45.8%	36.7%	34.8%	23.5%	28.0%	21.6%
elders	36.3%	23.1%	23.1%	15.4%	22.0%	13.2%	16.5%	9.9%
opleidingsniveau	****	****	****	***	****	****	***	<i>n.s.</i>
vmbo/havo/vwo	29.8%	22.8%	24.6%	17.5%	7.0%	3.5%	14.0%	14.0%
mbo	32.4%	24.3%	21.6%	16.2%	16.2%	10.8%	10.8%	10.8%
hbo/universiteit	61.6%	49.0%	45.3%	36.7%	38.8%	26.5%	30.2%	20.8%
bezigheid	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
studerend	48.9%	42.2%	34.8%	31.1%	27.4%	18.5%	25.2%	17.8%
werkend	58.0%	43.5%	44.6%	33.2%	35.2%	22.8%	25.9%	19.2%
uitgaander	****	****	****	****	****	***	****	****
ja	66.4%	53.7%	50.2%	39.8%	38.2%	24.7%	30.9%	22.8%
nee	17.2%	9.7%	11.8%	8.6%	12.9%	9.7%	8.6%	6.5%
groep	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	*	*	**	***	**	<i>n.s.</i>
voetballers	57.0%	45.5%	43.8%	35.7%	36.2%	25.5%	29.4%	21.3%
publiek	46.7%	35.0%	32.5%	22.5%	22.5%	11.7%	16.7%	13.3%

Tabel B.22 lachgas, ketamine, paddo's, 2c-b en drugs

	lachgas		ketamine		paddo's/truffels		2c-b		275DRUGS	
prevalentie										
ooit	48.7%		33.0%		29.0%		22.8%		63.1%	
laatste 12 maanden	12.4%		20.6%		14.1%		11.0%		48.5%	

Tabel B.23 lachgas, ketamine, paddo's, 2c-b en drugs naar subgroep

	lachgas		ketamine		paddo's/truffels		2c-b		275DRUGS	
	laatste 12 maanden		laatste 12 maanden		laatste 12 maanden		laatste 12 maanden		laatste 12 maanden	
	ooit	maanden	ooit	maanden	ooit	maanden	ooit	maanden	ooit	maanden
gender	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.
man	47.0%	13.0%	33.0%	20.9%	30.7%	12.1%	24.2%	12.1%	60.9%	45.1%
vrouw	51.9%	10.5%	32.3%	19.5%	27.1%	17.3%	18.8%	8.3%	66.9%	53.4%
leeftijd	****	n.s.	****	***	***	*	****	n.s.	****	****
16-19 jaar	10.0%	5.0%	7.5%	5.0%	5.0%	5.0%	2.5%	0%	20.0%	15.0%
20-24 jaar	54.1%	10.8%	34.2%	20.7%	30.6%	17.1%	23.4%	13.5%	67.6%	55.9%
25-29 jaar	64.2%	17.9%	44.7%	29.3%	37.4%	19.5%	33.3%	13.0%	77.2%	61.8%
30+ jaar	36.3%	8.8%	25.0%	13.8%	26.3%	6.3%	15.0%	8.8%	56.3%	33.8%
achtergrond	**	n.s.	****	*	****	*	n.s.	n.s.	****	****
Nederlands	53.5%	13.3%	38.3%	23.4%	34.4%	16.8%	25.4%	11.3%	70.3%	55.9%
anders	36.7%	10.2%	19.4%	13.3%	15.3%	7.1%	16.3%	10.2%	44.9%	29.6%
woonplaats	***	n.s.	***	**	****	**	*	n.s.	****	****
Amsterdam	53.4%	14.0%	37.5%	23.9%	33.7%	17.0%	26.1%	12.1%	69.3%	55.7%
elders	35.2%	7.7%	19.8%	11.0%	15.4%	5.5%	13.2%	7.7%	45.1%	27.5%
opleidingsniveau	****	n.s.	****	**	***	**	****	n.s.	****	****
vmbo/havo/vwo	26.3%	8.8%	14.0%	12.3%	17.5%	8.8%	10.5%	8.8%	36.8%	26.3%
mbo	32.4%	2.7%	16.2%	5.4%	10.8%	0%	2.7%	0%	40.5%	24.3%
hbo/universiteit	55.9%	15.1%	39.6%	24.9%	33.9%	17.6%	28.6%	13.1%	72.7%	56.7%
bezigheid	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.
studerend	46.7%	13.3%	30.4%	21.5%	25.9%	14.8%	23.0%	11.1%	60.7%	49.6%
werkend	52.8%	12.4%	36.3%	20.7%	33.2%	15.0%	23.3%	10.4%	66.3%	49.7%
uitgaander	****	***	****	****	****	****	****	**	****	****
ja	58.7%	15.4%	40.9%	26.3%	36.3%	18.5%	29.0%	13.5%	75.3%	61.0%
nee	20.4%	3.2%	10.8%	4.3%	8.6%	2.2%	5.4%	3.2%	29.0%	14.0%
groep	**	n.s.	*	n.s.	n.s.	n.s.	*	n.s.	n.s.	*
voetballers	54.0%	13.6%	37.4%	23.0%	30.2%	15.3%	26.8%	12.8%	65.5%	52.3%
publiek	38.3%	10.0%	24.2%	15.8%	26.7%	11.7%	15.0%	7.5%	58.3%	40.8%

275 Eén of meer drugs: ecstasy, cocaine, amfetamine, 3-MMC/4-MMC, lachgas, ketamine, paddo's en/of 2c-b.

Tabel B.24 medicijnen, prestatie-verhogende middelen en gokken

	TOTAAL (n = 359)
medicijnen zonder recept (laatste 12 maanden)	
ADHD-medicatie	8.1%
slaap- of kalmeringsmiddelen	3.0%
zware pijnstillers	1.8%
antidepressiva	0%
TOTAAL	10.4%
prestatie-verhogende middelen (laatste 12 maanden)	
cafeïne	15.2%
supplementen	15.5%
hormonen	0.6%
zware pijnstillers	0.3%
uppers	1.5%
TOTAAL	24.1%
gokken (laatste 12 maanden)	
online	15.8%
offline	7.2%
TOTAAL	19.5%

Tabel B.25 redenen gebruik prestatie-verhogende middelen

Recente gebruikers (laatste 12 maanden)

	recente gebruikers (n = 81)
redenen	
om beter te voetballen	31.6%
om beter te presteren in een andere sport	27.6%
om sneller te herstellen of terugkeren na een blessure	27.6%
om een slank/gespierd uiterlijk te krijgen	17.1%
anders	22.4%

Tabel B.26 uitgaven gokken

Recente gokkers (laatste 12 maanden)

	gokken online (n = 55)	gokken offline (n = 25)	gokken totaal (n = 68)
uitgave (laatste 12 maanden)			
gemiddeld (sd)	€404 (921)	€199 (171)	€400 (885)
mediaan	€100	€180	€100

Tabel B.27 medicijnen, prestatie-verhogende middelen en gokken naar subgroep

	medicijnen zonder recept totaal (laatste 12 maanden)	prestatie-verhogende middelen totaal (laatste 12 maanden)	gokken totaal (laatste 12 maanden)
gender	<i>n.s.</i>	*	****
man	8.6%	28.4%	25.7%
vrouw	13.8%	18.0%	10.6%
leeftijd	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
16-19 jaar	8.3%	14.3%	30.8%
20-24 jaar	13.2%	28.2%	18.2%
25-29 jaar	12.8%	25.0%	20.7%
30+ jaar	4.0%	20.8%	14.1%
achtergrond	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
Nederlands	8.6%	23.3%	21.3%
anders	15.4%	26.7%	14.7%
woonplaats	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
Amsterdam	12.1%	24.6%	18.7%
elders	5.7%	22.6%	21.8%
opleidingsniveau	*	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
vmbo/havo/vwo	3.6%	18.9%	16.1%
mbo	0%	26.5%	20.0%
hbo/universiteit	12.8%	24.8%	20.7%
bezigheid	*	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
studerend	14.8%	19.8%	22.6%
werkend	7.0%	26.6%	17.4%
uitgaander	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	****
ja	11.6%	24.5%	23.9%
nee	6.0%	22.4%	6.5%
groep	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	***
voetballers	10.0%	26.9%	23.5%
publiek	11.3%	18.6%	11.8%

Tabel B.28 ramadan

	TOTAAL (n = 359)
doet/deed mee met ramadan	
ja	11.6%
nee	88.4%

Tabel B.29 middelengebruik tijdens ramadan

	deelnemers ramadan (n = 41)
alcohol drinken tijdens ramadan	
blijf ik doen	0%
alleen overdag niet	0%
helemaal niet	17.5%
geen recente drinker	85.5%
roken, vpen, snus tijdens ramadan	
blijf ik doen	0%
alleen overdag niet	25.7%
helemaal niet	40.0%
geen recente roker	34.3%
blowen tijdens ramadan	
blijf ik doen	2.4%
alleen overdag niet	7.3%
helemaal niet	7.3%
geen recente blower	82.9%
drugs tijdens ramadan	
blijf ik doen	0%
alleen overdag niet	4.9%
helemaal niet	7.3%
geen recente gebruiker	87.8%
gokken tijdens ramadan	
blijf ik doen	2.5%
alleen overdag niet	2.5%
helemaal niet	10.0%
geen recente gokker	85.0%

B.2.3 Voetbal en middelengebruik

Tabel B.30 speelniveau

	VOETBALLERS (n = 239)
klasse	
1 ^e klasse of hoger	16.4%
2 ^e klasse	13.9%
3 ^e klasse	10.1%
4 ^e klasse	28.2%
5 ^e klasse	21.8%
recreatief	9.7%

Tabel B.31 middelengebruik naar speelniveau

	1 ^e klasse of hoger (n = 39)	2 ^e , 3 ^e of 4 ^e klasse (n = 124)	5 ^e klasse of lager (n = 75)	p
alcohol				
laatste 4 weken	64.1%	84.7%	85.3%	**
gem. aantal dagen per 4 weken (sd) ²⁷⁶	9.3 (6.4)	9.3 (4.7)	11.2 (5.2)	n.s.
gem. hoeveelheid doordeweeks (sd) ²⁷⁶	4.6 (3.3)	2.5 (1.7)	2.6 (1.8)	**
gem. hoeveelheid vrije dag (sd) ²⁷⁶	9.5 (6.2)	8.1 (4.7)	9.1 (5.1)	n.s.
tabak				
laatste 4 weken	7.7%	49.2%	46.7%	****
gem. aantal dagen per 4 weken (sd) ^{276,277}		15.4 (11.1)	17.3 (10.0)	n.s.
gem. hoeveelheid doordeweeks (sd) ^{276,277}		6.1 (4.9)	8.3 (5.7)	n.s.
gem. hoeveelheid vrije dag (sd) ^{276,277}		9.2 (7.9)	10.6 (8.9)	n.s.
cannabis				
laatste 4 weken	5.4%	29.2%	20.0%	**
gem. aantal dagen per 4 weken (sd) ^{276,277}		12.0 (10.7)	14.8 (10.8)	n.s.
gem. hoeveelheid doordeweeks (sd) ^{276,277}		3.1 (2.7)	2.5 (2.5)	n.s.
gem. hoeveelheid vrije dag (sd) ^{276,277}		2.3 (2.4)	3.4 (2.5)	n.s.
drugs (laatste 12 maanden)				
ecstasy	18.4%	49.6%	53.3%	****
cocaïne	7.9%	41.3%	41.3%	****
amfetamine	7.9%	31.4%	25.3%	*
3-MMC/4-MMC	5.3%	28.1%	18.7%	**
lachgas	7.9%	17.4%	10.7%	n.s.
ketamine	5.3%	29.8%	21.3%	**
paddo's/truffels	7.9%	19.0%	13.3%	n.s.
2C-B	7.9%	13.2%	14.7%	n.s.
TOTAAL	26.3%	57.9%	57.3%	***
gokken				
online en/of offline	32.4%	18.6%	27.0%	n.s.

Tabel B.32 middelengebruik voor/na wedstrijden

Regelmatige drinkers/rokers/blowers (elke dag, week of maand); recente druggebruikers

	alcohol (n = 182)	tabak (n = 84)	cannabis (n = 38)	drugs (n = 123)
de avond VOOR een voetbalwedstrijd				
meer	6.1%	4.8%	2.6%	2.5%
zelfde	34.4%	61.9%	65.8%	18.3%
minder	42.2%	19.0%	15.8%	32.5%
helemaal niet	17.2%	14.3%	15.8%	46.7%
de avond VOOR een voetbalwedstrijd				
weleens meer dan vijf glazen	76.9%			
de avond NA een voetbalwedstrijd				
meer	46.9%	19.8%	10.8%	10.2%
zelfde	39.0%	55.6%	64.9%	33.9%
minder	11.3%	13.6%	10.8%	19.5%
helemaal niet	2.8%	11.1%	13.5%	36.4%

²⁷⁶ Alleen van toepassing op huidige (laatste 4 weken) regelmatige (elke dag, week of maand) gebruikers. Hoeveelheid alleen op betreffende gebruiksdagen.

²⁷⁷ 1^e klasse of hoger buiten beschouwing gelaten wegens beperkte aantallen.

Tabel B.33 effecten van meer dan vijf glazen alcohol voor wedstrijden

Regelmatige drinkers (elke dag, week of maand) die weleens meer dan vijf glazen drinken voor een wedstrijd, n = 140

	meer	zelfde	minder
de avond VOOR een voetbalwedstrijd			
uithoudingsvermogen	11.3%	24.8%	63.9%
concentratie / coördinatie	9.8%	29.3%	60.9%
spierpijn / verzuring	37.6%	48.1%	14.3%
zweten	36.1%	55.6%	8.3%
hartkloppingen	24.8%	68.4%	6.8%
buiten adem / hijgen	54.9%	36.8%	8.3%
fanatiek / willen winnen	12.8%	67.7%	19.5%
lef / durf	18.0%	70.7%	11.3%
soepel bewegen	8.3%	47.4%	44.4%
zenuwachtig	4.5%	73.7%	21.8%
snelheid	5.3%	46.6%	48.1%

Tabel B.34 alcoholgebruik voor/na wedstrijden naar speelniveau

Regelmatige drinkers (elke dag, week of maand)

	1 ^e klasse of hoger (n = 21)	2 ^e , 3 ^e of 4 ^e klasse (n = 102)	5 ^e klasse of lager (n = 59)	p
de avond VOOR een voetbalwedstrijd				
minder of helemaal geen alcohol	70.0%	59.4%	55.9%	n.s.
weleens meer dan vijf glazen alcohol	57.1%	78.4%	81.4%	n.s.
de avond NA een voetbalwedstrijd				
minder of helemaal geen alcohol	15.0%	13.0%	15.8%	n.s.

Tabel B.35 feiten en fabels over sport en middelengebruik

feit of fabel	VOETBALLERS (n = 239)					278 gemiddelde score (sd)
	erg oneens	beetje oneens	tussenin	beetje eens	erg eens	
Drank of drugs moet je 'uitzweten' door extra hard te sporten.	21.1%	18.5%	20.7%	29.5%	10.1%	-0.1 (0.3)
Sporten reinigt je lichaam, waardoor je longen minder last hebben van roken/blowen.	24.9%	15.6%	15.1%	28.0%	16.4%	0.0 (1.4)
Als je doordeweeks veel hebt gesport, is het minder schadelijk om in het weekend los te gaan met drank of drugs.	47.3%	18.3%	15.6%	10.7%	8.0%	-0.9 (1.3)
Door drank en drugs breekt je spiermassa af.	9.8%	7.1%	16.1%	30.4%	36.6%	0.8 (1.3)
Met alcohol speel je meer relaxed, je beweegt soepeler en krijgt minder blessures.	59.8%	21.0%	8.0%	7.1%	4.0%	-1.3 (1.1)
Je herstelt sneller als je na het sporten hasj/wiet/CBD gebruikt.	63.8%	14.7%	10.7%	6.3%	4.5%	-1.3 (1.2)

278 Gemiddelde score van een 5-punts Likertschaal: erg oneens (-2), beetje oneens (-1), tussenin (0), beetje eens (+1), erg eens (+2).

Tabel B.36 ramadan

	VOETBALLERS (n = 239)
doet/deed mee met ramadan	
ja	12.3%
nee	87.7%

Tabel B.37 combineren sport en ramadan

	deelnemers ramadan (n = 29)
combineren vasten en sporten	
ik sport vroeger of later op de dag	40.0%
ik sport minder intensief	36.0%
ik drink wel water tijdens/na het sporten	0%
ik vast niet op dagen dat ik moet sporten	0%
ik sport niet op dagen dat ik vast	8.0%
ik doe niets bijzonders	28.0%

VII C Bijlage markt

C.1	Analysemethode testservice	220
C.1.1	Categorieën testresultaten	220
C.1.2	Werkzame stof	220
C.1.3	Zuiverheid	221
C.1.4	Vervuilende stoffen	221
C.1.5	Dosering	221
C.1.6	Prijs	222
C.2	Tabellen testservice	223
C.2.1	Aanbod	223
Tabel C.1	soort drugsmonsters aangeboden	223
C.2.2	Ecstasy	224
Tabel C.2	vorm	224
Tabel C.3	werkzame stof xtc-pillen	224
Tabel C.4	vervuilende stoffen xtc-pillen 2023	224
Tabel C.5	dosering en prijs xtc-pillen	225
Tabel C.6	werkzame stof mdma-poeders	225
Tabel C.7	vervuilende stoffen mdma-poeders 2023	225
Tabel C.8	dosering en prijs mdma-poeders	226
C.2.3	Cocaïne	226
Tabel C.9	vorm	226
Tabel C.10	werkzame stof cocaïnepoeders	226
Tabel C.11	vervuilende stoffen cocaïnepoeders 2023	226
Tabel C.12	dosering en prijs cocaïnepoeders	227
C.2.4	Amfetamine	227
Tabel C.13	vorm	227
Tabel C.14	werkzame stof amfetaminepoeders	227
Tabel C.15	vervuilende stoffen amfetaminepoeders 2023	228
Tabel C.16	dosering en prijs amfetaminepoeders	228
C.2.5	Ketamine	228
Tabel C.17	vorm	228
Tabel C.18	werkzame stof ketaminepoeders	228
Tabel C.19	vervuilende stoffen ketaminepoeders 2023	229
Tabel C.20	dosering en prijs ketaminepoeders	229
C.2.6	2c-B	229
Tabel C.21	vorm	229
Tabel C.22	werkzame stof 2c-B-pillen	229
Tabel C.23	vervuilende stoffen 2c-B-pillen 2023	230
Tabel C.24	dosering en prijs 2c-B-pillen	230
C.2.7	Lsd	230
Tabel C.25	vorm	230
Tabel C.26	werkzame stof lsd-papertrips	230
Tabel C.27	dosering en prijs lsd-papertrips	231
C.2.8	GHB	231
Tabel C.28	vorm	231
Tabel C.29	werkzame stof GHB-vloeistoffen	231
Tabel C.30	dosering ghb-vloeistoffen	232
C.2.9	3-MMC/4-MMC	232
Tabel C.31	vorm	232
Tabel C.32	testuitslag 3-MMC/4-MMC-poeders	232
Tabel C.33	vervuilende stoffen 3-MMC/4-MMC-poeders 2023	232
C.2.10	Overige monsters	233
Tabel C.34	werkzame stof overige monsters	233

C.1 Analysemethode testservice

Bij de analyse van testresultaten worden bij de testservices aangeleverde drugsmonsters in verschillende categorieën ingedeeld. Deze indeling en een aantal gehanteerde begrippen worden hieronder nader toegelicht.

C.1.1 Categorieën testresultaten

Sinds 2012 worden in Antenne testresultaten (en bij herkende pillen de testuitslag van eerdere analyse) in vijf categorieën gerapporteerd.

- 1 Het monster bevat uitsluitend de werkzame stof waarvoor het is gekocht.
- 2 Het monster bevat voornamelijk de werkzame stof waarvoor het is gekocht.²⁷⁹
- 3 Het monster bevat voornamelijk of uitsluitend een ander hoofdbestanddeel.²⁸⁰
- 4 Het monster bevat (1) de werkzame stof waarvoor het is gekocht plus andere werkzame stoffen, maar het is niet mogelijk om vast te stellen wat het hoofdbestanddeel is omdat de dosering van (een van) beide niet werd gekwantificeerd, of (2) geen enkele werkzame stof. Daarom zal aan deze restcategorie 'overig' in de tekst weinig aandacht worden besteed.
- 5 Er is geen analyse gedaan of de testuitslag ontbreekt. Bij de berekening van percentages wordt deze categorie buiten beschouwing gelaten.²⁸¹

Voor 3-MMC/4-MMC-poeders wordt een afwijkende indeling gebruikt omdat deze stoffen niet worden gekwantificeerd:

- poeders met uitsluitend de stof waarvoor het is gekocht²⁸²
- poeders met zowel de stof waarvoor het is gekocht als (een) andere stof(fen)
- poeders met uitsluitend (een) andere stof(fen) of geen enkele werkzame stof

C.1.2 Werkzame stof

Werkzame stoffen zijn de actieve stoffen in een monster ('vulmiddelen' zonder werking niet meegeteld).

Monsters kunnen de werkzame stof bevatten waarvoor het middel is gekocht, maar ook werkzame stoffen waarvoor het middel niet is gekocht. Een monster kan bijvoorbeeld als mdma zijn gekocht, maar ook (of uitsluitend) MDA bevatten.

²⁷⁹ Het monster bevat naast de stof waarvoor het is gekocht ook andere stoffen. Het gewicht of volumepercentage van de stof waarvoor het is gekocht is echter het grootst. Onder deze categorie vallen ook monsters die, naast de stof waarvoor het is gekocht, ook niet gekwantificeerde relatief onschuldige bijproducten bevatten.

²⁸⁰ Het monster bevat andere werkzame stoffen. Daarnaast kan het ook de stof bevatten waarvoor het is gekocht, maar het gewicht of volumepercentage van de andere stof is het grootst. Dit kan alleen bepaald worden wanneer de dosering werd gekwantificeerd.

²⁸¹ Niet-geanalyseerde monsters zijn niet-herkende pillen en overige monsters die op verzoek van de gebruiker niet werden doorgestuurd naar het laboratorium of wegens beperkte laboratoriumcapaciteit niet konden worden geanalyseerd.

²⁸² Een monster gekocht als 3-MMC dat ook of uitsluitend 4-MMC bevat valt hier dus niet onder.

Nieuw laboratorium

Het DIMS is in 2023 overgegaan naar een nieuw laboratorium met zeer gevoelige analysemethoden, waardoor meer werkzame stoffen kunnen worden geïdentificeerd, maar ook makkelijk (en veel) sporen van onbekende werkzame stoffen worden aangetoond. Deze onbekende stoffen worden daarom niet geteld als vervuiling. Voorheen werden onbekende stoffen wel meegerekend, waardoor analyseresultaten wat af kunnen wijken van die van voorgaande jaren.²⁸³

C.1.3 Zuiverheid

Een monster is zuiver (categorie 1) wanneer een monster geen andere stof bevat dan de stof waarvoor het middel is gekocht. Monsters in categorie 2 zijn niet zuiver, maar bevatten voornamelijk de stof waarvoor het middel is gekocht en een beperkte hoeveelheid andere werkzame stoffen of bijproducten.²⁸⁴

C.1.4 Vervuilende stoffen

Wanneer monsters andere werkzame stoffen bevatten dan waarvoor het middel is gekocht, wordt dit vervuiling genoemd. Dit geldt ook wanneer de andere stoffen in kleine hoeveelheden voorkomen en de stof waarvoor het gekocht is het hoofdbestanddeel vormt. Bijproducten en sporen van onbekende stoffen worden niet als vervuilende stoffen gezien.

C.1.5 Dosering

Dosering (ook wel 'sterkte') heeft betrekking op de hoeveelheid werkzame stof in een monster. Dit wordt alleen weergegeven voor monsters die uitsluitend of voornamelijk de stof bevatten waarvoor het is gekocht. 'Nep' drugs die (vooral) andere stoffen bevatten worden hierbij dus buiten beschouwing gelaten. De dosering wordt voor pillen uitgedrukt in milligram, voor vloeistoffen in milligram per milliliter, voor papertrips in microgram en voor poeders in volumepercentage. Vrijwel alle poeders bestaan uit een psychoactieve base en een inactief zout. Voor de dosering wordt alleen het psychoactieve deel gemeten. Zelfs als een poeder volledig zuiver is, is de dosering door de aanwezigheid van zout nooit 100%. In tabellen en grafieken wordt naast het gemiddelde ook een boven- en benedenmarge aangegeven waarbinnen 95% van de monsters vallen.²⁸⁵

²⁸³ Het is echter niet mogelijk om met terugwerkende kracht vervuilingen met onbekende stoffen in voorgaande jaren te negeren, omdat een deel van de oude onbekende stoffen door het nieuwe laboratorium wel kan worden geïdentificeerd.

²⁸⁴ Of een monster als zuiver wordt gekwalificeerd, hangt daarmee ook af van de nauwkeurigheid van de test. FT-IR heeft bijvoorbeeld een detectielimiet van 10%. Zijn er vervuilende stoffen in lagere concentratie aanwezig, dan zullen deze niet worden gedetecteerd en zal het monster als zuiver worden gekwalificeerd. Overigens bleek de inzet van FT-IR-analyses (Jellinek vanaf 2018, GGD vanaf 2019) nauwelijks van invloed op het aandeel zuivere monsters.

²⁸⁵ Deze marges zijn geschat op het gemiddelde plus of min 1,96 maal de standaarddeviatie. Wanneer de geschatte benedenmarge lager was dan de laagste dosering die daadwerkelijk werd aangetroffen, dan is het daadwerkelijke minimum genomen. Een soortgelijke procedure is voor de bovenmarge gevolgd. Bij monsters in poedervorm is de bovenmarge bovendien gemaximeerd op het maximaal haalbare volumepercentage.

C.1.6 Prijs

Klanten wordt gevraagd wat zij voor het middel dat ze komen laten testen hebben betaald. De gemiddelde prijs wordt alleen weergegeven voor monsters die uitsluitend of voornamelijk de stof bevatten waarvoor het is gekocht.²⁸⁶ Bij de berekening van het gemiddelde worden gratis verkregen monsters niet meegenomen en onwaarschijnlijk hoge prijzen buiten beschouwing gelaten. Prijzen worden afgezet tegen de dosering.

²⁸⁶ Als de aantallen dat toelaten wordt ter controle wel gekeken of andere monsters ('nep'-pillen en -poeders) vergelijkbaar geprijsd zijn.

C.2 Tabellen testservice

C.2.1 Aanbod

Tabel C.1 soort drugsmonsters aangeboden²⁸⁷

	xtc/mdma	cocaine	amfetamine	ketamine	2c-B	3-MMC/4-MMC	4-FA	lsd	GHB	overig	onbekend	TOTAAL
1994	584											
1995	1.038											
1996	1.049											
1997	868											
1998	703											
1999	481											
2000	389	3	6	1	0	0	0	2	8	9	2	427
2001	367	5	4	1	0	0	0	7	17	13	2	418
2002	239	16	11	0	0	0	0	6	9	11	0	292
2003	321	11	21	0	0	0	0	9	9	12	0	383
2004	343	35	39	5	0	0	0	13	25	12	6	478
2005	211	42	16	1	1	0	0	6	13	24	1	315
2006	375	41	19	3	1	0	0	4	10	24	0	477
2007	342	76	21	5	4	0	0	2	32	11	8	501
2008	309	92	23	10	8	0	0	9	22	14	5	492
2009	923	89	55	9	9	0	6	17	6	17	2	1.133
2010	763	112	65	13	2	0	1	14	20	29	7	1.026
2011	709	115	66	11	10	0	7	24	24	28	13	1.007
2012	683	144	149	35	11	0	5	22	26	27	3	1.105
2013	907	178	106	33	21	0	17	49	5	28	3	1.347
2014	1.091	194	98	37	43	10	89	79	10	38	6	1.696
2015	1.317	293	138	98	71	11	192	43	22	52	20	2.257
2016	1.993	506	193	108	101	49	396	58	30	88	31	3.553
2017	2.386	539	245	161	130	39	227	60	47	110	29	3.973
2018	2.358	510	256	154	182	32	121	94	53	111	19	3.890
2019	3.169	519	324	325	384	36	94	96	70	127	22	5.166
2020	1.045	356	130	136	220	38	13	74	42	42	66	2.162
2021	1.738	273	170	188	247	50	9	70	36	101	10	2.892
2022	3.505	310	291	214	301	101	8	74	71	121	8	5.004
2023	3.488	360	386	314	373	260	6	98	48	209	7	5.550

²⁸⁷ In de periode 1994-1999 werd uitsluitend het aantal ecstasymonsters gerapporteerd; andere drugsmonsters werden nauwelijks aangeboden.

C.2.2 Ecstasy

Tabel C.2 vorm

	pillen		poeders/kristallen		overig/onbekend	
2012	634	93%	49	7%		
2013	804	89%	102	11%	1	0%
2014	974	89%	116	11%	2	0%
2015	1.210	92%	106	8%	1	0%
2016	1.802	90%	186	9%	5	0%
2017	2.143	90%	248	10%	27	0%
2018	2.057	87%	296	13%	5	0%
2019	2.773	88%	381	12%	15	0%
2020	869	83%	171	16%	5	1%
2021	1.402	81%	330	19%	6	0%
2022	2.770	79%	732	21%	3	0%
2023	2.634	76%	849	24%	5	0%

Tabel C.3 werkzame stof xtc-pillen

	uitsluitend mdma		voornamelijk mdma		ander hoofdbestanddeel		overige monsters		geen analyse
2012	502	89%	26	5%	12	2%	22	4%	72
2013	651	90%	21	3%	28	4%	25	3%	79
2014	796	91%	27	3%	18	2%	39	4%	94
2015	939	90%	57	6%	9	1%	34	3%	171
2016	1.267	87%	58	4%	21	1%	105	7%	351
2017	1.658	94%	40	2%	17	1%	43	2%	403
2018	1.413	83%	84	5%	19	1%	179	9%	361
2019	1.886	80%	336	14%	9	0%	131	6%	411
2020	699	74%	215	23%	15	2%	11	1%	61
2021	919	79%	171	15%	53	5%	25	2%	234
2022	1.680	83%	177	9%	56	3%	101	5%	756
2023	1.785	90%	98	5%	18	1%	79	4%	654

Tabel C.4 vervuilde stoffen xtc-pillen 2023

Exclusief bijproducten en sporen van onbekende stoffen, meerdere vervuilingen mogelijk

stoffen	aantal
cafeïne	72
amfetamine	18
dimethylpentylon	13
3-CMC	12
ketamine	10
MDA	11
2C-B	9
4-CMC	6
fenetylamine	6
n-ethylpentylon	5
dipentylon	3
alpha-pvp, 3-methylethcathinone, bk-MDDMA, methylone, pentedrone, PMMA	2
2C-H, 2-MMC, 3-MMC, 4-CEC, 4-fluoro, 4-FMA, 4-MMC, alpha-pihp, MDDM, MDMB-butinaca, phenacetin, tetracaine, benadryl, lidocaine	1
TOTAAL	136

Tabel C.5 dosering en prijs xtc-pillen

Selectie van xtc-pillen met uitsluitend of voornamelijk mdma (en met prijsopgave)

		dosering		prijs	per pil gemiddeld
		min-max	mg mdma gemiddeld (sd)		
1994	328	3-222	107 (30)		
1995	638	6-173	93 (27)		
1996	731	9-199	95 (27)		
1997	439	1-181	86 (33)		
1998	540	3-136	64 (22)		
1999	384	5-195	68 (22)		
2000	346	8-212	76 (30)		
2001	317	8-193	89 (29)		
2002	199	8-209	84 (25)		
2003	275	4-212	81 (32)		
2004	294	27-188	86 (34)	142	€2,90
2005	156	5-180	88 (41)	114	€3,11
2006	252	2-172	85 (33)	214	€2,89
2007	276	3-157	87 (34)	229	€2,76
2008	225	1-182	87 (38)	182	€2,83
2009	475	1-180	74 (32)	382	€3,55
2010	534	1-190	96 (34)	473	€3,97
2011	525	1-212	123 (35)	462	€4,17
2012	528	12-210	131 (42)	466	€4,18
2013	666	3-229	148 (42)	614	€4,32
2014	823	3-250	150 (41)	727	€4,33
2015	996	5-239	157 (36)	919	€4,38
2016	1.325	30-245	164 (37)	1.242	€4,36
2017	1.698	36-278	168 (36)	1.575	€4,32
2018	1.498	8-275	174 (35)	1.411	€4,27
2019	2.222	19-279	179 (32)	2.079	€4,36
2020	914	2-314	158 (49)	722	€4,13
2021	1.090	5-340	150 (43)	1.039	€4,38
2022	1.857	2-323	142 (41)	1.770	€4,44
2023	1.883	2-265	144 (32)	1.797	€4,50

Tabel C.6 werkzame stof mdma-poeders

	uitsluitend mdma		voornamelijk mdma		ander hoofdbestanddeel		overige monsters		geen analyse
2012	39	81%	5	10%	4	8%			1
2013	73	79%	13	14%	6	7%			10
2014	65	76%	15	17%	5	6%	1	1%	30
2015	58	83%	6	9%	3	4%	3	4%	36
2016	119	77%	23	15%	9	6%	4	3%	31
2017	148	90%	6	4%	8	5%	3	2%	17
2018	259	92%	10	4%	8	3%	4	1%	15
2019	333	92%	17	5%	9	3%	2	1%	20
2020	126	75%	35	21%	6	4%	1	1%	3
2021	280	89%	19	6%	15	5%	1	0%	15
2022	654	95%	10	1%	25	4%	3	0%	40
2023	791	97%	4	0%	18	2%	1	0%	35

Tabel C.7 vervuilende stoffen mdma-poeders 2023

Exclusief bijproducten en sporen van onbekende stoffen, meerdere vervuilingen mogelijk

stoffen	aantal
amfetamine	4
ketamine	4
cafeïne	3
dipentylone	2
2c-b, 2-methyl-1-(4-methylphenyl)-1-propanon, 2-MMC, 3-CMC, cocaïne, lidocaïne, n-acetyl-2-bromo-4,5-dimethoxy-benzeenethanamine, n-ethylnorpentedrone, n-ethylpentylone, procaine	1
TOTAAL	20

Tabel C.8 dosering en prijs mdma-poeders

Selectie van mdma-poeders met uitsluitend of voornamelijk mdma (en met prijsopgave)

		dosering		prijs
		min-max	% mdma gemiddeld (sd)	per gram gemiddeld
2012	44	41-82	73 (8)	€21,82
2013	86	1-87	76 (11)	€24,75
2014	80	29-84	75 (10)	€22,50
2015	64	2-81	76 (11)	€22,18
2016	142	1-84	77 (7)	€21,75
2017	154	29-84	77 (6)	€23,30
2018	269	2-84	78 (7)	€22,18
2019	349	50-84	79 (3)	€21,95
2020	161	26-87	78 (6)	€21,15
2021	299	38-89	79 (4)	€21,89
2022	664	1-87	78 (6)	€24,09
2023	795	31-85	79 (3)	€25,09

C.2.3 Cocaïne

Tabel C.9 vorm

	poeders/kristallen		overig/onbekend	
2012	144	100%		
2013	178	100%		
2014	192	99%	2	1%
2015	293	100%		
2016	504	100%	2	0%
2017	537	100%	4	0%
2018	510	100%		
2019	519	100%		
2020	356	100%		
2021	273	100%		
2022	309	100%	1	0%
2023	360	100%		

Tabel C.10 werkzame stof cocaïnepoeders

	uitsluitend cocaïne		voornamelijk cocaïne		ander hoofdbestanddeel		overige monsters		geen analyse
2012	20	14%	97	69%	10	7%	13	9%	4
2013	14	9%	113	72%	15	10%	15	10%	21
2014	6	4%	122	81%	18	12%	4	3%	42
2015	11	5%	182	87%	9	4%	8	4%	83
2016	51	11%	383	83%	13	3%	15	3%	32
2017	117	23%	354	70%	21	4%	13	3%	26
2018	89	18%	361	75%	19	4%	15	3%	64
2019	65	14%	359	79%	15	3%	16	4%	42
2020	55	16%	259	77%	13	4%	10	3%	19
2021	60	23%	187	71%	10	4%	6	2%	10
2022	60	22%	188	70%	16	6%	5	2%	40
2023	205	76%	33	12%	12	4%	20	7%	90

Tabel C.11 vervuilde stoffen cocaïnepoeders 2023

Exclusief bijproducten en sporen van onbekende stoffen, meerdere vervuilingen mogelijk

stoffen	aantal
levamisol	36
procaïne	11
fenacetine	9
cafeïne	8
ketamine	8
mdma	2
2c-b, alpha-ship, amfetamine, benzocaïne, lidocaïne, methyl phenylacetate, prococaïne en/of tetracaïne	1
TOTAAL	63

Tabel C.12 dosering en prijs cocaïnepoeders

Selectie van cocaïnepoeders met uitsluitend of voornamelijk cocaïne (en met prijsopgave)

		dosering		prijs
		min-max	% cocaïne gemiddeld (sd)	per gram gemiddeld
2000	3	28-62	43 (17)	
2001	5	38-84	64 (19)	
2002	15	10-89	65 (23)	
2003	10	52-90	73 (?)	
2004	35	18-89	51 (22)	
2005	36	22-88	61 (17)	
2006	35	20-82	57 (20)	
2007	69	12-89	65 (18)	
2008	89	25-89	68 (18)	
2009	83	8-89	56 (18)	
2010	97	14-90	57 (16)	
2011	101	13-84	56 (17)	
2012	104	13-89	65 (13)	109 €51,63
2013	127	12-89	65 (14)	123 €53,13
2014	135	20-87	65 (13)	121 €55,15
2015	193	15-89	66 (14)	187 €53,69
2016	434	13-89	72 (11)	414 €51,39
2017	471	8-89	71 (12)	455 €52,91
2018	450	21-88	69 (12)	433 €54,24
2019	420	26-89	73 (13)	416 €53,70
2020	314	9-89	73 (13)	311 €54,17
2021	247	25-89	75 (13)	239 €53,94
2022	248	21-89	77 (11)	243 €56,21
2023	238	5-89	75 (12)	229 €55,60

C.2.4 Amfetamine

Tabel C.13 vorm

	poeders/kristallen		overig/onbekend	
2012	148	99%	1	1%
2013	103	97%	3	3%
2014	96	98%	2	2%
2015	148	99%	1	1%
2016	190	98%	3	1%
2017	241	98%	4	2%
2018	244	95%	12	5%
2019	317	98%	7	2%
2020	127	98%	3	2%
2021	167	98%	3	2%
2022	288	99%	3	1%
2023	383	99%	3	1%

Tabel C.14 werkzame stof amfetaminepoeders

	uitsluitend amfetamine		voornamelijk amfetamine		ander hoofdbestanddeel		overige monsters		geen analyse
2012	19	13%	39	27%	69	48%	17	12%	4
2013	7	7%	49	52%	31	33%	7	7%	9
2014	7	9%	45	60%	18	20%	9	11%	17
2015	8	8%	53	54%	21	21%	16	16%	38
2016	84	46%	28	15%	60	33%	12	7%	6
2017	97	41%	45	19%	85	36%	8	3%	6
2018	119	55%	45	21%	41	19%	10	5%	29
2019	171	59%	55	19%	47	16%	19	7%	25
2020	57	46%	43	34%	23	18%	2	2%	2
2021	98	62%	32	20%	20	13%	9	6%	8
2022	139	53%	22	8%	81	31%	20	8%	26
2023	195	56%	39	11%	84	24%	32	9%	33

Tabel C.15 vervuilende stoffen amfetaminepoeders 2023

Exclusief bijproducten en sporen van onbekende stoffen, meerdere vervuilingen mogelijk

stoffen	aantal
cafeïne	122
fenetylamine	24
mdma	5
beta-methyl-benzeneethanamine, cocaïne en/of ketamine	3
(s)-alfa-methylbenzenemethanamine, 1-amino-1-phenyl-2-butanon, 1-phenyl-1-propanon, 1-phenyl-2-propanam, 3-FA, fenacetine, levamisol en/of methyl fenylacetaat	1
TOTAAL	154

Tabel C.16 dosering en prijs amfetaminepoeders

Selectie van amfetaminepoeders met uitsluitend of voornamelijk amfetamine (en met prijsopgave)

		dosering		prijs	per gram gemiddeld
		min-max	% amfetamine gemiddeld (sd)		
2012	58	5-70	49 (18)	51	€8,85
2013	56	3-73	58 (14)	47	€8,58
2014	52	1-73	59 (14)	45	€8,48
2015	61	17-73	56 (13)	58	€7,72
2016	112	4-73	56 (15)	99	€9,29
2017	142	15-73	57 (13)	134	€9,35
2018	162	12-73	58 (13)	151	€9,44
2019	226	2-73	58 (15)	204	€8,66
2020	100	30-74	61 (11)	92	€8,88
2021	130	7-78	62 (14)	122	€9,72
2022	161	1-75	60 (14)	153	€9,61
2023	234	17-75	60 (12)	222	€12,30

C.2.5 Ketamine

Tabel C.17 vorm

	poeders/kristallen		overig/onbekend	
2012	35	100%		
2013	33	100%		
2014	36	97%	1	3%
2015	97	99%	1	1%
2016	108	100%		
2017	160	100%		
2018	154	100%		
2019	324	100%	1	0%
2020	136	100%		
2021	187	100%	1	0%
2022	213	100%	1	0%
2023	314	100%		

Tabel C.18 werkzame stof ketaminepoeders

	uitsluitend ketamine		voornamelijk ketamine		ander hoofdbestanddeel		overige monsters		geen analyse
2012	20	59%			11	32%	3	9%	1
2013	17	57%	2	7%	11	37%			3
2014	18	60%	2	7%	10	33%			6
2015	55	66%	6	7%	17	20%	6	7%	13
2016	77	76%	8	8%	7	7%	10	10%	6
2017	120	83%	2	1%	14	10%	8	6%	2
2018	127	85%	12	8%	3	2%	7	5%	5
2019	268	89%	11	4%	14	5%	9	3%	22
2020	118	88%	2	2%	7	5%	6	5%	3
2021	169	92%	2	1%	9	5%	3	2%	4
2022	190	96%	1	0%	6	3%	1	1%	14
2023	281	96%	2	1%	8	3%	2	1%	21

Tabel C.19 vervuilende stoffen ketaminepoeders 2023

Exclusief bijproducten en sporen van onbekende stoffen, meerdere vervuilingen mogelijk

stoffen	aantal
amfetamine, mdma en/of methamfetamine	2
2-fluoro-deschloroketamine, deschloroketamine, levamisol en/of lidocaïne	1
TOTAAL	9

Tabel C.20 dosering en prijs ketaminepoeders

Selectie van ketaminepoeders met uitsluitend of voornamelijk ketamine (en met prijsopgave)

		dosering		prijs	
		min-max	% ketamine gemiddeld (sd)		per gram gemiddeld
2012	20	53-87	80 (8)	19	€21,32
2013	19	60-87	82 (6)	17	€25,00
2014	20	60-87	79 (9)	20	€30,00
2015	61	46-87	77 (10)	55	€29,33
2016	85	43-87	78 (8)	78	€27,58
2017	122	37-87	78 (9)	117	€27,50
2018	139	12-85	77 (10)	130	€26,53
2019	279	26-87	78 (9)	255	€26,23
2020	120	19-87	79 (10)	109	€26,47
2021	171	35-87	79 (9)	160	€24,89
2022	191	30-86	79 (6)	175	€27,43
2023	283	3-87	78 (9)	257	€25,68

C.2.6 2c-B

Tabel C.21 vorm

	pillen		overig/onbekend	
2012	7	64%	4	36%
2013	18	86%	3	14%
2014	30	70%	13	30%
2015	64	90%	7	10%
2016	93	92%	8	8%
2017	127	98%	2	2%
2018	172	95%	10	5%
2019	335	87%	43	13%
2020	196	89%	24	11%
2021	232	94%	15	6%
2022	282	94%	19	6%
2023	323	87%	50	13%

Tabel C.22 werkzame stof 2c-B-pillen

	uitsluitend 2c-B		voornamelijk 2c-B		ander hoofdbestanddeel		overige monsters		geen analyse
2012	6	86%					1	14%	
2013	15	100%							3
2014	20	77%	2	8%	4	15%			4
2015	32	60%	15	28%	3	6%	3	6%	11
2016	72	88%	8	10%	1	1%	1	1%	11
2017	102	94%	4	4%	1	1%	2	2%	18
2018	73	52%	55	39%	6	4%	6	4%	32
2019	114	40%	62	22%	30	11%	78	28%	51
2020	119	65%	3	2%	9	5%	53	29%	12
2021	105	48%	3	1%	6	3%	104	48%	14
2022	96	43%	1	0%	4	2%	122	55%	59
2023	177	72%	1	0%	7	3%	60	24%	78

Tabel C.23 vervuilende stoffen 2c-B-pillen 2023

Exclusief bijproducten en sporen van onbekende stoffen, meerdere vervuilingen mogelijk

stoffen	aantal
alpha-pihp	51
mdma	10
amfetamine	2
2-Bromo-4,5-methylenedioxyamph, 2c-B-fly, 2c-H, 6-bromo-MDA, cafeïne, fenetylamine en/of MDA	1
TOTAAL	67

Tabel C.24 dosering en prijs 2c-B-pillen

Selectie van 2c-B-pillen met uitsluitend of voornamelijk 2c-B (en met prijsopgave)

		dosering		prijs	per pil gemiddeld
		min-max	mg 2c-B gemiddeld (sd)		
2012	6	4-11	8 (3)	6	€3,92
2013	15	4-13	10 (2)	15	€3,83
2014	22	3-15	10 (3)	18	€3,92
2015	47	7-20	12 (4)	42	€4,24
2016	80	7-19	12 (3)	73	€4,24
2017	106	7-17	11 (3)	100	€4,42
2018	128	6-17	11 (2)	121	€4,33
2019	176	7-17	11 (2)	171	€4,43
2020	122	7-19	11 (2)	116	€4,36
2021	108	2-20	11 (3)	101	€4,37
2022	97	2-18	11 (3)	89	€4,50
2023	178	4-16	10 (2)	174	€4,77

C.2.7 Lsd

Tabel C.25 vorm

	papertrips		overig/onbekend	
2012	17	77%	5	23%
2013	42	86%	7	14%
2014	62	78%	17	22%
2015	42	98%	1	2%
2016	54	93%	4	7%
2017	57	95%	3	5%
2018	93	99%	1	1%
2019	96	100%		
2020	74	100%		
2021	68	97%	2	3%
2022	71	96%	3	4%
2023	92	94%	6	6%

Tabel C.26 werkzame stof lsd-papertrips

	uitsluitend lsd		voornamelijk lsd		ander hoofdbestanddeel		overige monsters		geen analyse
2012	16	94%					1	6%	0
2013	15	52%			13	45%	1	3%	13
2014	34	62%			16	29%	5	9%	7
2015	27	79%			4	12%	3	9%	8
2016	41	89%			1	2%	4	9%	8
2017	47	89%					6	11%	4
2018	60	86%			2	3%	8	11%	23
2019	67	96%					3	4%	26
2020	59	92%			2	3%	3	5%	10
2021	51	94%			2	4%	1	2%	14
2022	57	97%			1	2%	1	2%	12
2023	74	94%					5	6%	13

Tabel C.27 dosering en prijs lsd-papertrips

Selectie van lsd-papertrips met uitsluitend of voornamelijk lsd (en met prijsopgave)

		dosering		prijs
		min-max	microgram lsd gemiddeld (sd)	per papertrip gemiddeld
2012	16	10-268	61 (59)	15 €4,17
2013	15	24-378	100 (80)	13 €6,08
2014	32	3-84	45 (22)	25 €6,43
2015	27	23-154	70 (40)	25 €5,38
2016	23	17-143	74 (40)	32 €5,73
2017	23	2-253	97 (62)	42 €7,03
2018	30	17-190	73 (39)	56 €6,47
2019	24	13-260	92 (65)	56 €5,93
2020	46	3-163	66 (33)	56 €6,85
2021	40	15-159	58 (34)	41 €7,70
2022	40	5-153	68 (36)	52 €7,22
2023	64	10-137	55 (26)	65 €6,81

C.2.8 GHB

Tabel C.28 vorm

	vloeistoffen		overig/onbekend	
2012	23	88%	3	12%
2013	3	60%	2	40%
2014	7	70%	3	30%
2015	21	96%	1	4%
2016	29	97%	1	3%
2017	47	100%		
2018	53	100%		
2019	68	97%	2	3%
2020	42	100%		
2021	35	97%	1	3%
2022	71	100%		
2023	48	100%		

Tabel C.29 werkzame stof GHB-vloeistoffen

	uitsluitend GHB		voornamelijk GHB		ander hoofdbestanddeel		overige monsters		geen analyse
2012	22	96%					1	4%	
2013							1	100%	2
2014	6	100%							1
2015	16	89%					2	11%	3
2016	26	90%					3	10%	
2017	41	87%			2	4%	4	9%	
2018	42	86%	1	2%	3	6%	3	6%	4
2019	67	99%			1	1%			
2020	22	52%					20	48%	
2021	33	97%			1	3%			1
2022	64	96%			2	3%	1	2%	4
2023	44	98%					1	2%	3

Tabel C.30 dosering ghb-vloeistoffen

Selectie van ghb-vloeistoffen met uitsluitend of voornamelijk ghb²⁸⁸

		dosering	
		min-max	mg/ml ghb gemiddeld (sd)
2015	16	313-600	470 (82)
2016	26	125-550	456 (82)
2017	40	240-533	437 (73)
2018	43	190-550	465 (66)
2019	67	182-632	457 (80)
2020	22	153-575	448 (91)
2021	33	220-554	454 (85)
2022	64	169-803	440 (79)
2023	43	248-568	451 (65)

C.2.9 3-MMC/4-MMC

Tabel C.31 vorm

		poeders/kristallen		overig/onbekend	
2023		254	98%	6	2%

Tabel C.32 testuitslag 3-MMC/4-MMC-poeders

	²⁸⁹ uitsluitend 3-MMC/4-MMC		ook andere stof(fen)		uitsluitend andere stof(fen)		geen analyse
2019	17	53%	5	16%	10	31%	4
2020	23	64%	1	3%	12	33%	2
2021	32	73%	2	5%	10	23%	6
2022	11	13%	24	27%	53	60%	13
2023	38	21%	41	22%	106	57%	69

Tabel C.33 vervuulende stoffen 3-MMC/4-MMC-poeders 2023

Exclusief bijproducten en sporen van onbekende stoffen, meerdere vervuilingen mogelijk

stoffen	aantal
3-CMC	55
2-methyl-1-(4-methylphenyl)-1-propanon	44
2-chloro-n,n-dimethylbenzamine	30
2-MMC	29
iso-mephedrone	15
3-MMC ²⁹⁰	6
dipentylone	5
mdma	5
4-MMC ²⁹⁰	4
3-chloro-n,n-dimethylaniline, n-ethylheptedrone	3
1-[(2-chlorophenyl)(methylimino)methyl]cyclopentanol, 2-chloro-n,n-dimethylbenzeneamine, 2-chloro-n-methylbenzamide, 3-chloro-n,n-dimethylcathinone, chlorhexidine, ketamine	2
1-(n-methylamino)-1-phenylpropane, 1-[(4-fluorophenyl)methyl]piperidin-4-amine, 1-propoxypropan-2-yl, 2-chloro-methylbenzamide, 2-chloro-n,n-dimethylbenzamide, 3-chlorobenzoate, 3-methylephedrine, 4-CMC, 4-methylbenzoyl, alpha-[1-(methylamino)ethyl]-benzeenmethanol, amfetamine, cafeïne, fenetylamine, isothiocyante, levamisol, n-ethylpentylone, n-isopropyl-p-toluamide	1
TOTAAL	147

²⁸⁸ Doseringen van voor 2015 ontbreken omdat testuitslagen destijds in volumepercentages werden gerapporteerd.²⁸⁹ Gekeken werd naar de specifieke stof waarvoor het gekocht is. Een monster gekocht als 3-MMC dat ook of uitsluitend 4-MMC bevat valt hier dus niet onder.²⁹⁰ 3-MMC wordt gezien als vervuiling wanneer het monster als 4-MMC werd gekocht, en vice versa.

C.2.10 Overige monsters

Tabel C.34 *werkzame stof overige monsters*

Aangeboden overige monsters met minimaal vijf testuitslagen²⁹¹

	testresultaten
methamfetamine (34x)	methamfetamine (26x) methamfetamine + n-(1-methylethyl)-benzeenmethanamine (1x) amfetamine + cafeïne (1x) amfetamine + fenetylamine (1x) niets (3x) geen testuitslag (2x)
tucibi (31x)	2C-B (1x) 2C-B + mdma + ketamine + cafeïne (6x) 2C-B + mdma + ketamine + cafeïne + levamisol (1x) 2C-B + mdma + ketamine + cafeïne + amfetamine + dipentylone (1x) mdma + ketamine (8x) mdma + ketamine + cafeïne (8x) mdma + ketamine + cafeïne + 3-MMC (1x) mdma + ketamine + cafeïne + amfetamine (2x) mdma + ketamine + cafeïne + fenacetine (1x) mdma + ketamine + cafeïne + 3-cmc + 2-chloro-n,n-dimethylbenzamine (1x) geen testuitslag (1x)
heroïne (26x)	heroïne (1x) heroïne + andere stof(fen) ²⁹² (24x) cafeïne (1x)
6-APB (14x)	6-APB + 5-APB (13x) 6-APB + 5-APB + 4-MMC + alpha-PHIP + 2-MAPB (1x)
etizolam (12x)	etizolam (1x) bromazolam (3x) bromazolam + 7-BPDBD (1x) deschloroetizolam (1x) flubromazepam (2x) niets (3x) geen testuitslag (1x)
blue 69 (7x)	mdma + amfetamine (3x) mdma + amfetamine + GHB (1x) mdma + amfetamine + cafeïne (1x) mdma + amfetamine + GHB + cafeïne (2x)
3-CMC (6x)	3-CMC (1x) 3-CMC + 2-chloro-n,n-dimethylbenzamine + 3-chloro-n,n-dimethylcathinone (1x) niets (3x) geen testuitslag (1x)
basecoke (5x)	cocaïne + fenacetine (2x) cocaïne + fenacetine + levamisol (1x) 2-OXO-PCE (1x) 3-CMC (1x)
DMT (5x)	DMT (4x) DMT + andere stoffen (1x)

²⁹¹ Monsters waarvan minder dan vijf exemplaren werden aangeboden of getest, werden gekocht als: 1p-lsd, 2-FA, 2-MMC, 3-FA, 3-ME-PCP, 4-FA, 4-FMA, 4-HO-MET, 5-MAPB, 5-MAPB + 2-FMA + 5-MEO-MIPT, 5-MEO-MIPT, 5-MEO-MIPT, ald-52, allegria forest fruit, alprazolam, anabool, bromazolam, CBD, clonazepam, esketamine, flubromazepam, gaboxadol, GBL, hasj, hhc vape grape fruit smaak, hulk, ibogaine, lean, lorazepam, maxtc, MDA, MDEA, mdma + GHB, mescaline, O-DSMT, O-PCE, opium, peppil, phenibut, psilocybine + DMT, temazepam, xanax, xtc + GHB. Van 8 monsters is niet bekend onder welke naam zij werden gekocht.

²⁹² Voornamelijk (6-)acetylcodeïne, cafeïne, codeïne en/of papaverine.